PUBLII TERENTII COMŒDIÆ EXPURGATÆ

Cum Interpretatione ac Notis.

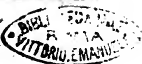
ROTOMAGI,
Typis RICHARDI LALLEMANT,
Collegii Societatis JESU, Typographi.

M. DC. LXXXVI.
CUM PRIVILEGIO REGIS.

VITA P. TERENTII.

P. TERENTIUS natus eſt Carthagine in Africa, anno Urbis conditæ 560. novem annis ante mortem Plauti; inde Romam profectus Terentio Lucano Senatori ſervivit, à quo propter egregiam indolem non inſtitutus modo eſt liberaliter, ſed & maturè manumiſſus. Cum multis deinde nobilibus Romanis familiariter vixit, maximè cum Scipione Æmiliano & cum Lælio, à quibus fama eſt ipſum in ſcribendo non leviter adjutum fuiſſe. Scripſit Comœdias ſex, quas magnam partem è Græcis Menandri poëtæ latinas fecit. Annos admodum triginta natus in Græciam ſolvit, ubi plures fabulas è Menandro convertiſſe dicitur, ac novas aliquot edidiſſe de ſuo: ſed iis, cum rediret Romam, naufragio amiſſis, tædio ac dolore jacturæ conſumptus obiit in urbe Arcadiæ Stymphalo, anno v.c. 595. Cn. Corn. Dolabella & M. Fulvio Nobiliore Conſſ. itaque natus & mortuus eſt inter finem belli Punici ſecundi & initium tertii; vir Ciceronis, Ovidii, Horatii, omnium judicio habitus autor optimus Latinitatis.

Cicero libro VII. Epist. ad Attic. ep. 3.

Secutus sum, non dico Cæcilium, malus enim autor Latinitatis est, sed Terentium, cujus fabellæ, propter elegantiam sermonis putabantur à C. Lælio scribi.

Horat. lib. II. Epist. ep. 1.

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro,
Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte;
Hos ediscit, & hos arcto stipata theatro
Spectat Roma frequens . . .

Velleius Paterculus lib. 1.

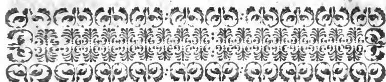
Dulces Latini leporis facetiæ per Cæcilium, Terentiumque, & Afranium, sub pari ætate nituerunt.

Quintil. lib. x. c. 1.

Terentii scripta sunt elegantissima, & plus adhuc habitura gratiæ, si intra versus trimetros stetissent.

Plinius lib. 1. ep. 16.

Legit mihi nuper epistolas, Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi.

P. TERENTII ANDRIA.

ARGUMENTUM.

PAMPHILUS quidam adolescens Atheniensis, uxorem clam patre ducere statuerat peregrinam virginem nomine Glycerium. Simo ejus pater id suspicatus, ut rem totam, & animum filii certius cognosceret, simulat se uxorem illi dare velle Philumenam Chremetis amici hominis & honestissimi viri filiam. Annuit Pamphilus, qui per servulum intellexerat simulari nuptias, & nihil esse periculi ne ipse Glycerium deserere cogeretur. Simo, ubi vidit annuentem Pamphilum, seriò cogitare cœpit de Philumena illi tradenda, ut ea ratione filium ab amore Glycerii ignotæ & obscura virginis abstraheret. Itaque Chremetem Philumenæ patrem rogat, ut eam Pamphilo conjugem det. Assentitur Chremes, licet ægrè, quia Pamphilum jam addictum esse Glycerio cognoverat. Æstuat Pamphilus, non audet patri resistere, Glycerium deserere non potest: instat Simo & confecisset nuptias nisi casus laborantem Pamphilum adjuvisset. Crito quidam ex Andro insula veniens, unde Glycerium Athenas adducta fuerat, Chremeti & Simoni bene notus, docet illos, Andriam hanc virginem

quæ Glycerium vocaretur, esse Pasibulam Chremetis ipsius filiam alteram, quæ olim periisse credita erat. Hanc igitur Pamphilus summa Chremetis & Simonis voluntate uxorem palam accipit: Philumena vero ducenda datur Charino, amico Pamphili, qui ejus nuptias ambiebat.

PERSONÆ.

SIMO, Senex Atheniensis, Pater Pamphili.

CHREMES, amicus Simonis, Philumenæ & Pasibulæ, seu Glycerii, pater.

CRITO, Andrius, amicus Simonis & Chremetis.

PAMPHILUS, adolescens, filius Simonis.

CHARINUS, adolescens, amicus Pamphili.

BYRRHIA, servus Charini.

DAVUS, DROMO, } servi Simonis & Pamphili.

SOSIA, libertus Simonis.

GLYCERIUM, Filia Chremetis natu minor, vero nomine Pasibula, soror Philumenæ, parentibus ignota, & per Critonem agnita.

CHRYSIS, hospes Glycerii, ejus soror falso credita.

MYSIS, ancilla.

P. TERENTII
ANDRIA.

ACTA LUDIS MEGALENSIBUS M. FULVIO, ET M. GLABRIONE ÆDILIBUS CURULIBUS. EGERUNT L. AMBIVIUS TURPIO, L. ATTILIUS PRÆNESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS, CLAUDII FILIUS, TIBIIS PARIBUS DEXTRIS ET SINISTRIS. ET EST TOTA GRÆCA, EDITA M. MARCELLO, CN. SULPITIO COSS.

Andria. Significat ea vox fœminam ex Andro insula Ægæi maris. Sic vocatur Glycerium, quia ex Andro advecta erat. Hinc nomen toti Comœdiæ factum.

Acta ludis Megalensibus. Exhibita dum celebrarentur ludi in honorem Cybeles. Ea vox *Megalenses* facta est ex græca voce μεγάλη *magna* quia Cybele vocabatur magna mater, seu Mater Deorum omnium.

Ædilibus. Non tantum ædiles habebant curam ædium sive sacrarum, sive aliarum, verum etiam ludorum & spectaculorum. Ea tamen cura tantum Ædiles Curules spectabat, qui dignitate præstabant ædilibus plebis, & Ædilibus Cerealibus. Rosinum vide.

Curulibus. Curules magistratus illi vocabantur qui honoris causa in curiam vehebantur curru, in quo erat sella eburnea, in qua sedebant.

Egerunt. Actores præcipui fuerunt.

Modos fecit. Cantica certis numeris temperavit. Post singulos actus aliquid musicè canebatur, & illi numeri ac modi ab optimis canendi magistris fiebant.

Tibiis paribus &c. Foramina tibiarum erant ad latus: quibus tibiis erant foramina ad dextrum latus; eæ dicebantur dextræ; sinistræ, quibus ad sinistrum. Festus dextras ait tibias esse quæ dextra tencantur; sinistras, quæ sinistra. Plinius tradit sinistras capaciores fuisse & soni gravioris, quàm dextras. Interdum duas tibias in summo conjunctas inflabant, quarum una erat dexrra, altera sinistra: dextris erant pauciora foramina & sonus gravior: sinistris plura; unde sonus erat acutior. Pares tibiæ illæ erant quæ paria seu totidem habebant foramina; impares, in quibus erant imparia, plura in una, pauciora in altera. Aliqui pares tibias dictas volunt, quæ omnes essent vel dextræ vel sinistræ: impares cum modo adhibebantur dextræ modo sinistræ. Præterea, dexrræ dicebantur Lydiæ: sinistræ, Tyriæ sive Sarranæ: dextræ simul & sinistræ, Phrygiæ.

Est Græca. ejus argumentum est Græcum, mores, & Personæ.

Edita, &c. Cadit iste annus in annum ab v.c.588. ante Christum 166.

Istud proœmium vocatur in aliquibus libris Didascalia, quæ vox græca, hic significat præmonitionem quandam adhibitam docendi causa.

Scena porro sive locus, in quo peragitur Comœdia, est Athenis in platea ubi sunt ædes Simonis, Chremetis & Glycerii.

PROLOGUS.

Terentius defenditur contra malevolorum quorumdam accusationes.

POETA quum primùm animum ad scribendum appulit,
Id sibi negotî credidit solùm dari,
Populo ut placerent, quas fecisset fabulas:
Verum aliter evenire multò intelligit:
Nam in prologis scribundis operam abutitur,
Non quî argumentum narret, sed quî malevoli
Veteris poëtæ maledictis respondeat.
Nunc quam rem vitio dent, quæso animum advortite.
Menander fecit Andriam, & Perinthiam,
Qui utramuis rectè norit, ambas noverit:
Non ità dissimili argumento sunt, sed tamen
Dissimili oratione sunt factæ, ac stylo.
Quæ convenêre, in Andriam ex Perinthia

PROLOGUS. Ea vox interdum sumitur pro explicatione argumenti totius comœdiæ vel actus alicujus: interdum spectatores de re aliqua monet.

Appulit. Adjecit, applicuit: cum primum operam in scribendis comœdiis ponere cœpit. Appellere proprie est ad littus adducere.

Negoti. Pro negotii, id est, curæ ac muneris. Id sibi solum curandum esse credidit.

Fabulas. Comœdiæ & Tragœdiæ appellantur fabulæ, non quod omnia in illis ficta & falsa sint, sed quia quamvis actio primaria debeat esse vera, aut verisimilis saltem, alias multas ad eam ornandam fingere poëtis liceat. Dictæ sunt forte etiam fabulæ, à fando, quia multa in iis narrantur.

Multò. Junge cum *aliter*, multò aliter.

Operam abutitur. Perdit operam: eam enim deberet collocare in explicando fabulæ argumento: non in refellendis calumniis.

Non qui. Non ut.

Veteris poëtæ, Senioris, & jamdiu in faciendis fabulis exercitati. Ille Lucius Lavinius vocabatur, qui Terentium ætate inferiorem sibi preferri dolebat.

Vitio dent. Quid in Terentio reprehendant obtrectatores.

Menander. Græcus poëta Comicus, obiit Olympiadis 121 an. 4. ab urbe condita 461. ejus comœdias in Latinum sermonem Terentius convertit.

Andriam, Perinthiam. Erant duæ Menandri Comœdiæ, ab duabus fœminis quæ primas in illis habebant partes dictæ, Andria fœmina ex Andro, & Perinthia, ex Perintho urbe Thraciæ.

Non ita. Non admodum, non valde.

Oratione ac stylo. Oratio in sensu est, stylus in verbis. *Donatus*. Est autem stylus ferrum tenue ac oblongum quo in pugillaribus olim scribebatur. Hinc pro ipsa scribendi ratione ponitur.

Quæ convenere. Ordo est: fatetur Terentius se transtulisse in suam comœdiam Latinam Andriam ex Græca Menandri Perinthia, quæ ipsi visa sunt convenire & accommodata esse Andriæ, & illis usum esse tanquam si propria sibi fuissent, & non aliunde imitando expressa.

Fatetur transtulisse, atque usum pro suis:
Id isti vituperant factum, atque in eo disputant
Contaminari non decere fabulas.
Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant,
Qui quum hunc accusant, Nævium, Plautum, Ennium
Accusant, quos hic noster auctores habet,
Quorum æmulari exoptat negligentiam
Potius, quàm istorum obscuram diligentiam.
Dehinc ut quiescant porro moneo, & desinant
Maledicere, malefacta ne noscant sua.
Favete, adeste æquo animo, & rem cognoscite,
Ut pernoscatis, ecquid spei sit reliquûm,
Posthac quas faciet de integro comœdias,
Spectandæ, an exigendæ sint vobis prius.

Contaminari. Truncari, alias aliis mixtas & confusas fœdari.

Næ. Profecto, certè. Contendunt multi hanc particulam per *e* purum scribendam esse.

Intelligendo. Volendo videri intelligentes & litteratum integritati consulentes.

Nævium. Nævius Poëta vetus Latinus, bellum Punicum primum in quo fecerat stipendia, versibus mandavit.

Plautum. Fuit ille Poëta Latinus comicus fere æqualis Terentii, festivissimus & maxime Latinus.

Ennium. Poëta fuit Latinus antiquissimus, parum in loquendo comptus: bellum Punicum secundum hexametris scripsit &c.

Auctores. Quos sequitur, qui idem fecerunt quod ipse facit. Auctor est is cujus fidem & auctoritatem sequimur.

Æmulari. Imitari negligentiam id est liberiorem in scribendo rationem & quasi negligentem.

Istorum Suorum obtrectatorum.

Obscuram. Humilem & ignobilem: vel quæ obscuritatem scriptis affert.

Diligentiam. Fidelitatem nimiam & curam affectatam in imitandis bonis auctoribus, quæ verbum verbo quasi reddit &c.

Porro. In posterum.

Malefacta &c. ne Terentius palam omnibus faciat ea quæ isti in scribendo peccant.

Æquo. Benevolo.

Reliquum. Ista vox *reliquum* syllabarum quatuor est, vel, si est trium tantum, geminanda erit litera l, *relliquum*, ut constet versus.

Posthac. Ordo est: ut intelligatis quid ab Terentio sperare vos in posterum conveniat? an fabulæ quas idem alias postea componet, spectandæ sint à vobis, an è theatro potius excludendæ. *Exigo* sæpe sumitur pro ejicio: interdum pro expendo, examino; itaque sententia hæc esse potest: an putetis examinandas prius quàm spectentur, Terentii fabulas. Et vero erant constituti publicè judices qui ejusmodi lucubrationes expenderent, antequam ederentur.

De integro. Denuo. Quidam ita legunt istos versus, *ut pernoscat is quid spei &c.* nempe, ut Terentius intelligat quid sperandum sibi sit à vobis, an suas comœdias spectaturi sitis, an in posterum repudiaturi.

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

SIMO, SOSIA.

Simo aperit suum Sosiæ consilium de nuptiis filii simulatis: idemque totius fabulæ argumentum, quasi aliud agens, explicat, actionum semina futurarum jacit.

SI. VOS istæc intrò auferte: abite. Sosia
Ades dum, paucis te volo. SO. dictum puta;
Nempe ut curentur rectè hæc. SI. imò aliud.
SO. quid est,
Quod ars tibi mea efficere hoc possit amplius?
SI. Nihil istac opus est arte ad hanc rem quam paro;
Sed his, quas semper in te intellexi sitas,
Fide, & taciturnitate. SO. expecto quid velis.
SI. Ego postquam te emi à parvulo, ut semper tibi
Apud me justa & clemens fuerit servitus
Scis; feci è servo ut esses libertus mihi,
Propterea quòd serviebas liberaliter;

Actus. Sunt partes majores fabulæ; vulgo sunt quinque: Scenæ, sunt minores partes; earum numerus definitus non est. Ea vox *Scena* significat umbraculum, sylvam, & ramos quibus locus inumbratur; quia olim, antequam theatris uti mos esset, frondes & umbracula pro theatro & ornamento erant. Tunc est nova scena quando aliqua persona egreditur è theatro, vel nova alia in illud ingreditur: tunc est finitus actus quando personæ omnes è theatro discedunt.

Vos. Servulos alloquitur qui è macello ferebant opsonia quæ emerat ipse quasi ad filii nuptias celebrandas.

Isthæc Pisces, carnes: vel aulæa, sedilia, & alium apparatum ad simulandas nuptias.

Intro. In domum interiorem: in culinam, aulam.

Paucis. Subaudi, verbis, volo te alloqui.

Dictum puta. Intelligo quid velis, quasi jam dixisses, nempe monitum me vis ut ista obsonia rectè coquantur & parentur.

Imo aliud. Subaudi volo.

Ars mea. Opera & diligentia: vel industria in opsoniis parandis.

Iis. Artibus, sive virtutibus, fide ad complenda mandata; taciturnitate ad celanda. *Donat.*

Quid velis. Subaudi, mihi dicere.

A parvulo. A tenera ætate, puerulum te emi.

Justa. Servitus justa in qua nihil iniquum Jubetur; clemens, in qua etiam de justo multum remittitur. *Donat.*

Libertus. Est servus donatus libertate.

Liberaliter. Sponte, honesto & ingenuo modo, non serviliter.

Quod habui summum pretium, persolvi tibi.
SO. In memoria habeo. SI. haud muto factum. SO. gaudeo,
Si tibi quid feci, aut facio, quod placet, Simo; &
Id gratum fuisse advorsum te, habeo gratiam.
Sed mihi hoc molestum est: nam istæc commemoratio,
Quasi exprobratio est immemoris benefici.
Quin tu uno verbo dic quid est, quod me velis.
SI. Ita faciam: hoc primum in hac re prædico tibi,
Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ.
SO. Cur simulas igitur? SI. Rem omnem à principio audies,
Eo pacto & gnati vitam, & consilium meum
Cognosces, & quid facere in hac re te velim.
Nam is postquam excessit ex ephebis Sosia,
Liberius vivendi fuit potestas, nam antea
Qui scire posses, aut ingenium noscere,
Dum ætas, metus, magister prohibebant? SO. ita est,
SI. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Ut animum ad aliquod studium adjungant, aut equos
Alere, aut canes ad venandum, aut ad philosophos;
Horum ille nihil egregie præter cætera
Studebat, & tamen omnia hæc mediocriter.
Gaudebam. SO. non injuria, nam id arbitror
Adprime in vita esse utile, ut NE QUID NIMIS.
SI. Sic vita erat; facile omneis perferre, ac pati,

Pretium. Libertatem.

In memoria habeo. Non sum ingratus & immemor.

Haud muto. . Non me pœnitet facti, hoc est libertatis tibi datæ; infectum id nolim, si sit res in integro.

Id gratum. . Ordo est: & habeo gratiam, in beneficii loco pono quòd tibi fuerit gratum, si quid operæ navavi tibi.

Adversum te. Erga te. Amant Comici dicere advorsum, pro adversum; volt, pro vult; advorto pro adverto; pessumus, pro pessimus &c.

Hoc. Quod narras de me.

Immemoris. Hominis beneficiorum obliti. Legunt quidam *immemori.* Ista nunc mihi commemorare, ut facis, quid aliud est quam exprobrare mihi tua beneficia quasi eorum immemori? *Is.* Pamphilus.

Excessit ex Ephebis. E numero Epheborum exiit, egressus est annos pubertatis; cum omissis studiis puerilibus, & nucibus, ut aiunt, relictis, ad graviora se studia convertunt adolescentes. Ephebus idem est ac puer jam grandior, annum 14 agens.

Fuit potestas. Sup. illi.

Qui scire posses. . Quomodo sciri à quoquam posset, aut nosci ejus indoles? secunda persona pro tertia cum dignitate ponitur.

Plerique omnes. Omnes fermè.

Equos alere. Græco more infinitivum posuit pro gerundio, alendi, ad aliquod studium v. g. alendi equos, aut canes, eundi ad philosophos . . .

Ad philosophos. Subaudi audiendos ire, vel animum appellere.

Egregiè. Nihil eorum studebat, id est, cupiebat, impensius, nihil amabat præter cætera, sed omnia illa moderatè factitabat.

Adprimè. Imprimis.

Nimis. Subaudi fiat; ut servetur in omnibus mediocritas.

Sic vita erat. Tales erant Pamphili mores, ea vivendi ratio.

Pati. Subaudi, consueverat.

Cum quibus erat cumque unà ; his sese dedere,
Eorum obsequi studiis, adversus nemini;
Nunquam præponens se illis : ita facillime
Sine invidia invenias laudem, & amicos pares.
SO. Sapienter vitam instituit, namque hoc tempore,
OBSEQUIUM AMICOS, VERITAS ODIUM PARIT.
SI. Interea mulier quædam ab hinc triennium
Ex Andro commigravit huc viciniæ,
Inopia, & cognatorum negligentia
Coacta, egregia forma atque ætate integra.
SO. Hei vereor, ne quid Andria adportet mali.
SI. Primùm hæc pudice vitam, parce, ac duriter
Agebat, lana, ac tela victum quæritans.
Sed postquàm ad illam accessit adolescentulus,
Unus, & item alter; ita ut ingenium est omnium
Hominum à labore proclive ad libidinem;
Famæ haud pepercit. Forte quidam filium
Perduxêre illuc secum, ut unà esset, meum.
Egomet continuo mecum : certè captus est,
Habet : observabam mane illorum servulos
Venientes, aut abeuntes; rogitabam, heus puer,
Dic sodes, quis heri Chrysidem adiit? nam Andriæ
Illi id erat nomen. SO. Teneo. SI. Phædrum, aut Cliniam;
Dicebant, aut Niceratum, nam hi tres tum simul
Visebant : eho quid Pamphilus? Quid? symbolam
Dedit, cœnavit : gaudebam. Item alio die
Quærebam, comperiebam nihil ad Pamphilum
Quidquam attinere : enimvero spectatum satis
Putabam, & magnum exemplum continentiæ,

Cum quibus. Junge, cum quibuscumque simul erat.

Dedere. Comiter annuere in omnibus, ad eorũ se nutus omnes fingere.

Studiis. Voluntatibus.

Invenias. Invenire possumus.

Obsequium. Comitas, facilitas, observantia quæ honestatis ferme rationem non habet, quæ plus amicitiæ quam æquitati tribuit.

Ab hinc triennium. A tribus annis.

Huc Viciniæ. In hanc viciniam.

Coacta. Ex Andro venire huc.

Integra. Florenti, juvenili.

Andria. Hæc mulier quam narras, ex Andro commigrasse huc.

Perduxere. Perpulere ut iret.

Ut una esset. Cum ipsis versaretur: vel, cibum sumeret.

Captus est. Irretitus mala consuetudine, & amore.

Habet. Subaudi, vulnus, plagam accepit : hoc propriè dicebatur de gladiatoribus vulneratis.

Sodes. Si audes, vox blandientis.

Quid? symbolam dedit. Est responsio alicujus servuli quem Simo interrogarat. Symbola autem hic significat, pecuniam quæ in convivium contribuitur ab unoquoque convivarum.

Attinere. Nihil esse suspicionis mali, aut criminis, quod ad Pamphilum pertineret, quod in eum conjici posset.

Spectatum. Probatam satis & exploratam ejus continentiam arbitrabar, tantamque esse ut in exemplum aliis proponi etiam posset.

Nam

Nam qui cum ingeniis conflictatur ejusmodi,
Neque commovetur animus in ea re tamen,
Scias posse habere jam ipsum suæ vitæ modum.
Cum id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia
Bona dicere, & laudare fortunas meas,
Qui gnatum haberem tali ingenio præditum.
Quid verbis opus est? hac fama impulsus Chremes
Ultro ad me venit, unicam gnatam suam
Cum dote summa filio uxorem ut daret.
Placuit, despondi, hic nuptiis dictus est dies.
SO. Quid obstat, cur non veræ fiant? SI. audies.
Ferè in diebus paucis, quibus hæc acta sunt,
Chrysis vicina hæc moritur. SO ô factum bene,
Beasti, metui à Chryside. SI. ibi tum filius
Cum illis qui adibant Chrysidem unà aderat frequens;
Curabat unà funus, tristis interim,
Nonnunquam collacrumabat: placuit tum id mihi;
Sic cogitabam: hic parvæ consuetudinis
Causa, mortem hujus tam fert familiariter;
Quid si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri?
Hæc ego putabam esse omnia humani ingenî,
Mansuetique animi officia: quid multis moror?
Egomet quoque ejus caussa in funus prodeo,
Nihil suspicans etiam mali. SO. hem, quid est? SI. scies;
Effertur, imus. Interea inter mulieres
Quæ ibi aderant, forte unam aspicio adolescentulam,
Forma . . . SO. bona fortasse. SI. & vultu Sosia
Adeò modesto, adeò ingenuo, ut nihil supra,
Quia tum mihi lamentari præter cæteras
Visa est, & quia erat forma præter cæteras
Honesta, & liberali, accedo ad pedissequas,

Cum ingeniis &c. Qui cum hominibus eo ingenio & indole præditis, libidinosis, assiduè versatur. Conflictari est atteri & affricari: comparatio ducitur à vasis quæ colliduntur inter se dum se tangunt: flictus est sonus corporum collisorum. *Donat.* Malim sumere metaphoram à luctantibus, est enim adolescentibus magna, & gravis cum voluptatibus pugna.

Commovetur. Ad scelus impellitur; dimovetur à virtutis via.

Modum. Regimen, certam & constantem vitæ ac virtutis viam & rationem tenere tuto posse.

Fortunas. Felicitatem?

Despondi. Filium meum promisi ejus filiæ maritum.

Dictus. Constitutus, condictus.

Beasti. Me isto nuncio beatum fecisti; summo gaudio affecisti.

Familiariter. Tam ægrè, tam acerbè, ut familiares solent.

Humani. Honestæ & liberalis indolis.

Prodeo. Domo exii ad exequias Chrysidis cohonestandas.

Effertur. Cadaver è domo ad rogum fertur.

Liberali. Ingenua.

Pedissequas. Famulas.

Quæ sit, rogo: sororem esse aiunt Chrysidis.
Percussit illico animum: at at, hoc illud est,
Hinc illæ lacrumæ, hæc illa est misericordia.
SO. Quàm timeo quorsum evadas. SI funus interim?
Procedit, sequimur, ad sepulchrum venimus,
In ignem posita est fletur. Interea hæc soror,
Quam dixi, ad flammam accessit imprudentius,
Satis cum periclo: ibi tum exanimatus Pamphilus
Bene dissimulatum amorem, & celatum indicat.
Adcurrit præceps, mulierem ab igne retrahit,
Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum?
Tum illa, ut consuetum facile amorem cerneres,
Rejecit se in eum flens quàm familiariter.
SO. Quid ais? SI. redeo inde iratus, atque ægre ferens:
Nec satis ad objurgandum causæ; diceret,
Quid feci? quid commerui, aut peccavi pater?
Quæ sese voluit in ignem injicere, prohibui,
Servavi: honesta oratio est. SO recte putas.
Nam si illum objurges, vitæ qui auxilium tulit,
Quid facias illi, qui dederit damnum, aut malum?
SI. Venit Chremes postridie ad me clamitans,
Indignum facinus, comperisse Pamphilum
Pro uxore habere hanc peregrinam; ego illud sedulo
Negare factum, ille instat factum: denique
Ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam
Neget daturum. SO non tu ibi gnatum? SI ne hæc quidem
Satis vehemens causa ad objurgandum. SO. quî, cedo?
SI. Tute ipse his rebus finem præscripsti pater,
Propè adest, quum alieno more vivendum est mihi;
Sine nunc meo me vivere interea modo.

Percussit.. Hoc responso commotus sum, & attonitus; vel, subaudi, percussit suspicio animum.

At at. Nempe, mecum inquiebam, hæc illa causa est cur Pamphilus lacrymetur; soror illa Chrysidis excitavit in illo dolorem quem de Chrysidis morte significat. *At* geminatum admirationi exprimendæ servit, & perturbationi.

Quorsum evadas. Quonam ista recidant: quo pervenias narrando; ne funesti aliquid ad extremum narres.

Bene. Valdè, sedulo.

Perditum. Supinum est.

Nec satis &c. Neque tamen mihi visus sum habere satis idoneam caussam ad objurgandum filium; potuisset enim dicere &c.

Oratio. Excusatio. Qui hæc dicit, honestè & sapienter loquitur.

Damnum.. Damnum rei est; malum hominis. *Donat*.

Indignum facinus. Rem esse prodigiosam. his verbis utimur ad increpandum, idque abrupta oratione.

Comperisse. Sub. se.

Factum. Ita se rem habere. Id verè factum esse.

Instat. Perseverat dicere.

Tute ipse. Hæc respondentem Pamphilum Simo inducit. Tu ipse, ô pater, isti vitæ meæ liberiori finem præscripsisti, cum me certis nuptiis alligas: tempus instat cum ex alterius, nempe meæ uxoris, more &

SO. Quis igitur relictus est objurgandi locus?
SI. Si propter amorem uxorem nolit ducere,
Ea primùm ab illo animadvertenda injuria est;
Et nunc id operam do, ut per falsas nuptias
Vera objurgandi causa sit, si deneget;
Simul sceleratus Davus si quid consilî
Habet, ut consumat nunc, cum nihil obsint doli.
Quem ego credo manibus pedibusque obnixe omnia
Facturum, magis id adeò, mihi ut incommodet,
Quàm ut obsequatur gnato. SO. quapropter? SI. rogas?
Mala mens, malus animus: quem quidem ego si sensero..
Sed quid opus est verbis? Sin eveniat (quod volo)
In Pamphilo ut nihil sit moræ: restat Chremes,
Qui mihi exorandus est, & spero confore.
Nunc tuum est officium, has bene ut adsimules nuptias;
Perterrefacias Davum, observes filium,
Quid agat, quid cum illo consilii capiet. SO. sat est.
Curabo, eamus jam nunc intro. SI. I præ, sequar.

voluntate mihi vivendum erit...

Quis igitur. Quænam occasio tibi alia, & ratio videtur idonea ut eum objurges?

Animadvertenda. Punienda.

Ab illo injuria. Græca locutio: id est, injuria ab illo mihi facienda, quæ ab illo fiet si uxorem, præcipiente me, nolit ducere.

Id operam do. Id laboro, id satago.

Per falsas nuptias. Sententia est, ut ex istis simulatis nuptiis causa mihi nascatur justa ejus reprehendendi, quam profectò habebo si deneget.

Deneget. Recuset uxorem ducere.

Simul.. Simul id ago, ut Davus Effundat ac perdat omnes suas fraudes, quod faciet nullo meo damno, si quidem simulatæ sunt nuptiæ istæ.

Obnixè. Obstinatè, sedulo.

Id adeo. Propter id utique.

Obsequatur. Gratum faciat.

Mala mens.. Quia Davus est nequam, & versipellis.

Si sensero, Subaudi, moliri aliquam fraudem, probè ulciscar.

Nihil sit mora. ut Pamphilus non recuset nuptias.

Exorandus. Nolebat enim filiam suam Pamphilo dare, à quo aliam amari norat.

Confore. Mecum illum fore conventurum, assensurum mihi; rem confectum iri.

I præ. Præi. Antecede.

SCENA SECUNDA.

SIMO, DAVUS.

Simo interminatur Davo ne quid ad nuptias disturbandas doli struat.

S. NON dubium est quin uxorem nolit filius,
Ita Davum modo timere sensi, ubi nuptias
Futuras esse audivit: sed ipse exit foras.
D. Mirabar hoc si sic abiret, & heri semperlenitas
Verebar quorsum evaderet.
Qui postquam audierat non datum iri filio uxorem suo,
Nunquam cuiquam nostrum verbum fecit, neque id ægre tulit.
S. At nunc faciet; neque, ut opinor, sine tuo magno malo.
D. Id voluit, nos sic nec opinantes duci falso gaudio,
Sperantes jam amoto metu, interea oscitantes opprimi,
Ne esset spatium cogitandi ad disturbandas nuptias: [deram.
Astute. S. carnufex quæ loquitur. D. herus est, neque prævi-
S. Dave. D. hem, quid est? S. ehodum ad me. D. quid hic volt?
S. quid ais? D. qua de re? S. rogas?
Meum gnatum rumor est amare. D. id populus curat scilicet.
S. Hoccine agis, an non? D. ego verò istuc. S. sed nunc ea me exquirere,
Iniqui patris est: nam quod antehac fecit, nihil ad me attinet;

Nolit. Recuset ducere.

Mirabar &c. Mirabar Simonis lenitatem & metuebam ne perpetua ejus indulgentiâ in aliquod malum defineret, quem haberet exitum verebar.

Semperlenitas. Unum quasi verbum est, ex adverbio & substantivo compactum.

Qui postquam. Adeo lenis fuit, ut, cum audiisset nolle Chremetem dare filiam suam Philumenam Pamphilo, nemini nostrum id significaverit, neque id ægre ferre visus sit. Hoc mirabar; sed nunc ejus capio mentem: voluit ignorari à nobis eas quas filio nihilominus parabat nuptias, ut illas impedire non possemus.

Faciet. Loquetur, ægre se ferre ostendet.

Duci. Decipi, lactari.

Gaudio. Quasi nuptiæ futuræ nullæ essent, & Chremes nunquam daturus esset suam filiam Pamphilo.

Sperantes. Dum speraremus nuptias nullas fore, nihilque mereremur mali.

Oscitantes. Negligentes & incurios: oscitare est hiare, os diducere, quod negligentiæ & inertiæ signum est.

Opprimi. Incautos occupari & obrui.

Astutè. Hoc senis consilium sane callidum est, inquit Davus.

Ad me. Subaudi, accede.

Hoccine agis? An attendis quæ dico, an alia cogitas? *hoc agere*, locutio est latina, estque serio de re aliqua cogitare: contrarium est, *aliud agere*.

Istuc. Pro istud: subaudi, ago: animadverto, attendo.

Dum tempus.. Dum adolescentia sinebat ut liberius viveret.

Dum tempus ad eam rem tulit sivi animum ut expleret suum:
Nunc hæc dies aliam vitam adfert, alios mores postulat.
Dehinc postulo, sive æquum est, te oro Dave, ut redeat jam in viam. [ferunt.
D. Hoc quid fit... S. omnes qui amant, graviter sibi dari uxorem
D. Ita aiunt. S. tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum,
Ipsum animum ægrotum ad deteriorem partem plerumque applicat. [non Oedipus.
D. Non hercle intelligo. S. non? hem. D. non. Davus sum,
S. Nempe ergo aperte vis, quæ restant, me loqui. D. sanè quidem.
S. Si sensero hodie quidquam in his te nuptiis
Fallaciæ conari, quo fiant minus,
Aut velle in ea re ostendere, quàm sis callidus:
Verberibus cæsum te in pistrinum Dave dedam usque ad necem;
Ea lege atque omine, ut si te inde exemerim, ego pro te molam.
Quid, hoc intellextin'? an nondum etiam ne hoc quidem?
D. imò callide:
Ita aperte ipsam rem modo locutus, nihil circuitione usus es.
S. Ubivis facilius passus sim, quàm in hac re, me deludier.
D. Bona verba quæso. S. irrides, nihil me fallis sed dico tibi,
Ne temere facias, neque tu hoc dicas tibi non prædictum; Cave.

Sive æquum est. Si fas est, si dignum est me tecum ita loqui, te rogari servum à Domino.

In viam. Ad officium, ad bonam frugem recipiat se ex vita liberiori.

Quid fit. Subaudi, non capio. non intelligo quid velis.

Ita aiunt. Hoc loquuntur & credunt omnes.

Deteriorem partem. Illi persuadet ut nolit uxorem ducere.

Oedipus. Fuit ille Laii Thebanorum Regis & Jocastæ filius, homo ingeniosus qui solus ænigma propositum à Sphinge explicuit: itaque significat Davus se hominem esse rudem, neque idoneum intelligendis iis quæ obscurius dicerentur, non vatem aut divinum. Hinc manavit Proverbium in homines non nimis acutos.

Quo fiant minus. Quominus fiant; Tmesis, figura qua una vox in duas secatur.

Pistrinum. Ibi molæ à servis nequam eò detrusis, versabantur.

Dedam. Conjiciam, compingam, donec ibi mortaris enectus labore. Dare, *inquit Donatus*, de ea re dicitur quam repetere velis; dedere, est ad perpetuum: damus & amicis; dedimus tantum hostibus.

Omine. Præsagio, denunciatione. Omen est significatio aliqua futuri eventus, quæ colligitur ex aliquo signo Divinæ voluntatis. Ea porrò signa sumebant veteres, ex avium cantu, & Omen propriè dicebatur; volatu: & Auspicium erat; vel pastu, Tripudium. Quod autem certis ominibus ejusmodi & auspiciis fiebat, ratum habebatur.

Exemerim. Extraxerim, eduxerim.

Ubivis. In alio quolibet negotio.

Bona verba. Sup. Dicito. Meliora, & mitiora loquere, minis tam gravibus abstine.

Fallis. Lates. Video tuos omnes dolos.

SCENA III.

DAVUS.

Davus moliri dolos constituit ; nonnihil etiam obiter & per jocum subjicit, unde postea tota fabula solvatur.

ENIMVERO, Dave, nihil loci est segnitiæ, neque socordiæ,
Quantum intellexi modo senis sententiam de nuptiis :
Quæ si non astu providentur, me, aut herum pessumdabunt.
Nec quid agam certum est, Pamphilúmne adjutem, an auscultem seni.
Si illum relinquo, ejus vitæ timeo; sin opitulor, hujus minas,
Cui verba dare difficile est: primum jam de amore hoc comperit,
Me infensus servat, ne quam faciam in nuptiis fallaciam.
Si senserit, perii; aut si libitum fuerit, causam ceperit :
Quo jure, quáque injuria præcipitem me in pistrinum dabit.
Ad hæc mala hoc mihi accedit etiam: hæc Andria,
Quæ clam vocatur uxor, gravida è Pamphilo est ;
Audiréque eorum est operæpretium audaciam,
Nam incœptio est amentium, haud amantium,
Quicquid peperisset, decreverunt tollere :
Et fingunt quandam inter se nunc fallaciam,
Civem Atticam esse hanc ; Fuit olim quidam senex,
Mercator ; navem is fregit apud Andrum insulam,
Is obiit mortem : ibi tum hanc ejectam, Chrysidis
Patrem recepisse orbam, parvam : fabulæ. [placet :
Mihi quidem hercle non fit verisimile, atque ipsis commentum
Sed Mysis ab ea egreditur : at ego hinc me ad forum, ut (mat.
Conveniam Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem oppri-

Nihil est loci. . Non est agendum nunc segniter.
Astu providentur. Meditatis & mature paratis dolis disturbabuntur.
Herum. Pamphilum.
Pessumdabunt. Perdent : pessum ire propriè de navi dicitur quæ mergitur, in imum ruit.
Adjutem. Adjuvem, ab *adjuto.*
Auscultem seni. An Simoni obsequar, & nihil struam fallaciæ.
Illum. Pamphilum.
Hujus. Simonis.
Verba dare. Fallere.
Servat. Observat, explorat quid agam.
Senserit. Me dolos moliri.
Causam ceperit. Accipiet aliquam ansam & prætextum in me sæviendi jure an secus, per fas aut nefas.
Hæc Andria. Glycerium.
Est opera pretium. . Ridicula, mira est eorum audacia. juvat audire &c.
Incœptio. Consilium.
Tollere. Educare, nutrire.
Hanc. Glycerium.
Senem. Frater Chremetis, ut post dicetur, act. 5.
Ibi tum. Ordo est : tum hanc Glycerium ejectam naufragio, orbam parente, aiunt recepisse fuisse à patre Chrysidis.
Fabulæ. Hæc omnia mera commenta sunt.
Ab ea. Ab Glycerii domo.
Ad forum. Sub. confero ad plateam, macellum.
Opprimat imparatum occupet.

SCENA QUARTA.

MYSIS.

Mysis ancilla exiens à Glycerio incidit in Pamphilum.

AUDIVI, Archillis, jamdudum : Lesbiam adduci jubes.
Sanè pol illa temulenta est mulier, & temeraria :
Nec satis digna, cui comittas primo partu mulierem ;
Tamen eam adducam. Importunitatem spectate aniculæ,
Quia compotrix ejus est. Dij date facultatem obsecro
Huic pariundi, atque illi in aliis potius peccandi locum.
Sed quidnam Pamphilum exanimatum video ? vereor quid siet
Opperiar, ut sciam numquidnam hæc turba tristitiæ adferat.

Audivi. Ordo est. O Archillis (hæc ancilla quædam est) Jam dudum audivi quod præcipis, nempe jubes me accersere Lesbiam ut Glycerio adsit ægrotanti.

Pol. Vox affirmantis seu jurantis ; id est, per Pollucem. Solebant per Pollucem, per Ædem Pollucis, jurare tam viri quam fœminæ : at per Herculem mulieres vulgo non jurabant, neque viri per Castorem.

Temulenta. Vino dedita. Temetum vox est Latina vetus, idem significans ac vinum.

Importunitatem &c. Idcirco tam importunè anicula hæc (Archillis videlicet) petit ut Lesbia potius quam alia vocetur, quia solet cum illa potare.

Spectata. Operæ pretium est spectare, mirari licet.

Huic. Glycerio. *Illi.* Lesbiæ.

In aliis ... in aliis mulieribus adjuvandis potius peccet, quam in Glycerio : facite ut noceat aliis citiùs, quam Glycerio.

Quidnam. Quorsum. Quid id est quod ...

Siet. Sit. Comicè.

Vereor, id est, anxia sum & in metu propter quid ita exanimatus sit. Timeo ne quid subsit mali.

Numquidnam. Num aliquid.

Hæc turba. Hæc Pamphili exanimati trepidatio.

Tristitiæ. Mali, periculi.

Afferat. Portendat, allatura sit nobis.

SCENA QUINTA.

PAMPHILUS, MYSIS.

Pamphilus de uxore ducenda monitus à Patre obstupescit, dolet, queritur: se fidem Glycerio datam servaturum pollicetur.

P. HOCCINE est humanum factum, aut inceptum? hoccine officium patris?
M. Quid illud est?
P. prô deûm atque hominum fidem! quid est, si non hæc contumelia est?
Uxorem decrêrat dare sese mihi hodie, nónne oportuit
Præscisse me ante? nónne prius communicatum oportuit?
M. Miseram me, quod verbum audio.
P. Quid Chremes, qui denegarat se commissurum mihi
Gnatam suam uxorem? id mutavit, quoniam me immutatum videt.
Itáne obstinate operam dat, ut me à Glycerio miserum abstrahat?
Quod si fit, pereo funditus.
Adeóne hominem esse invenustum, aut infelicem quenquam ut ego sum?
Prô deûm atque hominum fidem! nullóne ego
Chremetis pacto adfinitatem effugere potero? quot modis
Contemptus, spretus? facta, transacta omnia, hem
Repudiatus repetor: quamobrem? nisi si id est, quod suspicor:

Hoccine &c. Quis unquam homo aliquid ejusmodi cepit consilii, quis tam inhumanè unquam egit?

Proh. Testor & appello Deos homínesque, nonne hæc mera contumelia est?

Decrerat. Pro decreverat.

Id mutavit. Mentem mutavit: an vult jam mihi dare filiam suam uxorem?

Immutatum. Quamvis *immuto* significet idem ac *muto*, in hoc tamen loco videtur ea vox *immutatum* significare non mutatum. Mutavit mentem Chremes, jam dat mihi Philumenam; an quia me videt mores & consuetudinem cum Glycerio non mutasse? in ejus amore constantem & immutabilem esse? id autem dicit ironicè; hæc enim ratio deterrere potius Chremetem debebat quàm allicere, nisi si vellet Chremes ægrè facere Pamphilo, quod in sequenti versu Pamphilus queritur.

Invenustum. Cui Venus non favet: perturbatum, infortunatum. Adhibetur autem infinitivus ad exprimendam graviorem animi perturbationem, idque absolute, ut aiunt, id est nulla voce præeunte à qua regatur.

Spretus. Ego à Chremete: quoties me illusit?

Facta &c. Primo nuptiæ factæ fuerunt & pactiones transactæ; pòst repudiatus fui, negata mihi Philumena; jam iterum offertur, & ego revocor.

Nisi si. Nisi forte hæc causa est, quare me revocent ad eas nuptias, quòd &c.

Aliquid monstri alunt, ea quoniam nemini obtrudi potest,
Itur ad me. M. oratio hæc me miseram exanimavit metu.
P. Nam quid ego dicam de patre? ah
Tantámne rem tam negligenter agere? præteriens modo
Mihi apud forum: Uxor tibi ducenda est Pamphile hodie, inquit; para,
Abi domum. Id mihi visus est dicere, Abi cito, & suspende te:
Obstupui: censén' ullum me verbum potuisse proloqui?
Aut ullam caussam, ineptam saltem, falsam, iniquam? obmutui.
Quòd si ego prius id rescissem; quid facerem, si quis nûc me roget,
Aliquid facerem, ut hoc ne facerem: sed nunc quid primùm exequar?
Tot me impediunt curæ, quæ meum animum diverse trahunt;
Amor, misericordia hujus, nuptiarum sollicitatio,
Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc
Quæ meo cumque animo libitum est, facere; eíne ego ut adverser? hei mihi,
Incertum est quid agam. M. misera timeo, hoc incertum quorsum accidat;
Sed nunc peropus est, aut hunc cum ipsa, aut me aliquid de illa adversum hunc loqui:
Dum in dubio est animus, paulo momento huc illuc impellitur.
P. Quis hic loquitur? Mysis salve. M. ô salve Pamphile. P. quid agit? M. rogas?
Laborat è dolore, atque ex hoc misera sollicita est, diem
Quia olim in hunc sunt constitutæ nuptiæ: tum autem hoc timet
Ne deseras se. P. hem, egóne istuc conari queam?
Ego propter me illam decipi miseram sinam,
Quæ mihi suum animum, atque omnem vitam credidit?
Quam ego animo egregie caram pro uxore habuerim:
Bene, & pudice ejus doctum, atque eductum sinam

Monstri. Fraudis aliquid mihi machinantur, nempe dum virginem monstri similem & deformem, quam omnes fugiunt ac repudiant, mihi uxorem destinant.

Obtrudi. Inviso in matrimonium collocari.

Para. Compara te ad nuptias, paratus esto.

Censen'. Censesne? hæc secunda persona pro tertia ponitur: quis putet? &c.

Aut ullam &c. Refer ad, *proloqui*: hoc est, dicere, exponere potuisse.

Aliquid facerem. Id est, omnia molirer, nihil non agerem.

Sollicitatio. Preces, imperium patris quibus sollicitor ut uxorem hanc sumam.

Pudor. Veneratio, observantia qua illum colo.

Hoc incertum. Hæc dubitatio Pamphili.

Peropus. Valde opus, per quam necessarium.

Adversum hunc. Apud hunc, cum hoc Pamphilo.

Paulo momento. Exigua vi, levi impulsu. Momentum est leve pondus quod in lancem trutinæ unam injicitur, ut pondus augeatur.

Quid agit. Glycerium.

Ex hoc. Propterea in metu & cura est quia hic dies modo fuerat destinatus tuis cum Philumena nuptiis: nec dicit à quo fuerint nuptiæ constitutæ, *inquit Donat.* quasi hoc etiam à Pamphilo factum sit. Le-

Coactum egestate ingenium immutarier ?
Non faciam. M. haud vereor, si in te solo sit situm ;
Sed vim ut queas ferre. . P. adeóne me ignavum putas ?
Adeóne porrò ingratum, aut inhumanum, aut ferum,
Ut neque me consuetudo, neque amor, neque pudor
Commoveat, neque commoneat ut servem fidem ?
M. Unum hoc scio hanc meritam esse, ut memor esses sui.
P. Memor essem ! ô Mysis. Mysis, etiam nunc mihi
Scripta illa dicta sunt in animo Chrysidis
De Glycerio : jam ferme moriens me vocat ;
Accessi, vos semotæ, nos soli ; incipit :
Mi Pamphile, hujus formam, atque ætatem vides,
Nec clam te est, quàm illi utræque res inutiles
Et ad pudicitiam, & ad tutandam rem sient :
Quod ego per hanc te dextram oro, & genium tuum,
Per tuam fidem, pérque hujus solitudinem
Te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras ;
Si te in germani fratris dilexi loco,
Sive hæc te solum semper fecit maximi,
Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus,
Te isti virum do, amicum, tutorem, patrem.
Bona nostra hæc tibi committo, & tuæ mando fidei :
Hanc mihi in manum dat, mors continuo ipsam occupat :
Accepi ; acceptam servabo. M. ita spero quidem.
P. Sed cur tu abis ab illa ? M. obstetricem accerso. P. propera.
Atque audin' ? verbum unum cave de nuptiis,
Ne ad morbum hoc etiam. . : M. teneo.

gunt aliqui, miserè sollicita est.
Immutarier. Pro immutari. Mores ejus & indolem pudicam & honestam, inopia impelli ad scelus.
Ut queas ferre. Sup. timeo : ne non patri possis resistere, qui vim tibi adhibebit, & te coget ducere Philumenam.
Scripta. Tam altè infixa ut si essent scripta. *Vocat.* Chrysis.
Semotæ. Vos recessistis paulisper.
Hujus. Glycerii.
Clam te est. Non ignoras.
Utraque res. Forma & ætas.
Rem Opes.
Quod ego. Istud, *quod*, ornatui tantum servit, vel subauditur *propter*, propter quod, quocirca. Sic Virgil. 6. Æn. v. 363. *Quod te per cæli jucundum lumen & auras, per genitorem oro.* Dextra autem fidei consecratur ; unde quando aliquid alicui promittimus, prensare dextram solemus, ut rerum quas promittimus effectricem.
Solitudinem. Penuriam propinquorum & amicorum.
Segreges. Separes.
Ab illa. Ab ædibus Glycerii.
Cave. Cave facias verbum unum, dicas quidquam Glycerio de istis, quæ parantur, nuptiis : ne hic etiam dolor ad ejus morbum accedat.
Teneo. Faciam, cavebo.

ACTUS SECUNDUS

SCENA PRIMA.

CHARINUS, BIRRHIA, PAMPHILUS.

Charinus magno dolore audit ex Birrhia parari nuptias Philumenæ cum Pamphilo: ipse Pamphilus superveniens, significat Charino se ab iis vehementer abhorrere.

c. QUID ais Birrhia?
Daturne illa hodie Pamphilo nuptum? B. Sic est.
c. qui scis Birrhia? [misero mihi!
B Apud forum modo de Davo audivi. c. væ.
Ut animus in spe atque in timore usque antehac attentus fuit,
Ita postquam adempta spes est, lassus, cura confectus, stupet.
B. Quæso ædepol, Charine, quoniam id fieri quod vis non potest,
Velis id quod possit. c. nihil aliud, nisi Philumenam, volo.
B. Ah, quanto satius est, id operam te dare
Istum qui amorem ex animo amoveas, quàm id loqui,
Quo magis libido frustra incendatur tua. [tis damus:
c. FACILE OMNES, quum valemus, recta consilia ægro-
Tu si hic sis, aliter sentias. B. age, age, ut lubet. c. sed Pamphilum [agit?
Video: omnia experiri certum est prius quàm pereo. B Quid hic
c. Ipsum hunc orabo, huic supplicabo, amorem huic narrabo meum,
Credo impetrabo. ut aliquot saltem nuptiis prodat dies.
Interea fiet aliquid, spero. B. id aliquid nihil est. c. Birrhia,
Quid tibi videtur? adeóne ad eum? B. quidni? ut si nihil impetres,

Illa. Philumena, filia Chremetis natu major.
Usque antehac. Semper hactenus.
Attentus fuit. Vigil, expectans rei exitum, suspensus.
Ædepol. Per ædem Pollucis: jurandi formula.
Qui. Quo pacto.
Hic sis. In eo statu, in quo ego sum, in meo loco.
Aliter sentias. Aliam habebis mentem atque illam in qua nunc es.
Prius quàm pereo. Quam omni spe excido habendæ Philumenæ.
Prodat. Differat, producat.
Fiet aliquid. Novi aliquid eveniet, dolus aliquis excogitabitur.
Nihil est. Istud quod speras eventurum nihil est, frustra à te speratur, non eveniet.
Adeon'. Num censes adeundum esse mihi Pamphilum?

Te sibi cavendum credat, si illam duxerit?
C. Abin' hinc in malam rem cum suspicione isthac, scelus.
P. Charinum video: salve. C. ô salve Pamphile.
Ad te venio, spem, salutem, auxilium, consilium expetens.
P. Neque pol consilii locum habeo, neque auxilii copiam.
Sed istud quidnam est? C. hodie uxorem ducis? P. aiunt.
C. Pamphile,
Si id facis, hodie postremùm me vides. P. quid ita? C. hei mihi,
Vereor dicere: huic dic quæso Birrhia. B. ego dicam. P. quid est?
B. Sponsam hic tuam amat. P. næ iste haud mecum sentit.
C. ah Pamphile [secro,
P. Quàm vellem! C. nunc te per amicitiam, & per amorem ob-
Principio ut ne ducas. P. dabo equidem operam. C. sed, si id
non potes, [dies
Aut tibi nuptiæ hæ sunt cordi.. P. Cordi! C. saltem aliquot
Profer, dum proficiscor aliquò, ne videam. P. audi nunc jam:
Ego Charine, neutiquam officium esse liberi puto,
Cum is nihil promereat, postulare id gratiæ apponi sibi:
Nuptias effugere ego istas malo, quàm tu adipiscier. [rhia!,
C. Reddidisti animum. P. nunc siquid potes aut tu, aut hic Bir-
Facite, fingite, invenite, efficite, quî detur tibi.
Ego id agam, mihi quî ne detur. C. sat habeo. P. Davum optume
Video, cujus consilio fretus sum. C. at tu hercle haud quicquam
mihi,
Nisi ea, quæ nihil opus sunt scire: fugin' hinc? B. ego verò, ac
lubens.

Duxerit. In uxorem acceperit.
Abin' in malam rem. Vox imprecantis. Per malam rem intelligitur exitium, crux, quæ servorum supplicium erat.
Scelus Scelerate.
Istuc quidnam est? Quorsum ita me alloqueris.
Postremum me vides. Nunquam te amplius videbo, certus sum vel mori, vel aliò aliquò demigrare &c.
Haud mecum sentis. Non id amat quod amo: valde mihi dissimilis est, ignorat quomodo sim affectus.
Quam vellem. Subaudi: ut hanc duceres; ut ego ne illam ducerem!
Principio. Primùm, primo loco; duo enim postulat.
Profer. Differ.
Liberi. Honesti & liberalis.
Promereat. Cum nihil det beneficii.
Gratiæ apponi. In beneficii loco poni.
Haud quidquam mihi. Subaudi, refers, nihil mihi boni paras. Dixerat enim Birrhia duci Philumenam à Pamphilo, quod ægrè audierat Charinus.
Ego vero. Subaudi, fugio, discedo.

ACTUS

SCENA SECUNDA.

DAVUS, CHARINUS, PAMPHILUS.

Docet Davus Pamphilum fictas esse ac simulatas inter ipsum ac Philumenam nuptias.

DI boni, boni quid porto! sed ubi inveniam Pamphilum,
Ut metum, in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio?
Lætus est nescio quid. P nihil est. nondum hæc rescivit mala.
Quem ego nunc credo, si jam audierit sibi paratas nuptias...
Audin' tu illum? D. toto me oppido exanimatum quærere.
d ubi quæram? aut quò nunc primùm intendam? C. cessas alloqui? [Pamphile,
Abeo. P Dave ades, resiste. D. quis homo est, quî me? ô
e ipsum quæro: euge ô Charine; ambo opportune, vos volo.
Dave, perii. D. quin tu hoc audi. C. interii. D. quid timeas scio.
Mea quidem hercle certe in dubio est vita. D. & tu quid, scio:
Nuptiæ mihi... D. & id scio. P. hodie. D. obtundis, tametsi intelligo.
paves, ne ducas tu illam: tu autem, ut ducas. C. rem tenes.
Istuc ipsum. D. atque istuc ipsum, nihil pericli est: me vide.
Obsecro te, quàm primum hoc me libera miserum metu. D. hem

Boni quid porto! Quam bonum ha- nuncium Pamphilo renunciam- m.
Nescio quid. Nescio quam ob cau- n.
Nihil est. Frustra gaudio exultat, ndum istas mihi destinatas infeli- nuptias rescivit, ut opinor.
redo. Junge hoc verbum cum ulti- parte sequentis versus: nempe, em nunc credo me quærere toto pido exanimatum.
ntendam. Quam in partem cursum igam, in quem vicum tendam.
Abeo. Hac via pergo. Quidam le- nt *habeo* id est inveni ubi illum æram.
Resiste. Mane, subsiste.
Qui me. Vocat.

Opportunè. Sub. adestis.
Quin. imò audi quod sum dicturus.
Quid tu. Timeas.
Mihi. Parantur.
Obtundis. Molestus es mihi toties eadem repetendo, quamvis omnia sciam. Ducta metaphora est à fabris, qui ferrum malleis tundunt crebro ictu.
Ne ducas. Tu, ô Pamphile, times ne uxorem habeas Philumenam, id enim fugis: tu vero, Charine, times ne illa non tibi detur, id enim optas.
Istuc ipsum. Ipsissima res est, rem ipsam dicis.
Me vide. Quasi diceret, ego unus possum vos à periculo & metu liberare: mihi fidite.

Libero : uxorem tibi jam non dat Chremes. P. qui scis ? D. scio.
Tuus pater modo me prehendit, ait tibi uxorem dare se
Hodie ; item alia multa, quæ nunc non est narrandi locus :
Continuo ad te properans percurro ad forum , ut dicam tibi hæc :
Ubi te non invenio, ibi ascendo in quemdam excelsum locum ,
Circunspicio ; nusquam. Fortè ibi hujus video Birrhiam ,
Rogo , negat vidisse : mihi molestum , quid agam , cogito :
Redeunti interea ex ipsa re mihi incidit suspicio : hem,
Paululum opsonî , ipsus tristis , de improviso nuptiæ ;
Non cohærent. P. quorsumnam istuc ? D. ego me continuo ad Chremem :
Quum illoc advenio , solitudo ante ostium ; jam id gaudeo.
C. Recte dicis : perge. D. maneo : interea introire neminem
Video , exire neminem ; matronam nullam , in ædibus
Nihil ornati, nihil tumulti : accessi intro, aspexi. P. scio ;
Magnum signum. D. num videntur convenire hæc nuptiis ?
P. Non opinor , Dave. D. opinor , narras ? non recte accipis ,
Certa res est : etiam puerum inde abiens conveni Chremis ,
Olera , & pisciculos minutos ferre obolo in cœnam seni.
C. Liberatus sum Dave hodie tua opera. D. at nullus quidem.
C. Quid ita ? nempe huic prorsus illam non dat. D. ridiculum caput :
Quasi necesse sit , si huic non dat , te illam uxorem ducere :
Nisi vides, nisi senis amicos oras, ambis . . C. Bene mones :
Ibo , etsi hercle sæpe jam me spes hæc frustrata est. Vale.

Ibi ascendo. Tunc.
Nusquam. Nullibi te video.
Hujus. Sub. servum , nempe Charini qui adest.
Rogo. Num te viderit.
Suspicio. Dubitandi causa de nuptiarum veritate oblata est ex illis ipsis nuptiis , ex earum apparatu &c.
Opsonî. pro opsonii. Opsonium significat omne ciborum genus præter panem & vinum.
Ipsus. Ipse Simo tristis est.
Non cohærent. Ista omnia non rectè inter se conveniunt : non accommodata sunt nuptiis hodie celebrandis.
Illoc. Pro , illuc : ad ejus domum.
Ornati. Pro ornatûs , ornamenti.
Tumulti. Olim ea vox erat secundæ declinationis.
Opinor narras ? correctio est. Aïs tu, opinor ? desiste opinari ; imo certa est res. *Conveni.* Inveni.
Puerum. Famulum.
Chremis. Chremis , & Chremetis in genitivo.
Obolo. Sup. emptos. Obolus autem valet nostratis monetæ denariolos ut aiunt , 7. & est sexta pars Drachmæ.
At nullus quidem , Tu vero non es, ut putas , liberatus. nullus pro, non.
Quid ita &c. Quorsum me negas liberatum ? non ne verum est Chremetem , non dare Philumenam uxorem huic Pamphilo ? tu hoc jam dixisti.
Vides. Salutas , adis, rogas.

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS, DAVUS.

Suadet Pamphilo Davus, ut fingat se uxorem velle ducere, idque patri renunciet.

QUID igitur sibi volt pater? cur simulat? D. ego dicam tibi.
i id succenseat nunc, quia non det tibi uxorem Chremes,
ɔſus sibi esse injurius videatur, neque id injuria, [xerit.
rius, quàm tuum animum, ut sese habeat ad nuptias, perspe-
:d si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet,
um illæ turbæ fient. P. quidvis patiar. D. pater est, Pamphile,
ifficile est: tum hæc sola est mulier: dictum ac factum, i. invenerit
liquam caussam, quamobrem ejiciat oppido. P. ejiciat. D. cito.
Cedò igitur, quid faciam, Dave? D. dic te ducturum. P. hem. D quid est?
Egóne dicam? D. cur non? P nunquam faciam. D. ne nega.
Suadere noli. D. ex ea re quid fiat, vide.
Ut ab illa excludar, huc concludar D. non ita est,
empe hoc sic esse opinor dicturum patrem,
ucas volo hodie uxorem: tu, Ducam, inquies.
:dò, quid jurgabit tecum? hic reddes omnia,
uæ nunc sunt certa ei consilia, incerta ut fient,
ue omni periculo: nam hocce haud dubium est, quin Chremes

imulat. Velle se mihi uxorem re.
i id &c. Hæc est mens tui patris. leretur sibi iniquus esse si ob id feeretur tibi, quod Chremes nofiliam tibi suam dare: & vero inie faceret, nisi ante explorasset quodo sis affectus, an uxorem velis :ere, an nolis. Si dicas te nolle :ere, tum in te omnem culpam ijiciet, dicetque tuam libidinem amorem erga Glycerium esse in fa cur Chremes neget tibi filiam m: tum enimvero miras tragœs excitabit &c. legunt aliqui, *ipsus esse injurius videatur.*
uidvis patiar. Feram quidlibet. : quid vis? patiar; nempe finam im turbas facere & clamitare. Alii distingunt sic. Quid? vis patiar? vis ne ut patiar uxorem invito mihi sic obtrudi? me à Glycerio avelli?
Difficile est. Negligere illius querelas & convicia.
Hæc. Glycerium.
Dictum ac factum. Proverbii genus quo celeritas indicatur: eum, ubi dictum aliquid est, statim fit, seu potius est jam factum: est igitur idem ac celeriter, dicto citius.
Invenerit. Inveniet.
Ejiciat. Glycerium.
Oppido. Athenis.
Fiat. Eventurum sit.
Ab illa. A Glycerio separer; In Philumenæ nuptias ut in parata retia coniiciar, & concludar.
Hic. Tunc: dum ita te geres.

Tibi non det gnatam ; nec tu , ea caussa , minúeris
Hæc quæ facis , ne is mutet suam sententiam.
Patri dic velle ; ut , cum velit , tibi jure irasci non queat.
Nam quod tu speres , propulsabo facilè : uxorem his moribus
Dabit nemo : inopem inveniet potius , quàm te corrumpi sinat.
Sed si te æquo animo ferre accipiet, negligentem feceris,
Aliam ociosus quæret : interea aliquid acciderit boni.
P. Itáne credis ? D. haud dubium id quidem est. P. vide quò inducas. D. quin taces ?
P. Dicam : puerum autem ne resciscat mihi esse ab illa, cautio est:
Nam pollicitus sum suscepturúm. D. ô facinus audax. P. hanc fidem
Sibi me obsecravit , quî se sciret non deserturum , ut darem.
D. Curabitur ; sed pater adest, cave te esse tristem sentiat.

Minueris. Quamvis promiseris patri, te ducturum uxorem , tamen non desines facere quæ facis , vives ut vixisti hactenus , ut Chremes in sententia negandæ tibi suæ filiæ maneat.

Ne is. Chremes.

Iure irasci. Quamvis habere velit aliquam justam causam tibi succensendi , reperire nullam queat.

Namquod &c. Davus solvit objectionem Pamphili : sic enim ille secum aiebat. Chremes non dabit mihi suam filiam ; nemo item alius suam , qui meos mores norit : ergo quamvis negem patri me oxorem velle ducere, nihil inde mihi nascetur mali. Respondet Davus, & spem illam refellit: falsum est neminem inventum iri, qui suam tibi filiam uxorem det , tuus enim Pater inveniet, uxoremque tibi dabit potius inopem aliquam virginem , quam te sinat parum pudice & honestè vivere.

Propulsabo. Resellam , diluam.

His moribus. Meis, qui parumpudici existimantur , mihi his moribus prædito. Hæc de se Pamphilus.

Negligentem feceris. efficies ut tuas nuptias negligentius curet.

Otiosus. Per otium , interposita mora.

Cautio est. Cavendum est.

Suscepturum. Educaturum.

Qui se sciret. . Ut ea fide à me accepta, certo sciret se à me nunquam esse deserendam.

SCENA QUARTA.

SIMO, DAVUS, PAMPHILUS.

Hortatur Davus Pamphilum ut animo præsenti patrem alloquatur.

REVISO quid agant, aut quid captent consili.
Hic nunc non dubitat, quin te ducturum neges.
enit meditatus alicunde, ex solo loco,
rationem sperat invenisse se,
ua differat te: proin tu face, apud te ut sies.
Modo ut possim. D. crede mihi hoc, inquam, Pamphile;
unquam hodie tecum commutaturum patrem
num esse verbum, si te dices ducere.

Reviso. Redeo ut videam.
Agant. Davus, Pamphilus &c.
Hic. Simo. Fingitur hæc ita loqui vus in remotiori theatri parte, ut Simone nec videri, nec audiri ssit.
Ex solo loco. Venit ex aliquo loco deto ac reducto, ubi solus secum acraté meditatus est quid tibi dicat.
Differat. Te in diversum ferat, perturbet, tua consilia disjiciat.
Face. Fac, operam da.
Apud te. Tui compos.
Modo. Sub. faciam id quidem, dummodo id facere possim.
Commutaturum verbum. Nihil tecum habiturum jurgii; nihil responsurum tibi: commutare verba est, colloqui, alternis dicere, quod altercantes factitant.

SCENA QUINTA.

BIRRHIA, SIMO, DAVUS, PAMPHILUS.

mphilus se obsequentem fore patri denunciat, Birrhia, locutum serio Pamphilum ratus, illum accusat perfidiæ.

HERUS me, relictis rebus, jussit Pamphilum
Hodie observare, ut quid ageret de nuptiis,
rem; id propterea nunc hunc venientem sequor:
um adeò præstò video cum Davo, hoc agam.
Utrumque adesse video. D. hem serva. S. Pamphile,
Quasi de improviso respice ad eum. P. hem pater.

rbus. Aliis negotiis & occupatio-
ns.
Observare. Explorare quid agat. it autem hoc tacita voce, vel ita otus, ut à Pamphilo non possit iri, quamvis à spectatoribus it. *Id propterea.* Propter id.
Hoc agam. Eos observabo.
Utrumque. Davum, & Pamphilum, quos antea non vidisse fingitur, vel quia remotior erat, vel quia secum tacitus aliquid cogitabat.
Serva. Vide Pamphile ut memor sis eorum quæ dixi: ea tene.

D. Probe. S. hodie uxorem ducas, ut dixi, volo.
B. Nunc nostræ parti timeo, quid hic respondeat.
P. Neque istic, neque alibi tibi usquam erit in me mora. B. hem.
D. Obmutuit. B. quid dixit? S. facis, ut te decet,
Quum istuc, quod postulo, impetro cum gratia.
D. Sum verus? B. herus, quantum audio, uxore excidit.
S. I jam nunc intro; ne in mora, quum opus sit, sies.
P. Eo B. nulláne in re esse homini cuiquam fidem?
Verum illud verbum est, vulgo quod dici solet,
OMNES SIBI melius malle esse, quàm alteri.
Renunciabo, ut pro hoc malo, mihi det malum.

Probe. Recte ita te convertisti. *Nostræ parti.* Charino & mihi. *Istic.* In his nuptiis. *Nusquam erit in me mora.* Non cunctabor, non adversabor tibi, præsto ero ad omnia. *Obmutuit.* Simo. *Cum gratia.* Lubenti & prompto animo id præstas quod volo. *Sum verus?* Non ne hoc verè prædixeram? *Excidit.* Amisit Philumenam, quam sperabat uxorem sibi datum iri. *Omnes &c.* Adeoque malle Pamphilum sibi Glycerium dari, quàm Charino. *Renunciabo.* Feram hunc nuncium malum Charino, ab eo, ut opinor, idcirco male mulctandus.

SCENA SEXTA.

DAVUS, SIMO.

Davus confirmat Simoni Pamphilum à nuptiis nullatenus abhorrere: sub finem, aliud agens senem acutè mordet.

D. HIC nunc me credit aliquam sibi fallaciam
S. Portare, & ea me hic restitisse gratia.
S. Quid Davus narrat? D. æque quidquam nunc quidem.
S. Nihilne? hem! D. nihil prorsus. S. atque expectabam quidem.
D. Præter spem evenit; sentio: hoc male habet virum.
S. Potin' es mihi verum dicere? D. nihil facilius.
S. Num illi molestæ quidpiam hæ sunt nuptiæ,
Propter hospitæ hujusce consuetudinem?

Hic. Simo. *Portare.* Struere, machinari. Demissa voce hoc dicit, ita ut Simo clarè non audiat. *Ea gratia.* Eam ob rem. *Æque..* Subaudi, narrò, seu loquor. nihil sane nunc loquor: ad verbum; æque aliquid nunc atque antea loquor. Nihil modo loquor, cum antea nihil loquerer. *Expectabam.* Dum aliquid diceres. *Evenit.* Sperabat aliud à Pamphilo dictum iri. *Male habet.* Torquet, urit. *Potin' es.* Potesne? veteres dicebant *potis* & *pote* pro, potens, qui potest: esne potis, potisne es, & per syncop. potin' es.. id est potesne? à *potis* fit porior, potissimus. *Quidpiam.* Aliquatenus, rantisper. *Hospita.* Glycerii, quæ hospes & peregrina putabatur, nempe, Andria;

). Nihil hercle: aut si adeò, bidui aut tridui est
hæc sollicitudo; nostín'? deinde desinet.
:tenim eam secum rem recta reputavit via.
. Laudo. D. dum licitum est ei, dúmque ætas tulit,
ndulsit genio, at cavit, ne unquam infamiæ
a res sibi esset, ut virum fortem decet.
Nunc uxore opus est; animum ad uxorem appulit.
Subtristis visus est esse aliquantulum mihi.
. Nihil propter hanc rem; sed est quod succenseat.
Quidnam est? D. puerile est. S. Quid est? D. nihil. S. quin dic quid est.
. Ait nimium parce facere sumptum. S. méne? D. te,
ix inquit drachmis opsonatus est decem:
um filio videtur uxorem dare?
uem, inquit, vocabo ad cœnam meorum æqualium
otissimum nunc? &, quod dicendum hic fiet,
u quoque perparce nimium: non laudo. S. tace.
. Commovi. S. ego, istæc recte ut fiant, videro.
uidnam hoc rei est? quidnam hic volt veterator sibi?
am si hic mali est quidquam, hem illic est huic rei caput.

n revera esset Atheniensis, ut po-
a. planum fiet.
Aut si adeo. Aut si paululum mole-
illi sunt.
Recta via. Sapienter, rationem in
eo negotio & officium secutus est.
Nunc &c. Nunc vero eum intelli-
sibi uxorem ducendam esse, ad
n rem, ad nuptias animum appli-
t.
Hanc rem. Quod uxorem sibi ducen-
n videat, te jubente.
Drachmis decem. Assibus 35. Drach-
una respondet Romano denario,
est tribus assibus cum semisse, no-
monetæ: sex obolos eadem con-
bat.
Opsonatus est, Sumptum fecit in ci-
bos coëmendos.
Æqualium. Adolescentum ejusdem
mecum ætatis.
Quod dicendum &c. Quod pace tua
dixerim in hoc loco, filio absente.
Perparce nimium. Sub. sumptum fe-
cisti.
Commovi. Hæc oratio mea illum pu-
pugit.
Isthæc ut recte fiant. Ut splendide per-
agantur nuptiæ providebo.
Veterator. Versipellis; vetus frau-
dum artifex. Propriè ita servi voca-
bantur qui diuturna & sæpe mutata
servitute vafri & callidi evaserant:
iis opponebantur novitii, id est, re-
centes servi & nondum emunctæ naris.
Caput, Origo, causa. *Illic* pro, ille,

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

MYSIS, SIMO, DAVUS, LESBIA.

Simo qui ab ancillis casu audierat Glycerii partum appropinquare, id quasi ab Davo fictum interpretatur.

M. ITA pol quidem res est, ut dixti Lesbia :
Fidelem haud fermè mulieri invenias virum.
S. Ab Andria est ancilla hæc:quid narras? D. ita est.
L. Sed hic Pamphilus,. S. quid dicit? M. firmavit
fidem. S. hem.
D. Utinam aut hic surdus, aut hæc muta facta sit!
M. Nam quod peperisset, jussit tolli. S. ô Jupiter,
Quid ego audio? actum est, si quidem hæc vera prædicat.
L. Bonum ingenium narras adolescentis. M. optumum.
Sed sequere me intrò, ne in mora illi sis. L. sequor.
D. Quod remedium nunc huic malo inveniam? S. quid hoc?
Adeone est demens? ex peregrina? jam scio, ah
Vix tandem sensi stolidus. D. quid hic sensisse se ait?
S. Hæc primum adfertur jam mihi ab hoc fallacia,
Hanc simulant parere, quo Chremetem absterreant.
Hui, tam cito? ridiculum: postquam ante ostium

Ab Andria. E domo Glycerii; una est ex ipsius ancillis: quid aïs, ô Dave?

Firmavit fidem. Promisit se ducturum Glycerium, eam se neutiquam deserturum. *Hic.* Simo.

Tolli. Servari, educari. Hæc omnia inter se ancillæ narrant ignorantes Simonem adesse, & audire.

Actum est. Nihil amplius de meo filio, de nuptiis Philumenæ mihi sperandum est, conclamatum est. *Actum est.* Vox est fori, in quo actum esse negotium seu lis dicitur, quando est dijudicata: unde illud, Actum ne agas, id est rem jam decisam ne iterum in judicium voca. *Donat.*

Bonum ingenium. Mores optimos.

In mora sis. Diutius expectari te patiaris à Glycerio laborante.

Huic malo. Quod imminet ex iis quę Simo jam audivit ab ancilla. Hoc secum veluti dicit.

Demens. Pamphilus.

Ex peregrina. Sub. filium suscepit. Veteri Atheniensium lege cautum erat, ne quis peregrinam uxorem duceret, sed civem tantum: & illæ peregrinæ male vulgo audiebant.

Iam scio. Corrigit Simo suam mentem. Sensus est: jam intelligo quid istæ sibi ancillæ velint; erravi qui rem veram putaverim fieri, fraus mera est, quæ mihi ab hoc Davo struitur: edoctæ ab illo mulieres simulant Glycerium parturire, ut Chremetem avocent ab danda Pamphilo sua filia; ita nempe Davus conatur nuptias, ut video, disturbare.

Tam cito. Itáne vero tam cito tempus pariendi Glycerio advenit? & hoc ipso temporis puncto, quo ego ad

e audivit stare, approperat. non sat commode
visa sunt temporibus tibi, Dave, hæc. D. mihin'?
Num immemor es discipuli? D ego, quid narres, nescio.
Hiccine me si imparatum in veris nuptiis
lortus esset, quos mihi ludos redderet!
inc hujus periculo fit, ego IN PORTU NAVIGO.

um accedo, festinat parere? mera hæc fabula; ô Dave non bene di- fti sua rebus istis agendis tempo- , non recte fraudem istam compo- fti: siccine periculum creas tuo :ipulo Pamphilo, quem ipse tam le dolum nectendo, perdis & pro- ? adcône illius es immemor? alii unt *immemores*, unam esse vocem, ia exponunt: si tu hæc commode isisti temporibus, forte tui disci- i, Mysis, Lesbia, Glycerium, nphilus, qui te fraudum habent magistrum, sunt immemores, id est parum astuti & intelligentes qui fraudes suas tam malè temperent. vel, obliviscuntur ordinem à te præscriptum.

Adortus. Aggressus ex insidiis.

Quos ludos... Ut me ludificaretur, ac deciperet! legunt aliqui, ederer.

Nunc &c. Quidquid ab eo doli fit, in eum recidet, ego in tuto sum. *In portu navigare*, proverbium est: in eos cadit, qui extra periculum & aleam sunt.

SCENA SECUNDA.

LESBIA, ARCHILLIS, SIMO, DAVUS.

vus in eam sententiam adhuc magis Simonem inducit, ut credat Glycerii partum meram esse fabulam: cumque infantem ante fores Simonis apponere statuisset idem Davus, ut hoc resciens ac videns Chremes, qui mox adventurus erat, Pamphilo suam filiam denegaret; id quasi mulierum fraude ac dolo faciendum esse Simoni prædicit, ut Simo id totum fictum ratus non malè existimet de Pamphilo, nihil in eum durius statuat; ac nuptias porro urgeat.

ADHUC, Archillis, quæ adsolent, quæque oportet
Signa ad salutem esse, omnia huic esse video.
nc primùm facite isthæc ut lavet; pòst deinde
od jussi, ei date bibere, & quantum imperavi,
te; mox ego huc revertar.
Æcastor scitus puer natus est Pamphilo!
os quæso, ut sit superstes, quandoquidem ipse est ingenio bono,

dhuc. Hactenus. Archillis dicit domo Glycerii egrediens.

tic. Glycerio partu levatæ.

vet. Balneo utatur.

Per Æcastor. Per ædem Castoris: jurandi formula. *Scitus*. Elegantulus.

Superstes. Vitalis, salvus; parentes vivendo superet.

Cúmque huic veritus est optumæ adolescenti facere injuriam..
s. Vel hoc quis non credat, qui norit te, abs te esse ortum?
D. quidnam id est?
s. Non imperabat coràm, quid opus facto esset puerperæ,
Sed postquam egressa est. illis, quæ sunt intus, clamat de via:
O Dave, itáne contemnor abs te? aut itáne tandem idoneus
Tibi videor, quem tam aperte fallere incipias dolis?
Saltem accurate, ut metui videar: certè si resciverim...
D. Certè hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego. s. edixín' tibi?
Interminatus sum, ne faceres? num veritus? quid retulit?
Credóne tibi hoc nunc peperisse hanc è Pamphilo?
D. Teneo quid erret. quid ego agam habeo. s. quid taces?
D. Quid credas? quasi non tibi renuntiata sint hæc sic fore.
s. Mihine quisquam?.. D. Eho, an tute intellexti hoc adsimulari? s. irrideor.
D. Renuntiatum est: nam quî istæc tibi incidit suspectio?
s. Quî? quia te noram. D. quasi tú dicas factum id consilio meo.
s. Certe enim scio. D. Non satis me pernosti etiam qualis sim, Simo.
s. Egóne te?.. D. sed siquid narrare occœpi, continuo dari
Tibi verba censes. s. falsò. D. itaq; hercle nihil jam mutire audeo.

Cumque.. Et præterea cùm &c. Et ob hanc præterea causam, quòd.

Facere injuriam. Eam deserendo.

Vel. Certè.

Abs te ortum. Hunc dolum à te confictum, de Glycerii partu.

Non imperabat &c.. Id signi est, inquit Simo, hæc fingi, quòd Archillis quæ ad Glycerium quasi parturientem accessit, coram illa & intus non imperabat certa remedia, quæ jam illi de via foris clamat, scilicet ut ego isthæc audiens & vera putans, deludar, & absterreatur Chremes cum hæc accipiet, ab filia sua danda Pamphilo.

Accurate. Sub. dolos tuos para, & strue.

Certe &c. Hoc tibi affirmo, te non impune fraudem laturum, si eam resciverim.

Certè hercle.. Hoc ita dicit ut audiat spectator, non ut Simo.

Ipsus. pro, ipse; ut *Ollus* pro, ille.

Num veritus? Num imperia mea reveritus es?

Quid retulit? Quid mihi profuit minari?

Credon'. An me satis stolidum putas, qui credam tibi hoc &c.

Quid taces? Locutus quidem erat Davus, sed ita demisse, & commurmurans secum, ut eum tacuisse dicat Simo.

Quid credas? Non est opus ut hoc mihi credas, tu ipse nosti, & dudum audivisti fingenda fore hæc ab illis, & simulanda omnia.

Mihin' quisquam? An mihi hoc dixit quisquam? nullus certe.

Tute. Per te solus, nemine renunciante? certe oportuit hoc tibi ab aliquo renuntiari, unde enim id suspicatus esses?

Eho. Admirantis est hîc; alias vocantis; interdum comminantis.

Suspectio. Suspicio, opinio.

Quî? Quo pacto? unde?

Te noram. Idoneum ejusmodi struendis fraudibus.

Quasi tu dicas. Nempe id dicis...

Etiam. Adhuc.

Egóne te. Sub. ignoro: non te bene novi?

Dari tibi verba. Te decipi, tibi imponi à me.

Falsò. Et erro scilicet, cum id censeo? ironia.

Hercle. Pro *Hercule* sive, *Hercule*: ita me Hercules juvet: formula jurandi.

Hoc ego scio unum, neminem peperisse hic. D. intellextin'?
:d nihilo secius mox deferent puerum huc ante ostium :
l ego jam nunc tibi renuntio, here, futurum, ut sis sciens.
e tu hoc posterius dicas, Davi factum consilio, aut dolis :
orsus à me opinionem hanc tuam ego esse amotam volo.
Unde id scis? D. Audivi, & credo : multa concurrunt simul,
uî conjecturam hanc nunc facio; jam primùm hæc se è Pamphilo
avidam dixit esse; inventum est falsum : nunc, postquam vider
iptias domi apparari, missa est ancilla illico
ostetricem accersitum ad eam, & puerum ut adferret simul :
oc nisi fit, puerum ut tu videas, nihil moventur nuptiæ.
Quid ais? cum intellexeras id consilii capere, cur non dixti extemplo Pamphilo?
Quis igitur eum ab illa abstraxit, nisi ego? nam omnes nos quidem
mus quàm misere hanc amarit : nunc sibi uxorem expetit.
stremo id mihi da negotii; tu tamen has nuptias
ge facere ita, ut facis, & id spero adjuturos deos.
Imò abi intrò, ibi me operire, & quod parato opus est, para,
n impulit me, hæc nunc omnino ut crederem :
que haud scio, an, quæ dixit, sint vera omnia;
parvipendo, illud mihi multo maxumum est,
od mihi pollicitus est ipsus gnatus : nunc Chremem
aveniam, orabo gnato uxorem; si impetro,
id aliàs malim, quàm hodie has fieri nuptias?
n gnatus quod pollicitus est, haud dubium est mihi id,
iolit, quin eum merito possim cogere.
ue adeò in ipso tempore eccum ipsum obviam.

ellextin'. Pro intellexistine? an habes pro certo? bene est : verè : tamen illæ ancillæ mox affe- huc puerum ante fores, nempe bi hoc magis persuadeant, illum è Glycerio esse natum, téque ecipiant, ac nuptias impediant.
scis. Allaturas puerum ut me de- nt.
currunt. Multa signa & argumen- iul conspirant ut id conjiciam.
i. Quare. propter quæ.
rum ut afferret. Quem à Glycerio rent editum.
nisi fit &c. Nisi tu ipse istis ocu- des puerum hunc, falsum me, & crede nihil ab illis fieri ad endas, hoc est, impediendas tui cum Philumena nuptias.
s igitur &c. ego vero dixi, & id signi est quòd eum, licet ægrè, à Glycerio divelli.
Uxorem expetit. Paratus est ad uxo- rem capiendam, quam volueris.
Parato. Parare.
Impulit me. Mihi persuasit.
Haud scio an vera sint. Forte vera sunt.
Parvi pendo. Non admodum curo vera sint, nec ne.
Uxorem. Sub. det suam filiam.
Quid aliàs. Cur alio tempore.
Nam gnatus &c. Ordo est. Nam non dubito quin possim natum cogere, nempe ad uxorem ducendam, si nolit præstare quod pollicitus est.
In tempore. Opportune.
Eccum. Adverbium factum è gemi- na voce *ecce eum*, nempe ecce Chre- mem.

SCENA TERTIA.

SIMO, CHREMES.

Simo nihil mali gravioris de filio suspicans, imò infensum Glycerio credens, Chremetem orat ut Philumenam illi uxorem det; exorat, & è simulatis nuptiis veræ fiunt.

s. JUBEO Chremetem. c. ô, te ipsum quærebam. s. Et ego te. c optato advenis.
Aliquot me adiere, ex te auditum qui aiebant, hodie filiam
Meam nubere tuo gnato, id viso, túne, an illi insaniant.
s. Ausculta paucis, & quid ego te velim, & tu quod quæris, scies.
c. Ausculto, loquere quid velis.
s. Per ego te Deos oro, & nostram amicitiam, Chreme,
Quæ incepta à parvis cum ætate adcrevit simul,
Pérque unicam gnatam tuam, & gnatum meum,
Cujus tibi potestas summa servandi datur,
Ut me adjuves in hac re, atque ita, ut nuptiæ
Fuerant futuræ, fiant. c ah ne me obsecra,
Quasi hoc te orando à me impetrare oporteat:
Alium esse censes nunc me, atquè olim, cum dabam?
Si in rem est utrique ut fiant, accersi jube:
Sed si ex ea re plus mali est, quàm commodi
Utrique; id oro te, in commune ut consulas,
Quasi illa tua sit, Pamphilique ego sim pater.
s. Imò ita volo, itáque postulo ut fiat, Chreme:
Neque postulem abs te, nisi ipsa res moneat. c. quid est?
s. Iræ sunt inter Glycerium, & gnatum. c. audio.

Chremetem. Sub. salvere.
Optato. Adverbium est.
Viso. Venio ut resciam.
Insaniant. Fallantur, hoc fingant. Tu insanis si dixisti; illi insaniunt, si non audita referunt. *Donat.*
Ausculta. Audi.
Per te Deos. Te per Deos ... ita elegantius separatur *per* à suo casu: ita Virg. *per ego has lachrymas dextramque tuam te oro.* 4. Æn. v. 314.
Quasi ... quasi vero indigeas precibus, ut id à me impetres, quod ultro facturus sum?
Cum dabam. Cum filiam meam daturum promittebam.
In rem. Utile.
Utrique. Pamphilo & Philumenæ vel, mihi & tibi.
Accersi. Ut fiant nuptiæ.
In commune. Communi amborum utilitati consule.
Ita. Ea tantum lege volo fieri istas nuptias, si utiles in commune sunt futuræ. *Postulem.* Postularem.
Ipsa res. Opportuna quædam occasio persuadeat è re utriusque esse.
Audio. Itane est?

s. Ita

Ita magnæ, ut sperem posse avelli. c. fabulæ.
Profectò sic est. c sic hercle, ut dicam tibi,
AMANTIUM iræ, amoris redintegratio est.
Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,
mque ejus libido occlusa est contumeliis:
us quàm harum scelera, & lacrymæ confictæ dolis
ducant animum ægrotum ad misericordiam,
orem demus: spero consuetudine, &
ijugio liberali devinctum, Chreme,
unc facile ex illis sese emersurum malis.
Tibi ita videtur. at ego non posse arbitror
ue illum hanc perpetuo habere, neque me perpeti.
Qui scis ergo istuc, nisi periclum feceris? c. at,
d periclum in filia fieri, grave est.
Tempe incommoditas denique huc omnis redit,
veniat, quod Dî prohibeant, discessio:
corrigitur, quot commoditates, vide.
cipiò, amico filium restitueris:
generum firmum, & filiæ invenies virum.
uid istuc? si istuc animum induxti esse utile,
tibi ullum commodum in me claudier.
eritò te semper maximi feci, Chreme.
ed quid ais? s. quid? c. qui scis eos nunc discordare in- [ter se?]
sus mihi Davos, qui intimus est eorum consiliis, dixit.
mihi persuadet, nuptias, quantum queam, ut maturem.
censes faceret, filium nisi sciret eadem hæc velle?
adeò jam ejus audies verba: heus evocate huc Davum.
ccum video ipsum foras exire.

li. Hunc ab illa. *Redintegratio* atio, renovatio.
eamus. Medeamur malo, oc- us.
. Frænata, debilitata & im-
nelüs. Quibus est affectus à io.
Glycerii. Et sociarum mu-
tut. Ab odio ad amorem, & i commiserationem revocant.
tum. Malo amore laboran- ibecillum, & resistendo im-

Liberali. Pudicæ, & honestæ mulieris.
Hanc. Philumenam. Non diu cum ea posse vivere.
Perpeti. Pravos Pamphili mores ferre posse.
Periculum. Tentamentum, experientiam.
Redit. Recidit, ut à se invicem separentur aliquando.
Discessio. Divortium.
Corrigitur. Mutat mores Pamphilus.
Claudier. A me impediri, vetus terminatio, pro, claudi.

SCENA QUARTA.

DAVUS, SIMO, CHREMES.

Accipit Davus à Simone veras denique nuptias esse faciendas, non simulatas: quæ res mirè illum perturbat.

D. AD te ibam. S. quid nam est? [tu illum?
D. Cur uxor non accersitur? jam advesperascit. S. Audin'
Ego dudum non nihil veritus sum, Dave, abs te, ne faceres idem
Quod volgus servorum solet, dolis ut me deluderes,
Propterea quòd amat filius. D. ego istuc facerem? S. credidi.
Idque adeò metuens vos celavi, quod nunc dicam. D. quid?
S. scies. [qui fiem.
Nam propemodum habeo jam tibi fidem. D. tandem cognosti
S. Non fuerant nuptiæ futuræ. D. quid non? S. sed ea gratia
Simulavi, vos ut pertentarem. D. quid ais? S. sic est res. D. vide,
Nunquam quivi ego istuc intelligere; vah consilium callidum.
S. Hoc audi: ut hinc te jussi introire, opportune hic fit mihi obviam. [mihi
D. Hem, numnam periimus? S. narro, quæ tu dudum narrasti
D. Quidnam audio? S. gnatam ut det, oro, vixque id exoro.
D. occidi. [hunc nulla est mora
S. Hem, quid dixti? D. optume inquam factum. S. nunc per
C. Domum modo ibo: ut apparentur, dicam, atque huc renuntio.
S. Nunc te oro Dave, quoniam solus mihi effecisti has nuptias,
D. Ego verò solus? S. corrigere mihi gnatum porrò enitere.
D. Faciam hercle sedulo. S. potes nunc, dum animus irritatus est.
D. Quiescas. S. age igitur, ubi nunc est ipsus? D. mirum, ni domi est. [D. nullus sum.
S. Ibo ad eum, atque eadem hæc, quæ tibi dixi, dicam eadem illi.
Quid causæ est, quin hinc in pistrinum recta proficiscar via?

Accersitur. Pamphilus ad nuptias celebrandas.
Audin'? Hoc Simo dicit chremeti, quasi in aurem.
Vulgus servorum. Servi plerique omnes qui dominos student fallere.
Istuc. Ut dolos struerem tibi.
Pertentarem. Explorarem.
Quivi. Potui.
Ut hinc.. Statim atque..
Hic. Chremes.
Numnam periimus. Hoc demissa voce dicit; heu vereor ne quid acciderit mali.
Apparentur. Nuptiæ. Legunt alii, apparetur, impersonaliter.
Renuncio. Mox referam quo loco res tota sit, an parata sint omnia.
Iratus. Glycerio infensus, ira provocatus.
Nullus sum. Perii, occidi.
Quid causa est? Quid causabor, quid

Nihil est preci loci relictum, jam perturbavi omnia,
Herum fefelli, in nuptias conjeci herilem filium,
Feci hodie ut fierent insperante hoc, atque invito Pamphilo.
Hem astutias! quòd si quiessem, nihil evenisset mali.
Sed eccum ipsum video, óccidi.
Utinam mihi esset aliquid hic, quo nunc me præcipitem darem.

dicam ut non eam in pistrinum? frumentum veteres molis & saxis terebant; eas molas trudebant magno labore servi, iique nequam, & à Dominis huc, supplicii causa, missi.

Preci. Precationi, precibus: non debeo veniam precando sperare ab hero, vel Pamphilo.

Hem astutias! En quo fraudes nostræ & machinæ reciderunt.

Aliquid. Locus aliquis abruptus, vorago aliqua.

SCENA QUINTA.

PAMPHILUS, DAVUS.

Ubi audit Pamphilus veras esse suas cum Philumena nuptias, Davum authorem mali graviter objurgat.

P. UBI illic scelus est, qui me perdidit? D. perii. P. atque hoc confiteor,
Jure obtigisse, quandoquidem tam iners, tam nulli consili
Sum: servon' fortunas meas me commisisse futili?
Ergo pretium ob stultitiam fero, sed inultum id nunquam auferet.
D. Posthac incolumem sat scio fore me, nunc si devito hoc malum.
P. Sed quid ego nunc dicam patri? negabóne velle me, modo
Qui sum pollicitus ducere? qua fiducia id facere audeam?
Nec quid me nunc faciam, scio. D. nec quidem me, atque id ago sedulo.
Dicam aliquid jam inventurum, ut huic malo aliquam producam moram. P. oh.
D. Visus sum. P. Ehodum bone vir, quid ais? viden' me tuis consiliis
Miserum impeditum esse? D. at jam expediam. P. expedies?

Scelus. Sceleratus Davus.

Nulli. Antique, pro nullius.

Fortunas. Negotium tanti momenti, famam & salutem meam.

Futili. Inconsulto, vano, qui secretum effundit, &c. vas futile prodicitur quod fundo acuminato sit, stare non potest, adeoque liquorem effundit.

Pretium. Mercedem, pœnam.

Inultum. Impune non feret.

Id ago. Id cogito sedulo; quo pacto nempe evadam, quid de me faciam.

Inventurum. Me fraudem aliquam excogitaturum.

Producam moram. Inveniam quo modo hæ pessimæ nuptiæ differantur.

Expediam. Periculo extraham.

P. Nempe ut modo. D. Imò melius spero. P. oh, tibi ego ut credam furcifer ?
Tu rem impeditam, & perditam restituas ? hem quo fretus siem !
Qui me hodie ex tranquillissima re conjecisti in nuptias.
An non dixi hoc esse futurum ? D. dixti. P. quid meritus es ?
D. crucem. P. hei mihi !
Sed paululum sine ad me ut redeam, jam aliquid dispiciam.
Cur non habeo spatium, ut de te sumam supplicium, ut volo ?
Nanque hocce tempus præcavere mihi me, haud te ulcisci, sinit.

Ut modo. Sub. fecisti.
Furcifer. Furciferi dicebantur illi servi qui ob leve delictum cogebantur à Dominis ignominiæ magis quam suplicii causa, circa vicinos furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus & prædicare peccatum suum, simulque submonere cæteros ne quid simile admitterent.
Donat.
Hem quo fretus siem. Hic ille scilicet est quo mea salus nititur !
Ad me ut redeam. Me colligam, fœcundum dolis pectus excutiam.
Dispiciam. Excogitabo, exquiram.
Spatium. Satis temporis.

ACTUS QUARTUS

SCENA PRIMA.

CHARINUS, PAMPHILUS, DAVUS.

Conqueritur Charinus de Pamphilo, Pamphilus de Davo, qui se aliquid inventurum fallacia ad eos expediendos, pollicetur.

c. HOCCINE credibile est, aut memorabile,
Tanta vecordia innata cuiquam ut siet,
Ut malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius sua comparent ut commoda? ah
Id ne est verum? imò id genus hominum est pessumum,
In denegando modo queis pudor est paululum;
Post ubi tempus promissa jam perfici,
Tum necessario se aperiunt, & timent;
Et tamen res cogit denegare: Ibi
Tum impudentissima eorum oratio est,
Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi? heus;
roxumus sum egomet mihi. Attamen, ubi fides est
roges, nihil pudet: hic, ubi opus est,
on verentur; illic, ubi nihil opus est, ibi verentur.

Memrabile. Num explicari verbis est? Quis credat hoc, quis di- &c.
ecordia. Improbitas, & perfidia.
mparet. Colligat.
m &c. Non solum id est verissi- n ejusmodi homines reperiri, sed m iidem sunt longe omnium im- issimi; tunc tantummodo ali- pudor iis adest, cùm est aliquid gandum, non audent præ pu- & verecundia aliquid denegare i; at ubi tempus adest præstan- omissa, coguntur ipsi suam le- em & perfidiam patefacere: & vis tergiversentur ac denegare issa timeant, tamen ipsa rei ne- ite coguntur id facere. tunc, si eos urgeas tecum ita loquentur impudenter, Quis tu es &c.
Quis mihi es? Non cognatus, frater &c.
Cur meam.. Cur pactam mihi uxorem tibi concedam?
Proximus. Adeóque carissimus.
Hic ubi &c. Non timent. nullo pudore afficiuntur, cum tibi negant promissa, cum ipsos opus esset tamen pudore maximo affici, ob suam inconstantiam & perfidiam: at cum promittunt, cum ab iis aliquid petitur, tum pudore & metu afficiuntur, etsi nihil tunc opus est, quia libere & audacter negare possent, sive nulla inconstantiæ aut perfidiæ nota.

Sed quid agam ? adeâmne ad eum, & cum eo injuriam hanc expostulem ?
Ingeram mala multa ? atque aliquis dicat, Nihil promoveris:
Multum: molestus certe ei fuero, atque animo morem gessero.
P. Charine, & me & te imprudens, nisi quid Dî respiciunt, perdidi.
C. Itáne ? imprudens: tandem inventa est caussa, solvisti fidem.
P. Quid tandem ? C. etiam nunc me ducere istis dictis postulas ?
P. Quid istuc est? C. postquam me amare dixi, complacita est tibi:
Heu me miserum, qui tuum animum ex animo spectavi meo!
P. Falsus es C. nónne tibi satis esse hoc visum solidum est gaudium,
Nisi me lactasses amantem, & falsa spe produceres ?
Habeas. P. habeam ? ah nescis quantis in malis verser miser,
Quantásque hic suis consiliis mihi confecit sollicitudines, [pit?
Meus carnifex. C. quid istuc tam mirum est si de te exemplum ca-
P. Haud istuc dicas, si cognoris vel me, vel amorem meum.
C. Scio, cum patre altercasti dudum; & is nunc propterea tibi
Succenset, nec te quivit hodie cogere, illam ut duceres.
P. Imò etiam, (quo tu minus scis ærumnas meas)
Hæ nuptiæ non apparabantur mihi,
Nec postulabat nunc quisquam uxorem dare.
C. Scio: coactus tua voluntate es. P. mane,
Nondum scis. C. scio equidem illam ducturum esse te.
P. Cur me enecas? hoc audi: nunquam destitit
Instare, ut dicerem esse ducturum patri.

Mala ingeram. Probra & convitiā cumulem & quasi tela in eum jaciā.
Atque aliquis &c. Sed aliquis mihi dixerit: me nihil facere lucri istis conviciis in Pamphilum ingerendis; imo vero multum proficiam &c.
Animo morem gessero. Iram explebo meam, ultionis voluptate fruar.
Nisi quid &c. Nisi nos aliqua ratione Dii adjuvant.
Itane imprudens? Hoccine ais te imprudentem & invitum hoc fecisse?
Causa. Prætextus: nempe quod invitus & imprudens ducas Philumenam: putas id satis esse causæ cur dicas te promissa præstitisse, & solvisse datam mihi fidem cum pollicebaris te illam non ducturum.
Ducere. Deludere.
Postulas. Contendis, moliris.
Tuum animum. De te judicavi ex me ipso: talem te fore erga me judicavi, qualis ego eram, nempe sincerus, verax.
Falsus. Deceptus.
Hoc. Quod Philumena tibi daretur,

Lactasses. Tuis promissis ac spe bona illectum decepisses.
Produceres. In longum duceres: spe falsa & expectatione detineres.
Habeas. Serva tibi sane Philumenam.
Si de te. Si tecum agit, quomodo tu cum aliis, & meeum agis: si te imitatur, si tibi eam præstat fidem, quam præstas aliis.
Altercasti. Joco hæc dicit: innuit certandum diu non fuisse cum Pamphilo, ut cogeretur ad istas nuptias.
Imò etiam. Contra vero: vel subauditur *audi.* imo etiam hoc audi: hoc amplius accipe: istæ nuptiæ non apparabantur mihi, quo tu minus &c. id est ex quo, tu parum meas nosti ærumnas: quod ipsum argumento est te meas ærumnas minime nosse.
Tua voluntate. Ironice id est, nemo te coëgit, hoc voluisti; te volente hoc factum est.
Mane. Sine dum absolvam cætera.
Enecas. Excrucias.
Destitit. Davus.

Suadere, orare, usque adeo, donec perpulit. [nescio.
C. Quis homo istuc? P. Davos. C. Davos! quam obrem? P.
Nisi mihi deos satis scio fuisse iratos, qui auscultaverim.
C. Factum est hoc Dave? D. factum. C. hem, quid ais, scelus?
At tibi Dî dignum factis exitium duint.
Eho, dic mihi, si omnes hunc conjectum in nuptias
Inimici vellent: quod, nisi hoc consilium, darent?
D. Deceptus sum, at non defatigatus. C. scio.
D. Hac non successit, alia aggrediemur via.
Nisi id putas, quia primo processit parum,
Non posse jam ad salutem converti hoc malum.
P. Imò etiam. nam satis credo, si advigilaveris,
Ex unis, geminas mihi conficies nuptias.
D. Ego, Pamphile, hoc tibi pro servitio debeo
Conari manibus, pedibus, noctesque, & dies,
Capitis periculum adire, dum prosim tibi.
Tuum est, si quid præter spem evênit, mihi ignoscere.
Parum successit quod ago, at facio sedulo.
Vel melius tu aliud reperi, me missum face.
P. Cupio; restitue, in quem me accepisti, locum.
D. Faciam, P. at jam hoc opus est. D. hem, st, mane, crepuit
à Glycerio ostium.
P. Nihil ad te. D. quæro. P. hem, nunccine demum? D. at
jam hoc tibi inventum dabo.

Perpulit. Persuasit ut dicerem.
Isthuc. Fecit.
Davos. Pro, Davus.
Auscultaverim. Illi morem gessem.
At. Ista particula initio sententiæ præfixa increpationi servit.
Duint. dent, comicè.
Conjectum. Coactum ad has nuptias: implicatum.
Imò etiam. Contra vero: vel: redicis.
Advigilaveris. Si vires & induam contendas.
Ex unis. pro unis nuptiis in duas conjicies.
Pro servitio. Quia tuus sum servus, eo conari &c.
Sedulo. Ex animo; cum fide & diligentia, sine dolo.
Missum face. Dimitte me, noli de me conqueri, vel potius, opera mea non utere, me tanquam inutilem omitte, domo tua ejice.
Cupio. Equidem te missum faciam, & tua ope atque opera libens in posterum carebo: sed ante tamen restitue me in eum statum, in quo eram, cum accepisti curam hujus negotii nempe antequam promisissem, hortatu tuo, me ducturum Philumenam.
Jam. Nulla interposita mora statim hoc facto est opus.
St. Vocula silentium imperantis.
A Glycerio. Ex domo Glycerii.
Nihil ad te. Omitte curam istam quæ te non spectat, videlicet quid agatur apud Glycerium.
Quæro. Aliquid fraudis.
Nunccine. Num nunc tandem quod quærebas invenisti?
Dabo inventum. Statim invenero, quiesce.

SCENA SECUNDA.

MYSIS, PAMPHILUS, CHARINUS, DAVUS.

Pamphilus à Myside accersitus, Glycerium convenit: Charinus interim dum fraudem Davus struit, domum se recipit, ab eo in tempore monendus.

M. JAM ubi ubi erit, inventum tibi curabo, & mecum adductum
Tuum Phamphilum: tu modo, anime mi, noli te macerare.
P. Mysis. M quid est? hem Phampile, optume mihi te offers.
P quid est?
M. Orare jussit, si se ames, hera, jam ut ad sese venias.
Videre ait te cupere. P. vah perii: hoc malum integrascit.
Siccine me, atque illam opera tua nunc miseros sollicitarier?
Nam idcirco accersor, nuptias quòd mihi apparari sensit.
C. Quibus quidem quàm facile poterat quiesci, si hic quiesset?
D. Age, si hic non insanit satis sua sponte, instiga. M atque ædepol.
Ea res est; proptereáque nunc misera in mœrore est. P. Mysis,
Per omnes tibi adjuro deos, nunquam eam me deserturum;
Non, si capiundos mihi sciam esse inimicos omneis homines,
Hanc mihi expetivi, contigit, conveniunt mores, valeant
Qui inter nos dissidium volunt, hanc, nisi mors, mihi adimet nemo.
C. Resipisco. P non Apollinis magis verum, atque hoc, responsum est.
Si poterit fieri, ut ne pater per me stetisse credat,
Quo minus hæ fierent nuptiæ, volo. Sed si id non poterit;

Ubi ubi. Quocumque in loco.
Anime mi. ô Glycerium.
Macerare. Dolore conficere.
Hoc malum. mea molestia, Glycerii sollicitudo.
Integrascit. Integratur, renovatur.
Opera tua. Tua, Dave imprudentia.
Quiesci. Poteramus esse quieti, & liberi isto metu, si quietus Davus, & otiosus fuisset, si se in hoc negogium non interposuisset.
Insanit. Pamphilus furit atque æstuat odio & ira...
Instiga. Accende illum magis, ironicè.
Ædepol. Per ædem Pollucis.

Ea res est. Ea ipsa causa est, quam dixisti, cur Glycerium doleat, teque accersat, quia de tuis nuptiis audivit.
Adjuro. juro, affirmo juratus.
Capiundos.. Mihi omnes homines iratos idcirco atque inimicos fore.
Conveniunt. Similes sunt illius mores meis.
Valeant. Facessant: longè sint. vox renunciationis & imprecationis.
Resipisco. Respiro ex metu: bono jam sum animo.
Responsum. Oraculum.
Ut ne. Ut non credat pater istas nuptias opera mea impeditas fuisse: gaudebo sane, sed si &c.

Id faciam, in proclivi quod est, per me stetisse ut credat.
Quis videor? C. miser æque, atque ego. D. consilium quæro.
C. fortis es
P. Scio, quid conere. D. hoc ego tibi profecto effectum reddam,
P. Jam hoc opus est. D. Quin jam habeo. C. quid est? D. huic,
non tibi habeo, ne erres. [tis, vereor.
P. Sat habeo. P. quid facies? cedò. D. dies hic, mihi ut sit sa-
Ad agendum; ne vacuum esse me nunc ad narrandum credas.
Proinde hinc vos amolimini, nam mihi impedimento estis.
P. Ego hanc visam. D. quid tu? quo hinc te agis? C. verum
vis dicam? D. imò etiam,
Narrationis incipit mihi initium. C. quid me fiet?
D. Eho tu impudens, non satis habes, quòd tibi dieculam addo,
Quantum huic promoveo nuptias? C. Dave, attamen.. D. quid
ergo? [quid poteris.
C. Ut ducam. D. ridiculum. C. huc face, ad me ut venias, si
D. Quid veniam? nihil habeo. C. attamen, si quid... D. age, ve-
niam. C. si quid... [quapropter?
Domi ero. D. tu Mysis dum exeo, parumper operire me hic. M.
D. Ita facto opus est. M. matura. D. jam inquam hic adero.

In proclivi quod est. Quod est facile & paratum.

Per me stetisse. Per me factum esse, ne fierent.

Quis videor. Sub. tibi. Quid de me am censes, quem esse me putas?

Consilium. Fraudem, rationem te xpediendi. hoc dicit Pamphilo uasi tacitus.

Fortis es. Hoc dicit Charinus Pamhilo non audiens, vel contemnens uæ à Davo interposita fuere: næ tu omo generosus es, qui paratus sis m fortiter agere pro Glycerio cum o patre, & illi profiteri te in causesse cur istæ nuptiæ non fiant.

cio. Dicit hoc Pamphilus Davo. io te machinari aliquid.

ffectum reddam. Effectum dare, dere, est, exequi, perficere, &c.

am. Sine mora opus est hoc effici.

Quin. Atqui percommodè consim, fraudem inventam habeo.

uic. Pamphile, in ejus gratiam & modum, non in tuum hoc inve- & habeo in promptu.

t habeo. Plura non quæro: quies-

es &c. Vereor ne non satis lonhic sit dies ad id quod meditor iciendum, ac proinde non habeo satis otii ad narranda tibi quæ non sunt opus.

Ne. Pro nedum hic ponitur.

Amolimini. Amovete: abite hinc.

Imò etiam &c. Ah factum male! mihi iste (charinus) quasi si otiosus essem longam aliquam incipit narrationem: non vacat mihi te audire.

Dieculam. Moram exiguam unius diei tibi do.

Quantum. interea dum.

Promoveo. Differo, & procrastino.

Attamen. Sub. noli me deserere.

Quid ergo? Sub. vis petis?

Ducam. Philumenam.

Ridiculum. O te hominem ridiculum! vel, rem ridiculam rogas, non recte hoc à me petis quod in potestate mea non est: sed hoc tantum efficere conabor, ut ne illam ducat Pamphilus. *Face.* Fac operanda.

Quid veniam. Propter quid?

Nihil habeo. Sub. quod tua causa facere possim.

Age, veniam ea vox, *age*, vix concedentis est. Esto sane, veniam.

Si quid. Subaudi, monitum me voles, si quid me juvare poteris, manebo domi. ut te expectem, veni.

Dum exeo. Dum hinc ab eo brevi reversurus.

SCENA TERTIA.

MYSIS.

Sortem Glycerii Mysis deplorat.

NIHILNE esse proprium cuiquam? Di vestram fidem!
Summum bonum esse heræ putabam hunc Pamphilum:
Amicum, patronum, virum, in quovis loco
Paratum: verum ex eo nunc misera quem capit
Dolorem! facile hîc plus mali est, quàm illîc boni.
Sed Davus exit: mi homo, quid istuc obsecro est?
Quò portas puerum?

Esse proprium.. Nonne merito dolendum est, nullum esse homini ulli bonûm perpetuum ac stabile, quod suum dicere jure possit? *Dii vestram fidem*. Admirantis est, ego vos testes hujus rei appello, superi: vel imploro vestram fidem, id est, opem & auxilium. *Denar.* *Loco*. Re, negotio, periculo. *Facile*. Omnino. *Hîc*. In eo periculo in quo nunc versatur, & metu. *Illîc*. In beneficiis quæ à Pamphilo accepit.

SCENA QUARTA.

DAVOS, MYSIS.

Davus puerum fasciis involutum ex ædibus Glycerii exportat ante fores Simonis, ut eum ludat.. Vide Scenam 2. Act. 3. intervenit Chremes. Sic nuptias disturbare conatur Davus, quod erat Pamphilo jam pollicitus.

D. MYSIS, nunc opus est tua
Mihi ad hanc rem exprompta memoria, atque astutia.
M. Quidnam incepturus? D. accipe à me hunc ocyus,
Atque ante nostram januam appone. M. obsecro,
Humíne? D. ex ara hinc sume verbenas tibi,
Atque eas substerne. M. quam ob rem id tute non facis?

Ex prompta. Expedita. *Memoria* Ut præcepta Davi retineat: vel, intelligentia & attentione. *Hunc*. Infantem. *Nostram*. Simonis. *Ex ara*. In theatro cum fiebat comœdia extruebatur ara Apollini, cui comœdia omnis dicata erat, ut Baccho tragœdia, cui sua in tragœdiis erat etiam ara. Malim tamen intelligere hoc de ara, quæ in domorum atrio Vestæ posita vulgo erat; unde & vestibulum pars ea domus diceba- tur. *Sume*. Quas puero substernas.

D. Quia si forte opus sit ad herum jurandum mihi,
Non apposuisse, ut liquido possim. M. intelligo:
Nova nunc religio in te istæc incessit, cedo?
D. Move ocyus te, ut quid agam porro intelligas:
Pro Jupiter! M. quid? D. sponsæ pater intervenit:
Repudio consilium, quod primum intenderam.
M. Nescio quid narres. D. ego quoque hinc ab dextera
Venire me adsimulabo; tu, ut subservias
Orationi, utcunque opus sit, verbis, vide.
M. Ego quid agas, nihil intelligo, sed si quid est,
Quod mea opera opus sit nobis, aut tu plus vides,
Manebo, ne quod vestrum remorer commodum.

Verbenas. Herbæ sunt in sacris adhiberi solitæ, quæ tum in ara erant.
Jurandum. Ita legit Donatus, & jurandum vult esse scriptum pro jusjurandum. Si opus sit jusjurandum pro, si opus sit jurejurando. Si cogat me herus, jurare, possim citra mendacium affirmare & jurare audacter, me non apposuisse hunc puerum ad fores.
Religio. Scrupulum vulgo dicimus.
Cedo. Da mihi puerum in manus.
Sponsæ. Philumenæ.

Repudio. Abjicio. videtur Davus aliquid dicturus aut acturus quidpiam fuisse, si Chremes non intervenisset.
Intenderam. Animo destinaram.
Ego quoque Quia Chremes etiam veniebat, alia ex parte.
Subservias.. Adjuves ea quæ dicturus sum, tuis verbis.
Utcumque opus sit. Ubicumque necesse fuerit, quantum oportebit.
Plus vides. Es me prudentior & astutior; plus sapis.

SCENA QUINTA.

CHREMES, MYSIS, DAVUS.

Chremes cùm Simonem conveniret, eum de paratis nuptiis moniturus, offendit puerum quem Mysis & Davus ad fores Simonis deponebant: audit à Myside puerum hunc esse Pamphili è Glycerio filium, adeoque statuit filiam suam Pamphilo non dare, quod maxime volebat Davus.

REVERTOR, postquam quæ opus fuêre ad nuptias Gnatæ, paravi; ut jubeam accersi: sed, quid hoc! ter hercle est, mulier túne apposuisti hunc? M. ubi

Revertor. Domum Simonis ex ..a.
Accersi. Pamphilum ex domo pa..a cum Simone ad celebrandas ..tias evocari.

Ubi est? Sub. Davus. Abierat Davus. abierat Davus, ut ne incideret in Chremetem: Mysis, quo excessisset ignorans, eum requirit, ac circumspicit.

Illic est ? C. non mihi respondes ? M. hem, nusquam est : væ miseræ mihi !
Reliquit me homo, atque abjit. D. Dî vostram fidem,
Quid turbæ est apud forum ? quid illîc hominum litigant ?
Tum annona cara est : quid dicam aliud, nescio.
M. Cur tu obsecro hic me solam ? D. hem, quæ hæc est fabula ?
Eho Mysis, puer hic unde est ? quísve huc attulit ?
M. Satín' sanus es, qui me id rogites ? D. quem igitur rogem,
Qui hic neminem alium video ? C. miror unde sit.
D. Dicturáne quod rogo ? M. Au. D. concede ad dexteram.
M. Deliras : non tute ipse ? D. verbum si mihi
Unum, præterquam quod te rogo, faxis ; cave.
M. Maledicis. D. unde est ? dic clare. M. à vobis. D. ah ah ah!
Mirum verò, impudenter mulier si facit !
C. Ab Andria est ancilla hæc, quantum intelligo.
D. Adcóne videmur vobis esse idonei
In quibus sic illudatis ? C. veni in tempore.
D. Propera adeò puerum tollere hinc ab janua ?

Illic. Pro, ille ; antiquè ?
Nusquam est. Davus : evasit, evanuit.
Quid turba &c. Davus ex improviso rediens, fingit se è macello venire, ne quid Chremes doli suspicetur : Dii boni, inquit, ut in foro turbatur, quot homines illic jurgant inter se ! nimirum annona cara est, triticum venditur solitò cariùs non enim aliam hujus tumultus & turbæ causam video.
Quid hominum. Quot homines, quantum hominum ?
Solam. Sub. reliquisti. Ad eam interrogationem nihil reponit Davus, ne quid Chremeti suboleat.
Fabula. Fraus, dolus. ita Davus agit ut si Chremeti persuadere vellet hunc puerum per fraudem ab Glycerio & mulierculis ejus sociis deporratum ad fores Simonis fuisse, eo consilio ut nuptias Pamphili disturbarent : sic enim & Pamphili famæ videtur consulere, & Chremeti tamen vehementem injicit suspicionem, ac sollicitudinem.
Neminem alium video. Viderat tamen Chremetem, sed consultò dissimulat.
Miror. Ignoro, non capio quis hunc puerum huc afferre potuerit.

Dicturán'. An dicês mihi quod à te peto, perges ne aliud dicere ? hoc tacitus dicit & feriens Mysidem, unde illa exclamat, *Au* quod dolentis & quiritantis est.
Concede. Id est ito, secede.
Non tute ipse. Non ne tu ipsemet hunc puerum attulisti ?
Verbum si &c. Hoc tacitus ancillæ dicit, minas intentans, vetansque ne puerum à se allatum dicat.
Verbum faxis. Pro feceris : faxo, faxis : id est, si quid dixeris.
Unde est. Hic puer.
A vobis. A Domo vestræ Glycerii, Pamphili vestri filius est.
Mirum verò &c. Id mirum non est si mulier hæc impudenter mentitur, hoc mulieribus solitum.
Ab Andria. Ex Glycerii domo, & familia dicit hoc Chremes quasi secum & remotus ab Davo ac Myside, qui nondum eum vidisse finguntur.
Videmur. Davus alloquitur Mysidem quasi ancillam Glycerii, à mulierculis submissam ad puerum deferendum, & nuptias Pamphili cum Glycerio detegendas.
Vobis. Glycerii famulabus.
In tempore. Opportunè, ut veritatem pernoscerem. Cùm provisus fit, intervenisse putat. *Donat.*

Mane,

Mane, cave quoquam ex istoc excessis loco.
M. Dî te eradicent, ità me miseram territas.
D. Tibi ego dico, an non? M. quid vis? D. at etiam rogas?
Cedo, cujum puerum hic apposuisti, dic mihi.
M. Tu nescis? D. mitte id quod scio, dic quod rogo. [phili?
M. Vestri... D. cujus nostri? M. Pamphili. D hem, quid? Pam-
M. Eho, an non est? C. rectè ego semper fugi has nuptias.
D. O facinus animadvertendum! M quid clamitas?
D. Quémne ego heri vidi ad vos adferri vesperi?
M. O hominem audacem. · · verum; vidi Cantharam
Suffarcinatam. M. Dîs pol habeo gratias,
Cùm in pariundo aliquot adfuerunt liberæ.
D. Næ illa illum haud novit cujus causa hæc incipit.
Chremes, si positum puerum ante ædes viderit,
Suam gnatam non dabit: tantò hercle magis dabit.
C. Non hercle faciet. D. nunc adeò, ut tu sis sciens,
Ni puerum tollis, jam ego hunc in mediam viam
Provolvam, téque ibidem provolvam in luto.
M. Tu pol, homo, non es sobrius. D fallacia
Alia aliam trudit: jam susurrari audio,
Civem Atticam esse hanc. C. hem. D. coactus legibus
Eam uxorem ducet. M. eho, obsecro, an non civis est?
C. Jocularium in malum insciens pene incidi.

Mane. Hoc demissa voce dicit, vetatque clam ne faciat, quod palam & clarè, ut audiret Chremes, illi imperaverat. Mysis, quæ consilium Davi non intelligit, cum eo rixatur serio. *Excessis.* Pro excesseris.

Cujum. Accusativus à cujus, cuja, cujum; iste puer quem hic apposuisti, cujus est.

O facinus. O mendaciũ puniendum!

Quem ne ego.. Num ille ipse est puer quem ego vidi ad ædes Glycerii afferri aliunde heri sub vesperam, ut nempe huc apponeretur postridie, quasi esset Pamphili: ita est, vidi enim ancillam Cantharam pondus aliquod fasciis involutum gestare.

Verum. Sub. est: ita est, ut dico.

Suffarcinatam. Sarcina, pannis &c. onustam.

Liberæ. Quod mulieres liberæ, & non tantum famulæ, adessent eo tempore quo iste puer natus est è Glycerio: earum enim testimonium repudiari non poterit, ut famularum potest.

Næ illa &c. Hæc ancilla certe non novit indolem Chremetis, quem ut à nuptiis absterreat, puerum hunc, quamvis falsò, esse Pamphili narrat: sic enim secum illa cogitat: si Chremes viderit puerum ante Simonis januam, non dabit Pamphilo suam filiam: res aliter se habet: vir ille est bonus, & ut ab Glycerio ignota muliercula Pamphilum abstrahat, illi suam filiam libenter dabit. Dicit hoc Davus, simulans se Chremetem non videre, qui hæc audiens, tacitus (ita tamen ut spectator audiat) respondet, falleris ô Dave, non certo Chremes, de quo loqueris, faciet quod dicis, non dabit Pamphilo suam gnatam sic.

Fallacia. Et mendacium aliud ex alio nascitur, vel detegitur. ut falsum est. Hunc puerum esse Pamphili ita pe inde falsum est quod audio mussitari à quibusdam, Glycerium esse civem Atticam.

Eam. Glycerium.

Jocularium. Ridiculum. Ego, inquit Chremes, dum huc venio agnovi casu malum & periculum, quod mihi & meæ filiæ imminebat, to

D. Quis hic loquitur? ô Chreme, per tempus advenis.
Ausculta. C. Audivi jam omnia. D. anne tu omnia?
C. Audivi, inquam, à principio. D. audistin' obsecro? hem
Scelera! hanc jam oportet in cruciatum hinc abripi.
Hic ille est; non te credas Davum ludere.
M. Me miseram. nihil pol falsi dixi, mi senex.
C. Novi rem omnem: sed est Simo intus? D. est.
M. Ne me attingas scelesté: si pol Glycerio non omnia hæc...
D. Eho inepta, nescis quid sit actum. M. quid sciam?
D. Hic socer est alio pacto haud poterat fieri,
Ut sciret hæc, quæ volumus M. prædiceres.
D. Paulum interesse censes, ex animo omnia
Ut fert natura facias, an de industria?

fabulis tamen permixtum, ut in dolore, risum vix teneam.
Per tempus. Tempestivè: id dicit quasi ipsum non providisset antea.
Scelera. Mendacia quæ istæ mulieres sceleratæ comminiscuntur, ac doli quos machinantur: quæ hunc puerum Pamphili esse dicant, cum revera suppositítius sit.
Hanc. Mysidem, quæ scelerum illorum est administra.
Hic ille est. Quem ludis, ô Mysis: tibi res cum Chremete est non tantum mecum; illius negotium agitur, pœnas illi dabis.
Ne me attingas. Fingitur Davus manu per jocum impellere Mysidem, quasi gratulans sibi re bene gesta.
Non omnia hæc. Renunciavero; Aposiopesis.
Socer. Chremes pater Philumenæ.
Quæ volumus. Nempe Pamphilum Glycerii nuptiis jam esse irretitum.
Prædiceres. Quin antea me de tuo consilio monebas?
Paulum &c. Parum ne discriminis esse arbitraris inter ea quæ indole & natura duce facimus, & quæ arte: melius tu partes tuas & personam egisti non monita: nam sic naturâ, & ex animo locuta es, adeoque fidem Chremeti majorem fecisti.

SCENA SEXTA.

CRITO, MYSIS, DAVUS.

Crito Sobrinus Chrysidis ex Andro Athenas veniens, ut ejus demortuæ bona lege possideret, deduci se ad Glacerium postulat.

C. IN hac habitasse platea dictum est Chrysidem.
Quæ se inhoneste optavit parare hic divitias
Potius, quàm in patria honeste pauper vivere;
Ejus morte ea ad me lege redierunt bona:

Dictum est. Sub. mihi.
Quæ se.. Ordo est quæ optavit potius, quæ maluit se parare divitias, quàm &c.
Ea. Bona Chrysidis.
Lege. Jure quod mihi lex dat quia sum illius Sobrinus. Nam ex lege qui sunt genere proximi ex inteſtato

Sed quos perconter video : salvete. M. obsecro ,
Quem video ? estne hic Crito sobrinus Chrysidis ?
Is est. C. ô Mysis salve. M. salvos sis Crito.
C. Itáne Chrysis ? hem. M. nos quidem pol miseras perdidi.
C. Quid vos ? quo pacto hic ? satin' recte ? M. nósne ?
Ut quimus, aiunt, quandò ut volumus , non licet.
C. Quid Glycerium ? jam hic suos parentes repperit ?
M. Utinam. C. an nondum etiam? haud auspicato huc me appuli;
Nam pol , si id scissem , nunquam huc tetulissem pedem.:
Semper enim ejus dicta est hæc , atque habita est soror ,
Quæ illius fuerunt , possidet ; nunc me hospitem
Lites sequi , quàm hîc mihi sit facile , atque utile ,
Aliorum exempla commonent : simul arbitror
Jam esse aliquem amicum , & defensorem ei , nam ferè
Grandiuscula jam profecta est illinc : clamitent
Me sycophantam hæreditatem persequi ,
Mendicum : tum ipsam despoliare non licet.
M. O optume hospes pol , Crito , antiquum obtines.
C. Duc me ad eam quandò huc veni , ut videam. M. maxume.
D. Sequar hos ; nolo me in tempore hoc videat senex.

ad cernendam hæreditatem vocantur.

Quos perconter. A quibus rescire , quod quæro possim.

Sobrinus Sororis, Chrysidis filius. Sobrini seu consobrini sunt duarum vel plurium sororum filii , quasi Sororini : quidam Sobrinos volunt esse filios consobrinorum. norat autem Mysis Critonem , quæ in Andro illum viderat antequam illinc Chrysis discederet cum Glycerio & Myside.

Itân'. Sup. mortua est ?

Quo pacto hic. Sub. Vivitis ?

Ut quimus. Vivimus ut possumus , si quidem non licet vivere ut vellemus.

Haud auspicato. Infeliciter : nihil majoris momenti aggrediebantur Romani , nihil evenire posse credebant è sententia nisi captis auspiciis, id est , Deorum numine consulto , & significata per avium cantum, pastum eorum voluntate &c. auspicato vero fieri dicebatur id quod fiebat bonis auspiciis , & felicibus.

Me appuli. Me contuli , accessi.

Tetulissem. Antiquè pro , tulissem. legitur & *retulissem.*

Hæc. Glycerium.

Illius. Chrysidis.

Hospitem. Peregrinum, non civem.

Lites sequi. Lites movere de bonis Chrysidis , quæ mea sunt, non Glycerii.

Facile . . Ironia : nempe aliorum exemplis moneor rem & arduam & periculosam esse.

Illinc. Ex andro.

Clamitent. Palam dicent homines me calumniatorem esse & injustæ litis artificem. *Sycophanta* proprie is est qui indicat furem ficuum. Ficus in Attica publice servabantur , ut apud nos vineæ cum maturescunt racemis & ficuum publici custodes accusabant deferebantque eos à quibus carpi ficus vidissent; quod quia sæpe injuria faciebant , ideò ficuum delator , sive sycophanta , pro calumniatore dictus est.

Antiquum obtines. Retines antiquum morem & bonitatem. homines prisci temporis recti & æqui amantes ferme erant unde , *homo antiquus* pro candido & experte fraudis.

Eam Glycerium.

Senex. Simo.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

CREMES, SIMO.

Chremes Simoni renunciat se filiam suam Pamphilo non daturum.

C. SATIS jam, satis, Simo, spectata erga te amicitia est mea.
Satis pericli cœpi adire, orandi jam finem face:
Dum studeo obsequi tibi, penè illusi vitam filiæ.
S. Imò enim quàm maxime abs te postulo atque oro, Chreme,
Ut beneficium verbis initum dudum, nunc re comprobes.
C. Vide, quàm iniquus sis præ studio, dum efficias id quod cupis.
Neque modum benignitatis, neque, quid me ores, cogitas:
Nam si cogites, remittas jam me onerare injuriis.
S. Quibus? C. ah rogitas? perpulisti me, ut homini adolescentulo
In alio occupato amore, & abhorrenti à nuptiis,
Filiam darem in seditionem, atque incertas nuptias:
Ejus labore, atque ejus dolore gnato ut medicarer tuo:
Impetrasti; incepi, dum res tulit; nunc non fert; feras.
Illam hinc civem esse aiunt, puer est natus, nos missos face.
S. Per ego te Deos oro, ut ne illis animum inducas credere,
Quibus id maxime utile est, illum esse quàm deterrimum.

Orandi. Petendi à me, ut filio tuo dem Philumenam.
Illusi. Perdidi; neglexi ejus salutem & ludibrio habui.
Imò enim. Atqui, imò vero.
Verbis initum. Promissis inchoatum.
Studio. Amore tui filii.
Dum Modo, dummodo.
Modum benignitatis. Non cogitas quatenus amici benignitas progredi debeat, quem tenere modum in dando beneficio par sit.
Remittas. Desines certè.
In seditionem. Cum certo periculo discordiæ, divortii.
Medicarer. Abstraherem illum ab amore Glycerii, certis & honestis nuptiis alligatum.
Dum res tulit. Dum id aliqua ratione commodè fieri poterat. legunt aliqui *dum res tetulit* antiquo præterito.
Feras. Patiaris me promissis non stare. *Illam.* Glycerium.
Missos face. de Philumena & affinitate nostra noli cogitare.
Illis. Glycerii ancillis.
Illum. Pamphilum.

Nuptiarum gratia hæc sunt ficta, atque incepta omnia:
Ubi ea causa, quamobrem hæc faciunt, erit adempta his, desinent.
C. Erras: cum Davo egomet vidi jurgantem ancillam. S. scio. C. at.
Verò voltu, cum ibi me adesse neuter tum præsenserat.
S. Credo, & id facturas, Davus dudum prædixit mihi,
Et nescio quid tibi sum oblitus hodie, ac volui, dicere.

Nuptiarum gratia. Ut nuptiæ Pamphili cum tua filia impediantur.
Ubi &c. Cum videbunt nuptias jam factas.
Ancillam. Mysidem. vide sce. 4. act. 4.
Vero. Qui nihil eos simulatè facere satis ostenderet.
Nescio quid. Nescio quam ob causam.
Ac volui. Contraquàm volebam.

SCENA SECUNDA.

DAVUS, CHREMES, SIMO, DROMO.

Cum Davus triumphans gaudio diceret se à Critone rescivisse Glycerium esse civem Atticam, jubente Simone in vincula rapitur.

D. ANIMO jam nunc otioso esse impero. C. hem Davum tibi?
S. Unde egreditur? D. meo præsidio, atque hospitis.
S. quid illud mali est?
D. Ego commodiorem hominem, adventum, tempus, non vidi. S. scelus,
Quemnam hic laudat? D. OMNIS RES est jam in vado. S. cesso alloqui,
D. Herus est, quid agam? S. ô salve bone vir. D. hem Simo, ô noster Chreme,
Omnia apparata jam sunt intus. S. curasti probe.
Ubi voles, accerse. S. bene sanè, id enimvero hîc nunc abest.

Animo &c. Jam licet nobis esse otiosis & securis. hæc dicit antequam Simonem & Chremetem adesse animadverterit.
Hem Davum tibi. Quærebas modo Davum, en adest. nondum hoc Davus audit.
Meo præsidio. Quod securi jam simus, ope mea & Critonis hospitis factum est.
Quid? Quid sceleris novi ac fraudis loquitur?
Commodiorem. Opportuniorem.
In vado. In tuto. vadum est locus in littore ubi aqua alta non est, ubi navis non periclitatur: hinc sumptum proverbium ad ea significanda quæ periculo carent, ut esse dicantur in vado.
O noster. Indicat Glycerium inventam esse Chremetis filiam quasi diceret, ô noster socer.
Ubi. Quandocumque.
Hic abest. Solum istud faciendum restat, ut accersantur: hoc unum desideratur, deest.

Etiam tu hoc respondes ? quid istic tibi negoci est ? C. mihín' ?
S. ita. [dudum, rogem.
P. Mihíne ? S. tibi ergo. D. modo introii. S. quasi ego, quàm
D. Cum tuo gnato una. S. anne est intus Pamphilus ? cracior miser.
Eho, non tu dixtín' esse inter eos inimicitias carnifex ?
D. Sunt. S. cur igitur hîc est ? C. quid illum censes ? cum illa litigat.
D. Imò verò indignum Chreme jam facinus faxo ex me audias.
Nescio quis senex modo venit, ellum : confidens, catus ;
Cum faciem videas, videtur esse quantivis pretî,
Tristis severitas inest in voltu, atque in verbis fides.
S. Quidnam apportas ? D. nihil equidem, nisi quod illum audivi dicere.
S. Quid ait tandem ? D. Glycerium se scire esse civem Atticam.
S. Hem Dromo, Dromo. DR. quid est ? S. Dromo. D. audi. S. verbum si addideris, Dromo
D. Audi obsecro. DR. Quidvîs ? S. sublimem hunc intrò rape, quantum potes.
DR. Quem ? S. Davum. D. quamobrem ? S. quia lubet : rape inquam. D. quid feci ? S. rape.
D. Si quidquam mentitum invenies, occidito. S. nihil audio :
Ego jam te commotum reddam. D. tametsi hoc verum est. S. tu tamen... [stringito.
Cura adservandum vinctum, atque audín' ? quadrupedem con-
Age nunc ; jam ego pol hodie, si vivo, tibi ostendam, herum

Etiam tu.. An non tu hoc mihi respondes ? jam ne illud mihi responsurus es ? quid causæ est cur ingressus sis domum Glycerii ? quid illic tibi negotii est ?

Tibi ergo. Tibi omnino

Quamdudum. Quam à longo tempore ingressus fueris.

Una. Simul ingressus sum huc.

Eos. Pamphilum & Glycerium.

Hic est. Pamphilus in Glycerii domo.

Quid illum censes. Sup. hîc agere?

Litigat. Ironicè.

Indignum. Vult videri adhuc improbare quæ dicuntur, ad Pamphili defensionem, & Critonis testimonium contemnere, forte ut aduletur Simoni : Chremetem autem alloquitur, quia vult eum adhuc magis deterrere à nuptiis hac narratione.

Ellum. Ecce illum : non significat ea vox adesse præsentem Critonem, qui tantum proditurus est scena 4. sed illum esse intus, non procul abesse.

Catus Prudens, sagax.

Cum faciem videas. Si illum aspexeris ; vel ex ipsa fronte ac vultu.

Quantivis. Maximi. Quanto potest maximo pretio dignus : vir non vulgaris notæ.

Tristis. Plena gravitatis & prudentiæ.

Ad portas ? Quid tibi vis istis? quid affers novi ?

Dromo. Simo appellat alium è servis intus existentem, qui lorarius erat. *Hunc.* Davum.

Sublimem. Altè sublatum.

Commotum. Qui te otiosum jam fore prædicabas : probè te exagitari & cedi jubebo ; jam mihi sub plagis trepidabis, & subsilies.

Tamen. Sub. tamenne male me mulctabis, etsi nihil mentitus sim ?

Tamen. Ita erit : vapulabis pulchrè.

Cura. Dromonem alloquitur.

Quadrupedem. Quasi si fera aliqua esset, quæ quatuor pedibus constringeretur,

Quid sit pericli fallere, &
Illi patrem. c. ah ne sævi tantopere. s. Chreme,
Pietatem gnati! nónne te miseret mei?
Tantum laborem capere ob talem filium!
Age Pamphile, exi Pamphile, ecquid te pudet?

Illi. Pamphilo.
Pietatem. Sub. Vide. ironia est: hæccine pietas mei filii erga me!

Age.. Evocat è Domo Glycerii Pamphilum ante fores, seu in vestibulum, ubi versabatur.

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS, SIMO, CHREMES.

Simo Pamphilum graviter objurgat: petit veniam Pamphilus & fatetur crimen, simul orat sibi ut liceat adducere Critonem, annuit Simo.

P. QUIS me volt? perii: pater est. s. quid ais?.. omnium, c. ah,
Rem potius ipsam dic; ac mitte male loqui.
s. Quasi quidquam in hunc jam gravius dici possiet:
Aín' tandem? civis Glycerium est? P. ita prædicant.
s. Ita prædicant! ô ingentem confidentiam.
Num cogitat, quid dicat? num facti piget?
Videt, num ejus color pudoris signum usquam indicat?
Adeón' impotenti esse animo, ut præter civium
Morem, atque legem, & sui voluntatem patris,
Tamen hanc habere studeat cum summo probro?
P. Me miserum. s. modóne id demum sensti Pamphile?
Olim istuc, olim, cum ita animum induxti tuum,
Quod cuperes, aliquo pacto efficiundum tibi,
Eodem die istuc verbum vere in te accidit.
Sed quid ego? cur me excrucio? cur me macero?
Cur meam senectutem hujus solicito amentia? an
Ut pro hujus peccatis ego supplicium sufferam?
Imò habeat, valeat, vivat cum illa. P. mi pater.
s. Quid, mi pater? quasi tu hujus indigeas patris.
Domus, uxor, liberi, inventi invito patre;

Omnium.. Sub. ô nequissime, ô perditissime.
Rem ipsam. Dic si quid habes illi objiciendum; dic in quo peccaverit.
Impotenti animo. Ita obstinatè malis cupiditatibus addicto: impotens, quinon potest resistere cupiditatibus.

Legem. Vetitum erat Athenis lege, ut diximus, ne quis peregrinam duceret.
Istihuc verbum.. Verè dici hoc de te potuit, te esse miserrimum.
Hujus patris. Quem vides: mei; hujus contemptum sonat.

Adducti qui illam civem hinc dicant: viceris.
P. Pater, licétne pauca? S. quid dices mihi? C. at
Tamen Simo audi. S. ego audiam? quid ego audiam,
Chreme? C. at tamen dicat sine. S. age dicat, sino.
P. Ego me amare hanc fateor: si id peccare est, fateor id quoque.
Tibi, pater, me dedo; quidvis oneris impone, impera:
Vis me uxorem ducere? hanc vis amittere? ut potero, feram:
Hoc modo te obsecro, ut ne credas à me allegatum hunc senem:
Sine me expurgem, atque illum huc coràm adducam. S. adducas? P. sine, pater.
C. Æquum postulat, da veniam. P sine te hoc exorem. S. sino.
Quidvis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar, Chreme.
C. Pro peccato magno paulum supplicii satis est patri.

Hinc. Ex hac urbe ortam.
Viceris. Sit ita sanè ut vis, cedendum tibi est.
Id quoque. Nempe hoc quoque à me peccatum esse.
Hoc modo. Hoc tantum.
Allegatum. Appositum, subornatum.
Expurgem. Crimen diluam.
Ab hoc. A Pamphilo.
Veniam. Facultatem.
Comperiar. Deponens verbum; deprehendam.

SCENA QUARTA.

CRITO, CHREMES, SIMO, PAMPHILUS.

Crito probat Glycerium esse civem atticam & Chremetis ipsius filiam: Davus vinculis solvitur.

CR. MITTE orare: una harum quæ vis causa me, ut faciam, monet.
Vel tu, vel quòd verum est, vel quòd ipsi cupio Glycerio.
CH. Andrium ego Critonem video? & certe is est: salvos sis Crito.
Quid tu Athenas insolens? CR. evênit: sed hiccine est Simo?
CH. Hic est. S. méne quæris? eho tu Glycerium hinc civem esse ais? [S. rogas?
CR. Tu negas? S. Itáne huc paratus advenis? CR. quare?
Túne impune hoc facias? túne hîc, homines adolescentulos,

Mitte. Cessa me orare, ut nempe ostendam Glycerium esse civem atticam.
Vel tu.. Vel quia id me rogas, cui rem facere gratam pervelim: vel quia ita se res habet: vel quia cupio ipsi Glycerio: cupere autem alicui, velle alicujus causa, est illius commodis & rationibus studere.
Athenas. Subaudi, venisti.
Insolens. Qui venire non soles.
Evenit. Casu id contigit.

Imperitos rerum, eductos libere, in fraudem illicis? [es?
Solicitando, & pollicitando eorum animos lactas? CR. sanúsne
P. Perii: metuo, ut substet hospes. CH. si, Simo hunc noris satis,
Non ita arbitrere: bonus hic est vir. S. hic vir sit bonus!
Itáne adtemperate venit hodie in ipsis nuptiis,
Ut veniret antehac nunquam? est verò huic credendum Chreme?
P. Ni metuam patrem, habeo pro illa re illum quod moneam probe.
S. Sycophanta. CR. hem. CH. sic Crito, est hic; mitte. CR. videat, qui fiet:
Si mihi pergit, quæ volt, dicere; ea, quæ non volt, audiet.
Ego istæc moveo, aut curo? non tu tuum malum æquo animo, feres?
Nam ego quæ dixi, vera, an falsa, audieris, jam sciri potest.
Atticus quidam olim navi fracta, apud Andrum ejectus est,
Et istæc unà parva virgo: tum ille egens, forte applicat
Primùm ad Chrysidis patrem se. S. fabulam inceptat. CH. sine.
CR. Itáne verò obturbat? CH. perge. CR. tum is mihi cognatus fuit
Qui eum recepit: ibi ego audivi ex illo, sese esse Atticum:
Is ibi mortuus est. CH. ejus nomen? CR. nomen tam cito tibi?
Phania. CH. hem perii. CR. verum hercle opinor fuisse Phaniam:
Hoc certo scio, Rhamnusium se aiebat esse. CH. ô Jupiter.

Lactas. Allicis ad scelus.

Sanúsne es. Ut constet versus, legendum est, sanu' n' es? est enim id apud Comicos frequens ut literam s in fine vocis elidant, quod hîc semel monuisse satis erit.

Substet. Ne non pe ferre possit Crito hanc Simonis iracundiam, & animo præsenti esse.

Hic vir sit bonus. Egon' ut credam esse virum frugi?

Ad temperate. Ipso in tempore, quasi ex condicto.

Ut veniret. Qui tamen antea nunquam venerit athenas.

Habeo &c. Venit in mentem mihi aliquid quod Critonem monerem valde apposité ad rem nostram. an aliquid quod à Glycerio audierit, de ipsius nomine & parentibus?

Sycophanta. Calumniator: ita Critonem vocat Simo.

Sic est.. Talis est, ô Crito Simonis indoles, nempe morosa, iracunda noli ejus conviciis commoveri.

Videat qui fiet. Quæ sit ejus indoles non laboro, ipse viderit.

Moveo. Ego istas scilicet nuptias conor impedire? has turbas excito?

Non tu.. Tuum est ferre si quid hic mali accidit & curare; non meum.

Tuum malum. Peccatum filii.

Audieris. A me dicta sint tibi.

Ejectus est. Vi tempestatis delatus in Andrum insulam.

Unà. Simul cum illo.

Applicat. Dedit se patri Chrysidis, domum eius se contulit.

Obturbat. Me interpellat.

Is. Pater Chrysidis.

Cognatus. Cognatus dicitur quilibet sanguine conjunctus, & propinquus, sive paterno genere & linea, sive materno: agnatus qui paterno tantum.

Ibi. In Andro.

Tam cito tibi? Sub. Num possum dicere? non occurrit: tum, ubi cogitavit aliquantisper fingitur illud reperisse. & appellare.

Hem perii. Illud *perii* hîc admirantis & attoniti est.

Rhamnusium. Rhamnùs, Rhamnuntis, est pagus Atticæ: Rhamnusius, civis ejus oppiduli.

CR. Eadem hæc, Chreme, multi alii in Andro tum audivere.
CH. utinam
Id fit, quod spero: eho dic mihi, quid eam tum, Crito,
Suámne esse aiebat? CR. non. CH. Cujam igitur? CR. fratris
filiam.   [aures, Pamphile.
CH. Certe mea est. CR. quid ais? S. quid tu ais? P. arrige
S. Quî credis? CH. Phania ille, frater meus fuit. S. noram, & scio.
CR. Is hinc bellum fugiens, méque in Asiam persequens, proficiscitur:
Tum illam hic relinquere est veritus; post illa nunc primum audio,
Quid illo sit factum. P. vix sum apud me, ita animus commotus est metu,
Spe, gaudio, mirando hoc tanto, tam repentino bono.
S. Næ istam multimodis tuam inveniri gaudeo. P. credo pater.
CH. At mihi unus scrupulus etiam restat, qui me male habet.
P. dignus es   [istuc est?
Cum tua religione, odio: nodum in scirpo quæris. CR. quid
CH. Nomen non convenit. CR. fuit hercle aliud huic parvæ.
CH. quod, Crito?   [patiar meæ
Numquid meministi? CR. id quæro. P. Egóne hujus memoriam
Voluptati obstare? cum ego possim in hac re medicari mihi:
Non patiar: heus, Chreme; quod quæris, Pasibula est. CR. ipsa est. CH. ea est.
P. Ex ipsa millies audivi. S. omnes nos gaudere hoc, Chreme,
Te credo credere. CH. ita me Dî ament, credo. P. quid restat pater?
S. Jamdudum res reduxit me ipsa in gratiam. P. ô lepidum patrem!   [optuma est:
De uxore ita, ut possedi, nihil mutat Chremes? CH. causa.

Cujam. Cujus filiam.
Fratris. Iste at Chremes, Phaniæ frater.
Quî credis? Quo argumento credis hanc tuam esse filiam?
Noram & scio. Noram Phaniam, & hunc scio tuum fratrem fuisse.
Persequens. Sequens me in Asiam quo prius eram profectus.
Hic. Athenis.
Post illa. Postea, ex eo tempore.
Mirando. vel, dum miror: vel ob bonum tantum, tam mirandum.
Multimodis. Multis de causis.
Tuam. O Chreme.
Credo. Te id gaudere.
Scrupulus. Difficultas, dubium. Scrupus proprie est lapillus, qui incidens in calceos, pedes oblædit.
Religione. Scrupulo, metu: religio enim est Dei metus quidam.

Nodum in scirpo. Scirpus est juncus palustris totus lævis & sine ullo nodo: proverbium hoc in eos dicitur qui difficultatem ibi quærunt, ubi nulla est; qui dubitandi occasionem in re minimè dubia quæritant.
Quid istud est. Quis iste tuus scrupulus est?
Nomen. Glyceriũ, quo illa nomine vocatur, non erit nomen meæ filiæ.
Memoriam. Infidelitatem memoriæ, oblivionem. *Voluptati.* Lætitiæ.
Res ipsa. Casus tam felix & inexpectatus me tibi placavit.
Lepidum. Suavem, humanum.
Nihil mutat. Opinor Chremetem velle ut res eodem in statu sit quo est, uxoremque ita possideam ut hactenus possedi.
Causa optima est. Res est in optimo statu; jure id tibi concedo quod petis

Nisi quid pater aliud ait. P. nempe. S. scilicet. CH. Dos est, Pamphile, [Crito.
Decem talenta, P. accipio. CH. propero ad filiam: eho mecum,
Nam illam me haud nosse credo. S. cur non illam huc transferri jubes?
P. Recte admones: Davo istuc dedam jam negoti. S. non potest.
P. Qui? S. quia habet aliud magis ex sese, & majus. P. quid-nam? S vinctus est. [obsecro.
P. Pater, non recte vinctus est. S haud ita jussi. P. jube solvi
S. Age fiat. P. at matura. S. eo intro. P. ô faustum & felicem hunc diem!

Nisi quid.. Nisi aliter Patri tuo Simoni videtur.
Nempe. Sane illius judicio & voluntate standum est. vel ironicè, quasi vero ille reclamet?
Scilicet. Egóne ut nolim?
Decem talenta. Libræ Gallicæ, seu Francici nummi 24000.
Magis ex se se. Quod magis ad ipsum pertineat, quod ipsum propius tangit.
Haud ita jussi. Non jussi ut non rectè vinciretur, sed ut rectissime & arctissimè.

SCENA QUINTA.

CHARINUS, PAMPHILUS.

Pamphilus triumphat gaudio in Davum incidit: Charinus in utrumque.

C. PRoviso quid agat Pamphilus: atque eccum. P. aliquis forsan me putet
Non putare hoc verum; at mihi nunc sic esse hoc verum lubet:
Ego vitam deorum propterea sempiternam esse arbitror,
quòd voluptates eorum propriæ sunt: nam mihi immortalitas
Parta est, si nulla ægritudo huic gaudio intercesserit. [dari?
Sed quem ego potissimum exoptem nunc mihi, cui hæc narrem,
C. Quid illud gaudii est? P. Davum video: nemo est, quem mallem omnium:
Nam hunc scio mea solum gavisurum gaudia.

Proviso. Venio ut sciam & videam...
Eccum. Ecce eum.
Hoc. Quod dicturus sum.
Lubet. Persuasum est.
Sempiternam &c. Deos idcirco immortales & beatos arbitror.
Propria. Perpetuæ, ratæ, & constantes.
Intercesserit. Intervenerit. Si meum gaudium nulla turbaverit molestia.
Quid illud?. Fingitur nondum esse visus aut auditus à Pamphilo, vel Davo.

SCENA SEXTA.

DAVUS, PAMPHILUS, CHARINUS.

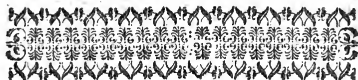
Pamphilus, Davo & Charino gaudium suum exponit.

D. PAmphilus ubinam hic est? P. Dave. D. quisnam homo
est? P. ego sum. D. ô Pamphile! [scio.
P. Nescis quid mihi obtigerit. D. certe; sed quid mihi obtigerit,
P. Et quidem ego. D. more hominum evênit, ut quod sim na-
ctus mali,
Prius rescisceres tu, quàm ego, quod tibi evênit boni.
P. Mea Glycerium suos parentes reperit. D. ô factum bene.
C. hem. [ras probè.
P. Pater amicus summus nobis. D. quis? P. Chremes. D. nar-
P. Nec mora ulla est, quin eam uxorē ducam. C. num ille somniat,
Ea, quæ vigilans voluit? P. tum de puero Dave? D. ah desine.
Solus est, quem diligunt Dî. C. salvus sum, si hæc vera sunt:
Colloquar. P. quis homo est? Charine in tempore ipso mihi ad-
venis. [cundis rebus respice:
Bene factum. P. hem, audistin'? C. omnia. age, me in tuis se-
Tuus est nunc Chremes, facturum, quæ voles, scio esse omnia.
P. Memini; atque adeò longum est, nos illum expectare, dum
exeat: [domum:
Sequere hac me intus, apud Glycerium est nunc: tu, Dave, abi
Propera, accerse, hinc qui auferant eam: quid stas? quid ces-
sas? D. eo.
Ne expectetis dum exeant huc: intus despondebitur.
Intus transigetur, siquid est quod restet. Plaudite.

CALLIOPIUS RECENSUI.

Scio. Nempe me egregiè vinctum fuisse tua causa.
Num ille. Hoc dicit adhuc semotus.
Desine &c. Cessa de illo sollicitus esse, ita scitus & pulchellus est ut eum solum Dii omnes curare & diligere videantur. *Colloquar.* Eos adibo.
Secundis. In rebus prosperis mei sis memor. *Tuus.* Faveus, amicus, Socer.
Longum est. Mora longa est.
Domum. Glycerii.
Hinc. Qui eam è sua domo transferant ad nostram *auferant* propriè: rapi enim simulabatur è matris gremio cum ad virum virgo ducebatur, ut sic raptus Sabinarum qui feliciter Romulo cesserat, adumbraretur.
Quid stas. Quin curris?
Ne expectetis. Alloquitur spectatores, eosque dimittit, quod tamen vitiosè fieri docent qui de re tragica scribunt; nam vetant ne quid actoribus sit cum spectatoribus rei.
Exeant huc. Pamphilus & Glycerium prodeant in theatrum.
Despondebitur. Dabitur uxor Glycerium Pamphilo. Propriè spondeo est promitto, unde qui virginem alicui promittit, sponsor vocatur; quæ promittitur, seu datur, sponsa; is cui datur, sponsus: despondere tamen propriè pater dicebatur, sive is, cujus in potestate virgo erat.
Plaudite. Hoc spectatoribus dicebatur. reperitur in quibusdam libris Ω quæ litera finem rei notat, quia est literarum ultima. *Calliopius.* Nomen eruditi cujusdam, & censoris librorum. *recensui*, expendi, verba singula excussi, comparavi cum antiquioribus libris &c.

FINIS.

P. TERENTII ADELPHI.

ARGUMENTUM.

Demea & Micio fratres erant Athenis; hic mitis & commodus; ille asper & impotens: hic in urbe cœlebs; ille ruri victitans parcè ac duriter cum uno è liberis duobus cui nomen Ctesipho; nam alterum, nomine Æschinum, & majorem natu, alendum fratri Micioni & educandum in urbe tradiderat.

Æschinus qui Micionis indulgentia liberius in urbe vivebat, clam patre Demea uxorem acceperat nomine Pamphilam, Sostrata filiam. Ctesipho ejus frater cum veniret identidem in urbem, ducere voluit, inscio itidem patre, psaltriam quandam nomine Callidiam quæ inter venales servos apud mancipiorum mangonem habebatur: cumque mercator vendere virginem cunctaretur, Æschinus rogatu fratris eam per vim à Mangone rapit, ac fratri suo tradit.

Audit hoc facinus Æschini pater Demea cum rediret ex agro & in Micionem graviter invehitur, quòd Æschinum à se ipsi commendatum istis vivere apud se moribus, hæc moliri patiatur, dum Æschini frater Ctesipho, modestè ac pudicè ruri secum viveret: putabat enim raptam

ab Æschino Callidiam ut eam sibi haberet, non ut Ctesiphoni traderet idipsum cum putaret Sostrata filiamque suam Pamphilam ab Æschino repudiatam credens Micionem convenit, rogatque ut Pamphilæ cum Æschino matrimonium firmare velit, quod Micio ipsi pollicetur.

Demea non ita multo post monitus ab Hegione de clandestino Æschini matrimonio cum Pamphila idemque sæpe delusus a servis, denique se ab iis & à Ctesiphonte deceptum, datam illi ab Æschino Callidiam deprehendens, excandescit: sed fratris monitis ac lenitate mitigatus eò adducitur ut ratus esse Æschini cum Pamphila nuptias jubeat: deinde Ctesiphoni placatur, & Callidiam ipsi ultro uxorem dat.

PERSONÆ.

MICIO, civis Atheniensis, humanissimis moribus.

DEMEA, frater Micionis, homo asper ac ferus.

ÆSCHINUS, filius Demeæ natu major, ab Micione adoptatus, & in urbe degens.

CTESIPHO, filius Demeæ natu minor, cum patre ruri ferme agens.

PAMPHILA, uxor Æschini, Sostratæ filia.

SOSTRATA, matrona, Pamphilæ mater.

CALLIDIA, psaltria quædam, uxor Ctesiphoni data.

CANTHARA, nutrix Pamphilæ,

HEGIO, senex, Sostratæ cognatus.

GETA, Sostratæ servus.

SANNIO, mercator mancipiorum.

SYRUS, } Servi Micionis.
DROMO, }
STORAX, persona muta. }

P. TERENTII

ADELPHI.

ACTA LUDIS FUNEBRIBUS L. ÆMILII PAULI: QUOS FECERE Q. FABIUS MAXIMUS, ET L. CORNEL. AFRICANUS EGERE L. ATTILIUS PRÆNESTINUS, ET MINUTIUS PROTIMUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDII FILIUS TIBIIS SARRANIS GRÆCA EST MENANDRI. L. ANICIO GALLO ET M. CORNEL. CETHEGO COSS.

Adelphi. Græca vox, significans *fratres* quia primas in hac fabula partes agunt Micio & Demea fratres.

Ludis funebribus. In mortuorum honorem celebrabantur apud Romanos ludi, spectacula, tragœdiæ &c.

L. Æmilii Pauli. Is Persea Macedonum regem victum in triumpho duxit: ejus filii fuere, P. Cornel. Scipio, Africanus minor dictus, qui Carthaginem delevit anno v. c. 608. adoptatus in Scipionum familiam à filio majoris Africani, & Q. Fab. Maximus in Fabiorum gentem ascitus adoptione: qui patri suo Æmilio ludos funebres fecere pro more.

Egerunt. Actores principes fuere.

Modos. Musicam composuit.

Sarranis. Tyriis: Tyrus olim dicta est Sarra. Sarranæ autem tibiæ sunt eædem ac sinistræ & acutiores. vide Andriam, post argumentum.

Lucio. &c. Cadit iste annus in annum ab v. c. 595.

PROLOGUS.

Adversariorum obtrectationem quandam diluit Poëta, & spectatorum attentionem postulat.

POSTQUAM Poëta sensit scripturam suam
Ab iniquis observari, & adversarios
Rapere in pejorem partem, quam acturi sumus,
Indicio de se ipse erit; vos eritis judices,
Laudíne an vitio duci factum oporteat.
Synapothnescontes Diphili comœdia est,
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam:
In græca adolescens est, qui mangoni eripit
Mulierem, in prima fabula, eum Plautus locum
Reliquit integrum, eum hic locum sumpsit sibi
In Adelphos, verbum de verbo expressum extulit.
Eam nos acturi sumus novam: pernoscite,
Furtúmne factum existimetis, an locum
Reprehensum, qui præteritus negligentia est.

Poëta. Terentius.
Scripturam. Scriptas à se comœdias.
Ab iniquis. Inimicis.
Rapere.. Eam quæ modo exhibenda est, ab adversariis carpi, vituperari.
Indicio.. Ipsemet poëta indicabit quid à se factum fuerit, causam suam ad vos deferet: erit ipse sui index & delator, vos eritis judices. Judicat is qui de se volens aliquid, & de aliis etiam prodit; confitetur, qui de se tantum, & qui invitus. *Donat.*
Diphili &c. Diphilus poëta quidam Græcus comœdiam scripsit quam synapothnescontes appellavit, eam Plautus in Sermonem Latinum convertit & commorientes inscripsit. Diphilum hunc strabo sinopensem fuisse affirmat, & Menandri æqualem sententiarum gravitate præstantem. illi autem commorientes erant amicorum quoddam genus, qui sic amabant inter se, ut eadem esset illis & vivendi & moriendi conditio, ut eosdem casus ferrent, iisdem periculis defungerentur. vide Athenæum lib. 6. Cæsarem de Bello Gall. lib. 3. ubi eos soldurios seu Devotos appellat.
Græca. A Diphilo scripta.
In prima. In prima comœdiæ parte: primo actu.
Integrum. Intactum.
Hic. Terentius.
Sumpsit sibi. Transtulit in suam comœdiam Adelphos inscriptam, quem latinè verteret. Adelphi igitur fabula est à Menandro tota sumpta, præter istum Diphili locum.
Extulit. Expressit, vertit.
Reprehensum. Resumptum à Terentio & collectum, qui à Plauto abjectus & omissus præ negligentia fuerat: veluti è fuga retractum locum qui Plautum fugerat. Porro ea comœdia non extat inter Plautinas, credibile est illam injuria temporum intercidisse.

Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Eum adjutare, assiduéque unà scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maximam, cum illis placet
Qui vobis universis, & populo placent,
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sine superbia.
Dehinc ne expectetis argumentum fabulæ:
Senes qui primi venient, hi partem aperient,
In agendo partem ostendent. facite æquanimitas
Poëtæ ad scribendum augeat industriam.

Nobiles. Scipionem & Lælium. vide vitam Terentii.

Sine superbia. Ita ut nemo ab illis superbè repudiatus, & neglectus fuerit; ita ut illi non efferrent sese ob collocata civibus beneficia.

Partem aperient &c. Partem unam argumenti narratione explicabunt; alteram partem ipsa actione & decursu comœdiæ satis exponent.

Æquanimitas. Æquus & benevolus animus.

PROLOGUS.

Adversariorum obtrectationem quandam diluit Poëta, & spectatorum attentionem postulat.

POSTQUAM Poëta sensit scripturam suam
Ab iniquis observari, & adversarios
Rapere in pejorem partem, quam acturi sumus,
Indicio de se ipse erit: vos eritis judices,
Laudíne an vitio duci factum oporteat.
Synapothnescontes Diphili comœdia est,
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam:
In græca adolescens est, qui mangoni eripit
Mulierem, in prima fabula, eum Plautus locum
Reliquit integrum, eum hic locum sumpsit sibi
In Adelphos, verbum de verbo expressum extulit,
Eam nos acturi sumus novam: pernoscite,
Furtúmne factum existimetis, an locum
Reprehensum, qui præteritus negligentia est.

Poëta. Terentius.

Scripturam. Scriptas à se comœdias.

Ab iniquis. Inimicis.

Rapere.. Eam quæ modo exhibenda est, ab adversariis carpi, vituperari.

Indicio.. Ipsemet poëta indicabit quid à se factum fuerit, causam suam ad vos deferet: erit ipse sui index & delator, vos eritis judices. Judicat is qui de se volens aliquid, & de aliis etiam prodit; confitetur, qui de se tantum, & qui invitus. *Donat.*

Diphili &c. Diphilus poëta quidam Græcus comœdiam scripsit quam synapothnescontes appellavit; eam Plautus in Sermonem Latinum convertit & commorientes inscripsit. Diphilum hunc strabo sinopensem fuisse affirmat, & Menandri æqualem sententiarum gravitate præstantem. illi autem commorientes erant amicorum quoddam genus, qui sic amabant inter se, ut eadem esset illis & vivendi & moriendi conditio, ut eosdem casus ferrent, iisdem periculis defungerentur. vide Athenæum lib. 6. Cæsarem de Bello Gall. lib. 3. ubi eos soldurios seu Devotos appellat.

Græca. A Diphilo scripta.

In prima. In prima comœdiæ parte: primo actu.

Integrum. Intactum.

Hic. Terentius.

Sumpsit sibi. Transtulit in suam comœdiam Adelphos inscriptam, quem latinè verteret. Adelphi igitur fabula est à Menandro tota sumpta, præter istum Diphili locum.

Extulit. Expressit, vertit.

Reprehensum. Resumptum à Terentio & collectum, qui à Plauto abjectus & omissus præ negligentia fuerat: veluti è fuga retractum locum qui Plautum fugerat. Porro ea comœdia non extat inter Plautinas, credibile est illam injuria temporum intercidisse.

Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Eum adjutare, assiduéque unà scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maximam, cum illis placet
Qui vobis universis, & populo placent,
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sine superbia.
Dehinc ne expectetis argumentum fabulæ:
Senes qui primi venient, hi partem aperient,
In agendo partem ostendent. facite æquanimitas,
Poëtæ ad scribendum augeat industriam.

Nobiles. Scipionem & Lælium. vide vitam Terentii.

Sine superbia. Ita ut nemo ab illis superbè repudiatus, & neglectus fuerit; ita ut illi non efferrent sese ob collocata civibus beneficia.

Partem aperient &c. Partem unam argumenti, narratione explicabunt; alteram partem ipsa actione & decursu comœdiæ satis exponent.

Æquanimitas. Æquus & benevolus animus.

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

MICIO.

Micio de Æſchino qui domum non redierat ſollicitus, quaſi aliud agens; de ſuis, de fratris & Æſchini moribus auditorem monet.

TORAX, non rediit hac nocte à cœna Æſchinus?
Neque ſervulorum quiſquam, qui advorſum ierant?
Profecto hoc verè dicunt, ſi abſis uſpiam, aut
Ubi ſi ceſſes, evenire ea ſatius eſt
Quæ in te uxor dicit, & quæ in animo cogitat
Irata, quàm illa, quæ parentes propitii.
Uxor, ſi ceſſes, te putat animo obſequi,
Et tibi bene eſſe ſoli, cùm ſibi ſit male:
Ego, quia non rediit filius, quæ cogito?
Quibus nunc ſollicitor rebus? ne aut ille alſerit,
Aut uſpiam ceciderit, ac perfregerit aliquid.
Vah, quemquámne hominem in animo inſtituere,
Aut parare quod ſit carius, quàm ipſe eſt ſibi?
Atqui ex me hic non natus eſt, ſed ex fratre: is adeò
Diſſimili ſtudio eſt; jam inde ab adoleſcentia

Storax. Nomen ſervi, quem Æſchino comitem dederat Micio: illum egreſſus in proſcenium inclamat, putans eum rediiſſe cum Æſchino, & intus eſſe quamvis uterque abſit.

Advorſum. Obviam.

Dicunt. Homines. Quod vulgo, dicitur, verum eſt.

Abſis. Domo *ubi*, alicubi. Legunt aliqui *ibi*.

Ceſſes. cunctaris, diutiùs ſis.

Satius eſt &c. Sententia eſt. graviora mala ſuſpicantur & timent eveniſſe filiis parentes eorum ſtudioſi, quam ea, quæ irata uxor de viro abſente aut diutius morante alicubi, cogitat.

Animo obſequi. Potitare, genio indulgere.

Filius. Adoptivus, nempe Æſchinus.

Aliquid. Brachium ſibi, vel crus fregerit &c.

Inſtituere. Inducere.

Parare. Sumere ſibi aliunde aliquem, qui ipſi ſit carior, quam ipſe eſt ſibi: de Æſchino loquitur, quem acceperat in filium, & ſe ipſo cariorem habebat.

Is. Demea frater,

Ego hanc clementem vitam urbanam, atque otium
Secutus sum, & (quod fortunatum isti putant)
Uxorem nunquam habui: ille contrà hæc omnia;
Ruri agere vitam; semper parce, ac duriter
Se habere; uxorem duxit; nati filii
Duo: inde ego hunc majorem adoptavi mihi,
Eduxi à parvulo, habui, amavi pro meo:
In eo me oblecto, solum id est carum mihi.
Ille tu item contrà me habeat facio sedulò:
Do, prætermitto, non necesse habeo omnia
Pro meo jure agere; postremò alii, clanculum
Patres quæ faciunt, quæ fert adolescentia;
Ea ne me celet, consuefeci filium.
Nam qui mentiri, aut fallere insuerit patrem, aut
Audebit; tantò magis audebit cæteros.
PUDORE ET LIBERALITATE liberos
Retinere satius esse credo, quàm metu.
Hæc fratri mecum non conveniunt, neque placent.
Venit ad me sæpe clamitans, Quid agis Micio?
Cur perdis adolescentem nobis? cur canit,
Cur potat? cur tu his rebus sumptum suggeris?
Vestitu nimio indulges; nimium ineptus es.
Nimium ipse durus est, præter æquúmque, & bonum;
ET ERRAT LONGE, mea quidem sententia,
Qui imperium credat gravius esse, aut stabilius,
Vi quod fit, quàm illud, quod amicitia adjungitur.
Mea est sic ratio, & sic animum induco meum:
Malo coactus qui suum officium facit,
Dum id rescitum iri credit, tantisper cavet;
Si sperat fore clàm, rursum ad ingenium redit;

Isti. Vulgus; vel ii qui à me dissentiunt.
Hæc omnia. Sub. fecit: nempe uxorem duxit, rus coluit &c.
Se habere. Se alere: quo etiam sensu interdum sumitur, exhibere.
Agere. Sub. consuevit.
Inde. Ex quibus. *Eduxi*. Educavi.
Contra. Vicissim; ut me tanquam suum patrem habeat, ametque.
Do. Pecuniam.
Prætermitto. Si quid peccat.
Clanculum patres. Clam patribus. ordo est: assuefeci Æschinum adoptivum filium meum, ut ne me celet ea quæ alii adolescentes clam patribus faciunt, cum libertius, ut ætas sinit, genio indulgent.
Insuerit. Consueverit.

Pudore & liberalitate *Pudore* ad filios retulit; *liberalitate* ad patres. *pudor* est metus displicendi parentibus, reverentia: *liberalitas* bonitas parentum, & indulgentia.
Retinere. A vitiis prohibere.
Non conveniunt. In his frater mecum non consentit.
Vestitu. Pro, vestitui, poëticè.
Adjungitur. Exercetur; leniter obtinetur.
Malo. Verberibus, metu.
Dum id.. Quandiu credit patrem verbi gratia monendum fore, cavet ne quid peccet: si latere se posse sperat; redit ad improbitatem innatam, quam dum observaretur, dissimulabat.
Adjunges. Tibi concilies.

Ille quem beneficio adjungas, ex animo facit,
Studet par referre, præsens, abſénſque idem erit.
Hoc patrium eſt, potius conſuefacere filium
Sua ſponte recte facere, quàm alieno metu.
Hoc pater ac dominus intereſt, hoc qui nequit,
Fateatur neſcire imperare liberis.
Sed éſtne hic ipſus, de quo agebam? & certe is eſt.
Neſcio quid triſtem video: credo, jam (ut ſolet)
Jurgabit. ſalvum te advenire Demea,
Gaudemus.

Facit. Officium.
Patrium. Boni patris munus.
Hoc &c. Hac re differt Pater & Dominus: hoc eſt inter patrem & Dominum diſcrimen.

Neſcio quid. Propter quid.
Salvum. Sunt qui ſcenæ ſequentis initium ducant ab his verbis hinc enim incipit colloquium amborum fratrum.

SCENA SECUNDA.

DEMEA, MICIO.

Demea certior factus ipſo, rumore, & populi convicio, mulierem ab Æſchino fuiſſe abreptam, furit in Micionem: Cteſiphonem, cujus in gratiam flagitium hoc factum eſſe neſcit, laudat.

D. HEM opportune: te ipſum quærito.
M. Quid triſtis es? D. rogitas me, ubi nobis Æſchinus
Siet, quid triſtis ego ſim? M. dixin' hoc fore?
Quid is fecit? D. quid ille fecerit? quem neque pudet
Quidquam, neque metuit quenquam, neque legem putat
Tenere ſe ullam? nam illa, quæ antehac facta ſunt,
Omitto, modo quid deſignavit? M. quidnam id eſt?
D. Fores effregit, atque in ædes irruit
Alienas, ipſum dominum, atque omnem familiam
Mulctavit uſque ad mortem, eripuit mulierem
Quam amabat, clamant omnes, indigniſſime
Factum eſſe: hoc advenienti quot mihi Micio

Ubi nobis.. Cum nobis ſit Æſchinus, *ſubaudi talis*, tam perditis moribus: rogas me cur ſim triſtis cùm filium talem habeamus, qualis iſte eſt Æſchinus.
Quid fecit. Æſchinus.
Fecerit. Subaudi, rogas.

Quæ antehac.. Ejus alia flagitia.
Deſignavit. Molitus eſt, in ore omnium & oculis patravit, quaſi ſublato ſigno.
Multavit. Verberibus affecit.
Hoc. Iſtam rem. volunt aliqui eſſe adverbium loci, pro huc: firmant

Dixere ? in ore est omni populo : denique ,
Si conferendum exemplum est , non fratrem vides
Rei dare operam , ruri esse parcum ac sobrium ?
Nullum hujus simile factum. hæc cum illi Micio
Dico , tibi dico : tu illum corrumpi finis.
M. HOMINE IMPERITO nunquam quidquam injustius ,
Qui , nisi quod ipse fecit , nihil rectum putat.
D. Quorsum istuc ? M quia tu , Demea , hæc male judicas.
Non est flagitium (mihi crede) adolescentulum
Genio indulgere , neque potare , neque fores
Effringere : hæc si neque ego , neque tu , fecimus ,
Non sivit egestas facere nos : tu nunc tibi
Id laudi ducis , quod tum fecisti inopia :
Injurium est nam si esset unde id fieret ,
Faceremus : & tu illum tuum , si esses homo ,
Sineres nunc facere , dum per ætatem licet ,
Potius , quàm , ubi te expectatum ejecisset foras
Alieniore ætate , pôst faceret tamen.
D. Prò Jupiter tu homo adiges me ad insaniam.
Non est flagitium facere hæc adolescentulum ? M. ah ,
Ausculta , ne me obtundas de hac re sæpius.
Tuum filium dedisti adoptandum mihi :
Is meus est factus , si quid peccat Demea ,
Mihi peccat , ego illi maxumam partem feram.
Obsônat , potat , olet unguenta de meo :
Ludit ? dabitur à me argentum , dum erit commodum ,
Ubi non erit , fortasse excludetur foras.
Fores effregit ? restituentur : discidit

authoritate Servii in hunc versum libri 8. Æneidos. *Hoc tunc ignipotens cælo descendit ab alto* , quo in versu , *hoc* pro *huc* ponitur.

Rei. Augendis opibus : rei domesticæ procurandæ.

Hujus. Ctesiphonis.

Si esset. Pro , si fuisset. græca locutio.

Faceremus. Fecissemus græci utuntur imperfectis pro perfectis.

Illum. Tuum Ctesiphonem , quem apud te ruri habes.

Homo. Humanus , lenior.

Te expectatum. Ubi post mortem tuam diu optatam & expectatam te, pedibus in publicum versis , mortuum ad fores deposuisset.

Alieniore. Minus tempestiva. *Subaudi* , quamvis.

Homo. Quasi ignotus & alienus esset. Homo per contemptum dicitur ferme.

Mihi peccat. Meo damno & periculo.

Illi. Vult Donatus vocem istam non esse pronomen , sed adverbium loci : pro *ibi* hac sententia ; ubi peccabit Æschinus , quando genio largius , indulgebit ego tunc maximam partem sumptus & impensæ feram , tu leviorem & minimam. Potest etiam *illi* esse genitivus , prisco more, pro illius : feram maximam partem illius , sumptus & peccati videlicet.

Obsonat. Laute epulatur.

De meo. De mea pecunia.

Excludetur foras. Illum domo mea ejiciam : vel ipse excludetur domo compotorum & aleatorum , qui inopem facile non admittunt.

Vestem ? resarcietur : est (Dîs gratia)
Et unde hæc fiant . & adhuc non molesta sunt.
Postremò , aut desine , aut cedò quemvis arbitrum ,
Te plura in hac re peccare ostendam. D. hei mihi !
Pater esse disce ab aliis , qui vere sciunt.
M. Natura tu illi pater es , consiliis ego.
D. Tún' consulis quidquam ? M. ah si pergis , abiero :
D. Siccine agis ? M. an ego toties de eadem re audiam ?
D. Curæ est mihi. M. & mihi curæ est : verum , Demea,
Curemus æquam uterque partem , tu alterum ,
Ego item alterum ; ambos curare , propemodum
Reposcere illum est , quem dedisti. D. ah Micio
M. Mihi sic videtur. D. quid istuc ? tibi si istuc placet ,
Profundat , perdat , pereat , nihil ad me attinet.
Jam si verbum unum posthac. . . M. rursum Demea
Irascere ? D. an non credis ? repetón' quem dedi ?
Ægre est , alienus non sum ; si obsto. . . hem desino.
Unum vis curem , curo ; & est Dîs gratia ,
Cum ita , ut volo , est ; iste tuus ipse sentiet
Posterius : nolo in illum gravius dicere.
M. Nec nihil , neque omnia hæc sunt , quæ dicit ; tamen
Non nihil molesta hæc sunt mihi : sed ostendere
Me ægre pati illi nolui , nam ita est homo
Cum placo , adversor sedulo , & deterreo ;

Est. . . Non deest nobis pecunia ex qua isti sumptus fiant.

Aut desine &c. Aut desine mecum altercari , aut offer quem tu eumque volueris judicem istius inter nos controversiæ ; vincam quocumque judice , & in pluribus peccare te ostendam , te esse iniquiorem , quam ego sim.

Pater esse. . . Disce quomodò pater tractare filios debeat.

Qui vere sciunt Qui sciunt quomodo à patribus tractandi sint filii. Legunt aliqui : ab iis qui verè fient. id est , sint ; qui verè sint patres, ut ego sum ; non qui adoptione tantum, ut tu.

Consulis. Rectè æstimas ; sapienter & in Æschini utilitatem agis.

Cura. Est mihi Æschinus.

Æquam Æqualem.

Posthac. Sub. fecero.

An non credis ? Non ne mihi credis, nempe me filium tibi dedere,ut in tua potestate sit ?

Repetom' ? An repetere & abducere à te Æschinum volo ? neutiquam ; habe illum & perde , si lubet ; ego id quidem ægre feram , quia pater sum ; non obstabo tamen , quominus tu cum illo agas , ut libuerit ; desino plura dicere ea de re.

Ita ut volo est. Talis est , qualem volo; nempe honestus, pudicus , &c.

Iste tuus. Æschinus , tuus adoptione.

Sentiet. Subaudi , quàm sibi tua indulgentia fuerit exitialis. nolo enim dicere aliquid gravius , nempe illum iri perditum , evasurum sceleratissimum. hæc ubi dixit Demea, discedit.

Nec nihil. Aliquid verum est ex iis quæ dixit Demea , non omnia tamen sunt vera : quædam benè , quædam secus dixit. *Ita est*. Ea est indole.

Cum placo. Quando volo eum placare & mitigare. irati quidam obsequio flectuntur ; quidam irritantur & ægrescunt.

Adversor. Resisto , contradico.

Deterreo. Territo , minas jacto.

Tamen vix humane patitur: verum si augeam,
Aut etiam adjutor sim ejus iracundiæ,
Insaniam profecto cum illo. Etsi Æschinus
Non nullam in hac re nobis facit injuriam:
Nam nuper dixit velle uxorem ducere:
Sperabam jam defervisse adolescentiam,
Gaudebam; ecce autem deintegro. . nisi, quidquid est,
Volo scire, atque hominem convenire, si apud forum est.

Humanè. Quiete, moderatè.
Augeam. Ejus iracundiam accendam.
De integro. Sub. incipit, nempe vitam priorem vivere. Genio indulgere. Refert se ad consueta flagitia.
Nisi. Tamen.
Hominem. Æschinum. antequam porro veniret ad Micionem Demea, fores effregerat Æschinus, & mulierem jam eripiebat: dum collocuti sunt Demea & Micio, multa, ut fit, per vim & tumultum idem egerat; denique initio actus secundi eam ad Ctesiphonem ducit expectantem in Micionis, qui Æschinum in foro quæritabat, ædibus.

ACTUS SECUNDUS

SCENA PRIMA.

SANNIO, ÆSCHINUS, [PARMENO, muta Persona.

Æschinus Callidiam à Sannione venalium mercatore abreptam in Micionis domum introducit.

S. OBSECRO populares ferte misero, atque innocenti auxilium: [consiste:
Subvenite inopi. Æ. otiose nunc jam illico hic
Quid respectas? nihil pericli est, nunquam, dum ego adero, hic te tanget.
S. Ego istam invitis omnibus... [rum ut vapulet.
Æ. Quanquam est scelestus, non committet hodie unquam ite-
S. Æschine audi, ne te ignarum fuisse dicas meorum morum,
Ego mercator sum. Æ. scio. S. at ita, ut usquam fuit fide quisquam optuma.
Tu quod te posterius purges, hanc injuriam mihi nolle
Factam esse, hujus non faciam: crede hoc, ego meum jus persequar;
Neque tu verbis solves unquam, quod mihi re malefeceris:
Novi ego vestra hæc, nollem factum, jusjurandum dabitur te esse
Indignum injuria hac, indignis cum egomet sim acceptus modis.

Obsecro &c. Sannio ubi videt ereptam sibi mulierem abduci, eam prosequitur usque Micionis domum, ubi querelas graviores inchoat.

Populares. Cives, homines ejusdem gentis & populi.

Otiosè.. Mane hic otiosè & sine metu. dicit hoc Æschinus Callidiæ.

Quid respectas? mulierem, alloquitur quasi metuentem sibi à Sannione.

Istam. Subtraham; abducam Callidiam.

Non committet. Non tam stultè faciet.

Fide optima. Fidelitate & æquitate in vendendo & emendo.

Purges Excuses.

Nolle factum. Ita veteres pro injuria satisfaciebant, si dicerent nolle se quidpiam in quempiam dictum vel factum: agnoscere se factam indigno injuriam: id coram judicibus, interdum privatim adjurabant, eaque formula vindicabatur ab infamia qui se læsum querebatur.

Hujus non faciam. nihili ducam: hanc tuam excusationem parvi pendam. Hoc autem dicitur ostendendo floccum aut stipulam, vel inferendo dentes anteriores, ungui extremo pollicis eumque cum sonitu retrahendo, vel pollicem ac medium digitum in talitrum explodendo.

Vestra hæc. Quæ soletis dicere: nempe ita vos excusatis vulgo, nollem injuriam huic illatam, facti me pœnitet &c.

Jusjurandum dabitur. Jurabimus

Indignum. Indignus injuria, est, dignus cui injuria non fiat.

Æ. Abi

S. Abi præstrenue, ac fores aperi. S. cæterum hoc nihil facis.
Æ. I intrò nunc jam. S. at enim non sinam. Æ. accede illuc Parmeno,
[N]imium istoc abîsti: hic propter hunc assiste: hem, sic volo.
[Ca]ve nunc jam oculos à meis oculis quoquam dimoveas tuos,
Ne mora sit, si innuerim, quin pugnus continuo in mala hæreat.
S. Istuc volo ergo ipsum experiri. Æ hem serva: omitte mulierem.
S. O facinus indignum. Æ. geminabit, nisi caves. S. hei misero mihi.
Æ. Non innueram: verum in istam partem potius peccato tamen.
I nunc jam. S. quid hoc rei est? regnúmne Æschine tu possides?
Æ. Si possiderem, ornatus esses ex tuis virtutibus.
S. Quid tibi rei mecum est? Æ. nihil. S. quid? nostíne qui sim? Æ. non desidero.
S. Tetigíne tui quidquam? Æ. si attigisses, ferres infortunium.
S. Quî tibi magis licet meam habere, pro qua ego argentum dedi?
Respondе. Æ. ante ædes non fecisse erit melius hic convicium,
Nam si molestus pergis esse, jam intrò arripiere, atque ibi
Usque ad necem operiêre loris. S. loris liber? Æ sic erit.
S. O hominem impurum, hiccine libertatem aiunt æquam esse omnibus?
Æ. Si satis jam bacchatus es, audi si vis nunc jam:
S. Egóne bacchatus sum in te, an tu in me? Æ. omitte ista, atque ad rem redi.
S. Quam rem? quò redeam? Æ. jámne me vis dicere, quod ad te attinet?

Abi. Præi, (alloquitur parmenonem) fores Micionis aperi.
Hoc nihil facis. Frustra id moliris: nihil agis.
I intrò. Callidiam alloquitur.
Isthoc. In locum à Sannione remotiorem.
Propter hunc. Juxta hunc.
Quin pugnus. Quin tuus pugnus in ejus mala, id est, gena hæreat: quin eum pugno verberes. post paulo pugnum Sannioni impingit Parmeno Callidiam volenti retinere ne domum Æschini intraret.
Serva. Dicit hoc Sannioni quem percussit Parmeno: habes. accepisti colaphum quem mereris, serva illum tibi.
Omitte. Sine ingredi: noli retinere.
Geminabit. Ictum Parmeno.
Non innueram. O Parmeno prius verberasti Sannionem, quàm ego tibi significassem nutu: malo tamen te in ea re diligentiorem esse quam tardiorem.
In eam partem. Ut verberes non jussus, potius, quam jussus non verberes. *Donat.*
I nunc. Ingredere jam tuto Callidia: vel tibi jam abire licet, Parmeno: vel Sannio.
Ornatus esses &c. Male tibi esset, ut merentur tuæ virtutes, id est, tua scelera.
Meam. Mulierem à me pretio emptam.
Erit melius. Rectius feceris, si desinas hic ante ædes nostras clamitare, & tumultuari.
Liber? Méne liberum loris cædendum aïs instar servi?
Impurum. Improbum.
Æquam. Æqualem, ut in rep.
Ad rem. Ad pretium tibi pro hac muliere solvendum, de quo nunc agitur & lis mihi tecum est.

PROLOGUS.

Adversariorum obtrectationem quandam diluit Poëta, & spectatorum attentionem postulat.

POSTQUAM Poëta sensit scripturam suam
Ab iniquis observari, & adversarios
Rapere in pejorem partem, quam acturi sumus,
Indicio de se ipse erit; vos eritis judices,
Laudíne an vitio duci factum oporteat.
Synapothnescontes Diphili comœdia est,
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam:
In græca adolescens est, qui mangoni eripit
Mulierem, in prima fabula, eum Plautus locum
Reliquit integrum, eum hic locum sumpsit sibi
In Adelphos, verbum de verbo expressum extulit.
Eam nos acturi sumus novam: pernoscite,
Furtúmne factum existimetis, an locum
Reprehensum, qui præteritus negligentia est.

Poëta. Terentius.
Scripturam. Scriptas à se comœdias.
Ab iniquis. Inimicis.
Rapere.. Eam quæ modo exhibenda est, ab adversariis carpi, vituperari.
Judicio.. Ipsemet poëta indicabit quid à se factum fuerit, causam suam ad vos deferet: erit ipse sui index & delator, vos eritis judices. Judicat is qui de se volens aliquid, & de aliis etiam prodit; confitetur, qui de se tantum, & qui invitus. *Donat.*
Diphili &c. Diphilus poëta quidam Græcus comœdiam scripsit quam synapothnescontes appellavit; eam Plautus in Sermonem Latinum convertit & commorientes inscripsit. Diphilum hunc Strabo Sinopensem fuisse affirmat, & Menandri æqualem sententiarum gravitate præstantem. illi autem commorientes erant amicorum quoddam genus, qui sic amabant inter se, ut eadem esset illis & vivendi & moriendi conditio, ut eosdem casus ferrent, iisdem periculis defungerentur. vide Athenæum lib. 6. Cæsarem de Bello Gall. lib. 3. ubi eos soldurios seu Devotos appellat.
Græca. A Diphilo scripta.
In prima. In prima comœdiæ parte: primo actu.
Integrum. Intactum.
Hic. Terentius.
Sumpsit sibi. Transtulit in suam comœdiam Adelphos inscriptam, quem latinè verteret. Adelphi igitur fabula est à Menandro tota sumpta, præter istum Diphili locum.
Extulit. Expressit, vertit.
Reprehensum. Resumptum à Terentio & collectum, qui à Plauto abjectus & omissus præ negligentia fuerat; veluti è fuga retractum locum qui Plautum fugerat. Porro ea comœdia non extat inter Plautinas, credibile est illam injuria temporum intercidisse.

Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Eum adjutare, assiduéque unà scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maximam, cum illis placet
Qui vobis universis, & populo placent,
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sine superbia.
Dehinc ne expectetis argumentum fabulæ:
Senes qui primi venient, hi partem aperient,
In agendo partem ostendent. facite æquanimitas
Poëtæ ad scribendum augeat industriam.

Nobiles. Scipionem & Lælium. vide vitam Terentii.

Sine superbia. Ita ut nemo ab illis superbè repudiatus, & neglectus fuerit; ita ut illi non efferrent sese ob collocata civibus beneficia.

Partem aperient &c. Partem unam argumenti, narratione explicabunt; alteram partem ipsa actione & decursu comœdiæ satis exponent.

Æquanimitas. Æquus & benevolus animus.

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

MICIO.

Micio de Æschino qui domum non redierat sollicitus, quasi aliud agens; de suis, de fratris & Æschini moribus auditorem monet.

STORAX, non rediit hac nocte à cœna Æschinus?
Neque servulorum quisquam, qui advorsum ierant?
Profecto hoc verè dicunt, si absis uspiam, aut
Ubi si cesses, evenire ea satius est
Quæ in te uxor dicit, & quæ in animo cogitat
Irata, quàm illa, quæ parentes propitii.
Uxor, si cesses, te putat animo obsequi,
Et tibi bene esse soli, cum sibi sit male.
Ego, quia non rediit filius, quæ cogito?
Quibus nunc sollicitor rebus? ne aut ille alserit,
Aut uspiam ceciderit, aut perfregerit aliquid.
Vah, quemquámne hominem in animo instituere,
Aut parare quod sit carius, quàm ipse est sibi?
Atqui ex me hic non natus est, sed ex fratre: is adeò
Dissimili studio est; jam inde ab adolescentia

Storax. Nomen servi, quem Æschino comitem dederat Micio: illum egressus in proscenium inclamat, putans eum rediisse cum Æschino, & intus esse quamvis uterque abesset.

Adversum. Obviam.

Dicunt. Homines. Quod vulgo, dicitur, verum est.

Absis. Domo tibi, alicubi. Legunt aliqui *ibi*.

Cesses. cuncteris, diutiùs sis.

Satius est &c. Sententia est. graviora mala suspicantur & timent evenisse filiis parentes eorum studiosi, quam ea, quæ irata uxor de viro absente aut diutius morante alicubi, cogitat.

Animo obsequi. Potitare, genio indulgere.

Filius. Adoptivus, nempe Æschinus.

Aliquid. Brachium sibi, vel crus fregerit &c.

Instituere. Inducere.

Parare. Sumere sibi aliunde aliquem, qui ipsi sit carior, quam ipse est sibi; de Æschino loquitur, quem acceperat in filium, & se ipso cariorem habebat.

Is. Demea frater.

Ego hanc clementem vitam urbanam, atque otium
Secutus sum, & (quod fortunatum isti putant)
Uxorem nunquam habui: ille contrà hæc omnia:
Ruri agere vitam; semper parce, ac duriter
Se habere; uxorem duxit; nati filii
Duo: inde ego hunc majorem adoptavi mihi,
Eduxi à parvulo, habui, amavi pro meo:
In eo me oblecto, solum id est carum mihi.
Ille tu item contrà me habeat facio sedulò:
Do. prætermitto, non necesse habeo omnia
Pro meo jure agere; postremò alii, clanculum
Patres quæ faciunt, quæ fert adolescentia;
Ea ne me celet, consuefeci filium.
Nam qui mentiri, aut fallere insuerit patrem, aut
Audebit; tantò magis audebit cæteros.
PUDORE ET LIBERALITATE liberos
Retinere satius esse credo, quàm metu.
Hæc fratri mecum non conveniunt, neque placent.
Venit ad me sæpe clamitans, Quid agis Micio?
Cur perdis adolescentem nobis? cur canit,
Cur potat? cur tu his rebus sumptum suggeris?
Vestitu nimio indulges; nimium ineptus es.
Nimium ipse durus est, præter æquúmque, & bonum;
ET ERRAT LONGE, mea quidem sententia,
Qui imperium credat gravius esse, aut stabilius,
Vi quod fit, quàm illud, quod amicitia adjungitur.
Mea est sic ratio, & sic animum induco meum:
Malo coactus qui suum officium facit,
Dum id rescitum iri credit, tantisper cavet;
Si sperat fore clàm, rursum ad ingenium redit;

Isti. Vulgus; vel ii qui à me dissentiunt.
Hæc omnia. Sub. fecit: nempe uxorem duxit, rus coluit &c.
Se habere. Se alere: quo etiam sensu interdum sumitur, exhibere.
Agere. Sub. consuevit.
Inde. Ex quibus. *Eduxi.* Educavi.
Contra. Vicissim; ut me tanquam suum patrem habeat, ametque.
Do. Pecuniam.
Prætermitto. Si quid peccat.
Clanculum patres. Clam patribus. ordo est: assuefeci Æschinum adoptivum filium meum, ut ne me celet ea quæ alii adolescentes clam patribus faciunt, cum libertius, ut ætas sinit, genio indulgent.
Insuerit. Consueverit.

Pudore & liberalitate *Pudore* ad filios retulit; *liberalitate* ad patres. *pudor* est metus displicendi parentibus, reverentia: *liberalitas* bonitas parentum, & indulgentia.
Retinere. A vitiis prohibere.
Non conveniunt. In his frater mecum non consentit.
Vestitu. Pro, vestitui, poëticè.
Adjungitur. Exercetur; leniter obtinetur.
Malo. Verberibus, metu.
Dum id.. Quandiu credit patrem verbi gratia monendum fore, cavet ne quid peccet: si latere se posse sperat; redit ad improbitatem innatam, quam dum observaretur, dissimulabat.
Adjunges. Tibi concilies.

Ille quem beneficio adjungas, ex animo facit,
Studet par referre, præsens, abſénſque idem erit.
Hoc patrium eſt, potius conſuefacere filium
Sua ſponte rectè facere, quàm alieno metu.
Hoc pater ac dominus intereſt, hoc qui nequit,
Fateatur neſcire imperare liberis.
Sed éſtne hic ipſus, de quo agebam? & certe is eſt.
Neſcio quid triſtem video: credo, jam (ut ſolet)
Jurgabit. ſalvum te advenire Demea,
Gaudemus.

Facit. Officium.
Patrium. Boni patris munus.
Hoc &c. Hac re differt Pater & Dominus: hoc eſt inter patrem & Dominum diſcrimen.
Neſcio quid. Propter quid.
Salvum. Sunt qui ſcenæ ſequentis initium ducant ab his verbis hinc enim incipit colloquium amborum fratrum.

SCENA SECUNDA.

DEMEA, MICIO.

Demea certior factus ipſo, rumore, & populi convicio, mulierem ab Æſchino fuiſſe abreptam, furit in Micionem: Cteſiphonem, cujus in gratiam flagitium hoc factum eſſe neſcit, laudat.

D. HEM opportune: te ipſum quæritо.
M. Quid triſtis es? D. rogitas me, ubi nobis Æſchinus
Siet, quid triſtis ego ſim? M. dixin' hoc fore?
Quid is fecit? D. quid ille fecerit? quem neque pudet
Quidquam, neque metuit quenquam, neque legem putat
Tenere ſe ullam? nam illa, quæ antehac facta ſunt,
Omitto, modo quid deſignavit? M. quidnam id eſt?
D. Fores effregit, atque in ædes irruit
Alienas, ipſum dominum, atque omnem familiam
Multavit uſque ad mortem, eripuit mulierem
Quam amabat, clamant omnes, indigniſſume
Factum eſſe: hoc advenienti quot mihi Micio

Ubi nobis. Cum nobis ſit Æſchinus, ſubaudi talis, tam perditis moribus: rogas me cur ſim triſtis cùm filium talem habeamus, qualis iſte eſt Æſchinus.
Quid fecit. Æſchinus.
Fecerit. Subaudi, rogas.
Quæ antehac. Ejus alia flagitia.
Deſignavit. Molitus eſt, in ore omnium & oculis patravit, quaſi ſublato ſigno.
Multavit. Verberibus affecit.
Hoc. Iſtam rem, volunt aliqui eſſe adverbium loci, pro huc: firmant

Dixere ? in ore est omni populo : denique ,
Si conferendum exemplum est , non fratrem videt
Rei dare operam , ruri esse parcum ac sobrium ?
Nullum hujus simile factum. hæc cum illi Micio
Dico , tibi dico : tu illum corrumpi finis.
M. HOMINE IMPERITO nunquam quidquam injustius ,
Qui , nisi quod ipse fecit , nihil rectum putat.
D. Quorsum istuc ? M quia tu , Demea , hæc male judicas.
Non est flagitium (mihi crede) adolescentulum
Genio indulgere , neque potare , neque fores
Effringere : hæc si neque ego , neque tu , fecimus ,
Non sivit egestas facere nos : tu nunc tibi
Id laudi ducis , quod tum fecisti inopia :
Injurium est nam si esset unde id fieret ,
Faceremus ; & tu illum tuum , si esses homo ,
Sineres nunc facere , dum per ætatem licet ,
Potius , quàm , ubi te expectatum ejecisset foras
Alieniore ætate , pòst faceret tamen.
D. Prò Jupiter tu homo adiges me ad insaniam.
Non est flagitium facere hæc adolescentulum ? M. ah ,
Ausculta , ne me obtundas de hac re sæpius.
Tuum filium dedisti adoptandum mihi :
Is meus est factus , si quid peccat Demea ,
Mihi peccat , ego illi maxumam partem feram.
Obsònat , potat , olet unguenta de meo :
Ludit ? dabitur à me argentum , dum erit commodum ,
Ubi non erit , fortasse excludetur foras.
Fores effregit ? restituentur : discidit

authoritate Servii in hunc versum libri 8. Æneidos. *Hoc tunc ignipotens cælo descendit ab alto* , quo in versu , *hoc* pro *huc* ponitur.

Rei. Augendis opibus : rei domesticæ procurandæ.

Hujus. Ctesiphonis.

Si esses. Pro , si fuisset. græca locutio.

Faceremus. Fecissemus græci utuntur imperfectis pro perfectis.

Illum. Tuum Ctesiphonem , quem apud te ruri habes.

Homo. Humanus , lenior.

Te expectatum. Ubi post mortem tuam diu optatam & expectatam te, pedibus in publicum versis , mortuum ad fores deposuisset.

Alieniore. Minus tempestiva. *Subaudi* , quamvis.

Homo. Quasi ignotus & alienus esset. Homo per contemptum dicitur ferme.

Mihi peccat. Meo damno & periculo.

Illi. Vult Donatus vocem istam non esse pronomen , sed adverbium loci ; pro *ibi* hac sententia ; ubi peccabit Æschinus , quando genio largius , indulgebit ego tunc maximam partem sumptus & impensæ feram , tu leviorem & minimam. Potest etiam *illi* esse genitivus , prisco more, pro illius ; feram maximam partem illius , sumptus & peccati videlicet.

Obsonat. Laute epulatur.

De meo. De mea pecunia.

Excludetur foras. Illum domo mea ejiciam : vel ipse excludetur domo compotorum & aleatorum , qui inopem facile non admittunt.

Vestem ? resarcietur : est (Dîs gratia)
Et unde hæc fiant . & adhuc non molesta sunt.
Postremò , aut desine , aut cedò quemvis arbitrum ,
Te plura in hac re peccare ostendam. D. hei mihi !
Pater esse disce ab aliis , qui vere sciunt.
M. Natura tu illi pater es , consiliis ego.
D. Tún' consulis quidquam ? M. ah si pergis , abiero :
D. Siccine agis ? M. an ego toties de eadem re audiam ?
D. Curæ est mihi. M. & mihi curæ est : verum , Demea,
Curemus æquam uterque partem , tu alterum ,
Ego item alterum ; ambos curare , propemodum
Reposcere illum est , quem dedisti. D. ah Micio
M. Mihi sic videtur. D. quid istuc ? tibi si istuc placet ,
Profundat , perdat , pereat , nihil ad me attinet.
Jam si verbum unum posthac. . . M. rursum Demea
Irascere ? D. an non credis ? repetón' quem dedi ?
Ægre est , alienus non sum : si obsto. . . hem desino.
Unum vis curem , curo ; & est Dîs gratia ; .
Cum ita , ut volo , est ; iste tuus ipse sentiet
Posterius : nolo in illum gravius dicere.
M. Nec nihil , neque omnia hæc sunt , quæ dicit ; tamen
Non nihil molesta hæc sunt mihi : sed ostendere
Me ægre pati illi nolui , nam ita est homo
Cum placo , adversor sedulo , & deterreo ;

Est . . Non deest nobis pecunia ex qua isti sumptus fiant.

Aut desine &c. Aut desine mecum altercari , aut offer quem tu cumque volueris judicem istius inter nos controversiæ ; vincam quocumque judice , & in pluribus peccare te ostendam , te esse iniquiorem , quam ego sim.

Pater esse . . Disce quomodo pater tractare filios debeat.

Qui vere sciunt. Qui sciunt quomodo à patribus tractandi sint filii. Legunt aliqui : ab iis qui verè fient. id est , sint ; qui verè sint patres, ut ego sum ; non qui adoptione tantum, ut tu.

Consulis. Rectè æstimas ; sapienter & in Æschini utilitatem agis.

Cura. Est mihi Æschinus.

Æquam Æqualem.

Posthac. Sub. fecero.

An non credis ? Non ne mihi credis, nempe me filium tibi dedere, ut in tua potestate sit ?

Repetón' ? An repetere & abducere à te Æschinum volo ? neutiquam ; habe illum & perde , si lubet ; ego id quidem ægre feram , quia pater sum ; non obstabo tamen , quominus tu cum illo agas , ut libuerit ; desino plura dicere ea de re.

Ita ut volo est. Talis est , qualem volo; nempe honestus, pudicus , &c.

Iste tuus. Æschinus , tuus adoptione.

Sentiet. Subaudi , quàm sibi tua indulgentia fuerit exitialis. nolo enim dicere aliquid gravius , nempe illum iri perditum , evasurum sceleratissimum. hæc ubi dixit Demea, discedit.

Nec nihil. Aliquid verum est ex iis quæ dixit Demea , non omnia tamen sunt vera : quædam benè , quædam secus dixit. *Ista est.* Ea est indole.

Cum placo. Quando volo eum placare & mitigare. irati quidam obsequio flectuntur ; quidam irritantur & ægrescunt.

Adversor. Resisto , contradico.

Deterreo. Territo , minas jacto.

Tamen vix humane patitur: verum si augeam,
Aut etiam adjutor sim ejus iracundiæ,
Insaniam profecto cum illo. Etsi Æschinus
Non nullam in hac re nobis facit injuriam:
Nam nuper dixit velle uxorem ducere:
Sperabam jam defervisse adolescentiam,
Gaudebam; ecce autem deintegro. . nisi, quidquid est,
Volo scire, atque hominem convenire, si apud forum est.

Humanè. Quiete, moderatè.
Augeam. Ejus iracundiam accendam.
De integro. Sub. incipit, nempe vitam priorem vivere. Genio indulgere. Refert se ad consueta flagitia.
Nisi. Tamen.
Hominem. Æschinum. antequam porro veniret ad Micionem Demea, fores effregerat Æschinus, & mulierem jam eripiebat: dum collocuti sunt Demea & Micio, multa, ut fit, per vim & tumultum idem egerat; denique initio actus secundi eam ad Ctesiphonem ducit expectantem in Micionis, qui Æschinum in foro quæritabat, ædibus.

ACTUS SECUNDUS

SCENA PRIMA.

SANNIO, ÆSCHINUS, [PARMENO, muta Persona.

Æschinus Callidiam à Sannione venalium mercatore abreptam in Micionis domum introducit.

S. OBSECRO populares ferte misero, atque innocenti auxilium : [consiste :
Subvenite inopi. Æ. otiose nunc jam illico hic
Quid respectas ? nihil pericli est. nunquam, dum ego adero, hic te tanget.
S. Ego istam invitis omnibus... [rum ut vapulet.
Æ. Quanquam est scelestus, non committet hodie unquam ite-
S. Æschine audi, ne te ignarum fuisse dicas meorum morum,
Ego mercator sum. Æ. scio. S. at ita, ut usquam fuit fide quisquam optuma.
Tu quod te posterius purges, hanc injuriam mihi nolle
Factam esse, hujus non faciam: crede hoc, ego meum jus persequar;
Neque tu verbis solves unquam, quod mihi re malefeceris :
Novi ego vestra hæc, nollem factum, jusjurandum dabitur te esse
Indignum injuria hac, indignis cum egomet sim acceptus modis.

Obsecro &c. Sannio ubi videt ereptam sibi mulierem abduci, eam prosequitur usque Micionis domum, ubi querelas graviores inchoat.

Populares. Cives, homines ejusdem gentis & populi.

Otiosè .. Mane hic otiosè & sine metu. dicit hoc Æschinus Callidiæ.

Quid respectas ? mulierem, alloquitur quasi metuentem sibi à Sannione.

Istam. Subtraham ; abducam Callidiam.

Non committet. Non tam stultè faciet.

Fide optima. Fidelitate & æquitate in vendendo & emendo.

Purges. Excuses.

Nolle factum. Ita veteres pro injuria satisfaciebant, si dicerent nolle se quidpiam in quempiam dictum vel factum : agnoscere se factam indigno injuriam: id coram judicibus, interdum privatim adjurabant, eaque formula vindicabatur ab infamia qui se læsum querebatur.

Hujus non faciam. nihili ducam : hanc tuam excusationem parvi pendam. Hoc autem dicitur ostendendo floccum aut stipulam, vel inserendo dentes anteriores. ungui extremo pollicis eumque cum sonitu retrahendo, vel pollicem ac medium digitum in talitrum explodendo.

Vestra hæc. Quæ soletis dicere : nempe ita vos excusatis vulgo, nollem injuriam huic illatam, facti me pœnitet &c.

Jusjurandum dabitur. Jurabimus

Indignum. Indignus injuria, est, dignus cui injuria non fiat.

Æ. Abi

Æ. Abi præstrenue, ac fores aperi. s. cæterum hoc nihil facis.
Æ. I intrò nunc jam. s. at enim non sinam. Æ. accede illuc Parmeno,
Nimium istoc abîsti: hic propter hunc assiste; hem, sic volo.
Cave nunc jam oculos à meis oculis quoquam dimoveas tuos.
Ne mora sit, si innuerim, quin pugnus continuo in mala hæreat.
s. Istuc volo ergo ipsum experiri. Æ hem serva: omitte mulierem.
s. O facinus indignum. Æ. geminabit, nisi caves. s. hei misero mihi.
Æ. Non innueram: verum in istam partem potius peccato tamen.
I nunc jam. s. quid hoc rei est? regnúmne Æschine tu possides?
Æ. Si possiderem, ornatus esses ex tuis virtutibus.
s. Quid tibi rei mecum est? Æ. nihil. s. quid? nostíne qui sim? Æ. non desidero.
s. Tetigíne tui quidquam? Æ. si attigisses, ferres infortunium.
s. Quî tibi magis licet meam habere, pro qua ego argentum dedi?
Responde. Æ. ante ædes non fecisse erit melius hic convicium.
Nam si molestus pergis esse, jam intrò arripiere, atque ibi
Usque ad necem operiêre loris. s. loris liber? Æ sic erit.
s. O hominem impurum, hiccine libertatem aiunt æquam esse omnibus?
Æ. Si satis jam bacchatus es, audi si vis nunc jam:
s. Egóne bacchatus sum in te, an tu in me? Æ. omitte ista, atque ad rem redi.
s. Quam rem? quò redeam? Æ. jámne me vis dicere, quod ad te attinet?

Abi. Præi, (alloquitur parmenonem) fores Micionis aperi.

Hoc nihil facis. Frustra id moliris: nihil agis.

I intrò. Callidiam alloquitur.

Isthoc. In locum à Sannione remotiorem.

Propter hunc. Juxta hunc.

Quin pugnus. Quin tuus pugnus in ejus mala, id est, gena hæreat: quin eum pugno verberes. post paulo pugnum Sannioni impingit Parmeno Callidiam volenti retinere ne domum Æschini intraret.

Serva. Dicit hoc Sannioni quem percussit Parmeno: habes. accepisti colaphum quem mereris, serva illum tibi.

Omitte. Sine ingredi: noli retinere.

Geminabit. Ictum Parmeno.

Non innueram. O Parmeno prius verberasti Sannionem, quàm ego tibi significassem nutu: malo tamen te in ea re diligentiorem esse quam tardiorem.

In eam partem. Ut verberes non jussus, potius, quam jussus non verberes. *Donat.*

I nunc. Ingredere jam tuto Callidia: vel tibi jam abire licet, Parmeno: vel Sannio.

Ornatus esses &c. Male tibi esset, ut merentur tuæ virtutes, id est, tua scelera.

Meam. Mulierem à me pretio emptam.

Erit melius. Rectius feceris, si desinas hic ante ædes nostras clamitare, & tumultuari.

Liber? Méne liberum loris cædendum aïs instar servi?

Impurum. Improbum.

Æquam. Æqualem, ut in rep.

Ad rem. Ad pretium tibi pro hac muliere solvendum, de quo nunc agitur & lis mihi tecum est.

S. Cupio; modo æqui aliquid.. Æ. vah, vir optimus iniqua me non volt loqui.
S. Iniquus sim, fateor, pernicies communis adolescentium,
Perjurus; pestis; tamen tibi à me nulla est orta injuria.
Æ. Nam hercle etiam id restat. S. illuc quæso redi quò cœpisti, Æschine.
Æ. Minis viginti tu illam emisti, quæ res tibi vertat male.
Argenti tantum tibi dabitur. S. quid, si ego tibi illam nolo vendere?
Coges me? Æ. minime. S. nanque id metui. Æ. neque vendendam censeo,
Quæ libera est: nam ego illam liberali assero causa manu.
Nunc vide utrum vis argentum accipere, an causam meditari tuam.
Delibera hoc, dum ego redeo. S. Prô supreme Jupiter!
Minime miror, qui insanire occipiunt ex injuria.
Domo me eripuit, verberavit, me invito abduxit meam,
Ob malefacta hæc tantidem emptam postulat sibi tradier,
Homini misero plus quingentos colaphos infregit mihi.
Verum enim quando bene promeruit, fiat; suum jus postulat.
Age jam cupio, si modo argentum reddat. sed ego hoc hariolor:
Ubi me dixero dare tanti, testes faciet illico
Vendidisse me, de argento somnium, mox, cras redi..

Nam Hercle.... Ne hoc unum tibi faciendum superest, ut mihi facias injuriam; experiri hoc 1, sum velim.

Illuc. Ad pretium.

Minis 20. Mina erat nummus quidam atticus centum drachmas valens quæ singulæ tribus assibus & semisse æstimantur adeoque mina qualibet respondet libris Turonicis 17 ac decem assibus: & minæ 20. conficiunt libras trecentas quinquaginta.

Namque id metui. Ironicè: enimvero istud metuebam.

Liberali &c. Ordo est Ego illam asse o manu, seu vindico, & liberam esse contendam, causa liberali, id est, in judicio in quo de libertate agitur, lege & actione quæ est de libertate. Solebant Romani manu apprehendere apud judices ac dimittere quem liberum esse dicerent: tenere manu rem, seu injicere manus rei quam suam esse contenderent.

Minime mirer &c. Non jam miror homines reperiri, qui adeo male multentur, ut insani & impotes mentis fiant.

Ob malefacta. Qui me tàm malè tractavit.

Tantidem. Tanto pretio quanto est à me empta. Hoc autem iniquè ferunt mercatores qui suas merces pluris volunt vendere, quam quanti emerunt ipsi.

Infregit. Illisit, inflixit.

Promeruit. Ironicè. meruit ut illi, à quo vapulavi, morem gererem.

Suum jus. Ironicè.

Modo si. Dummodo.

Reddat. Nempe quanti empta est.

Hariolor. Vaticinor. Frustra spero mihi nummos dandos.

Dare tanti. Tanto pretio mulierem vendere.

Faciet. Producet.

Vendidisse me. Adeoque ereptionis actio tolletur, interposita pactione pretii & venditione. *Donat.*

Somnium. Solutio argenti variis procrastinationibus & ambagibus evanescet instar somnii: res futilis & inanis, somnium proverbio dicitur.

Mox. Mox dabo.

Id quoque possum ferre si modo reddat, quanquam injurium est,
Verum cogito id, quod res est, quando eum quæstum occeperis,
Accipiunda, & mussitanda injuria adolescentium est:
Sed nemo dabit, frustra egomet mecum has rationes puto.

Id quoque. Istas procrastinationes.
Eum quæstum. Mancipiorum mercaturam.
Mussitanda. Tacitè toleranda.
Dabit. Pecuniam.
Rationes. Pecuniarias.
Puto. Subduco, supputo: frustra spero me ipsas 20 minas habiturum, omnem summam certè amittam.

SCENA SECUNDA.

SYRUS, SANNIO.

Syrus Æschini Servus persuadet Sannioni ut oblatum ab Æschino pro Callidia pretium sumat.

S. TACE, egomet conveniam jam ipsum, cupide accipiat faxo, atque etiam
Bene dicat secum esse actum. quid istuc, Sannio est, quod te audio
Nescio quid concertasse cum hero? S. nunquam vidi iniquius
Certationem comparatam, quàm quæ hodie inter nos fuit:
Ego vapulando, ille verberando usque, ambo defessi sumus.
S. Tua culpa. SA quid agerem? S. adolescenti morem gestum oportuit. [quid loquar?
SA. Qui potui melius, qui hodie usque os præbui? S age, scis
PECUNIAM IN LOCO NEGLIGERE, maximum interdum est lucrum. SA hui.
S. Metuisti si nunc de tuo jure concessisses paululum, atque
Adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissime,
Ne non tibi istuc fœneraret. SA. EGO SPEM pretio non emo.
S. Nunquam rem facies abi, nescis inescare homines Sannio.
SA. Credo istuc melius esse. verum ego nunquam adeò astutus fui,

Tace. Videtur hoc dicere Æschino qui domum introgressus, concertatam cum Sannione rixam Syro aperuerat: intelligo inquit ille rem totam, ô Æschine, plura dicere mihi desine.
Cupide accipiat. Libenter summam oblatam capiat, hæc dicit quasi tacitus & in limine; sive etiam post siparium & scenam: tum progressus & Sannionem quasi de improviso aspiciens, eum alloquitur.
Usque. Diu, multum.
Os præbui. An potui melius illi morem gerere, quàm præbendo illi os meum colaphis & pugnis tundendum?
Fœneraret. Cum fœnore ingenti reponeret.
Spem. Lucri futuri & incerti.
Pretio. præsentis pecuniæ damno.
Rem facies. Ditesces.
Inescare. Delinire, allicere.

Quin quidquid possem, mallem auferre potius in præsentia.
s. Age, novi tuum animum, quasi quid quam tibi sint viginti minæ, [SA. hem.
Dum huic obsequare: præterea autem te aiunt proficisci Cyprum.
s. Coëmisse, hinc quæ illuc veheres multa; navem conductam; hoc scio,
Animus tibi pendet; ubi illinc spero redieris, tamen hoc ages.
SA. Nusquam pedem: perii hercle, hac illi spe hoc inceperunt. s. timet,
Injeci scrupulum homini. SA. ô scelera, illud vide
Ut in ipso articulo oppressit: emptæ mulieres
Complures, & item hinc alia, quæ porto Cyprum:
Nisi eò ad mercatum veniam, damnum maximum est;
Nunc si hoc omittam, actum agam; ubi illinc rediero,
Nihil est; refrixerit res, nunc demum venis?
Cur passus? ubi eras? ut sit satius perdere,
Quàm aut hic nunc manere tam diu, aut tum persequi.
s. Jámne enumerasti, quod ad te rediturum putes?
SA. Hoccine illo dignum est? hoccine incipere Æschinum?
Per oppressionem ut hanc mihi eripere postulet?
s. Labascit: unum hoc habeo; vide, si satis placet,

Auferre. Obtinere.

Quidquam. Res tanti momenti. Legunt alii. *usquam*, eodem sensu, nempe ullo apud eum loco & numero.

Dum. Modo gratificeris Æschino.

Hinc. Ex hac urbe.

Animus tibi pendet Incertus ac dubius es quid agas, an scilicet omittas illam pecuniam, an iter. metaphora ducitur à libra seu trutina quæ cùm neutram in partem vergit, esse in æquilibrio dicitur.

Hoc ages. Hoc negotium absolves repetes pretium. pro Callidia debitum, potes interim proficisci.

Pedem. Sub. effero. non abeo in Cyprum.

Hac spe. Sperant me non habiturum spatium juris mei persequendi, & exigendæ pecuniæ, ob hoc iter quod mihi instat.

Timet. Hoc aversus & demissa voce dicit.

Injeci scrupulum. Scrupuli sunt minuti lapilli qui inter ambulandum in calceos incidunt, ac pedem torquent: unde injicere scrupulum dicitur, qui alicui sollicitudinem & dubitationem affert; scrupulum eximere, qui cura liberat.

In ipso articulo. Ut me inopinum invadit ipso tempore, quo minime paratum esse me sensit. Pergit in metaphora; scrupulus enim in calceos incidens, pedum articulos ehlædit. *Donat*. Præterea momentum temporis dicitur articulus, quia præteritum & futurum quasi conjungit ut articuli partes pedum committunt: sive quia est minima pars temporis, ut articulus, membri pars minima.

Eo. In hanc insulam.

Hoc. Negotium cum Æschino.

Actum agam. Videbor velle rem confectam & transactam iterum ordiri; litem decisam rursum intendere; operam lusero.

Nihil est. Quod sperem tunc.

Tum persequi. Cum redisso *cur passus*. Tantum moram: cur maturius debitum non reposcebas? alii qui legunt quid passus τί παθὼν; id est, quam ob causam, quo consilio, quid tibi accidit? fingit hæc dicentem Æschinum Sannoni pecuniam reposcenti.

Labascit. Nutat, jam mihi assensurus est. Hoc veluti secum dicit.

Si satis placet. Num tibi sit omnino placiturum quod dicam.

Potius, quàm venias in periculum, Sannio,
Servésne, an perdas totum; dividuum face:
Minas decem corradet alicunde. SA. hei mihi,
Etiam de forte nunc venio in dubium miser!
Pudet nihil, omnes dentes labefecit mihi,
Preterea colaphis tuber est totum caput,
Etiam insuper defrudet? nusquam abeo. S ut lubet,
Nunquid vis, quin abeam? SA. imò hercle hoc quæso, Syre,
Ut hæc sunt facta, potius, quàm lites sequar,
Meum mihi reddatur; saltem quanti empta est, Syre.
Scio non te usum antehac amicitia mea,
Memorem me dices esse, & gratum. S. sedulo
Faciam: sed Ctesiphonem video, lætus est,
Triumphat. SA. quid, quod te oro?.. S paulisper mane.

Dividuum face. Divide summam in duas partes. Petis viginti minas, decem cape.

Corradet. Inveniet, extricabit.

De forte. Sors in re nummaria est summa pecuniæ cui fœnus & usura accedit. v.g. viginti nunc minæ quibus empta erat à mercatore callidia, ultra quas sperabat Sannio se aliquid habiturum.

Colaphis. Propter colaphos.

Tuber. Plenum tuberibus, vel totum tumidum instar unius ingentis tuberis.

Defrudet. Partem debitæ mihi pecuniæ auferat per fraudem pro 20 minis det tantum 10.

Nusquam habes. Renuncio tibi me in Cyprum non proficisci.

Nunquid vis.. Nihil ne habes præterea, quod mihi dicas? quominus à te discedam.

Ut ut hæc sunt facta. Quoquo modo hæc sunt facta; missa facio quæ in me per vim & w[illegible]dmisit, sint illa sane facta, sed meum mihi reddat &c.

Meum. Sortem, 20. minas totas, & non tantum 10.

Memorem. Memor est qui beneficii meminit; gratus qui vicem etiam reddit.

Quid? quod te oro. Quid? ô Syre nonne efficies id quod te oro?

SCENA TERTIA.

CTESIPHO, SYRUS, SANNIO.

Gratulatur sibi & fratrem laudat Ctesipho.

C. ABS quivis homine, cum est opus, beneficium accipere gaudeas:
Verum enimvero id demum juvat, si, quem æquum est benefacere, is facit.
O frater, quid ego nunc te laudem? satis certe scio,
Nunquam ita magnifice quidquam dicam, id virtus quin superet [tua:
Itaq; unam hanc rem me habere præter alios præcipuam arbitror,

Abs quivis. A quolibet.

Juvat. Cordi est; suavissimum est tunc beneficium.

Fratrem homini neminem esse primarum artium magis principem.
S. O Ctesipho. C. ô Syre, Æschinus ubi est? S. ellum, te expectat domi. C. hem. [caput,
S. Quid est? C. quid sit? illius opera Syre nunc vivo: festivum
Qui omnia sibi post putarit esse præ meo commodo,
Maledicta, famam; meum amorem, & peccatum in se transtulit.
Nihil pote supra: sed quidnam foris crepuit? S. mane, ipse exit foras.

Fratrem &c. Quod nemo alius habeat fratrem magis excellétem in summis quibusque artibus, hoc est, dotibus, & virtutibus. *Ellum.* Ecce illum.
Quid. Sit sub. quæris *in se transtulit* omne periculum in se suscepit.
Nihil pote. Nihil fieri aut dici potest supra hoc fratris beneficium.
Foris crepuit. In antiquis ædificiis fores aperiebantur in publicum; quare exituri, fores ab intus manu pulsabant quò caverent ii qui foris erant, ne à foribus, repente in viam protrusis læderentur.

SCENA QUARTA.

ÆSCHINUS, CTESIPHO, SYRUS, SANNIO.

Gratula[illegible]ur sibi mutuo Æschinus & Ctesipho: Sannioni pretium solvitur.

Æ. UBI est ille sacrilegus? SA. méne quærit? nunquid nam effert? óccidi; [sipho?
Nil video. Æ. ehem opportunè, te ipsum quærito: quid fit Cte-
In tuto est omnis res: omitte verò tristitiam tuam.
C. Ego illam facile verò omitto, qui quidem te habeam fratrem,
O mi Æschine, ô mi germane! ah vereor coram in os te laudare amplius, [stimes.
Ne id assentandi magis, quàm quod habeam gratum, facere exi-
Æ. Age inepte, quasi nunc norimus nos inter nos, Ctesipho:
Sed hoc mihi dolet, nos penè serò scisse, & penè in eum locum
Redîsse, ut si omnes cuperent, nihil tibi possent auxiliarier.
C. Pudebat. Æ. ah, stultitia est istæc, non pudor, tam ob parvolam

Ille. Sannio.
Effert? Numquid pecuniæ secum portat? *Nihil video.* Pecuniæ.
Te ipsum. O Ctesipho.
Quid fit? Scis ne quo res tuæ loco sit? Quid agitur, qui vales?
In os. Coram aliis, te præsentem laudare.
Assentandi. Sub. causâ. græca locutio per Ellipsim latinis etiam notam.
Age inepte &c. Ridiculè ac pueriliter facis, qui tantopere laudes beneficium à fratre, cui tam notus & carus es, collatum.
Scisse. Ubi esset Callidia, & à te optari uxorem.
Rediisse. Rem omnem adductam esse in tam grave periculum.
Pudebat. Te admonere & rogare, ut illam mihi raperes.

Rem penè ex patria : turpe dictu, Deos quæso ut istæc prohibeant.
C. Peccavi. Æ. quid ait tandem nobis Sannio ? S. jam mitis est.
Æ. Ego ad forum ibo, ut hunc absolvam : tu intrò ad illam Ctesipho. [tam quidem,
SA. Syre insta. S. eamus, nanque hic properat in Cyprum. SA. ne
Quamvis etiam maneo otiosus hic. S. reddetur, ne time.
SA. At ut omne reddat. S. omne reddet, tace modo, ac sequere hàc. SA. sequor.
C. Heus heus Syre S. hem, quid est ? C. obsecro hercle hominem istum impurissimum.
Quamprimum absolvitote, ne si magis irratus fiet, [rim.
Aliquà ad patrem hoc permânet, atque ego tunc perpetuo perie-
S. Non fiet, bono animo esto, tu præstolare domi interim,
Et lectulos jube sterni nobis, & parari cætera :
Ego jam transacta re convortam me domum cum obsônio.
C. Ità quæso ; quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.

E patria. . Sub. te profugere voluisse ; præ mœrore quod illam non posses ducere uxorem, quòd pecunia careres : vel, ut eam sequereris, abducenda enim fuisse à Sannione ad mercatum dicta est.

Peccavi. Qui id consilii ceperim fugiendi scilicet, qui te prius non rogaverim.

Absolvam. Expediam, dimittam : velut legati sunt quibus debetur aliquid *Donat*. ut solvam quod illi debetur. in foro erant mensarii & fœneratores una filii familias nummos capiebant, insciis sæpe paréntibus. atqui Micio dedit argentum hoc, ut patet è scena tertia sequentis actus, non igitur sumpti sunt à foro & argentario nummi ? Responderi potest sumptos fuisse primo ab argentariis, tum iisdem eos redditos qui postea sunt à Micione dati : dici etiam potest datos quidem Sannioni nummos Micionis, sed adhibitos tamen ut fieri solebat, argentarios, ut solutioni interessent, & eam in suas rationes ac tabulas referrent, quò res esset solventi cautior.

Insta. Ut pretiũ accipiam; urgerem.

Eamus. Ad forum, ut cito numeremus pecuniam Sannioni, urget enim illum iter.

Ne tam quidem. Non tam propero tamen, quàm dicis.

Quamvis. Quantumvis : quandiu tibi libuerit, expectabo.

Aliqua. Aliqua ratione & via.

Permánet. Rumor iste deferatur.

Præstolare. Mane & expecta nos domi, Ctesipho, dum ego & Æschinus imus ad forum.

Lectulos. Quibus ad mensam accumbamus.

Transactâ re. Cum isto Sannione.

Convortam. E foro revertar domum,

Obsônio. Lautis dapibus,

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

SOSTRATA, CANTHARA.

Sostrata filiæ suæ Pamphilæ quam duxerat clam Æschinus, metuit, & ab Æschino prælatam illi Callidiam suspicatur.

s. OBSECRO mea tu nutrix, quid nunc fiet? c quid fiet rogas?
Rectè Ædepol spero: s. solæ sumus, Geta autem hic non adest.
c. Pol is quidem jam hic aderit, nam nunquam unum intermittit diem,
Quin semper veniat. s. solus mearum miseriarum est remedium.
c. E re nata melius fieri haud potuit, quàm factum est hera,
Quando clàm nupsit, quòd eam ille duxit potissimùm,
Talis, tali genere, atque animo, natus ex tanta familiâ.
s. Ita pol est, ut dicis; salvus nobis, Deos quæso, ut fiet.

Ædepol. Per ædem Pollucis.
E re nata. Si quidem res ita fortuitò contigit. res nata dicitur casus aliquis repentinus & præter expectationem.

SCENA SECUNDA.

GETA, SOSTRATA, CANTHARA.

Geta narrat Sostratæ abductam ab Æschino Callidiam, consulunt inter se quid facto sit opus, & Hegionem de re tota quam primum monere statuunt.

G. NUNC illud est, quod si omnes omnia sua consilia conferant,

Illud est. Eo statu res nostræ sunt, vel ejusmodi contigit malum &c. est autem abrupta oratio. primus enim versus cum tertio jungi debet: nunc illud est malum quod mihi & heræ ejusque filiæ est, quod si omnes &c. istud autem (*quod*) pronomen esse malim quam adverbium: erit porro in accusandi casu, & subaudiendum erit aliquod verbum à quo regatur, & si id quod scriptum est nempe, *auxilii nihil afferant.* dandi casum postulet. Ea Syntaxeos perturbatio vehementiori motui apta est, & rhetoribus dicitur ἀνακόλουθον.
Conferant. In unum colligant,

Atque huic malo salutem quærant, auxilii nihil afferant,
Quod mihique, heræque, filiæque herili est: væ misero mihi!
Tot res repente circunvallant, unde emergi non potest;
Vis, egestas, injustitia, solitudo, infamia. [impium.
Hoccine sæculum? ô scelera, ô genera sacrilega, ô hominem
s. Me miseram, quid nam est, quod sic video timidum, & properantem Getam? [cordia
G. Quem neque fides, neque jusjurandum, neque illum miseri-
Repressit, neque reflexit. neque quòd partus instabat propè.
Quam toties se ducturum erat pollicitus. s. non intelligo
Satis, quæ loquatur. c propius obsecro accedamus Sostrata. G. ah!
Me miserum, vix sum compos animi! ita ardeo iracundia:
Nihil est, quod malim, quàm illam totam familiam dari mihi obviam, [recens:
Ut iram hanc in eos evomam omnem, dum ægritudo hæc est
Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar modo.
Seni animam primum extinguerem ipsi, qui illud produxit scelus;
Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum lacerarem modis? [tuerem,
Sublimem medium arriperem, & capite primum in terram sta-
Ut cerebro dispergat viam;
Adolescenti ipsi eriperem oculos, post hæc præcipitem darem:
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.
Sed cesso heram hoc malo impertire propere? s. revocemus: Geta.
G. Hem, quisquis es, sine me. s. ego sum Sostrata. G. ubi ea? teipsam quærito,
Te expecto: oppidò opportune te obtulisti mihi obviam,
Hera. s. quid est? quid trepidas? G hei mihi! s. quid festinas mi Geta? [perimus,
Animum recipe. G. prorsus. s. quid istuc prorsus ergo est? G.

Circumvallant. Ut rupes abruptæ: vel potius, ut hostes densati: iis in angustiis versor. *Vnde.* Ex quibus.

Emergi. Impersonaliter. Emergit qui ex aqua enatat, qui evolvitur periculo.

Hoccine seculum? Adeóne sceleratos esse homines id ætatis?

Neque illum. Ea vox *illum* abundat. Sic apud Virgilium: *nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.*

Repressit. Deterruit, ne aliam uxorem sumeret.

Reflexit. Ad officium & fidem revocavit. *Familiam.* Æschini.

Satis mihi &c. Contentus forem eorum supplicio & lætus...

Seni. Demeæ, Æschini patri.

Produxit. Edidit in lucem.

Scelus. Filium adeo sceleratum.

Sublimem. Altè sublatum.

Statuerem. Illi constituto pedibus in cœlum versis, caput ad pavimentum confringerem. *Adolescenti.* Æschino.

Ruerem. Proruerem.

Agerem. Prosequerer, premerem.

Cesso. Cunctor: quin statim hoc malum heræ meæ renuncio?

Sine me. Sub. abire. ira vehementius succensi, non satis vident, sicheram Geta non agnoscit.

Animum recipe. Te collige à metu. Legere malit Turnebus, *animam recipe*, id est respira libere per otium, anhelitum vehementiorem comprime. *Prorsus.* Sub. Perimus

Quid istuc &c. Quid tibi vis autem, cum tua ista voce, prorsus?

Actum est. s. eloquere obsecro quid sit. G. jam. s. quid jam, Geta. [s. hem
G. Æschinus. s. quid ergo is? G. alienus est à nostra familia.
Perii: quare? G. amare occepit aliam. s. væ miseræ mihi!
G. Neque id occultè fert, à mercatore ipsus eripuit palàm.
s. Satin' hoc certò? G. certè, hisce oculis egomet vidi Sostrata. s. ah, [num,
Me miseram! quid credas jam? aut cui credas? nostrum Æschi-
Nostram vitam omnium, in quo nostræ spes, omnésque opes sitæ
Erant; qui sine hac jurabat se unum nunquam victurum diem,
Qui se in sui gremio positurum puerum dicebat patris,
Ita obsecraturum, ut liceret sibi hanc uxorem ducere...
G. Hera, lacrumas mitte, ac potius quod ad hanc rem opus est, porrò consule:
Patiamurne, an narremus cuipiam? c. hau, hau, mi homo, sanúsne es?
An hoc proferendum tibi usquam esse videtur? G. mihi quidem non placet.
Jam primùm illum alieno animo à nobis esse res ipsa indicat:
Nunc si hoc palàm proferemus, ille inficias ibit, sat scio:
Tua fama, & gnatæ vita in dubium veniet; tum, si maximè
Fateatur, cum amet aliam, non est utile hanc illi dari:
Quapropter quoquo pacto celato est opus. s. ah, minimè gentium,
Non faciam. G. quid agis? s. proferam. G. hem, mea Sostrata, vide quam rem agas.
s. Pejore res loco non potest esse, quàm in quo nunc sita est.
Primùm indotata est, tum præterea quæ secunda ei dos erat,
Periit, pro virgine dari nuptum non potest: hoc reliquum est,
Si inficias ibit, testis mecum est annulus, quem amiserat:
Postremò quandò ego conscia mihi sum, à me culpam esse hanc procul,
Neque pretium, neque rem ullam intercessisse illa aut me indignam Geta, experiar.

Actum est. Proprie de lite dicitur, ubi jam lata sententia est: transfertur ad res alias, ubi nihil spei superest.

Satin' hoc certo? Subaudi, dicis, comperisti?

Inficias ibit. Negabit, nempe fidem se dedisse Pamphilæ.

In dubium. In periculum.

Si maxime. Quamvis.

Quoquo pacto. Omnibus rite perpensis.

Indotata. Non habeo dotem quam illi donare possim.

Quæ secunda ei dos. Illi sua virginitas quasi dos altera erat.

Quem amiserat. Et quem Pamphila surripuerat clam.

Pretium. Me nihil pecuniæ ab Æschino neque meam filiam accepisse. Si enim virgo, aut ejus mater pretium accepisset, non cogebatur legibus adolescens eam uxorem ducere.

Intercessisse Accidisse: nihil factum esse quod illi aut mihi exprobrari possit.

Experiar. Jure & legibus agam apud Judices: cogam Æschinum stare promissis, & Pamphilam ducere.

C. Quid istuc? accedo ut melius dicas. S. tu quantum potes
Abi, atque Hegioni cognato hujus, rem omnem narrato ordine.
Nam is nostro Simulo fuit summus, & nos coluit maximè.
G. Nam hercle alius nemo respicit nos. S. propera: tu mea Canthara
Curre, obstetricem arcesse, ut cum opus sit, ne in mora nobis siet.

Accedo. Aures admoveo propius, ut ex te audiam consilium aliud isto melius & nobis utilius.

Simulo. Meo marito.
Summus. Amicissimus.
Respicit. Adjurat, curat.

SCENA TERTIA.

DEMEA.

Demea rure in urbem veniens, & aliquid de Ctesiphone suspicans mali, in Syrum incidit.

D. DISPERII. Ctesiphonem audivi filium
Unà adfuisse in raptione cum Æschino.
Id misero restat mihi mali, si illum potest
Qui alicui rei est, etiam eum ad nequitiam adducere.
Ubi ego illum quæram? credo abductum in ganeum
Aliquo; persuasit ille impurus, sat scio.
Sed eccum Syrum ire video: hinc scibo jam ubi siet;
Atque hercle hic de grege illo est, si me senserit
Eum quæritare, nunquam dicet carnufex:
Non ostendam me id velle.

In raptione. Cum à Sannione abduceretur Callidia.
Id misero. Id malorum meorum cumulus & summa erit, si Æschinus illum, id est Ctesiphonem, qui est alicui adhuc rei subaudi, utilis, qui adhuc frugi est, perdere malè possit.

Ganeum. Vilem popinam.
Impurus. Æschinus flagitiosus.
Scibo. Antiquè, pro sciam.
De grege illo. Sodalium Æschini & servorum.
Id me velle. Nempe quæritare Ctesiphonem & ea de re esse sollicitum.

SCENA QUARTA.

DEMEA, SYRUS.

Demea facete illuditur à Syro & rus abigitur.

S. OMNEM rem modo seni
Quo pacto se haberet enarramus ordine.
Nihil quidquam vidi lætius. D. prô Jupiter,
Hominis stultitiam! S. collaudavit filium.
Mihi, qui dedissem consilium, egit gratias.
D. Disrumpor. S. argentum adnumeravit illicò:
Dedit prætereà in sumptum dimidium minæ;
Id distributum sanè est ex sententia. D. hem,
Huic mandes, si quid rectè curatum velis.
S. Ehem Demea, haud aspexeram te: quid agitur?
D. Quid agatur? vostram nequeo mirari satis
Rationem. S. est hercle inepta, ne dicam dolo, atque
Absurda, pisces cæteros purga Dromo.
Congrum istum maximum in aqua sinito ludere
Paulisper; ubi ego venero, exossabitur,
Prius nolo. D. hæccine flagitia? S. mihi quidem non placent,
Et clamo sæpe, Salsamenta hæc, Stephanio,
Fac macerentur pulchrè. D. Dî vostram fidem,
Utrum studióne id sibi habet, an laudi putat
Fore, si perdiderit gnatum? væ misero mihi,
Videre videor jam diem illum, cum hinc egens
Profugiet aliquò militatum. S. ô Demea
Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est
Videre, sed etiam illa, quæ futura sunt,
Prospicere. D. quid? istæc jam penes vos psaltria est?

Seni. Micioni.
Nil lætius. Neminem eo lætiorem.
Filium Æschinum.
Argentum. Pro Callidia.
Minæ. Vide act. II. sce. I.
Distributum. Inter me ac sodales meos famulos Micionis.
Ex sententia. Ut maximè optabam: nostro commodo, & arbitrio.
Huic mandes. En hominem idoneum exequendis quibuslibet mandatis ironia.
Rationem. Vivendi & agendi modum.
Ne dicam dolo. Ut sincere & sine dolo loquar: ut verè dicam.
Purga. Extractis intestinis. Fingitur aliquid operis agere Syrus in culina cum famulis, interim dum alloquitur Demeam.
Prius. Nolo illi ossa detrahi antequàm venero.
Salsamenta. Carnes salitæ.
Macerentur. Molliantur in aqua, & salem amittant.
Studio habet. Facere dedita opera studet. *Profugiet.* Æschinus.
Penes vos. Domi vestræ.

S. Est

S. Est jam intus. D. eho, an domi est habiturus? S. credo, ut est
Dementia. D. hæccine fieri flagitia? S. inepta lenitas
Patris, & facilitas prava. D. fratris me quidem
Pudet, pigétque. S. nimium inter vos Demea,
(Ac non quia ades præsens dico hoc) pernimium interest:
Tu quantus quantus, nihil nisi sapientia es;
Ille futilis; somnium: sineres verò illum tuum
Facere hæc? D. sinerem illum? an non sex totis mensibus
Prius olfecissem, quàm ille quidquàm cœperit?
S. Vigilantiam tuam tu mihi narras? D. sic fiet
Modo, ut nunc est, quæso. S. ut quisque suum volt esse, ita est.
D. Quid eum vidistíne hodie? S. tuúmne filium?
D. Abigam hunc rus. S. jam dudum aliquid ruri agere arbitror.
D. Satín' scis ibi eum esse? S. oh, qui egomet produxi. D. optumè est,
Metui, ne hæreret hic. S. atque iratum admodum.
D. Quid autem? S. adortus jurgio fratrem apud forum
De psaltria istac. D. aín' verò? S. vah, nihil reticuit.
Nam ut numerabatur forte argentum, intervenit
Homo de improviso: cœpit clamare, Æschine
Hæccine flagitia facere te? hæc te admittere
Indigna genere nostro? D. oh, lacrumo gaudio.
S. Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.
D. Salvos sit: spero, est similis majorum suûm. S. hui.
D. Syre præceptorum plenus istorum ille. S. Phy,
Domi habuit, unde disceret. D. fit sedulò;
Nihil prætermitto, consuefacio, denique
Inspicere, tanquam in speculum, vitas omnium
Jubeo, atque ex aliis sumere exemplum; sibi

Ellam. Ecce illam. non ostendit præsentem sed significat in remotiori cubiculo esse & interiori.

Pudet pigétque. Pudet in his quæ turpiter facit: piget in his quæ cum Æschini damno ac malo. pudet quod turpe est: piget quod dolet. *Donat.*

Ut est. Tanta est.

Quantus quantus. A capite ad calcem.

Somnium. Est homo nauci ac nihili: nihil habens solidæ probitatis, ut somnium nihil habet veritatis & rei. legunt aliqui: ille omuium.. Subaudiendo, stultissimus, inconsultissimus est. *Tuum.* Ctesiphonem quem alis ruri tecum.

Olfecissem. Persentiscerem, prævidissem.

Narras? Subaudi, ego vero jam diu illam pernovi.

Sic fiet.. Id modo cupio ut talis esse Ctesipho pergat, qualis nunc est. *Suum.* filium.

Abigam. Hoc aversus à Demea & minus clarè dicit.

Produxi. Illum rus deduxi & emisi.

Hæreret. Moraretur diutius.

Iratum. Subaudi dimisi, vel vidi.

Homo. Ctesipho: intervenit autem est, medio in negotio quasi ex insidiis supervenit.

Salvos. Salvus superstes diu sit.

Suûm. Suorum.

Hui. Quasi admiretur ipse quæ audit.

Præceptorum. Istorum, quæ tradis illi scilicet; cum illum mones non ab eo argentum perdi, sed vitam & famam &c.

Phy. Ain' tu verò? omnino.

Unde. A quo. te scilicet magistrum habuit, & exemplum.

Fit sedulo. Docetur à me Æschinus domi sedulo.

Hoc facito; s. rectè sanè. D. hoc fugito; s. callide.
D. Hoc laudi est; s. istæc res est. D. hoc vitio datur.
S. Probissimè. D. porrò autem... s. non hercle otium est
Nunc mihi auscultandi: pisces ex sententia
Nactus sum, hi mihi ne corrumpantur, cautio est.
Nam id nobis tam flagitium est, quàm illa. Demea,
Non facere vobis, quæ modo dixti, &, quòd queo,
Conservis ad eundem illis præcipio modum:
Hoc salsum est, hoc adustum est, hoc lautum est parum;
Illud recte; iterum sic memento: sedulò
Moneo, quæ possum pro mea sapientia.
Postremò tanquàm in speculum, in patinas, Demea
Inspicere jubeo, & moneo quid facto usus sit.
Inepta hæc esse, nos quæ facimus, sentio;
Verùm quid facias? ut homo est, ita morem geras.
Numquid vis? D. mentem vobis meliorem dari.
S. Tu rus hinc abis? D. rectè. S. nam quid tu hic agas,
Ubi si quid bene præcipias, nemo obtemperat?
D. Ego verò hinc abeo, quandò is, quamobrem huc veneram,
Rus abiit. illum curo unum, ille ad me attinet.
Quandò ita volt frater, de istoc ipse viderit.
Sed quis illic est, quem procul video? éstne hic Hegio
Tribûlis noster? si satis cerno, is hercle est, vah, homo
Amicus nobis jam inde à puero: Dii boni,
Næ illiusmodi jam nobis magna civium
Penuria est, homo antiqua virtute, ac fide;
Haud citò mali quid ortum ex hoc sit publicè.
Quàm gaudeo, ubi etiam hujus generis reliquias
Restare video! vah, vivere etiam nunc libet.
Operiar hominem hic, ut salutem, & colloquar.

Hoc facito.. Hanc rem fac, istam fuge, hoc fit cum laude, &c.

Isthæc res est. Hoc ipsum est. nempe filio dicendum à patre.

Porro. Præterea. At vero. initium est hoc narrationis seu interrogationis seu interrogationis, quam cum ordiri vellet Demea, interpellatur à servo. *Ex sententia*. Quales optabam.

Cautio est. Cavendum est.

Parum lautum. Malè conditum.

Memento. Sub. facere. Alloquitur unum aliquem è conservis & coquis, quem docere se ait, ut Demea filium: perridiculè. *Usus*. Opus?

Inepta hæc. Nostram hîc apud Micionem vivendi rationem.

Ut homo est. Ut est indoles. Micionis, ita illi parendum.

Vis. Numquid vis mihi aliud imperare, dicere? *Quamobrem*. Cujus causa.

Ille. Æschino.

Tribulis. Ex eadem nobiscum tribu. Populus Atheniensis distributus erat in tribus 12 pro mensium numero: rursum unaquæque tribus in triginta partes, quas genera vocabant pro numero dierum cuiusque mensis.

Illiusmodi. Talium.

Antiqua. Antiquitas, ut ait Cicero, *proximè ad Deos*.

Accedit. Et omnia fieri tempore deteriora creduntur; unde antiqui mores, sunt boni probatique mores.

Haud cito. Non facile. Non is est à quo aliqua pernicies Reipublicæ oriatur.

Huius generis. Stirpis & naturæ, hominum talium.

SCENA QUINTA.

HEGIO, GETA, DEMEA.

Certior fit Demea per Hegionem, de Pamphila in uxorem ab Æschino accepta.

H. PRO Dî immortales, facinus indignum, Geta,
Quid narras? G. sic est factum. H ex illâne familia
Tam illiberale facinus esse ortum? ô Æschine
Pol haud paternum istuc dedisti.. D. videlicet
De psaltria hac audivit; id illi nunc dolet
Alieno, pater is nihili pendit: hei mihi!
Utinam hic prope adesset alicubi, atque audiret hæc.
H. Ni facient quæ illos æquum est, haud sic auferent;
G. In te spes omnis Hegio nobis sita est.
Te solum habemus, tu es patronus, tu pater:
Ille tibi moriens nos commendavit senex,
Si deseris tu, periimus. H cave dixeris,
Neque faciam, neque me satis piè posse arbitror.
D. Adibo: salvere Hegionem plurimum
Jubeo. H. te quærebam ipsum; salve Demea.
D. Quid autem? H. major filius tuus Æschinus;
Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni
Neque liberalis functus officium est viri.
D. Quid istuc? H. nostrum amicum noras Simulum,
Atque æqualem? D. quidni? H filiam ejus virginem
Decepit. D. hem. H. mane, nondum audisti Demea

Sic est factum. Æschinus, Pamphila relicta, duxit Callidiam. ita enim putabat, ignorans Callidiam Ctesiphoni raptam & datam.

Pol. Per Pollucem.

Haud paternum. Sub. facinus.

Dedisti. Fecisti.. non ita fuisti à patre institutus: non ex moribus paternis hoc hausisti.

De psaltria. Demea nondum ab Hegione agnitus & Geta. quia in remotiori adhuc theatri parte erat, audiens illos ingemiscere, putat eam esse causam quod audierint raptam esse ab Æschino psaltriam.

Alieno. Non affini, aut propinquo.

Pater. Micio, qui Æschinum adoptaverat. *Adesset.* Micio.

Æquum est. Sub. facere. nisi Æschinus Pamphilam, uti promisit, uxorem ducat.

Auferent. Ferent impune.

Ille senex. Simulus, Pamphilæ pater demortuus.

Cave dixeris. Cave putes vos à me deserendos.

Posse. Subaudi, vos deserere.

Quid autem. Sub. rei est novæ: vel, propter quid me quærebas.

Æqualem. Ejusdem ætatis ac temporis nobiscum.

Quidni? Quidni ego noverim? cur esset mihi ignotus ille? illum omnino novi.

Mane. Expecta.

Quod est gravissimum. D. an quidquam est etiam amplius ?
H. Verò amplius. nam hoc quidem ferundum aliquo modo est.
Venit ipsus ultrò deinde ad matrem virginis
Fidem dans, jurans se illam ductturum domum,
Lacrymans, orans: ignotum est, tacitum est, creditum est.
Ille bonus vir nobis psaltriam (si Dîs placet)
Paravit, qui cum vivat; illam deserat.
D. Pro certóne tu istæc dicis ? H. mater virginis
In medio est, ipsa virgo, res ipsa, hic Geta
Præterea, ut captus est servulorum, non malus,
Neque iners, alit illas; solus omnem familiam
Sustentat: hunc abduce, vinci, quære rem.
G. Imò hercle extorque, nisi ita factum est Demea.
Postremò non negabit: coram ipsum cedò.
D. Pudet. nec quid agam, neque quid huic respondeam Scio
H. Illæc fidem nunc vestram implorat Demea;
Quod vos jus cogit, id voluntate impetret.
Hæc primum ut fiant deos quæso, ut vobis decet,
Sin aliter animus vester est, ego Demea,
Summa vi hanc defendam, atque illum mortuum,
Cognatus mihi erat, unà à pueris parvoli
Sumus educati, unà semper militiæ, & domi
Fuimus, paupertatem unà pertulimus gravem.
Quapropter nitar, faciam, experiar, denique
Animam relinquam potius, quàm illas deseram.
Quid mihi respondes ? D. fratrem conveniam Hegio;
Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.
H. Sed Demea hoc tu facito tecum animo cogites,
Quàm vos facillime agitis, quàm estis maxumè
Potentes, dites, fortunati, nobiles:
Tam maxume vos æquo animo æqua noscere
Oportet, si vos vultis perhiberi probos.

Vero. Enimvero, utique.
Si Diis placet. Latina locutio, cum indignamur: & ironicè dicitur, quia quod neque bonum neque æquum est, Diis non placet.
In medio. Nota est omnibus, in medio populo est, conveniri & adiri facile potest. in medio res posita dicitur, quæ est facilis & obvia.
Ut captus est servorum. Quantum esse probitatis in servis & illa conditione, potest.
Abduce. domum ducito.
Vinci. Constringe, da in carcerem & quæstionem.
Extorque. Tormentis.
Nisi ita... Subaudi, non recuso necem. *Negabit.* Æschinus.
Cedo. Jube illum huc venire.
Illæc. Pamphila.
Voluntate. A vobis volentibus.
Hæc primum &c. Ordo est Primo quidem Deos rogo, ut hæc fiant cum ea æquitate quæ vobis convenit.
Vobis decet. Dixit more Græco: deinde vero, si aliter sentitis &c.
Hanc. Pamphilam *illum* simulum.
Experiar. Intendam litem, judicio agam.
Facillimè agitis. Lautè atque honestè vivitis: ago, agito, sæpe pro vivo, sumitur: & Turnebus legit, agitatis.
Perhiberi. Existimari, prædicari.

D. Redito : fient, quæ fieri æquum est omnia.
H. Decet te facere. Geta duc me intrò ad Sostratam.
D. Non me indicente hæc fiunt : utinam hoc sit modò
Defunctum ; verùm nimia illæc licentia
Profectò evadet in aliquod magnum malum.
Ibo, ac requiram fratrem, ut in eum hæc evomam.

Redito. Alias me conveni, iterum venies domum meam ea de re mecum acturus.

Indicente. Non antea denunciante. sententia est : ea flagitia Æschini non miror, non fuere mihi indicta & improvisa. aliquis legit, non inticente hoc est, non reticente, non tacito, & connivente.

Defunctum. Utinam hic finis sit malorum & scelerum! defunctum, hoc loco, vel passiva significatione, vel impersonaliter, ut aiunt, sumitur. utinam pejora non committantur ab Æschino; utinam hic desitum sit.

Evadet. Erumpet, desinet.

Evomam. Iracundiam & stomachum exonerem.

SCENA SEXTA.

HEGIO, SOSTRATA.

Sostratam Hegio solatur.

H. BONO animo fac sis Sostrata, & istam, quòd potes,
Fac consolere : ego Micionem, si apud forum est,
Conveniam, atque ut res gesta est, narrabo ordine,
Si est, facturus ut sit officium suum,
Faciat : sin aliter de hac re est ejus sententia,
Respondeat mî, ut, quid agam, primum sciam.

Istam. Pamphilam quod quantum.

Quod. Quantum.

Si est. Si accidit, si fieri potest, ut eum ad æquitatem comparatum inveniam.

Faciat. Fungatur sane officio.

Mi. Mihi.

ACTUS QUARTUS

SCENA PRIMA.

CTESIPHO, SYRUS.

Dum Syrus Ctesiphonem sollicitum quid patri responsurus sit, pulchrè docet, Demea supervenit.

c. AIN' patrem hinc abiisse rus? s. jam dudum. c. dic sodes. s apud
Villam est, nunc cum maxume operis aliquid facere credo. c utinam quidem,
Quod cum salute ejus fiat, ità se defatigarit velim,
Ut triduo hoc perpetuo prorsus è lecto nequeat surgere.
s. Ità fiat, & istoc si quid potis est rectius. c. ità, nam hunc diem
Misere nimis cupio, ut cœpi, perpetuum in lætitia degere.
Et illud rus nulla alia causa tam male odi, nisi quia
Prope est: quòd si abesset longius,
Prius nox oppressisset illic, quàm huc reverti posset iterum.
Nunc ubi me illic non videbit, jam huc recurret, sat scio:
Rogabit me, ubi fuerim, quem ego hodie toto non vidi die.
Quid dicam? s. nihilne in mentem? c. nunquam quidquam.
s. tantò nequior.
Cliens, amicus, hospes nemo est vobis? c. sunt: quid postea?

Ain'? Aïsne? an certum est.
Sodes. Si audes, oro te.
Operis. Laboris rusticani.
Utinam quidem. Sub. ita fit.
Quod cum.. Ea tamen lege ut valetudini ejus hic labor non noceat: laboret sane, sed salva valetudine.
Et isthoc.. fiat etiam si quid melius ista re evenire potest: iis verbis vel longiorem morbum, vel mortem Demeæ precatur, quasi utiliorem futuram Ctesiphoni, quàm laborem aut morbum: hoc autem cum dicit avertit se à Ctesiphone, qui si eum clarè audiret, servum corripere deberet: quamquam hæc religio in servum nequam aut improbum filium non valde cadit.
Miserè. Enixè, efflictim.
Rus. Villam Demeæ.
Oppressisset. Prius occupasset nox Demeam in villa.
Quem ego. Si quidem ego illum non vidi..
In mentem? Sub. venit.
Nunquam. Non.
Tanto nequior. Latina locutio istud sonans, factum malè; vel, næ tu homo es inconsultus, & parum astutus contra est, tanto melior.
Cliens. Clientes erant in populo Romano, cives tenuiores, qui se in fidem potentiorum & patrocinium tradebant, eos que ut filii colebant affectabantur &c.
Quid postea? Quid hoc ad rem pertinet?

s. Hisce operā ut data sit. c. quæ non data sit ? non potest fieri.
s. potest.
c. Interdiu, sed si hic pernocto, causæ quid dicam Syre ?
s. Vah, quàm vellem etiam noctu amicis operam mos esset dari!
Quin tu otiosus es : ego illius sensum pulchre calleo, [modo?
Cum fervit maxume, tam placidum, quàm ovem reddo. c. quo-
s. Laudarier te audit libenter : facio te apud illum, Deum,
Virtutes narro. c. meas ? s. tuas : homini ilico lacrumæ cadunt
Quasi puero, gaudio : hem tibi autem... c. quid nam est ? s.
LUPUS IN FABULA. [intrò, ego videro.
c. Pater est ? s. ipsus est. c. Syre quid agimus ? s. fuge modo
c. Siquid rogabit, usquam tu me : audistin' ? s. potin ut desinas?

Hisce &c. Ut dicas te illis operam dedisse, id est, laborem aliquem eorum causa in urbe sumpsisse, aliquid operæ & beneficii illis præstitisse. dic factum esse ut his data sit opera. *Fieri.* Dici hoc non potest.
Interdiu. Sare, inquit, Ctesipho posset id à me dici, me interdiu, hooest per diem, illis operam dedisse : at si hîc per noctem totam maneo &c.
Quin tu &c. Atqui securus tamen esto, & vacuus metu.
Illius &c. Novi egregie indolem Demeæ.
Fervit. Fervet, irascitur.
Facio te Deum. Te instar Dei cujusdam laudo ; ad superos te laudibus meis extollo. *Gaudio.* Præ gaudio.
Hem tibi. Sub. Adest.
Lupus in fabula. Adest ille ipse de quo loquimur. Et hîc fabula pro narratione ponitur. Si lupus videat aliquem prior, dicitur illi vocem eripere, unde Virg. *vox quoque Mœrim jam fugit ipsa, lupi Mœrim videre priores* : sic ubi quispiam, de quo non ita commode loquebamur, intervenit, facit ut abrumpamus sermonem & velut obmutescamus, quasi si lupus nos prior vidisset.
Videro. Pro, videbo, & consultum quid facto sit opus.
Tu me. Sub. dicito vidisse.
Potin'.. Potesne tacere ? quin tu plura desinis ?

SCENA SECUNDA.

DEMEA, CTESIPHO, SYRUS.

Demea filium Ctesiphonem quærebat, illum Syrus belle ludificatur, & procul in extremam urbem abigit.

D. NÆ ego homo sum infelix ? primum fratrem nusquam invenio gentium :
Prætereà autem dum illum quæro, à villa mercenarium
Vidi ; is filium negat esse ruri, nec quid agam scio.

Gentium. Genitivus hic additur elegantiæ causa, ut alii isti locorum rerum &c. *A villa.* Sub. venientem. *Mercenarium.* Hominem qui mercede opus facit, maxime rure.
Nec quid agam [illegible] An fratrem, an filium magis q[illegible] ? utrum in urbe maneam, an rus eam.

c. Syre. s. quid ais ? c. méne quærit ? s. Verum. c. perii
s. quin tu animo bono es.
D. Quid hoc (malùm) infelicitatis ? nequeo satis decernere,
Nisi me credo huic esse natum rei, ferundis miseriis :
Primus sentio mala nostra, primus rescisco omnia,
Primus porrò obnuntio, ægrè solus, si quid fit, fero.
s. Rideo hunc : primum ait se scire, is solus nescit omnia.
D. Nunc redeo, si forte frater redierit viso. c. Syre
Obsecro, vide ne ille huc prorsus se irruat. s. etiam taces ?
Ego cavebo. c. nunquam hercle hodie ego istuc committam tibi.
Nam me in cellam aliquam concludam, id tutissimum est.
s. Age, tamen ego hunc amovebo D. sed eccum sceleratum Syrum.
s. Non hercle hic quidem durare quisquam si sic fit, potest :
Scire equidem volo, quot mihi sint domini : quæ hæc est miseria ?
D. Quid ille gannit? quid volt? quid ais bone vir? est frater domi?
s. Quid (malùm) bone vir mihi narras? equidem perii. D. quid
tibi est ?
s. Rogitas ? Ctesipho me pugnis miserum, & istam psaltriam
Usque occidit. D. hem, quid narras ? s. hem, vide ut discidit
labrum.
D. Quamobrem ? s. me impulsore hanc emptam esse ait. D. non
tu eum

Verum. Verum est : ita est.

Malum. Ea vox, quasi esset adverbium, ponitur, ad dolorem detestationemque significandam.

Decernere. Statuere.

Ferundis. Nempe ferendis miseriis.

Rescisco. Resciscere, & rescire, non est iterum scire : sed factum aliquod occultius, aut inopinatum, insperatumve, cognoscere.

Obnuntio. Obnunciat qui malam rem nunciat, & propriè obnunciare dicuntur augures qui aliquid mali ominis viderint. *Donat*.

Primum. In accusandi casu est.

Se irruat. Irrumpat neutrum verbum quasi activum posuit.

Etiam taces ? Vult Donatus istud *taces* positum esse antiquè pro *tace* ut in andria, etiam tu hoc respondes : pro responde.

Isthuc. Istud. Nunquam tuæ curæ & astutiæ committam hoc negotium hanc curam, cavendi ne huc intro pater se inferat.

Cellam. Cubiculum angustum: propriè est locus clausus ubi servantur & celantur esculenta & poculenta. *Donat*.

Age. Ut libet.

Durare. Diutius manere : hoc verbum perferendis malis convenit. *Donat*. & sumitur à re fullonia quod pannus coactus & compressus durescat. Hinc intelliges Plauti responsum in Asinaria. *Non queo durare ?* Pa. *Si non didicisti fulloniam non est mirandum*.

Si sic fit. Si res ita geritur : si tam malè multantur servi.

Gannit. Mussitat, narrat. gannire propriè vulpium est quiritantium.

Quid mihi narras. Quid me ita compellas familiariter, & quasi per jocum, dum virum bonum me nominas, qui pene sum enectus verberibus. vel, simpliciter repetit eadem verba quæ Demea dixerat. tu bone vir, quid à me petis ? abi sis in malam rem.

Usque. Pænè, valdè, occidit autem est, multavit, contudit, cecidit.

Rus hinc modo produxe aiebas ? D. factum, verùm venit post insaniens,
Nihil pepercit : non puduisse verberare hominem senem,
Quem ego modo puerum tantillum in manibus gestavi meis ?
D. Laudo Ctesipho, patrissas ; abi, virum te judico.
S. Laudas ? næ ille continebit posthac, si sapiet, manus.
D. Fortiter. S. perquàm:quia miseram mulierem & me servolum,
Qui referire non audebam, vicit ; huic, perfortiter.
D. Non potuit melius:idem sensit quod ego.te esse huic rei caput.
Sed éstne frater intus ? S. non est. D. ubi illum quæram,cogito.
S. Scio ubi sit, verùm hodie nunquàm monstrabo. D. hem, quid ais ? [nescio
S. Ità. D. diminuetur tibi quidem jam cerebrum. S. at nomen
Illius hominis, sed locum novi ubi sit. D. dic ergo locum.
S. Nostín' porticum apud macellum hanc deorsum. D. quidni noverim ?
S. Præterito hac recta platea sursum : ubi eò veneris,
Clivos deorsum vorsum est ; hac te præcipitato, postea
Est ad hanc manum sacellum ; ibi angiportum propter est.
D. Quò nam ? S. illic ubi etiam caprificus magna est, nostín' ?
D. novi. S. hac pergito. [vah,
D. Id quidem angiportum non est pervium. S. verum, hercle,
Censen' hominem me esse ? erravi : in porticum rursum redi.

Produxe. Produxisse : ita vixet, pro vixisset, apud Virg. extinxem, pro extinxissem &c. non ne dixisti mihi modo te illum rus euntem porro duxisse & prosecutum esse.

Factum. Ita factum est à me, ut dixi tibi.

Non puduisse. Adeóne illum fuisse barbarum ut eum non puduerit . .

Tantillum. Tam exiguum, olim puerulum.

Patrissas. Patrios mores habes, patrem imitaris.

Abi. Laudantis est: non quod præsentem alloquatur. bene est, judico te fortem & bonum virum esse, hoc qui feceris.

Fortiter. Fecit fortiter Ctesipho, qui te sic multaverit.

Per quam Sane fecit perquam fortiter ironia.

Nihil potuit melius. Sub. fieri.

Caput. Causam, originem.

Diminuetur. In minutas partes confringitur.

Hanc deorsum. Quæ deorsum declivi est in via.

Præterito. Ito præter hanc porticum sic, ut rectà ascendas sursum per plateam, id est, ut partem vici & plateæ superiorem teneas, non declivem alteram.

Clivos. Clivus est.

Hac. Per hunc clivum descende præceps, properè.

Hanc manum. Quænam sit, læva an dextra, gestu indicat.

Angiportum. Angusta via, ita dicta quod per eam nihil agi, duci possit in portus. vel, ut ait Donatus, quod sit angusta semita inter domos, nam domos antiqui portus appellabant. Vicus autem non pervius sive clausus ab una parte fundula dicitur, à fundo quod exitu caret.

Propter est. Propè est.

Quonam. Sub. in loco.

Caprificus. Ficus Sylvestris.

Verum. Ita est, per Herculem, ut dicis.

Censen'. Censésne ? opinor intelligis me esse hominem, adeoque errori obnoxium. vult Donatus istud

Sanè hac multo propius ibis, & minor est erratio :
Scin' Cratini hujus ditis ædes ? D. scio. S. ubi eas præterieris ;
Ad sinistram hac recta platea : ubi ad Dianæ veneris,
Ito ad dextram, prius quàm ad portam venias, apud ipsum lacum
Est Pistrilla, & exadversum est fabrica, ibi est D. quid ibi facit?
S. Lectulos in sole ilignis pedibus faciundos dedit,
D. Ubi potetis vos : benè sanè : sed cesso ad eum pergere ?
S. I sanè, ego te exercebo hodie, ut dignus es silicernium :
Æschinus odiose cessat, prandium corrumpitur,
Ctesipho autem latitat alicubi : ego jam prospiciam mihi :
Nam jam adibo, atque unum quidquid, quod quidem erit bellissimum
Carpam, & cyathos sorbillans paulatim hunc producam diem.

tensesne negantis esse. putas ne me esse hominem ? certè non sum, nisi corpore : parum ingeniosus & intelligens sum, adeoque facile fuit errare me. *Propius*. Brevius.

Platea. Sub. perge, ito.

Dianæ. Sub. ædem sacram.

Lacum. Aquæ receptaculum in urbe prope portam civitatis, ubi potantur equi obvolvitur lintea &c.

Pistrilla. Exiguum pistrinum quasi pistrinula : dicebant enim antiqui pistrina pro pistrinum.

Ex adversum. Contrà, è regione.

Fabrica. Officina fabri lignarii.

In sole. Quibus ad mensam accumbatur in sole, in loco aprico.

Ilignis. Ex ilice.

Silicernium. Senex decrepite. hoc autem aversus & tacitus dicit. Erat propriè silicernium cœna quæ inferebatur Diis Manibus, quod eam silentes, hoc est, mortui & umbræ cernerent, & haberent : vel quod qui eam parabant & offerebant, silentes tantum ipsam cernerent, nihilque ex ea contingerent : senex dicitur silicernium quia brevi moriturus cum sit spectat ipsum hæc cœna feralis proximè : vel, ita vocatur quia brevi silentibus, hoc est mortuis, cernendus sit, vel denique, quia silicem, hoc est Sarcophagum & tumulum spectat. alii à Silice, factum volunt silicurnum, hoc est siliceum ut à nocte nocturnum, à mense mensurnum hinc prandium silicurnum, quod fieret circa silicem seu tumulum mortui, dictum esse silicernium.

Odiose. Molestè, incommodè.

Cessat. Moras trahit.

Adibo. Ingrediar locum ubi paratum est prandium.

Cyathos sorbillans. Pocula alia ex aliis leniter sorbens.

Producam. Transigam usque ad extremum.

SCENA TERTIA.

MICIO, HEGIO.

Rogat Micionem Hegio ut Sostratam adeat & consoletur : annuit Micio.

M. EGO in hac re nihil reperio, quamobrem lauder tantopere, Hegio.
Meum officium facio, quod peccatum à nobis ortum est, corrigo.
Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero, qui ita putant
Sibi fieri injuriam, ultro si quam fecere ipsi, expostulant,
Et ultrò accusant : id quia non est à me factum, agis gratias.
H. Ah, minimè, nunquam te aliter, atque es, in animum induxi meum.
Sed quæso, ut unà mecum ad matrem virginis eas Micio.
Atque istæc eadem, quæ mihi dixti, tu te dicas mulieri :
Suspicionem hanc propter fratrem ejus esse, & illam psaltriam.
M. Si ita æquum censes, aut si ita opus est facto, eamus. H. bene facis.
Nam & illi animum jam relevabis, quæ dolore, ac miseria
Tabescit, & tuo officio fueris functus : sed si aliter putas,
Egomet narrabo, quæ mihi dixti. M. imò ego ibo. H. bene facis.
OMNES QUIBUS RES SUNT minus secundæ, magis sunt nescio quomodo
Suspiciosi, ad contumeliam omnia accipiunt magis :
Propter suam impotentiam, se semper credunt negligi.
Quapropter te ipsum purgare ipsis coràm placabilius est.
M. Et rectè, & verum dicis. H. sequere me ergo hac intrò. M. maxumè.

Ego. Suspicatur Muretus hanc scenam esse primam actus v. quia vacuum est theatrum, abeunte Demea quæsitum fratrem; Syro, potatum: sed cum in hoc ipso temporis articulo superveniant Micio & Hegio ex alia parte theatri, etsi remotiore, ac loquantur antea quam Demea discesserit, licet eos audire vel dispicere nequeat potest videri theatrum nondum esse vacuum.

A nobis. Flagitium quod à nostra domo, ab Æschino filio meo adoptivo est profectum.

Vltro &c. Ordo est, si ultro expostulant, id est, licet querantur priores de injuria quam ipsi fecerint: tum putant sibi fieri injuriam quando eam aliis fecerunt, & accusari se vident. legunt aliqui expostules, hoc sensu : si queraris de injuria tibi ab iis illata.

Te aliter. Sub. esse : alium te esse atque es, nunquam duxi.

Suspicionem hanc. Quæ illum angit dum putat suam filiam Pamphilam ab Æschino relictam esse, huic inquam, suspicioni causam dedisse Ctesiphonem & Callidiam.

Ad contumeliam. Quasi fierent in ipsorum contumeliam.

Impotentiam. Imbecillitatem.

Purgare. Suspicionem diluere.

Placabilius. Accomodatius ad eam placandam.

SCENA QUARTA.

ÆSCHINUS.

Dolet injectam Sostratæ suspicionem esse quod Pamphilam deserere voluerit.

DISCRUCIOR animi: hoccine de improviso mali mihi objici [fiet?
Tantum, ut neque quid me faciam, neque quid agam, certum
Membra metu debilia sunt, animus timore obstupuit: pectore
Consistere nihil consilii quit: vah, quomodo
Me ex hac turba expediam? tanta nunc suspicio de me incidit,
Neque ea immerito. Sostrata credit mihi me hanc emisse psaltriam
Anus indicium id fecit mihi.
Nam ut hinc forte exierat, ubi eam vidi, illico
Accedo, rogito Pamphila quid agat; jam partus adsiet:
Eóne aliquem accersat: illa exclamat, Abi, abi, jam Æschine,
Satis diu verba dedisti nobis, satis adhuc tua frustrata est fides.
Hem quid istuc obsecro inquam est? valeas: habeas illam, quæ placet
Sensi ilico id illas suspicari, sed me reprehendi tamen,
Ne quid de fratre garrulæ illi dicerem, ac fieret palàm.
Nunc quid faciam? dicam fratris esse hanc? quod minime est opus
Usquam efferri: age, mitto, fieri potis est, ut ne quà exeat:
Ipsum id metuo ut credant; tot concurrunt verisimilia;
Egomet rapui, ipse egomet solvi argentum., ad me abducta est domum:
Hæc adeò mea culpa fateor fieri, non me hanc rem patri

Animi. Sub. causa. vel curis, doloribus animi.

Consistere. Certum esse ac deliberatum. *Turba.* Negotio impedito.

Anus. Vetula Sostratæ ancilla.

Indicium id. indicavit mihi Sostratam hoc suspicari.

Dedisti verba. Verba dare, est fallere, promissis non stare.

Hem. Hæc dicit Æschinus vetulæ.

Valeas. Vetulæ verba sunt. facesse ô Æschine; vel, bene sit tibi: ironia.

Illam. Callidiam: hanc enim Sostrata suspicabatur ab Æschino raptam & prælatam Pamphilæ filiæ suæ.

Reprehendi. Repressi, nolui arcanum omne aperire isti vetulæ loquaci. *Efferri.* Palam fieri.

Age mitto &c. Sed esto sanè, fieri possit ut id non exeat id est, permanet, pervulgetur: metuo tamen ne non mihi credant Sostrata & Hegio, si dixerim me non mihi sed fratri Callidiam rapuisse: adeo multa conveniunt verisimilia cur existimet illam voluisse mihi rapere ipsi.

Ad me domum. Meam domum est abducta è Sannionis domo.

Hanc rem. Meas cum Pamphia nuptias. *Patri.* Micioni.

Ut erat

Ut erat gesta indicasse! exorassem ut eam ducerem;
Cessatum usque adhuc est: nunc jam porrò Æschine expergiscere.
Nunc hoc primum est, ad illas ibo ut purgem me, accedam ad fores.
Perii, horresco semper, ubi pultare hasce occipio fores.
Heus, heus, Æschinus ego sum, aperite aliquis actutum ostium,
Prodit nescio quis; concedam huc.

Vt ut erat gesta. Sive bene, sive malè.

Indicasse. Infinitivus adhibetur in motu graviori subaudiendum: non ne me oportuit, decebat indicasse...

Ducerem domum Uxorem haberem palam uxores ducebantur virorum domum cum facibus & pompa.

Cessatum est. Nempe à me: hactenus silui & cunctatus sum rem omnem aperire Micioni.

Hoc primum est. Illud primo loco agendum est.

Purgem. Excusem. crimen amoliar. *Fores.* Sostratæ.

Aperite aliquis. Aliquis vim pluralem habet, inquit *Donat.* quia non est aliquis nisi de multis.

SCENA QUINTA.

MICIO, ÆSCHINUS.

Æschinus Micioni aperit suas cum Pamphila, quas hactenus eum celarat, nuptias.

M. ITA ut dixi Sostrata
Facito: ego Æschinum conveniam, ut quomodo acta hæc sint, sciat. [Æschine.
Sed quis ostium hoc pultavit? Æ. pater hercle est, perii. M.
Æ. Quid huic hic negoti est? M. túne has pepulisti fores?
Tacet: cur non ludo hunc aliquantisper? melius est,
Quandoquidem hoc nunquàm mihi ipse voluit credere:
Nihil mihi respondes? Æ. non equidem istas, quod sciam.
M. Itáne? nam mirabar quid hic negoti esset tibi.
Erubuit: salva res est. Æ. dic sódes, pater,
Tibi verò quid istic est rei? M. nihil mihi quidem:
Amicus quidam me à foro abduxit modo
Huc advocatum sibi. Æ. quid? M ego dicam tibi.
Habitant hic quædam mulieres pauperculæ,

Vt dixi. Multa intus locutus fuerat: nunc jubet ut vel securæ sint, vel adornent nuptias. *Donat.*

Non ludo Non inani timore percello, animi causa, & exagito: dicit hoc secum, & clam.

Hoc. Arcanum, clandestinas nuptias.

Credere. Aperire, & mihi confidere. *Istas.* Sub. pulsavi fores.

A foro. Platea

Advocatum. Non significat hic causidicum, sed eum qui ad opem alicui in negotio ferendam ab illo vocatur, & rogatur, ut vel sua tantum præsentia, vel suffragatione reum adjuvet.

Ut opinor. has non nosse te & certò, scio.
Neque enim diu hinc commigrarunt. Æ. quid tum postea?
M. Virgo est cum matre. Æ perge M. hæc virgo orba est patre:
Hic meus amicus illi genere est proximus,
Huic leges cogunt nubere hanc. Æ. perii. M. quid est?
Æ. Nihil, rectè perge. M is venit, ut secum advehat,
Nam habitat Mileti Æ hem. virginem ut secum advehat?
M. Sic est. Æ. Miletum usque obsecro? M. ità. Æ. animo male est
Quid ipsæ? quid aiunt? M. quid istas censes? nihil enim.
Commenta mater est, esse ex alio viro
Nescio quo puerum natum, neque eum nominat:
Priorem esse illum, non oportere huic dari.
Æ. Eho nónne hæc justa tibi videntur postea?
M. Non. Æ. obsecro, non? an illam hinc abducet pater?
M. Quidni illam abducat? Æ factum à vobis duriter,
Immisericorditérque; atque etiam, si est, pater,
Dicendum magis apertè; illiberaliter.
M. Quamobrem? Æ. rogas me? quid illi tandem creditis
Fore animi misero, qui illi consuevit prius,
(Qui infelix haud scio an illam nunc miserè amat)
Cum hanc sibi videbit præsens præsenti eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum, pater.
M. Qua ratione istuc? quis despondit? quis dedit?
Cui, quando, nupsit? author is rebus qui est?
Cur duxit alienam? Æ. an sedere oportuit
Domi virginem tam grandem, dum cognatus huc
Illinc veniret, expectantem? hæc mi pater
Te dicere æquum fuit, & id defendere.
M. Ridiculum: adversúmne illum causam dicerem,
Cui veneram advocatus? sed quid ista Æschine

Diu. Pridem.
Virgo. Pamphilam intelligit.
Leges. Lex erat Athenis à Solone lata ut virginem orbam parentibus duceret is qui esset illi proximus genere, aut ei dotem daret.
Advehat. Pamphilam.
Mileti. Est urbs Asiæ minoris in Caria.
Obsecro. Mirantis & interrogantis est.
Animo male est. Discrucior, vel, linquor animo.
Censes? Sub. ducere.
Nihil enim. Sub. dicunt.
Commenta est. Excogitavit hanc fabulam ut diceret &c.
Huic dari. Pamphilam uxorem non esse dandam huic, qui genere est proximus, sed illi unde filium priùs Virgo suscepit; ita pugnat mater.
Priorem. potiorem, præferendum.
Illi consuevit. Pro uxore illam hactenus habuit.
Haud scio. Procul dubio, utique.
Istuc. Istud dicis?
Quis despondit? Quis illi ignoto Pamphilam uxorem promisit?
Cui. Quis ille est, qui vocatur, cui data uxor esse dicitur.
Auctor. Is dicitur cujus nomine & fide res aliqua transigitur, qui eam ratam & firmam facit, ejus eventum præstat.
Sedere. Innuptam esse.
Grandem. Ætate provectam.

Nostra aut quid nobis cum illis? abeamus: quid est?
Quid lacrumas? Æ. pater, obsecro, ausculta. M. Æschine audivi omnia,
Et scio, nam te amo; quò magis quæ agis curæ sunt mihi.
Æ. Ità velim me promerentem ames, dum vivas, mi pater;
Ut me hoc delictum admisisse in me id mihi vehementer dolet,
Et me tui pudet. M. Credo hercle, nam ingenium novi tuum
Liberale: sed vereor ne indiligens nimium sies.
In qua civitate tandem te arbitrare vivere?
Clam patre tuo pro uxore habuisti virginem
Jam id peccatum primùm magnum, at humanum tamen;
Fecere alii sæpe, item boni: at postquàm id evenit, cedò,
Nunquid circunspexti? aut nunquid tute prospexti tibi,
Quid fieret? quâ fieret? si te ipsum mihi puduit dicere,
Quâ rescifcerem? hæc dum dubitas, menses abierunt decem.
Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum, quòd quidem in te fuit.
Quid? credebas dormienti hæc tibi confecturos Deos?
Et illam, sine tua opera, in cubiculum iri deductum domum?
Nolim cæterarum rerum te socordem eodem modo.
Bono animo es, duces uxorem hanc. Æ. hem. M. bono animo es, inquam. Æ. Pater. [nescio,
Obsecro non ludis tu nunc me? M. ego te? quamobrem? Æ.
Nisi quia tam misere hoc esse cupio verum, eò vereor magis.
M. Abi domum, ac Deos comprecare, ut uxorem accersas: abi.
Æ. Quid? jámne uxorem? M. jam. Æ. jam. M. jam quantum potes. Æ. Di me, pater.
Omnes oderint, ni magis te, quàm oculos nunc amo meos.
M. Quid? quàm illam? Æ. æque. M. perbenignè. Æ. quid ille ubi est Milesius?

Promerentem. Merentem amari: huic est contrarium, immeritus.

Tui pudet. Pudore afficior tua causa & gratia.

Item. Etiam.

Evenit. Id ita factum est.

Circumspexti. Circumspexisti in omnem partem oculos circumtulisti ut videres quid esset in ea re mali periculi, & remedii?

Quid fieret. Quid faciendum tibi esset, qua ratione faciendum: quid cautionis & remedii, quo pacto afferendum.

Quâ rescisserem. Qua via & ratione istud ab alio quopiam acciperem, si quidem te ipsum pudebat mihi dicere.

Hæc dum dubitas. Dum hæres incertus ac dubius quid agas, dum cunctaris huic malo mederi.

Gnatum. natum ex ea infanculum.

Dormienti. Cessanti, nihil agenti.

Prodidisti. Decepisti, in periculum adduxisti.

Confecturos. Remedium adhibituros: omnia provisuros.

Vereor. Ne non verum sit. Est autem ordo: nescio an me ludas, & cur id dubitem ea causa est una, quod eo magis vereor ne me ludas, quo magis cupio rem ita esse uti dicis.

Iam quantum potest. Quam fieri poterit celerrimè.

Quam illam. Num amas me magis quam illam, nempe Pamphilam.

Æquè. Atque illam.

M. Abiit; periit; navem ascendit : sed cur cessas ? Æ. abi, pater,
Tu potius Deos comprecare ; nam tibi eos certè scio,
Quò vir melior multò es, quàm ego, obtemperaturos magis.
M. Ego eo intrò, ut quæ opus sunt parentur; tu fac, ut dixi si sapis.
Æ. Quid hoc est negoti ? hoc est patrem esse, aut hoc est filium esse ?
Si frater, aut sodalis esset quid magis morem gereret ?
Hic non amandus ? hiccine non gestandus in sinu est ? hem ?
Itaque adeò magnam mihi injecit sua commoditatem curam,
Ne forte imprudens faciam, quod nolit : sciens cavebo.
Sed cesso ire intrò, ne mora meis nuptiis egomet siem.

Periit. Evanuit, quid illo factum fuerit ignoratur.
Ut dixi. Esto deinceps cautior & sapientior.
Hoc est filium esse Quis filius me fortunatior est ? quis pater isto melior?
Gestandus in sinu. Locutio latina. ex animo diligendus.
Itaque &c. Fecit Micio ista sua benignitate in me, ut vehementer id curem & caveam, ne quid imprudens faxim quod ipsi displicere possit : prudens certè & sciens nihil ejusmodi faciam.

SCENA SEXTA.

DEMEA.

Demea defatigatus cursitando per urbem, ut fratrem quæreret, eo non invento domum ipsius redit, ut, quem abesse putat, expectet.

DEFESSUS sum ambulando, ut, Syre, te cum tua
Monstratione magnus perdat Jupiter.
Perreptavi usque omne oppidum, ad portam, ad lacum,
Quò non ? neque illic fabrica ulla erat, & neque fratrem home
Vidisse se aiebat quisquam : nunc verò domi
Certum obsidere est usque, donec redierit.

Monstratione. Monstraverat sive indicaverat Syrus in scena secunda ubi moraretur Micio : locum vide. *ut te sub.* precor, velim.
Fabrica. Officina fabri lignarii.
Obsidere. Perstare velut in obsidione & excubiis. *Usque* tamdiu.

SCENA SEPTIMA.

MICIO, DEMEA.

Furit Demea ob Æschini flagitium : Micio fratrem conatur placare mira lenitate.

M. IBO, illis dicam nullam esse in nobis moram.
D. Sed eccum ipsum, te jam dudum quæro; Micio.
M. Quid nam ? D. fero alia flagitia ad te ingentia
Boni illius adolescentis. M. ecce autem.. D. nova,
Capitalia. M. ohe, jam.. D. nescis qui vir sit. M. scio.
D. Ah. stulte, tu de psaltria me somnias
Agere, hoc peccatum est in virginem civem. M. scio.
D. Eho, scis, & patere ? M. quid ni patiar ? D. dic mihi,
Non clamas ? non insanis ? M. non. D. malim quidem..,
Puer natus est. M. Di bene vortant. D. virgo nihil habet.
M. Audivi. D & ducenda indotata est ? M scilicet.
D. Quid nunc futurum est ? M. id enim, quod res ipsa fert;
Illinc huc transferetur virgo. D. ô Jupiter,
Itoccine pacto oportet ? M. quid faciam amplius ?
D. Quid facias, rogitas ? si non re ipsa tibi istuc dolet,
Simulare certè est hominis. M. quin, jam virginem
Despondi; res composita est; fiunt nuptiæ,
Dempsi metum omnem : hæc magis sunt hominis. D. cæterum
Placet tibi factum Micio ? M non si queam
Mutare; NUNC, CUM non queo, æquo animo fero.
ITA VITA EST HOMINUM, quasi cum ludas tesseris ;

Illis. Sostratæ, Pamphilæ, dicam per me non stare quominus Pamphilæ cum Æschino nuptiæ celebrentur.

Quidnam ? Propter quid autem ?

Illius. Æschinis.

Ecce autem. Sub. occipiunt jurgia : incipit litigare.

Capitalia. Capite & extremo supplicio plectenda.

Ohe jam . . . Sub: debacchabitur. vel jam intelligo quò eat, quid queratur.

Qui vir. Quam flagitiosus adolescens sit Æschinus. vir, ad laudem sumi solet; itaque hic, ironicè.

Nos. De quo tecum ago, quod moδo queror, ab eo commissum est in civem, non in psaltriam ignotam & mancipium.

Insanis. Debacchiaris.

Malim quidem. Oratio absoluta non est : subaudi, hoc non evenisse.

Fert. Monet.

Illinc. E domo matris huc in nostram.

Insanis. Propter flagitii gravitatem.

Simulare. Dolorem.

Hominis: Probi & prudentis.

Non. Non placet ; velim si possem facere, ut factum non esset, si esset integrum, vellem esse infectum.

Si illud, quod est maxumè opus jactu, non cadit;
Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.
D. Correctór! nempe tua arte viginti minæ
Pro psaltria periere, quæ, quantum potest,
Aliquò abjicienda est, si non pretio, at gratiis.
M. Neque est, neque illam sanè studeo vendere.
D. Quid igitur facies? M. domi erit. D. prô divûm fidem!
Psaltria, & mater familias erit una in domo?
M. Cur non? D. sanúmne te credis esse? M. equidem arbitror.
D. Ita me Dî ament, ut video ego tuam ineptiam:
Facturum credo, ut habeas quî cum cantites.
M. Cur non? D. & nova nupta eadem hæc discet? M. scilicet.
D. Tu inter eas restim ductans saltabis. M. probè:
Et tu nobiscum unà si opus sit. D hei mihi,
Non te hæc pudent? M jam verò omitte Demea
Tuam istanc iracundiam, atque ità, uti decet,
Hilarem, ac lubentem fac te in nati nuptiis.
Ego hos conveniam; pòst huc redeo. D. ô Jupiter,
Hanccine vitam? hoscine mores? hanc dementiam?
Uxor sine dote veniet, intus psaltria est,
Domus sumptuosa, adolescens luxu perditus,
Senex delirans: ipsa si cupiat Salus
Servare prorsus non potest hanc familiam.

Non cadit. Non jactum est.
Corrector? Præclarum emendatorem?
20. Minæ. Vide act. super.
Si non pretio. Si non potest ejici ita ut alicui vendatur pretio.
Neque est. Sub. ejicienda, vendenda.
Mater familias. Mulier pudica & honesto juncta matrimonio significatur, quasi familiæ mater: familias genitivus est priscus.
Facturum. Sub. hoc, nempe te illam domi suæ servaturum.
Quicum. Cum qua.
Nova nupta. Pamphila.
Restim ductans. Romani ita saltabant interdum ut præsultor, & choari princeps funem teneret manu, tum cæteri ab illo: natum hoc ludi genus refert Donatus ab eo fune quo equus ligneus à Græcis fabricatus in Trojana mœnia introductus est.
Una. Sub. saltabis, funem tenebis.
Lubentem. Vox ista conviviis apta est: unde A. Gellius lubentias vocat convivtorum lautitias, & adbibendum invitationes. lib. 15. 2.
Hos. Æschinum, Sostratam, Hegionem.
Salus. Dea incolumitatis & sanitatis præses, cui dicatum Romæ templum.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

SYRUS, DEMEA.

Syrus benepotus ac pransus è domo Æschini prodit, atque à Demea deprehenditur.

DEPOL, Syrisce, te curasti molliter,
Lautéque munus administrasti tuum;
Abi: sed postquam intus sum omnium rerum satur,
Prode ambulare huc libitum est. D. illud sis vide
Exemplum disciplinæ. S. ecce autem hic adest
senex
Noster: quid fit? quid tu es tristis? D. ohè scelus.
S. Ehò jam tu verba fundis hic, sapientia?
D. Túne si meus esses?.. S. Dis quidem esses, Demea,
Ac tuam rem constabilisses. D exemplum omnibus
Curarem ut esses. S. quamobrem? quid feci? D. rogas?
In ipsa turba, atque in peccato maxume,
Quòd vix sedatum satis est, potasti, scelus,
Quasi re bene gesta. S. Sanè nollem hûc exitum.

Ædepol. Per ædem seu templum Pollucis.
Syrisce. Se ipsum alloquitur, voce diminuta, ut blandientes solent.
Munus ironia; benè potasti.
Abi. Vox etiam blandientis, id sonans, bene est; gratulor.
Prodeambulare. Prodire, & spatiari ante fores.
Sis. Si vis: expletiva particula, rogitantis est, & fermè verbo postponitur, videsis, refersis, id est, si placet, vide; rogo te ut referas, videas &c.
Disciplinæ. Modestiæ, temperantiæ, domus bene moratæ.

Quid fit. Hac vecula se invicem salutabant vulgò.
Verba. Sententias.
Sapientia. Quasi si esses ipsa sapientia.
Tun'. Tune. sub. hæc faceres, ita satur esses? ita flagitiosus.
Dis. Dives sumitur interdum pro Deo divitiarum Pluto, & Plutone; Dis, Ditis.
Rem. Opes, fortunas, familiam tuam florentem in perpetuum reddidisses.
Exitum. Impersonale vocis passivæ nollem huc prodiisse; huc à me proambulatum doleo.

SCENA SECUNDA.

DROMO, SYRUS, DEMEA.

Demea Ctesiphonem appellari audiens à Dromone, fores irrumpit, ac potantem cum Callidia Ctesiphonem offendit.

DR. HEUS Syre, rogat te Ctesipho ut redeas. S. abi.
D. Quid Ctesiphonem hic narrat? S. nihil. D. ehô, carnufex,
Est Ctesipho intus? S. non est. D. cur hic nominat?
S. Est alius quidam parasitaster parvolus:
Nostín'? D. jam scibo. S. quid agis? quò abis? D. mitte me.
S. Noli inquam. D. non manum abstines, mastigia?
An tibi mavis cerebrum dispergi hic? S. abiit.
Ædepol comissatorem haud sanè commodum,
Præsertim Ctesiphoni: quid ego nunc agam?
Nisi dum hæ silescunt turbæ, interea in angulum,
Aliquò abeam, atque edormiscam hoc villi; sic agam.

Narrat. Nominat.
Nihil. Nihil est rei.
Est alius. Ejusdem nempe nominis.
Parasitaster. Exiguus parasitus. Erant autem parasiti, qui alienas mensas consectabantur, & idcirco multa indigna & faciebant & ferebant.
Abi. Vel facesse, recede; vel, abi in malam rem. *Mitte.* Sine ire.
Mastigia. Plagis dignus. ductum verbum à μάστιξ voce græca, quæ flagellum significat: ita fere vocabantur servi nequam.
Abiit. Ingressus est, mihi è manibus evasit.
Commissatorem. Convivam, compotorem.
Edormiscam. dormiendo decoquam.
Hoc villi. Hoc vinum quod potavi edormiscam & digeram: meam crapulam. villum autem vox diminutiva pro exiguo, & malevino, quasi vinulum.

SCENA TERTIA.

MICIO, DEMEA.

Abierat Micio domum Sostratæ, inde rediens cum illa, deprehendit in foribus domus suæ Demeam, qui cum comessantem intus Ctesiphonem vidisset, amens & impos animi egressus erat foras rei indignitate perculsus.

M. PARATA à nobis sunt, ut dixi, Sostrata,
Ubi vis: quis nam à me pepulit tam graviter fores?
D. Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem, aut querar?
O cœlum, ô terra, ô maria Neptuni. M. hem tibi.
Rescivit omnem rem; id nunc clamat scilicet:
Paratæ lites, succurrendum est. D. eccum adest
Communis corruptela nostrum liberum.
M. Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi.
D. Repressi, redii, mitto maledicta omnia,
Rem ipsam putemus; dictum inter nos hoc fuit,
Ex te adeò est ortum, ne tu curares meum,
Neve ego tuum, responde. M factum est, non nego.
D. Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?
Cur emis uxorem Micio? nam quî minus
Mihi idem jus æquum est esse, quàm mecum est tibi?
Quando ego tuum non curo, ne cura meum.
M. Non æquum dicis. D. non? M. nam vetus verbum hoc quidem est,
COMMUNIA esse amicorum inter se omnia.
D. Facetè, nunc demum istæc nata oratio est.
M. Ausculata paucis, nisi molestum est, Demea,
Principio si id te mordet, sumptum filii

Ubi vis. Quando voles. sub. fient nuptiæ. orationem autem ne absolveret impedivit conspectus Demeæ, foras exeuntis cum furore.

A me. Ex mea domo exiens.

Adest. Micionem indicat.

Succurrendum est. Nempe Ctesiphoni; vel, ad arma currendum, illi est resistendum.

Putemus. Expendamus, æstimemus.

Est ortum. Tu primus id ut fieret postulasti.

Factum est Ita se res habet.

Nam qui minus.. Ordo est: namque quî, id est, cur minus æquum est idem jus esse mihi tecum. quàm mecum tibi, sententia hæc: cur idem juris tecum non habebo, ac tu mecum?

Facetè: nunc &c. Lepidam responsionem, nunc demum hoc dicis? negabas mihi patri licere, quod nunc tamen vel amicis licere confiteris.

Sumptum quem.. Pro sumptus,.

Quem faciunt, quæso facito hæc tecum cogites;
Tu illos duos olim pro re tollebas tua,
Quòd satis putabas tua bona ambobus fore,
Et me tum uxorem credidisti scilicet
Ducturum: eandem illam rationem antiquam obtine,
Conserva, quære, parce, fac quamplurimum
Illis relinquas, gloriam tu istam obtine:
Mea quæ præter spem evenêre, utantur sine.
De summa nihil decedet, quod hinc accesserit,
Id de lucro putato esse: omnia hæc si voles
In animo verè cogitare, Demea,
Et mihi, & tibi, & illis dempseris molestiam.
D. Mitto rem: consuetudinem ipsorum... M. mane,
Scio, istuc ibam: multa in homine, Demea
Signa insunt, ex quibus conjectura facile fit,
Duo cum idem faciunt sæpe, ut possis dicere,
Hoc licet impune facere huic, illi non licet;
Non quòd dissimilis res sit, sed quòd is, qui facit.
Quæ ego esse in illis video, ut confidam fore, ita
Ut volumus: video eos sapere, intelligere, in loco
Vereri, inter se amare; scire est liberum
Ingenium, atque animum; quo vis illos tu die
Reducas: at enim metuas, ne ab re sint tamen
Omissiores paulò: ô noster Demea,
Ad omnia alia ætate sapimus rectius,
SOLUM UNUM hoc vitium affert senectus hominibus;

quem faciunt, vel, quem sumptum sumptum faciunt: ita Virgil. *Urbem quam statuo vestra est.*

Pro re.. Pro tuis opibus, quantum ferebant tuæ fortunæ.

Tollebas. Educabas. veteres natos pueros humi deponebant; mox, si educare statuerent, eosdem tollebant abhumo.

Mea est. In accusativo plurali: dicebant enim, utor aliquid. hoc autem sibi vult Micio: patere ut meis opibus utantur quas non debebant sperare: si enim uxorem duxissem, venissent mea bona ad uxorem & liberos meos, & illis tui liberi caruissent, quibus jam fruuntur tamen.

De summa. Abs te illis relinquenda, de tuis bonis.

Decedet. Detrahetur, minuetur.

Hinc. Ex me.

Accesserit. Pecuniæ & bonorum venerit.

Mitto rem. De Bonis sollicitus non sum.

Consuetudinem. Mores: *sub.* expendamus.

Isthuc ibam. De ipsorum moribus eram dicturus.

Qui facit. Subaudi, sit dissimilis: eandem rem duo faciunt non eâdem præditi indole: unde alter illam sine periculo & impune; alter cum noxa, & detrimento facit.

Quæ ego &c. Video in illis hæc esse signa è quibus conjici possit ipsis licere facere, quod aliis non item liceret.

Fore ita. Tales extituros aliquando, quales cupimus.

In loco. Ubi res postulat: cum decet. *Vereri.* Inter se observare.

Scire est. Licet ex iis cognoscere.

Liberum. Liberale, honestum.

Reducas. Nempe ad officium & viam virtutis.

Ab re omissiores. Negligentiores in quærendis opibus. ne minus studeant rei familiari augendæ.

Ætate. Senectutis beneficio.

Attentiores sumus ad rem omnes, quàm sat est.
Quod illos sat ætas acuet. D. ne nimium modò
Bonæ tuæ istæ nos rationes Micio,
Et tuus iste animus æquus subvortat. M. tace.
Non fiet; mitte jam istæc; da te hodie mihi,
Exporge frontem. D. scilicet, ita tempus fert,
Faciundum est: cæterum rus cum filio
Cum primo lucu ibo hinc. M. imò de nocte censeo;
Hodie modò hilarum fac te. D. & istam psaltriam
Unà illuc mecum hinc abstraham. M. pugnaveris.
Eo pacto prorsum illic alligaris filium.
Modò facito ut illam serves. D. ego istuc videro:
Atque illi, favillæ plena, fumi, ac pollinis
Coquendo sit faxo, & molendo; præter hæc
Meridie ipso faciam ut stipulam colligat:
Tam excoctam reddam, atque atram, quàm carbo est. M. placet;
Nunc mihi videre sapere, atque equidem filium,
Tum etiam cogas, ut formam illius prædicet.
D. Derides? fortunatus qui istoc animo sies;
Ego sentio. M. ah pergis ne? D jam jam desino.
M. I ergò intrò & cui opus est ei rei, hilarem hunc sumamus diem.

Quid. Ad quam rem & attentionem in re facienda.
Acuet. Docebit instigabit.
Ne nimium modo. Cave modo, ne nimium &c.
Æquus. Mitis, indulgens.
Subvortat. Eos perdat.
Exporge. Exporrige, exhilara.
Lucu Antiquè, pro luce.
Illuc. Rus.
Pugnaveris. Pugnabis. id est non sine pugna & labore illam abstrahes hinc; rem magnam feceris, si &c. vel, viceris, concedo.
Alit. Ea ratione ruri tuum filium facillime detinebis, si psaltriam ruri eum habere patiaris.
Modo. Tantummodo.
Illi. In Villa; illic ordo est: atque faxo, sive perficiam, ut illa plena sit fumi & pollinis coquendo & molendo.
Pollinis. Farinæ tenuioris.
Ego sentio. Sanè ita existimo: ironicè. vel potius, ego sentio te esse infelicissimum: id autem ne absolveret interpellavit Micio.
Pergis ne? jurgari.
Ei rei. Nempe ad celebrandas Æschini nuptias.

SCENA QUARTA.

DEMEA.

Demea pœnè à Micione victus incipit mitescere.

NUNQUAM ità quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit
QUIN RES, ÆTAS, usus semper aliquid adportet novi,
Aliquid moneat, ut illa, quæ te scire credas, nescias;
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies. [adhuc,
Quod mihi nunc evenit: nam ego vitam duram, quam vixi usque
Propè jam excurso spatio, mitto: id quamobrem? re ipsa repperi
FACILITATE NIHIL homini esse melius, neque clementia.
Id esse verum, ex me, atque ex fratre, cuivis facile est noscere;
Ille suam semper egit vitam in otio, in conviviis;
Clemens, placidus, nulli lædere os, arridere omnibus:
Sibi vixit, sibi sumptum fecit; omnes benedicunt, amant.
Ego ille agrestis, sævus, tristis, parcus, truculentus, tenax,
Duxi uxorem; quam ibi miseriam vidi? nati filii,
Alia cura: porrò autem dum studeo, illis ut quamplurimum
Facerem, contrivi in quærundo vitam, atque ætatem meam,
Nunc exacta ætate, hoc fructi pro labore ab his fero
Odium: ille alter sine labore patria potitur commoda;
Illum amant, me fugitant; illi credunt consilia omnia,
Illum diligunt, apud illum sunt ambo: ego desertus sum:
Illum ut vivat optant, meam autem mortem expectant scilicet.
Ità eos meo labore eductos maximo, hic fecit suos
Paulo sumptu: miseriam omnem ego capio, hic potitur gaudia,
Age, age, nunc experiamur contra hæc, quid ego possiem

Subducta. Et nemo tam bene putatam & comparatam vitæ degendæ rationem habuit ducere, ait Donat. Est digitis computare, sed palam; subducere, clam & secum.

Nescias. Nescire & hactenus ignorasse videaris.

Prima. Carissima, optima.

Excurso spatio. Vita confecta in summa senectute.

Mitto. Repudio; condemno.

Id quamobrem? Cur autem desero illam vitam duriorem? quia nempe reperi &c.

Os. Neminem coram offendere: in os, subaudi solitus.

Sibi vixit. Suo more, arbitratu, commodo.

Facerem. Sub. lucri, pecuniæ compararem plurimum.

Fructi. Antiquè, pro, fructus.

Ille alter.. Micio fruitur omnibus commodis quæ patres è liberis possunt percipere.

Potitur commoda. Potior cum accus. antiquè ponebatur, ut fruor, utor &c. *Eductos*. Educatos. *Suos*. Sibi addictos & amantes. *Paulo*. Exiguo.

Blande

Blande dicere, aut benigne facere, quando eò provocat.
Ego quoque à meis me amari, & magnipendi postulo:
Si id fit dando, atque obsequendo, non posteriores feram,
Deerit? id mea minime refert, qui sum natu maximus.

Huc provocat. Me ad istam lenitatem & hilaritatem invitat.

Posteriores feram. Non ero inferior fratre. Primas, secundas, postremas ferre, sub. partes: sumptum à fabularum actoribus, inter quos præcipui, primas agere dicuntur, alii secundas, tertias &c.

Deerit. Sub. pecunia: opes hinc meæ minuentur.

Maximus. Adeóque morti vicinior, & qui paucioribus egeam.

SCENA QUINTA.

SYRUS, DEMEA.

Subeunte domum Micione, substiterat ante fores Demea secum ea, quæ audierat à fratre, reputans, hunc Micio rogat per Syrum, ne abeat longius: novam humanitatem induit Demea.

S. HEUS Demea, rogat frater ne abeas longius.
D. Quis homo? ô Syre noster, salve, quid fit? quid agitur?
S. Recte. D. optime est: jam nunc hæc tria primum addidi
Præter naturam, ô noster, quid fit? quid agitur?
Servum haud illiberalem præbes te, & tibi
Lubens bene faxim. S. gratiam habeo. D. atqui Syre
Hoc verum est, & ipsa re experiere propediem.

Hæc. Tria verba nempe, ô noster, quid fit, quid agitur. gratulatur sibi do tam nova sua urbanitate.

SCENA SEXTA.

GETA, DEMEA.

Ibat ad Micionem Geta cum Sostrata, incidunt in Demeam, qui novam affabilitatem præ se fert, ac Getam præter ingenium laudat.

G. HERA ego hinc ad hos proviso quàm mox virginem
Accersant: sed eccum Demeam; salvos sies.
D. Oh, qui vocare? G. Geta. D. Geta, hominem maxumi
Pretii esse hodie te judicavi animo meo.
Nam is mihi est profecto servus spectatus satis,
Cui dominus curæ est, ita ut tibi sensi, Geta.
Et tibi ob eam rem, si quid usus venerit,
Lubens bene faxim: meditor esse affabilis,
Et bene procedit. G. bonus es, cum hæc existimas.
D. Paulatim plebem primulùm facio meam.

Hera. Sostratam alloquitur.
Ad hos proviso.. Procedo ad ipsos, nempe Micionem & Æschinum, ut visam quando velint virginem, nempe Pamphilam, adduci.
Quammox. Adverbium est. cito, maturè.
Spectatus. Spectatæ & expertæ probitatis.
Si quid.. Si quid evenerit, opus fuerit. Si qua se occasio dederit.
Meditor... Dicit hoc submissa voce, & sibi nova sua humanitate gratulatur.
Existimas. Credis de me, loqueris. existimo sæpe sumitur pro, dico.
Primulùm. Primùm, primo loco: per *plebem* servos intelligit: populus honoratior est plebe; plebs, infimi civium.
Facio meam. Mihi concilio, demereor affabilitate mea.

SCENA SEPTIMA.

ÆSCHINUS, DEMEA, SYRUS, GETA.

Demea Æschini uxorem, ipsis parietibus dirutis, ut via sit commodior, adduci domum jubet.

Æ. OCCIDUNT me equidem, dum nimis sanctas nuptias
Student facere; in apparando consumunt diem.
D. Quid agitur Æschine? Æ. hem pater mi, tu hic eras?
D. Tuus hercle verò & animo, & natura pater,

Sanctas. Solemnes, religiosè apparatas.

Qui te emat plus quàm hosce oculos : sed cur non domum
Uxorem accersis ? Æ. cupio, verùm hoc mihi moræ est
Tibicina, & hymenæum qui cantent. D. ehò
Vín' tu huic seni auscultare ? Æ quid ? D. missa hæc face,
Hymenæum, turbam, lampadas, tibicinas;
Atque hanc in horto maceriam jube dirui,
Quantum potest; hac transfer, unam fac domum,
Transduce & matrem, & familiam omnem ad nos. Æ. placet,
Pater lepidissime. D. euge, jam lepidus vocor.
Fratri ædes fient perviæ, turbam domum
Adducet, sumptum admittet; multa: quid mea ?
Ego lepidus ineo gratiam. jube nunc jam
Dinumeret illi Babylo viginti minas.
Syre cessas ire, ac facere ? S. quid ago ? D. dirue:
Tu illas abi & traduce. G. Dî tibi, Demea,
Benefaciant, cum te video nostræ familiæ
Tàm ex animo factum velle. D. dignos arbitror.
Quid tu ais ? Æ sic opinor. D. multò rectius est
Quàm illam puerperam nunc duci huc per viam,
Ægrotam. Æ nihil enim vidi melius, mi pater.
D. Sic soleo: sed eccum Micio egreditur foras.

Tibicina. Sub. expecto: tibicinem expecto & homines qui cantent hymenæum: erat hymnus nuptialis ab Hymenæo nuptiarum Deo sic dictus.

Huic seni. Mihi seni.

Lampadas. Ducebatur uxor in mariti domum præeuntibus facibus quinque: illas ferebant pueri patrimi & matrimi, id est qui patrem & matrem habebant superstites.

Maceriam. Varro esse dicit parietem è lapidibus sive cæmento.

Quantum potest. Quanta vi & celeritate fieri potest maxima.

Hac. Per hanc viam, per maceriam dirutam. *Transfer* Domum ducito.

Transduce. transportari jube.

Perviæ. Apertæ & patentes.

Adducet. Micio frater.

Multa. Hæc omnia multi sunt impendii, ac sumptûs: vel, alia multa faciet.

Quid mea ? Sub. refert interest ?

Ineo gratiam. Mihi interim animos illorum concilio in gratiam eos amicos mihi comparo.

Illi. Sannioni, unde fuerat empta psaltria. Etsi autem in scena 4. actus 3. jam illi Sannioni persolutæ dicantur illæ 20. minæ, tamen id oblitus fuisse Demea dici potest; vel cum hoc ab Syro in memorata scena narraretur, non satis attendisse.

Babylo. Argentarius quidam.

Ex animo. Libenter, tam grato animo.

Factum. Sub. bene. Dii tibi benefaxint cum te video nostræ familiæ tam liberaliter velle benefactum; tam sponte gratificari.

Puerperam. Mulierem quæ modo peperit puerum.

SCENA OCTAVA.

Micio, Demea, Æschinus.

Demea immodica liberalitate pristinam parcitatis labem conatur eluere.

M. JUBET frater? ubi es? tune jubes hoc, Demea?
D. Ego verò jubeo, & in hac re, & aliis omnibus
Quammaximè unam facere nos hanc familiam,
Colere, adjuvare, adjungere. Æ. ità quæso pater.
M. Haud aliter censeo. D. imò hercle ità nobis decet.
Primùm hujus uxoris est mater. M. est: quid postea?
D. Proba, & modesta. M. ità aiunt. D. natu grandior.
M. Scio: D. parere jam diu per annos hæc non potest,
Nec qui eam respiciat, quisquam est, sola est. M. quam hic rem agit?
D. Hanc te æquum est ducere, & te operam, ut fiat, dare.
M. Me ducere autem? D. te. M. me? D. te inquam. M. ineptis. D. si tu sis homo,
Hic faciet. Æ. mi pater. M. quid tu huic asine auscultas? D. nihil agis
Fieri aliter non potest. M. deliras. Æ. sine te exorem mi pater.
M. Insanis? aufer te. D. age, da veniam filio. M. satin' sanus es? ego
Novus maritus anno demum quinto & sexagesimo
Fiam, atque anum decrepitam ducam? idne estis authores mihi?
Æ. Fac: promisi ego illis. M. promisti autem? de te largitor, puer.
D. Age, quid si quid te majus oret? M. quasi hoc non sit maximum.

Jubet frater? Audierat à Syro diruendam esse maceriam, admirans petit an id porro jubeat Demea.
Colere. Observare & amare nos invicem, *adjungere* demereri.
Primum. In primis, præ ceteris.
Hac. Pamphila uxor Æschini *hujus* habet matrem, nempe Sostratam.
Per annos. Propter senectutem.
Respiciat. Adjuvet.
Te ô Micio.
Ducere. Uxorem accipere.
Et te. O Æschine.
Ineptis. Desipis.
Si tu &c. O Æschine si generosè ac fortiter id aggrederis, Micio id faciet: hoc ipsi persuadebis.
Aufer. Sub. te, abi. apage. vel aufer manum qua mihi blandiris.
Da veniam. Annue quod petit.
Largitor. Largire: promitte liberaliter tua, non aliena.
Si quid. Sub. non ne faceres? quanto id magis facias quod est factu facillimum & minimum.

D. Age, da veniam. Æ. ne gravare. D. fac, promitte. M. non omittis?
[Micio.
Æ. Non, nisi exorem. M vis est hæc quidem. D. age, prolixè
M. Et si hoc mihi pravum, ineptum, absurdum, atque alienum avita mea
Videatur; si vos tantopere istuc vultis, fiat. Æ. bene facis,
Meritò te amo D. verùm quid ego dicam? hoc confit quod volo.
Quid nunc quod restat? Hegio his est cognatus proxumus,
Affinis nobis, pauper; bene nos aliquid facere illi, decet
M. Quid facere? D. agelli hic sub urbe est paululum quod locitas foras:
[fiet,
Huic demus qui fruatur M. paululum id autem? D. si multum
Faciendum est: pro patre huic est, bonus est, noster est, rectè datur.
Postremò non meum illud verbum facio, quod tu Micio
Bene, & sapienter dixti dudum; vitium commune omnium est,
QUOD NIMIUM ad rem in senecta attenti sumus: hanc maculam nos decet
Effugere: dictum est verè, & re ipsa fieri oportet, Micio.
M Quid istuc? dabitur quandoquidem hic volt. Æ. Mi pater.
D. nunc tu mihi es germanus pariter corpore & animo. M. Gaudeo.
D. SUO SIBI HUNC Gladio jugulo.

Age, prolixe. Age, liberaliter facito.

Confit. Conficitur: quod volo, nempe ut Sostrata fit uxor Micionis: vel, ut explicat *Donatus*, ut sumptum & turbam domum recipiat Micio, & ego ineam gratiam: quid ego jam faciendum proponam? quid restat ad cumulum liberalitatis?

Affinis nobis. uxoris cognati, marito affines sunt. *Donat.*

Sub urbe: Prope urbem.

Foras. Alicui ignoto, & alieno.

Fruatur. Id est, fructum capiat, non proprietate potiatur. *Donat.*

Paulum id autem? An vero ager ille tam exiguus est, quàm dicis?

Si multum fiet. Quamvis multum agri fit, illi tamen dandum.

Pro patre huic est. Vice patris est nurui nostræ: Pamphila hunc patris in loco habet.

Meum, illud facio: Tanquam à me ortam sententiam non sequor & adhibeo, sed à te potest etiam ita interpungi: non meum illud verbum: subaudiendo, est: facio quod tu dixisti bene & sapienter. legunt aliqui non incommodè: *postremo nunc meum illud verbum facio.* usurpo mihi sententiam à te dictam & ut vivendi normam deinceps habebo.

Suo sibi . . Illud *sibi* abundat & à veteribus eleganti[a]e cujusdam causa addebatur. Ita Plaut. suo sibi servit patri. Porro sententia versiculi est hæc: in Micionem fratrem meum pugno, lenitate & liberalitate, quam ille virtutem maxime amat ac profitetur ut suam: suis eum dictis capio: retorqueo in ipsum ea quæ in me dixit. Metaphora ducitur ab militibus, qui suis ipsorum telis aliquando in pugna conficiuntur.

SCENA NONA.

SYRUS, DEMEA, MICIO, ÆSCHINUS.

Demea liberalis & commodus esse pergit, Syrum libertate donandum curat, ejusque uxorem &c. deniqua quo consilio ea fecerit, docet.

S. FACTUM est, quod jussi, Demea.
D. Frugi homo es: ædepol hodie mea quidem sententia
Judico Syrum fieri esse æquum liberum. M. istunc liberum?
Quod nam ob factum? D. multa. S. ô noster Demea, ædepol vir bonus es.
Ego istos vobis usque à pueris curavi ambos sedulò.
Docui, monui, bene præcepi semper quæ potui omnia.
D. Res apparet; & quidem porrò: opsonare, lautiùs
Cibos condire, apparare de die convivium:
Non mediocris hominis hæc sunt officia. S. ô lepidum caput.
D. Postremò, hodie in psaltria ista emunda, hic adjutor fuit:
Hic curavit: prodesse æquum est, alii meliores erunt.
Denique hic vult fieri. M. vin' tu hoc fieri? Æ. cupio. M. si quidem
Tu vis, Syre ehò accede huc ad me, liber esto. S. bene facis.
Omnibus gratiam habeo, & seorsum tibi præterea Demea.
D. Gaudeo Æ. & ego. S. credo: utinam hoc perpetuum fiat gaudium,
Phrygiam ut uxorem meam, una mecum videam liberam.
D. Optumam quidem mulierem. S. & quidem tuo nepoti, hujus filio
Hodie primam mammam dedit hæc. D. hercle verò seriò.
Si quidem prima dedit, haud dubium quin emitti æquum siet.

Jussi. Jussisti. Diruta est maceria.
Frugi. Bonæ frugis, vir bonus.
Æquum &c æquum esse ut fiat liber.
Multa: Ob multa facta.
Et quidem porro. Et quidem etiré.
Opsonare. Cibos exquisitos emere.
De die. Interdiu: media die: solebant veteres sobrii cibum sumere duntaxat vesperi, aut si quid prandeient, leve hoc & exiguum erat.
Hæc: Obsonare apparare convivium.
Hic. Æschinus.
Liber esto. Cum libertatem servo dabant, solebant eum percutere alapa, vel manu prehensum circum agere & emittere.
Seorsum. Privatim.
Hercle, vero, serio: Tria sunt adverbia idem affirmantia.
Emitti: Liberum pronunciari solemni more.

M. Ob eam rem? D. ob eam: postremò à me argentum, quanti est, sumito.
S. Dî tibi Demea, oro omnes semper omnia optata offerant.
M. Syre processisti hodie pulchrè. D. si quidem prorsò Micio
Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paululum præ manu
Dederis, unde utatur: reddet tibi citò. M. istoc vilius
Æ. Frugi homo est. S. reddam hercle, da modo. M age, pater. Æ. pôst consulam
D. Faciet. S. ô vir optime. Æ ô mi pater festivissime.
M. Quid istuc? quæ res tam repente mores mutavit tuos?
Quod prolubium? quæ istæc subita est largitas? D dicam tibi,
Ut id ostenderem, quòd te isti facilem, & festivum putant,
Id non fieri ex vera vita, neque adeò ex æquo & bono,
Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo Micio.
Nunc adeò si ob eam rem vobis mea vita invisa est, Æschine,
Quia non ista prorsus injusta omnia omnino obsequor:
Missa facio; effundite, emite, facite quod vobis lubet.
Sed si id vultis potius, quæ vos propter adolescentiam
Minus videtis, magis impensè cupitis, consulitis parum,
Hæc reprehendere & corrigere me, & obsecundare in loco;
Ecce me, qui id faciam vobis. Æ. tibi pater permittimus;
Plus scis quid facto opus est: sed de fratre quid fiet? D. sine
Habeat, in istac finem faciat. Æ. istuc rectè. Plaudite.

Quanti est. Quanto pretio valet Phrygia.

Processisti. Rem bene gessisti, liber cum uxore factus es.

Paulum. Pecuniæ *pre manu* in manu.

Unde utatur. Ex quo argento aliquid conficiat lucri.

Istoc vilius. Syrus iste est vilior & nequior isto flocco, vel pulvisculo, adeoque non reddet.

Post consulam. Videro.

Prolubium. Promptus & lubens animus ad largiendum: ab impersonali, lubet prolubet. legunt alii *proluvium* à proluendo & accipiunt pro effusa liberalitate & quasi diluvio prodigalitatis.

Vera vita. Vera ratione, ex æquitate & virtute, quæ regulæ sunt bene vivendi.

Missa facio. Nempe ista omnia: omitto curam omnem vestri. legunt aliqui missos facio.

Obsecundare. Obsequi & indulgere, ubi decet.

Ecce me. Habetis me paratum ad hæc facienda.

Habeat. Callidiam uxorem ducat.

Finem faciat. Aliam ne amet.

Putant aliqui deesse scenam ultimam qua significetur esse agnita Callidia Hegionis filia, sed ejus patrem Hegionem esse ex nullo fabulæ hujus loco apparet, quod indicatum tamen, ex arte, oportuerat, ut fit in Andria: satis igitur est si Demea ex mera liberalitate quamvis ignotam muliercula Ctesiphoni condonet.

FINIS.

PUBLII TERENTII PHORMIO.

P. TERENTII PHORMIO.

ARGUMENTUM.

CHREMES & Demipho Athenienses fratres erant : Demiphoni filius erat nomine Antipho ; Chremes cum è Nausistrata uxore Atheniensi filium Phædriam haberet, aliam uxorem duxit in Lemno Ægei maris insula, quò itidem tidem commeabat, ac ne res pervulgaretur, Stilphonem se in Lemno vocari jusserat : Ex hac altera uxore cum filiam nomine Phanium suscepisset, postquam ea decimum quintum ætatis annum attigisset, egit cum fratre suo Demiphone ut Antiphoni ipsius Demiphonis filio uxor daretur, moxque cum matre Athenas è Lemno adduceretur clam Nausistrata priori Chremetis conjuge. Eam ob rem in Lemnum iter adornat Chremes ; verum cum in itinere ob morbum aut alia de causa diutius moraretur, illa ejus uxor altera è Lemno venit Athenas, ubi cum eum sub nomine Stilphonis omnibus ignoto frustra quæsivisset, dolore & morbo victa moritur, ejus filiam Phanium matris funus procurantem videt Antipho Demiphonis filius & clam, adjuvante parasito quodam Phormione, uxorem ducit. Reversus è Lemno Chremes, itemque Demi-

pho è Cilicia quò necessarium iter illi proxime fuerat, ubi rem audiunt, ægrè ferunt & eò usque conantur istas nuptias disjungere, dum tandem Chremes filiam suam Phanium agnoscit, quæ Antiphoni nupsisset, quod ipsum ambo peroptabant. Sed ecce tibi aliud malum : Phœdria Chremetis è Nausistrata filius psaltriam quandam uxorem acceperat inscio patre, ejusdem Phormionis opera : furit Chremes, sed precibus tamen & minis Nausistratæ quæ illius alterum conjugium à Phormione didicerat, mitigatus, Phœdriæ veniam dat.

Scena Athenis.

PERSONÆ.

DEMIPHO, } Fratres
CHREMES, } Athenienses.

ANTIPHO, Demiphonis filius.

NAUSISTRATA, uxor Chremetis prior.

PHOEDRIA, filius Chremetis è Nausistrata.

PHANIUM, filia Chremetis ex altera ejus uxore Lemnia persona muta.

SOPHRONA, Phanii nutrix.

PAMPHILA, uxor Phœdriæ, civis agnita, persona muta.

PHORMIO, Parasitus.

DORIO, mercator mancipiorum.

GETA, servus Demiphonis.

DAVUS, servus.

DORCIUM, ancilla.

CHARINUS, }
HEGIO, } Advocati.
CRITO, }

P. TERENTII

PHORMIO.

ACTA LUDIS ROMANIS : L. POSTUMIO ALBINO, L. CORNEL. MERULA ÆDILIB. CUR. EGERE L. AMBIVIUS TURPIO, L. ATTILIUS PRÆNESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI, TIBIIS IMPARIB. TOTA GRÆCA : APOLLODORI EPIDICAZOMENOS. FACTA QUARTO, CN. FANNIO, M. VALERIO MESSALA COSS.

Phormio. Ita comœdia tota inscribitur à Phormione una ex ejus personis præcipuis, cujus sunt in illa partes si non dignitate, at certe in agendis ac miscendis rebus, primæ.

Ludis Romanis. Erant illi Romæ antiquissimi : Jovi, Junoni & Minervæ fiebant. magni vocabantur ob antiquitatem, sumptum, & celebritatem.

Egerunt. Actores præcipui fuere.

Tibiis imparibus &c. Nempe unâ dextrâ, & alterâ finistrâ, qui *modus phrygius* dicebatur, mixtus ex acuto & gravi sono. Dextra enim tibia, ita dicta quia dextra oris parte inflabatur, unico foramine eoque apertiori utebatur, unde gravior existebat sonus : sinistra tibia, duplici; unde sonus acutior. Si duæ dextræ tibiæ inflarentur, *modus Dorius* erat; si duæ synistræ, *Lydius* cui affinis, *Sarranus* sive *Tyrius*. & tunc paribus, tibiis modi illi fieri dicebantur.

Tota græca &c. E græco Poëta Apollodoro tota in latinum sermonem conversa : & Græce inscripta, ἐπιδικαζόμενος, quæ vox Græca eum significat, qui in judicio cum altero contendit : ita vocabat Antiphonem Apollodorus quia illi fictam litem intendit Phormio, ut eum cogat Phanium uxorem ducere : vel, eum qui jure aliquid obtinet ipsi adjudicatum; & talis est Phormio secundum quem fertur sententia.

C. Fannio &c. anno ab urbe condita 593. ante Christum 159.

PROLOGUS.

Poëta cujusdam à quo fuerat lacessitus, maledictis breviter respondet; deinde attentionem à spectatoribus postulat.

Postquam poëta vetus poëtam non potest
Retrahere à studio, & transdere hominem in otium;
Maledictis deterrere, ne scribat, parat:
Qui ita dictitat, quas antea fecit fabulas,
Tenui esse oratione, & scriptura levi:
Quia nusquam scripsit insanum adolescentulum
Cervam videre, fugere, & sectari canes,
Et eam plorare, orare ut subveniat sibi.
Quod si intelligeret, cum stetit olim nova;
Actoris opera magis stetisse, quàm sua:
Minus multo audacter quàm nunc lædit, læderet;
Et magis placerent, quas fecisset fabulas.
Nunc si quis est; qui hoc dicat, aut sic cogitet,
Vetus si poëta non lacessisset prior,
Nullum invenire prologum potuisset novus
Quem diceret, nisi haberet, cui malediceret:
Is sibi responsum hoc habeat; in medio omnibus
Palmam esse positam, qui artem tractant musicam;
Ille ad famem hunc ab studio studuit rejicere:
Hic respondere voluit, non lacessere.

Poëta vetus. Aliquis invidus & æmulus Terentii. Lucium Lavinium hunc fuisse volunt.

Poëtam. Terentium.

Transdere. Traducere: efficere ut cesset à scribendis comœdiis, & in otio quiescat.

Scriptura. Stylo genere scribendi.

Quia nusquam. Hoc ab aliqua ßtius veteris poëtæ Comœdia sumit, & ut insulsum ac puerile Terentius irridet. inducebat ille adolescentem dementatum, qui videre sibi videretur cervam, canibus insequentibus, plorantem & auxilium adolescentis orantem.

Olim cum stetit, Cum olim ejus (nempe veteris poëtæ) comœdia benigne à populo accepta fuit, & probata; quando prima vice acta est. stare fabula dicitur quæ placet; cadere, quæ exploditur.

Actoris opera &c. Id magis factum esse quia optimi erant actores, quàm quod ipsa comœdia bona & bene scripta esset.

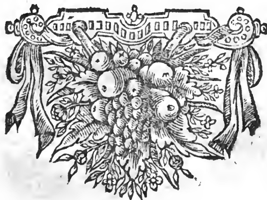
In medio &c. Gloriam poëseos omnibus ex æquo propositam esse; omnes ad eam aspirare posse. Musicam appellat artem poëticam quia Musæ illi præsunt, vel quia numeris certis & pedibus, ut musica, continetur.

Ad famem Ad inopiam redigere abducendo illum à studio & poësi.

Benedictis

Benedictis si certasse, audisset bene:
Quod ab ipso allatum est, id sibi esse rellatum putet.
De illo jam finem faciam dicundi mihi,
Peccandi cum ipse de se finem non facit.
Nunc quid velim, animum attendite: apporto novam
Epidicazomenon quam vocant comœdiam
Græci, Latini Phormionem nominant,
Quia primas partes qui aget, is erit Phormio
Parasitus; per quem res agetur maxime.
Voluntas vestra si ad poëtam accesserit,
Date operam. adeste æquo animo per silentium;
Ne simili utamur fortuna, atque usi sumus,
Cum per tumultum noster grex motus loco est:
Quem actoris virtus nobis restituit locum,
Bonitásque vestra adjutans, atque æquanimitas.

Audisset bene. Dicta illi fuissent bona. *Quod.* Quæ maledicta.
Cum ipse. Quamvis.
Voluntas. Benignitas, favor.
Date operam. Sedulo attendite.
Per tumultum Qui contingerat, cum spectatores de sedilibus disceptarent; aut aliam, ut fit, ejusmodi rixam movissent. id autem contigit cum exhiberetur Hecyra. *Donat.*
Grex. Actorum turma.
Motus loco est. Theatrum deserere coactus est, in quod tamen rediit eorumdem actorum aut unius ex illis præcipua constantia, & vestra bonitate adjuvante.

M

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

DAVUS.

Davus pecuniam Getæ debitam afferens de servorum conditione misera conquiritur.

MICUS summus meus, & popularis Geta
Heri ad me venit; erat ei de ratiuncula
Jam pridem apud me relliquum pauxillulum
Nummorum, id ut conficerem; confeci, affero.
Nam herilem filium ejus duxisse audio
Uxorem; ei credo munus hoc corraditur.
QUAM INIQUE comparatum est, hi qui minus habent
Ut semper aliquid addant divitioribus!
Quod ille unciatim vix de demenso suo,
Suum defrudans genium, comparsit miser,
Id illa universum abripiet, haud existumans
Quanto labore partum: porrò autem Geta

Popularis. Ejusdem gentis, patriæ, conditionis.

Ratiuncula. Exigua pecuniæ summa illi à me debita.

Id ut conficerem. Ut alicunde sibi hanc summam reperirem. sub. rogans.

Herilem. . Filium ejus heri seu Domini. nempe antiphonem Demiphonis filium. Is enim, absente patre, fictam sibi litem à Phormione intendi passus Phanium ducere cogebatur vide Ac. 1. sc. 2.

Uxorem. Phanium ei ut detur Phanio. *Corraditur.* A Geta vix colligitur.

Demenso. De quotidiano cibo, de mensura frumenti sibi per singulos menses ab hero dari solita. . servi quaternos modios frumenti accipiebant in mensem: demensum à metiendo: ita Plautus demonsum cibum appellat.

Defrudans genium. De victu quotidiano aliquid detrahens necessitati & naturæ subducens. Genius apud veteres erat vel anima cujusque hominis, vel Deus quidam vitæ singulorum præses, qui cum ipsis gigneretur unà & moreretur, quem voluptate & iis omnibus quibus alitur vita & fovetur, gaudere maximè putabant; hinc indulgere genio est dulcia carpere, sectari voluptates; contra vero, genium defraudare parcè vesci ac duriter.

Comparsit. à comparco multa parsimonia collegit, parcendo conservavit.

Existumans. Nullam habens rationem.

Ferietur alio munere, ubi hera pepererit:
Porrò alio autem, ubi erit puero natalis dies,
Ubi initiabunt: omne hoc mater auferet,
Puer causa erit mittundi: sed videón' Getam?

Ferietur. Quasi novo vulnere.
Initiabunt. A lacte depellent. initiare propriè est consecrare: pue os, cum ablactabantur, consecrari mos erat Deabus tribus, uni quæ cibo præerat, Eduliæ; alteri quæ potui, Poticæ; tertiæ, quæ cunis, Cubæ.

SCENA SECUNDA.

GETA, DAVUS.

Davus offert Getæ quam debebat pecuniam, mox, ut fit, inter se fabulantes de Phædria & Antiphone, quæ ab auditoribus sciri erat opus, pulchrè narrant.

G. SI quis me quæret rufus ... D. præstò est, desine. G. oh,
At ego obviam conabar tibi Dave. D. accipe, hem;
Lectum est, conveniet numerus, quantum debui.
G. Amo te, & non neglexisse habeo gratiam.
D. Præsertim ut nunc sunt mores; adeò res rediit,
Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.
Sed quid tu es tristis? G. ego ne? nescis quo in metu, &
Quanto in periculo sim. D. quid istuc est? G. scies,
Modò ut tacere possis. D. abi sis insciens,
Cujus tu fidem in pecunia perspexeris,
Verêre verba ei credere? ubi quid mihi lucri est
Te fallere? G. ergo ausculta. D. hanc operam tibi dico?
G. Senis nostri, Dave, fratrem majorem Chremem
Nostíne? D. quid ni? G. quid ejus gnatum Phædriam?
D. Tanquam te. G. evenit senibus ambobus simul
Iter illi in Lemnum ut esset, nostro in Ciliciam
Ad hospitem antiquum; is senem per epistolas
Pellexit, modonon MONTES AURI POLLICENS.

Conabar. Ire incipiebam, meditabar.
Lectum est. Sub. argumentum. probatum & spectatum est.
Conveniet. Congruet summæ debitæ: tantum est, quantum debeo.
Adeo. Eo ventum est improbitatis.
Ubi. Deinde, quanam in re.
Hanc &c. Id ago, tibi ausculto
Senibus. Ut esset iter ambobus senibus, *illi*, nempe Chremi.
Nostro. Demiphoni.
Ciliciam. Est regio Asiæ minoris è regione Cypri & Ægipti.
Pellexit. Impulit ad iter in Ciliciam suscipiendum.
Modonon Fermè, propemodum.
Montes auri. Proverbialis hyperbole est de iis qui immensa promittunt.

D. Cui tanta erat res, & supererat? G. desinas:
Sic est ingenium. D. oh, regem me esse oportuit.
G. Abeuntes ambo hinc tum senes, me filiis
Relinquunt quasi magistrum. D. ô Geta, provinciam
Cepisti duram. G. mihi usus venit hoc, scio:
Memini relinqui me, Deo irato meo:
Cœpi adversari primò: quid verbis opus est?
Seni fidelis dum sum, scapulas perdidi.
D. Venêre in mentem istæc mihi, nam quæ inscitia est,
Adversum stimulum calces? G. cœpi his omnia
Facere, obsequi quæ vellent. D. scisti UTI FORO.
G. Noster mali nihil quidquam primò: hic Phædria
Continuò quandam nactus est puellulam
Citharistriam, hanc amare cœpit perdite.
Ea serviebat mangoni impurissimo;
Neque, quod daretur quidquam; id curarant patres.
Restabat aliud nihil, nisi oculos pascere,
Sectari, in ludum ducere, & reducere:

spesque amplissimas ostentant, à Persarum arrogantia ducta, qui propter auri venas in Perside frequentes, aureos montes jactabant. Plaut. Stic. *Neque ille sibi mereat Persarum montes qui esse aurei perhibentur?*

Cui tanta &c. Sententia est: qui fieri potuit ut lucri spe proposita Demipho iter illud difficile obiret, qui tam dives esset?.. An Domino suo pollicebatur hæc, cui tanta erat res. *Donat.*

Regem. Divitem instar regis. hoc ait; certè ego, si dives, si rex essem, non id facerem quod Demipho, pecuniæ causa tantum laborem non sumerem.

Filiis. Phœdriæ & Antiphoni.

Provinciam. Munus, officium.

Usus venit. Ut ut est, ita contigit.

Deo irato meo. Deum unicuique suum quemdam veteres putabant esse, qui bonæ ipsorum aut malæ fortunæ esset, auctor; Genium appellabant.

Adversari. Resistere adolescentum cupiditatibus.

Fidelis. Qui me jusserat adolescentes observare, & in officio continere; fidus est amicus, inquit *Donat.* fidelis servus.

Perdidi. Humeros loris & vulneribus perditos & contusos habeo. Et bene retulit, *perdidi*, cum antea dixisset: *fidelis* fidelis enim officium est servare aliquid. *Donat.*

Venere... Prævidebam hæc tibi eventura, te ab adolescentibus male mulctandum: est enim hominis imprudentis iis repugnare quos vincere nequeas, eos provocare qui lacessiti noceant. hoc significant eæ voces. *Adversus stimulum calces.* subaudi, jactare. ducta metaphora est à bobus quos agricolæ, dum arant, stimulis, hoc est, lignis ferro acuto præfixis urgent à tergo & fodiunt; quod si quando boves calcibus jactatis repugnent adversus stimulum, gravius et iam læduntur & punguntur. vel ab equis qui cum calcaribus stimulati calcitrant., gravius punguntur.

Scisti uti foro. Tempori servire; te rebus accommodare. sumptum est proverbium à mercatoribus qui advendendas suas merces consulunt forum seu macellum, eas tanti vendunt, quanti venduntur in foro &c.

Noster. Antipho heri mei filius.

Mali nil. Sub. agere, moliri.

Quod daretur. Subaudi, erat, suppetebat: nihil habebant pecuniæ, quod mercatori darent ad emendam puellam. *Sectari.* Comitari.

Ludum. Locum ubi discebat fidibus canere. omnis locus exercitii, ludus apud latinos vocatur, ut schola apud Græcos.

Nos otiosi operam dabamus Phædriæ.
In quo hæc discebat ludo, ex advorsum ei loco
Tonstrina erat quædam, hic solebamus fere
Plerumque eam opperiri, dum inde iret domum.
Intereà dum sedemus illic, intervenit
Adolescens quidam lacrumans, nos mirarier,
Rogamus, quid sit: Nunquam æquè inquit ac modò
Paupertas mihi onus visum est & miserum, & grave.
Modò quandam vidi virginem hîc viciniæ
Miseram, suam matrem lamentari mortuam.
Ea sita erat ex advorso; neque illi benevolens,
Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculam;
Quisquam aderat, qui adjutaret funus; miseritum est,
Virgo ipsa facie egregia; quid verbis opus est?
Commôrat omnes nos: ibi continuo Antipho,
Voltísne eamus visere? alius, censeo,
Eamus; duc nos sodes: imus, venimus,
Videmus: virgo pulchra, & quò magis diceres,
Nihil aderat adjumenti ad pulchritudinem:
Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida;
Lacrumæ, vestitus turpis; ut, ni vis boni
In ipsa inesset forma, hæc formam extinguerent.
Ille qui illam amabat fidicinam, tantummodò,
Satis, inquit, scita est: noster vero ... r. jam scio:
Amare cœpit. c. scin' quàm? quò evadat vide:
Postridie ad anum rectà pergit, obsecrat,
Videndi ut faciat copiam; illa enim negat,
Neque eum æquum ait facere, illam civem esse Atticam;
Bonam bonis prognatam: si uxorem velit,
Lege id licere facere; sin aliter, negat.
Noster quid ageret nescire, & illam ducere

Operam dabamus. Ego & Antipho assidebamus, comitabamur, juvabamus Phœdriam.

Inde Ex ludo.

Domum. Suam.

Mihi onus visum est. Nunquam antea æque ac nunc intellexi quam grave esset hominibus paupertas onus.

Hic viciniæ. In hac vicinia. adverbia loci ponuntur interdum cum genitivo: eo loci, ubi gentium &c.

Ea. Matris illius mortuæ cadaver erat ex adverso virginis, ante os, in conspectu positum: vel, ipsa Virgo mihi ex adverso erat posita, ut facile posset aspici.

Miseritum est. Ejus misertus sum.

Commôrat. miseratione commoverat.

Alius. Unus quidam, ex iis qui aderant, ait, censeo eamus.

Passus. Temere dispersus.

Horrida. Incompta, neglecta.

Ni vis boni &c. Ut hæc omnia sufficerent ad formam extinguendam, nisi ea præstans foret. Vis boni, copia pulchritudinis, & præstantia.

Ille. Phœdria.

Scita. Venusta.

Noster. Antipho.

Scin' quàm. Scisne quantum.

Quo evadat. Quo eum cupiditas abripiat, quo perveniat.

Bonam &c. Honestam, & honesto loco natam.

Cupiebat, & metuebat absentem patrem.
D. Non, si redisset pater ei veniam daret?
G. Illéne innotatam virginem, atque ignobilem
Daret illi? nunquam faceret. D. quid fit denique?
G. Quid fiat: est parasitus quidam Phormio,
Homo confidens, qui (illum Dî omnes perduint)
D. Quid is fecit? G. hoc consilium, quod dicam, dedit.
Lex est, ut orbæ qui sint genere proximi,
His nubant, & illos ducere eadem hæc lex jubet.
Ego te cognatum dicam. & tibi scribam dicam:
Paternum amicum me assimulabo virginis;
Ad judices veniemus; qui fuerit pater,
Quæ mater, qui cognata tibi sit, omnia hæc
Confingam, quod erit mihi bonum, atque commodum.
Cum tu horum nihil refelles, vincam scilicet.
Pater aderit: mihi paratæ lites, quid mea?
Illa quidem nostra erit. D. jocularem audaciam.
G. Persuasit homini: factum est, ventum est, vincimur,
Duxit. D. quid narras? G. hoc, quod audis. D. ô Geta,
Quid te futurum est? G. nescio hercle: unum hoc scio,
Quod fors feret, feremus æquo animo. D. placet:
Hem istuc viri est officium. G in me omnis spes est mihi.
D. Laudo. G. ad precatorem abeam, credo, qui mihi
Sic oret: Nunc amitte quæso hunc; cæterùm
Posthac si quidquam... nihil precor: tantummodo
Non addat; ubi ego hinc abiero, vel occidito.
D. Quid ille pædagogus, qui citharistriam?
Quid rei gerit? G. sic, tenuiter. D. non multum habet

Veniam. Ducta uxoris se inscio, & absente.
Quid fiat. Sub. rogas.
Qui illum. Vel istud *Qui* refertur ad ea quæ sequuntur, qui hoc consilium dedit; vel ponitur pro utinam.
Perduint. Perdant.
Ut orbæ.. Ordo est, ut orbæ, id est fœminæ parentibus orbatæ iis nubant qui sunt genere proximi.
Nubant. Nubit fœmina; ducit vir.
Scribam dicam. Litem intendam, græca phrasi: δίκην γράφεσθαι. dica est actio qua pugnamus cum aliquo in judicio.
Qui cognata. Quo pacto.
Quod erit:. Quatenus mihi & meæ causæ utile esse videbitur.
Pater aderit. Redibit pater tuus Demipho, fat scio, & mihi litem attendet, sed hoc parum curo, modo habeas uxorem illam.
Jocularem. Quæ joco & fabulæ similior sit, quam rei gestæ.
Homini. Antiphoni.
Ventum est. In jus.
Istbuc. Fortiter quæ accidunt ferre.
Ad precatorem &c. Ego ne confugerem ad aliquem deprecatorem qui pro me sic herum oraret: parce illi quæso nunc, si quid postea peccaverit, non deprecabor quin pœnas det: modo etiam iste deprecator hoc non addat; per me licet eum etiam occidas, ubi ego à te discessero.
Amitte. Dimitte, abire inultum patere.
Pædagogus ille. De Phœdria loquitur, qui instar pædagogi & moderatoris Citharistriam in ludum ducebat & reducebat.
Sic. Gestu adjuvandum hoc, &

Quod det, fortasse? G imò nihil nisi spem meram.
D. Pater ejus rediit, an non? G nóndum. D quid? senem
Quoad expectatis vestrum? G. non certum scio:
Sed epistolam ab eo allatam esse audivi modo,
Et ad portitores esse delatam; hanc petam.
D. Nunquid Geta aliud me vis? G. ut bene sit tibi.
Puer heus: nemón' huc prodit? cape, da hoc Dorcio.

nutu, quo significetur lentè rem procedere, frigere hoc negotium.
Pater. Chremes.
Portitores. Sunt homines in portubus à principe positi, ut vectigal rerum inferendarum, & exportandarum accipiant.
Hanc petam. Eo ad portitores ut hanc epistolam ab iis petam.
Aliud. Præter argentum quod tibi attuli.
Puer. Aliquem è servulis qui intus sunt, inclamat.
Hoc. Argentum.
Dorcio. Nomen fœminæ: erat forte uxor Getæ.

SCENA TERTIA.

ANTIPHO, PHÆDRIA.

Conqueruntur de sua invicem sorte adolescentes.

A. ADEONE rem rediisse, ut qui mihi consultum optimè velit esse,
Phædria, patrem extimescam; ubi in mentem ejus adventi venit?
Quod ni fuissem incogitans, ità eum expectarem, ut par fuit.
P. Quid istuc est? A. rogitas, qui tam audacis facinoris mihi conscius sis?
Quod utinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset,
Neu me cupidum eò compulisset, quod mihi principium est mali.
Non potitus essem; fuisset tum illos mihi ægrè aliquot dies:
At non quotidiana cura hæc angeret animum. P. audio.
A. Dum expecto, quàm mox veniat, qui adimat hanc mihi consuetudinem.

Adeon'. Eóne me devenisse infelicitatis, ô Phœdria, ut extimescam patrem qui mihi velit optimè consultum, id est, qui me unice diligat, & omnia mihi bene evenire cupiat.
Adventi. Antiquo more, pro adventûs.
Quodni. Istud *quod* abundat, vel est atqui. *Incogitans.* Imprudens.
Ut par fuit. Ut bonum filium decuit qui patrem quam primum venire percupit.
Quod utinam.. Vel istud *quod* inchoandæ tantum sententiæ hic, ut aliàs sæpæ, servit; vel *id*, quæ vox proximè sequitur, abundat.
Utinam ne. Utinam non.
Non potitus essem. Non duxissem illam Citharistriam.
Fuisset mihi ægrè. Doluissem, in mœrore fuissem.
Adimat. Qui mihi eripiat illam uxorem.

P. Aliis quia deſit, quod amant, ægrè eſt: tibi quia ſupereſt, dolet
Amore abundas, Antipho.
Nam tua quidem hercle certò vita hæc expetenda optandáque eſt,
Ità me Dî bene ament: ut mihi liceat tam diu quod amo, frui,
Jam depaciſci morte cupio: tu conjicito cætera,
Quid ego ex hac inopia nunc capiam, & quid tu ex iſtac copia.
Ut ne addam, quòd ſine ſumptu, ingenuam, liberalem nactus es:
Quòd habes, ità ut voluiſti, uxorem ſine mala fama; palàm
Beatus: ni unum hoc deſit, animus qui modeſte iſtæc ferat.
Quòd ſi tibi res ſit cum eo mercatore quo cum mihi eſt, tum ſētias:
Ita plerique ingenio ſumus omnes, NOSTRI NOSMET POENITET.
A. At tu mihi contra nunc vidêre fortunatus Phædria,
Cui deintegro eſt poteſtas etiam conſulendi quid velis
Retinere, amare, admittere: ego in eum incidi infelix locum,
Ut neque mihi ejus ſit amittendi, nec retinendi copia.
Sed quid hoc eſt? videón' ego Getam currentem advenire huc?
Is eſt ipſus: hei timeo miſer, quam hic mihi nunc rem nuntiet.

Deſit. Deficit, deeſt.

Abundas. Felix es in amore: habes id abundè quod amas.

Ita me &c. formula bene ſibi precandi.

Ut mihi &c. Ordo eſt, jam cupio mortem depaciſci, id eſt, pactionem tranſigere & accipere conditionem hanc ut moriar, modo ut mihi liceat tandiu, quandiu tibi licuit, eo frui quod amo, eam uxorem ducere quam depereo.

Cætera. Relinquo tibi conjicienda cætera; nempe, quid ego *capiam* nempe moleſtiæ; quanto in dolore curáque ſim, *ex hac inopia*; id eſt, difficultate ducendæ uxoris quam cupio.

Palam. Sine dubio.

Modeſtè. Benignè, ſapienter & cùm gaudio.

Tum ſentias. Tum enimvero poſſes intelligere quam malè mecum agatur; quam ſis beatus.

Ingenio. Indole. ita ſumus comparati.

Pœnitet. Noſtræ nos ſortis piget, laudamus alienam.

SCENA QUARTA.

GETA, ANTIPHO, PHÆDRIA.

Narrat Antiphoni Geta Patrem è Cilicia reducem adesse : fugit Antipho conspectum patris. Remanent Phædria & Geta ad eum excipiendum & purgandum Antiphonem.

G. NULLUS es Geta, nisi aliquod jam tibi consilium celere repereris :
Ita nunc imparatum subito tanta te impendent mala,
Quæ neque uti devitem scio, neque quo modo me inde extraham,
(Nam non potest celari nostra diutius jam audacia)
Quæ si non astu providentur, me aut herum pessundabunt.
A. Quidnam ille commotus venit? G. tum, temperis punctum mihi
Ad hanc rem est : herus adest A. quid istud mali est?
G. Quod cum audierit, quod ejus remedium inveniam iracundiæ?
Loquârne? incendam; taceam? instigem; purgem me? LATEREM LAVEM: [animi,
Eheu me miserum, cum mihi paveo, tum Antipho me excruciat
Ejus me miseret, ei nunc timeo, is nunc me retinet : nam absque eo esset,
Rectè ego mihi vidissem, & senis essem ultus iracundiam,
Aliquid convasassem, atque hinc me conjicerem protinus in pedes.
A. Quam hic fugam, aut furtum parat?
G. Sed ubi Antiphonem reperiam? aut qua quærere insistam via?

Nullus es. Periisti : actum est de te.
Celere. Neutrum vetus.
Te impendent. antiquè, pro tibi : in te pendent. *Uti.* Quomodo.
Astu. Fraude, consilio.
Quidnam. Propter quidnam, cur.
Temperis punctum. Tempus brevissimum, momentum.
Quod quum audierit. Cum herus Demipho audierit Antiphonem filium uxorem duxisse.
Laterem lavem. Frustra laborem. proverbium hinc ductum quod later id est, terra cocta & in lapidem durata colorem ab igne sic ducat fere rubrum, interdum lividum, ut elui aqua non possit : unde laterem lavare, est operam perdere.
Excruciat animi. Istum genitivum adhibebant veteres in perturbationibus significandis; pendere animi, incertus animi . . .
Absque eo esset. Nisi me retine et Antipho si meum tantum periculum hoc esset, ac non illius etiam.
Vidissem. Consuluissem, providissem.
Convasassem. Aliquid furto rapuissem, & sarcinulam confecissem meam.
Conjicerem in pedes. Fugerem.

P. Te nominat. A. nescio quod magnum hoc nuntio expecto malum.
P. Ah, sanúsne es?
G. domum ire pergam, ibi plurimum est. P. revocemus hominem. A Sta illico. G. Hem. [obviam.
Satis pro imperio quisquis es. A Geta G. ipse est, quem volui
A. Cedò quid portas obsecro? atque id (si potes) verbo expedi.
G. Faciam. A. eloquere G modo apud portum... A. meúmne? G. Intellexti. A. Occidi. G. Hem.
A. Quid agam? P. quid ais? G. hujus patrem vidisse me, patruum tuum [miser?
A. Nam quod ego huic nunc subito exitio remedium inveniam
Quòd si eò meæ fortunæ redeunt, Phanium abs te ut distrahar,
Nulla est mihi vita expetenda. G. ergo istæc cum ita sint, Antipho,
Tantò magis te advigilare æquum est, fortes fortuna adjuvat.
A. Non sum apud me G. atqui opus est nunc, cum maximè, ut sis, Antipho
Nam si te senserit timidum pater esse, arbitrabitur
Commeruisse culpam. P. hoc verum est. A. non possum immutarier.
G Quid faceres, si aliud quid gravius tibi nunc faciundum foret?
A. Cum hoc non possum, illud minus possem. G hoc nihil est, Phædria: ilicet;
Quid conterimus operam frustra, quin abeam? P. & quidem ego. A. obsecro. [plamini, hem,
Quid si assimulabo, satín' est? G. garris. A voltum contem-
Satín' sic est? G. non. A. quid si sic? G. propemodum. A. quid si sic? G sat est.
Hem istuc serva: & verbum verbo, par pari, ut respondeas;

Pro imperio. Arrogantem & imperiosum in modum stare me jubes.
Apud portum. Sub vereri.
Nulla Non certum est mihi mori.
Apud me Mei compos.
Vt sis. Apud te.
Immutarier. Mutare indolem timidam.
Hoc. Immutari, metum excutere.
Illud. Facere aliquid audacter in graviore malo non possem, quod majus est quam metum deponere.
Hoc nihil est Hoc, id est, hic Antipho *nihil est.* nullius est animi & consilii: neutro genere per contemptum utebantur pro masculino: vel *hoc*, id est, quod ille dicit, & cogitat, leviculum est ac meticulosum; abeamus. *Ilicet.* adverbium hoc dicebatur judicibus per præconem, cum è consilio dimittebantur, compositum exire & licet. Sensus igitur est, ire licet nobis, discedamus hinc.
Et quidem ego. Sub. abeo.
Obsecro. Rogat ut maneant.
Si assimulabo. Si simulo audacem, si confidentis vultum sumam & speciem.
Satin' est. Satisne videor hoc vultu compositus ad audaciam & constantiam?
Serva. Ita compositus mane, & assimulatus, ut nunc es.
Vt respondeas. Sub. vide, fac,

Ne te iratus suis sævidicis dictis protelet. A. scio.
G. Vi coactum te esse invitum, lege, judicio: tenes?
Sed quis hic est senex, quem video in ultima platea? A. ipsus est:
Non possum adesse. G. ah, quid ais? quò abis, Antipho? mane,
Mane, inquam. A. egomet me novi, & peccatum meum,
Vobis commendo Phanium, & vitam meam.
P. Geta quid nunc fiet? G. tu jam lites audies.
Ego plectar pendens, nisi quid me fefellerit.
Sed quod modò hic nos Antiphonem monuimus,
Id nosmetipsos facere oportet, Phædria.
P. Aufer mihi, oportet; quin tu quod faciam impera.
G. Meministin' olim ut fuerit vestra oratio,
In re incipiunda ad defendendam noxiam?
Justam illam causam, facilem vincibilem, optumam.
P. Memini. G. hem, nunc ipsa eâ est opus, aut, siquid potest,
Meliore, & callidiore. P. fiet sedulò.
G. Nunc prior adito tu, ego in insidiis hic ero
Succenturiatus, si quid deficies. P. age.

Sævidicis. Sævis & atrocibus.
Protelet. Proturbet, exagitet, differat ac longè protrudat.
Coactum. Ut uxorem absente patre duceres.
Lege, judicio. Vide scenam 2. hujus actus. *Ultima.* Extrema.
Adesse. Diutius hic esse, ejus conspectum sustinere.
Plectar. Feriar, verberabor.
Pendens. Solebant alligare sublimes servos, & ita loris cædere..
Facere. Ut minimè timidi simus.
Aufer &c. Noli dicere, oportet; sed quid mihi faciendum sit, præcipe.
Vestra oratio. Quibus rationibus uteremini, cum id inciperetis facinus, ut illud defenderetis, atque amoveretis culpam à vobis? nempe dicebatis illam esse justam causam quæ apud judices vinci & obtineri posset &c.
Noxia. Pœna, culpa.
Ea. Oratione, defensione.
Si quid potest. Si quid esse potest ea melius.
Adito. Occurre patri.
Succenturiatus. Tibi substitutus, ut eum deficies erisque defatigatus, ego recens & integer prodeam. succenturiati propriè milites ii dicebantur qui ad replendam centuriam & ordinem parabantur, maximè in collocandis insidiis, ut in locum sauciorum aut cæsorum subirent.

SCENA QUINTA.

DEMIPHO, GETA, PHÆDRIA.

Adest Demipho, nuptias Antiphonis ægre admodum ferens: sed Antiphonem absentem Phædria superveniens ac Geta defendunt. Demipho jubet sibi adduci Phormionem.

D. ITANE tandem uxorem duxit Antipho injussu meo?
Nec meum imperium (age, mitto imperium) non simultatem meam
Revereri? saltem non pudere? ô facinus audax, ô Geta
Monitor. G. vix tandem. D. quid mihi dicent? aut quam causam reperient? [mihi?
Demiror. G. atqui reperi jam, aliud cura. D. ânne hoc dicent
Invitus feci, lex coëgit: audio, & fateor. G. places.
D. Verùm scientem, tacitum, causam tradere adversariis,
Etiámne id lex coëgit? P. illud durum. G. ego expediam, sine.
D. Incertum est quid agam, quia præter spem, atque incredibile hoc mihi obtigit.
Ità sum irritatus, animum ut nequeam ad cogitandum instituere.
QUAMOBREM OMNES, cum secundæ res sunt, maximè
Meditari secum oportet, quo pacto advorsam ærumnam ferant.
Pericla, damna, exilia peregre rediens semper cogitet,
Aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiæ.
Communia esse hæc; fieri posse; ut nequid animo sit novum:
Quidquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.
G. O Phædria incredibile est, quanto herum anteeo sapientia:
Meditata mihi sunt omnia mea incommoda, herus si redierit,

Mitto imperium. Non loquor de imperio & voluntate mea quam contempsit; non revereri non extimuisse saltem ne me iratum haberet ac offensum? sub. oportuit, nonne oportuit eum revereri &c.

O Geta monitor. Hæccine sunt præcepta & monita quæ filio, absente me, dedisti, Geta, cui eum commiseram educandum?

Vix tandem. Sub. me appellat, mei meminit, expectaverat enim Geta ut se primum omnium, ut huic rei caput, nominaret. dicit hoc & alia quæ sequuntur multa, nondum conspectus à sene, & demissa voce.

Demiror. Nescio: nam admirationem ignorantia facit *Donat.*

Reperire. Quod dicam.

Aliud cura. Ne sis sollicitus de nostra excusatione, parata est: alias res cura, ô bone Demipho.

Places. Rectè aïs.

Scientem. Volentem & prudentem.

Causam tradere. Ita negligenter se apud judices defendere, ut causam adversariis obtinendam offerre videtur.

Instituere. Intendere, adhibere.

Peregrè. Ex aliqua peregrinatione aliquis rediens.

Communia. Omnibus hominibus.

Molendum

Molendum usquè in pistrino, vapulandum, habendæ compedes.
Opus ruri faciundum; horum nihil quidquam accidet animo novum.
Quidquid præter spem eveniet, omne id deputabo in lucro.
Sed quid cessas hominem adire. & blandè in principio alloqui?
D. Phædriam mei fratris video filium mihi ire obviam.
P. Mi patrue salve. D salve: sed ubi est Antipho?
P. Salvum advenire... D credo: hoc responde mihi.
P. Valet, hic est: sed satin' omnia ex sententia?
D. Vellem quidem. P. quid istuc? D. rogitas, Phædria?
Bonas me absente hic confecistis nuptias.
P. Ehò an id succenses nunc illi? G. ô artificem probum.
D. Egóne illi non succenseam? ipsum gestio dari
Mihi in conspectum, nunc sua culpa ut sciat
Lenem patrem illum, factum me esse acerrimum.
P. Atqui nil fecit, patrue, quod succenseas.
D Ecce autem similia omnia, omnes congruunt,
Unum cognoris, omnes noris P. haud ità est.
D. Hic in noxia est; ille ad defendendam causam adest:
Cum ille est, hic præsto est: tradunt operas mutuas.
G. Probè eorum facta imprudens depinxit senex.
D. Nam ni hæc ita essent, cum illo haud stares Phædria.
P. Si est patrue, culpam ut Antiphò in se admiserit,
Ex qua re minus rei foret, aut famæ temperans,
Non causam dico, quin quod meritus est, ferat:
Sed si quis forte malitia fretus sua
Insidias nostræ fecit adolescentiæ,
Ac vicit, nostráne ea culpa est, an judicum,
Qui sæpe propter invidiam adimunt diviti,
Aut propter misericordiam addunt pauperi?
G. Ni nossem causam, crederem vera hunc loqui.
D. An quisquam judex est, qui possit noscere

Usque. Assiduè.
Advenire. Sub. gaudeo.
Hoc responde. Quod petii, ubi est Antipho?
Hic est. Domi, non procul est.
Ex Sententia. Ex animo, ut vis? subaudi, procedunt. salutandi formula.
Artificem probum. Quam belle personam suam agit, ô probum simulatorem!
Lenem... Illum me qui olim eram lenis pater, nunc factum esse infensum & acerbum.
Similia omnia. Omnes sunt sibi invicem similes. *Hic.* Antipho.
Noxiâ. Culpâ.
Ille Phœdria.
Cum ille est. Cum Phœdria est in noxia;
Tradunt.. Se invicem juvant, ac tuentur. Sibi mutuo præstant opem atque operam.
Cum illo. Haud stares. non defenderes Antiphonem.
Ex qua re. Ex qua culpa, quamobrem.
Minus foret temperans. Minus consuleret suæ famæ aut pecuniæ.
Non causam dico. Non excuso illum, nihil pugno quin...
Addunt. Opes divitibus ereptas.

Tua justa, ubi tute verbum non respondeas,
Ità ut ille fecit? P. functus adolescentuli est
Officium liberalis: postquam ad judices
Ventum est, non potuit cogitata proloqui;
Ità eum tum timidum obstupefecit pudor.
G. Laudo hunc: sed cesso adire quamprimum senem?
Here salve, salvum te advenisse gaudeo. D. oh
Bone custos salve, columen verò familiæ,
Cui commendavi filium hinc abiens meum.
G. Jamdudum te omnes nos accusare audio
Immerito, & me omnium horum immeritissimo.
Nam quid me in hac re facere voluisti tibi?
Servum hominem causam orare leges non sinunt,
Neque testimonii dictio est. D. mitto omnia: adde
Istuc, imprudens timuit adolescens, sino:
Tu servus: verùm si cognata est maximè,
Non fuit necesse habere: sed, id quod lex jubet,
Dotem daretis, quæreret alium virum.
Qua ratione inopem potius ducebat domum?
G. Non ratio, verùm argentum deerat. D. sumeret
Alicunde. G. alicunde? nihil est dictu facilius.
D. Postremò, si nullo alio pacto, vel fœnore.
G. Hui dixti pulchre, si quidem quisquam crederet,
Te vivo D. non, non sic futurum est: non potest.
Egóne illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
Nihil suave meritum est; hominem commonstrarier
Mihi istum volo, aut ubi habitet, demonstrarier.
G. Nempe Phormionem? D. istum patronum mulieris.
G. Jam faxo hic aderit. D. Antipho ubi nunc est? P. foris.

Tua justa. Jus tuum.

Cogitata. Quæ præparaverat.

Tibi. Abundat: quid tibi voluisti, id est, quid voluisti me facere.

Dictio. Jus dicendi.

Tu servus. Audio quod dicis, te servum esse, subaudi, adeóque tibi non licuisse testimonium dicere, fit ita sane. non videbantur Romanis servi satis idonei testes esse posse, quibus imperari scilicet poterat ut essent testes.

Si cognata est maximè. Quamvis omnino esset Antiphonis cognata & affinis, non erat necesse illam habere, & uxorem ducere: danda tantum illi, ex lege, dos erat &c. *daretis.* id est dare debueratis.

Fœnore. Sub. debuit sumere pecuniam.

Crederet. Daret pecuniam fœnori.

Te vivo. Nolebant Romani filio, qui sub patris iure esset, credi pecuniam vivo patre, ne filius familias ære alieno oppressus, ut creditum redderet, vel necem patri machinaretur, vel aliunde pecuniam inhonestius quæreret.

Non potest. Sub. hoc ita esse.

Meritum est. Antipho meritus non est ut suaviter tractaretur. meritum autem neutro genere ponitur pro meritus. ita de homine urbano dicimus, nihil est illo urbanius, pro, nemo est urbanior. legunt aliqui *meritus est.* pro, meritus est.

Hic aderit. Pro hic adsit.

Foris. Domi non est.

D. Abi Phædria, eum require, atque adduce huc. P. eo
Recta via equidem illuc. G. nempe ad Pamphilam.
D. At ego Deos penates hinc salutatum domum
Devortar, inde ibo ad forum, atque aliquot mihi
Amicos advocabo, ad hanc rem qui adsient,
Ut ne imparatus sim, cum adveniat Phormio.

Recta via. Ironicè ibat enim, ut Geta demissè innuit, ad Pamphilam.

Penates. Erant Dii familiæ unicuique, urbi, & loco proprii, qui in penitiore domo & interiore colebantur ab redeuntibus aut abeuntibus. *Devortar.* Digrediar.

Ad hanc rem. Ad Phormionem accusandum.

ACTUS SECUNDUS

SCENA PRIMA.

PHORMIO, GETA.

Adducitur Phormio ut factum defendat : comparat se ad pugnam cum Demiphone.

P. ITANE patris ais conspectum veritum hinc abiisse? G. admodum. [nem ?
P. Phanium relictam solam ? G. sic. P. & iratum se-
G. Oppido. P. ad te summa solum Phormio rerum redit,
TUTE HOC INTRISTI, tibi omne est exedendum ; accingere.
G. Obsecro te. P si rogabit. . . G. in te spes est. P. ecce re. . .
Quid si reddet ? . . G. tu impulisti. P. sic opinor . . . G. subveni.
P. Cedò senem : jam instructa sunt mihi corde consilia omnia.
G. Quid ages ? P quid vis, nisi ut maneat Phanium, atque ex crimine hoc
Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram derivem senis ?
G. O vir fortis, atque amicus : verùm hoc sæpe Phormio

Abiisse. Antiphonem.

Oppido. Valde.

Ad te summa &c. Tuum in caput negotium hoc & jurgium struitur.

Tute hoc &c. Tu ipse hoc obsonium intrivisti & confecisti, tibi comedendum est. Proverbium : tu fuisti ejus rei autor & caput, quidquid orietur ex ea periculi, in te redundabit, ferendum tibi erit. Autor fuisti consilii de ducenda puella, æquum est ut tuo periculo rem expedias. Interere autem cibos, est carnes minutatim concidere, & helvellis allio &c. condire, quod genus cibi intritum, seu moretum vocant.

Obsecro te. Subaudi, ut nobis succurras. sed parum attendens Phormio ad ea quæ Geta dicit, secum alia meditatur, & quemadmodum Demiphoni respondeat, exquirit, unde abrupta oratio est.

Si rogabit. Quid respondebo, inquit secum Phormio, si roget Demipho quare Phanium sit cognata Antiphonis ? tum ubi cogitavit aliquantisper dicit, *ecce re*, id est, ecce rem, ecce id quod respondebo.

Quid si reddet. At, inquit rursum Phormio, si Demipho respondeat... non exponit quid sit illud quod cogitat responsurum Demiphonem verbum reddo, refero : interdum sumitur pro, respondeo. sententia esse potest hæc. Quid si velit Demipho nobis Phanium reddere cum pecunia & dote, ut alii nubat, & ab Antiphone divellatur ? quid faciemus ?

Tu impulisti. Ut fictam nobis litem intendi pateremur.

Sic opinor. Non respondet Getæ Phormio, sed sibi : sic inquit, opinor bene respondebo. ita me expediam : sic est.

Cedo senem. Jam siste mihi Demiphonem, paratus sum congredi.

Vereor, ne istæc fortitudo in nervum erumpat denique. P. ah
Non ita est; factum est periclum, jam pedum visa est via:
Quot me censes homines jam diverberasse usque ad necem
Hospites, tum cives? quò magis novi, tantò sæpius.
Cedò dum, en unquam injuriarum audisti mihi scriptam dicam?
G. Quid istuc? P. quia NON RETE ACCIPITRI TENDITUR neque milvio,
Qui male faciunt nobis: illis qui nihil faciunt, tenditur.
Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur.
Aliis aliunde est periclum, unde aliquid abradi potest.
Mihi sciunt nihil esse: dices, ducent damnatum domum?
Alere nolunt hominem edacem; & sapiunt mea quidem sententia,
Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.
G. Non potest satis pro merito ab illo tibi referri gratia.
P. Imò enim nemo satis pro merito gratiam regi refert.
Téne asymbolum venire unctum, atque lautum è balneis,

In nervum erumpat. Ne tam valide arcum tuum contendas, ut ejus tandem nervum frangas; hoc est, ne cum tuis pulchris consiliis tibi nobisque exitio sis. Alii sic explicant, ne tota res nobis in carcerem denique recidat, ne in ergastulum conjiciamur. nervus enim erat funis quo rei constringebantur in carcere.

Factum est periclum &c. Alia similia multa sum expertus: jam prospexi quæ via ineunda mihi sit, ubi ponenda singula vestigia.

Quo magis novi. Sub. hanc artem hominum diverberandorum, tanto id sæpius feci, eo plures malè mulctavi.

Cedo dum. Agedum.

Injuriarum Scribere dicam alicui alicujus criminis, est litem alicui intendere, accusare de aliquo crimine. an audivisti me in jus aliquando vocatum fuisse quod injuriam alicui fecissem?

Qui istuc. Quo pacto, unde istud?

Quia non rete &c. Quia non bene retia tenduntur milviis & accipitribus qui nobis nocent, ac sunt aves rapaces, sed illis avibus quæ nihil nobis faciunt mali: in his enim capiendis est fructus, id est utilitas aliqua, operæ pretium, sed in milviis & aliis id genus avibus capiendis opera & labor frustra ponitur, non enim prosunt istæ aves ad cibum, & capi facile nequeunt.

Aliis &c. Id est hominibus mihi dissimilibus, non unum periculum affertur, nempe divitibus, quibus est aliquid, quod auferatur.

Vnde. A quibus.

Abradi. Eripi per injuriam aliquid potest.

Aliunde. variis è locis, hinc atque inde hanc enim vim habet junctum cum voce *aliis*. Sic aliis aliud placet: alii aliunde veniunt, alii aliunde periclitantur.

Nihil esse. Me inopem esse.

Ducent domum. Tanquam rem sibi addictam. qui debitores solvendo non erant ii addicebantur creditoribus, id est eorum potestati & arbitrio permittebantur, ut eos domi, tanquam in carcere, haberent; ea tamen lege ut alerent eosdem, si vivere de suo illi non possent: quod etiam in aliis quibusdam criminibus & causis fiebat

Maleficio. Injuria per me ipsis illata.

Beneficium. Ut me alant hominem edacem & inopem.

Ab illo. Antiphone.

Imo enim. Imo vero; atqui.

Regi. Homini diviti qui parasitum alit.

Téne. Non ne hoc magnum beneficium est, quod tu parasitus Asymbo-

Otiosum ab animo; cum ille & cura, & sumptu absumitur;
Dum tibi sit quod placeat? ille ringitur, tu rideas;
Prior bibas, prior decumbas, cœna dubia apponitur? [mum-
G. Quid istuc verbi est? P. ubi tu dubites, quid sumas potissi-
Hæc cum rationem ineas, quàm sint suavia, & quàm cara sint,
Ea qui præbet, non tu hunc habeas planè præsentem Deum?
G. Senex adest: vide quid agas; prima coïtio est acerrima,
Si eam sustinueris, postilla jam, ut lubet, ludas licet.

lus ad cœnam venias? Symbola est pecuniæ pars certa quæ à convivis datur in sumptus cœnæ: asymbolus ille est qui non solvit suam illam ratam pecuniæ partem, pro quo alius solvit.
Unctum. Odorato oleo corpus ungebant qui balneo usi erant.
Ille. Rex tuus, dives apud quem cœnas.
Ringitur. Angit se ac macerat tacitus. ringi dicuntur propriè canes latraturi, & irritati.
Decumbas. Accumbas mensæ.
Rationem ineas. Te cum reputes, consideres: ordo est, cum expendas quàm hæc sint suavia...
Præsentem. Summum, propitium qui enim præsentes sunt maximè adjuvare possunt.
Senex. Demipho.
Coïtio. Congressus & impetus: sumptum à militia.
Postilla. Postea postmodùm. cetera ludus potiùs erunt quam certamen.
Ludas licet. Poteris senem arbitratu tuo ludificari.

SCENA SECUNDA.

DEMIPHO, GETA, PHORMIO.

Adest cum amicis Demipho Phormionem quærens, ille commodum occurrit, & strenuè cum Demiphone concertat.

D. An unquàm cuiquam contumeliosius
Audistis factam injuriam, quàm hæc est mihi?
Adeste quæso. G. iratus est. P quin tu hoc age, st.
Jam ego hunc agitabo: pro Deûm immortalium,
Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam? G. negat.
P. Neque ejus patrem se scire, qui fuerit? G. negat.
D. Ipsum esse opinor, de quo agebam. sequimini.

Adeste quæso. Amicos qui sequebantur vocat.
Hoc age. Attende.
St. Ista vocula silentium indicit
Dehinc. Sub. fidem. pugnat cum Geta Phormio quasi nondum aspexisset Demiphonem: Geta heri partes tueri se simulat.
Sequimini. amicos advocatos alloquitur.

P. Nec Stilphonem ipsum scire, qui fuerit? G. negat.
P. Quia egens relicta est misera, ignoratur parens;
Negligitur ipsa: vide, avaritia quid facit.
G. Si herum insimulabis avaritiæ: male audies.
D. O audaciam, etiam me ultrò accusatum advenit.
P. Nam jam adolescenti nihil est quod succenseam,
Si illum minus norat: quippe homo jam grandior
Pauper, cui opera vita erat, ruri ferè
Se continebat: ibi agrum de nostro patre
Colendum habebat: sæpe interea mihi senex
Narrabat se hunc negligere cognatum suum.
At quem virum? quem ego viderim in vita, optumum.
G. Videas te, atque illum, ut narras. P. abi in malam crucem.
Nam ni ità eum existimassem, nunquam tam graves
Ob hanc inimicitias caperem in nostram familiam,
Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.
G. Pergin' hero absenti male loqui impurissime?
P. Dignum autem hoc illo est. G. ain' tandem carcer? D. Geta.
G. Bonorum extortor, legum contortor. D. Geta.
P. Responde. G. quis homo est. ehem. D. tace. G. absenti tibi
Te indignas, séque dignas contumelias
Nunquàm cessavit dicere hodie. D. ohe desine.
Adolescens, primum abs te hoc bona venia expeto,
Si tibi placere potis est mihi ut respondeas,
Quem amicum tuum ais fuisse istum, explana mihi,
Et qui cognatum me sibi esse diceret.
P. Proinde expiscare, quasi non nosses. D. nossem? P. ità.
D. Ego me nego: tu, qui ais, redige in memoriam.

Stilphonem. Audierat hoc nomen à Phanio, ut videtur, Phormio: ita enim vocari se finxerat Chremes in Lemno. vide Argumentum.

Negligitur. Antique pro negligitur.

Male audies. Audies à me convicia

Adolescenti. Antiphoni. *illum* parentem Phanii. *opera*, labor.

Senex. Pater Phanii.

Hunc. Demiphonem: se negligi ab hoc Demiphone cognato suo.

At quem virum. Quam vir probus erat ille Phanii pater!

Videas te. Attende qui sit, quid narres de illo, Phanii scilicet patre: vel potius Demiphone à quo suum sobrinum dicis neglectum. potest etiam sententia esse: aïs illum virum fuisse optimum, vide quam sis illi dissimilis: cum illo te compara te atque illum expende.

Is. Demipho. *Absenti.* Fingit se eum non vidisse, qui adest & audit.

Dignum hoc. Istis gravioribus verbis & conviciis dignus est.

Carcer. Homo dignus carcere, scelerate.

Contortor. Qui legibus abuteris, qui eas detorques in rem tuam perscelus.

Responde. Tacitus hoc dicit, & à Demiphone aversus.

Adolescens. Ita Phormionem appellat Demipho senex.

Si tibi. Si potest tibi esse gratum, nisi molestum tibi est mihi respondere. *Istum.* Phanii patrem.

Et qui? Quomodo.

Proinde. Perinde id expiscaris, id est, à me rescire dolo vis. expiscari propriè est scrutari locum ubi pisces latent. *Donat.* *Me nego.* Sub. nosse.

Qui ais. Qui affirmas, id facito ut meminerim.

P. Ehò tu sobrinum tuum non noras ? D. enecas.
Dic nomen. P. nomen ? maxumè. D quid nunc taces ?
P. Perii hercle, nomen perdidi. D. hem, quid ais ? P. Geta,
Si meministi quod olim dictum est, subjice; hem,
Non dico, quasi non noris, tentatum advenis.
D. Egóne autem tento ? G. Stilpho. P. atque adeò quid mea ?
Stilpho est. D. quem dixti ? P. Stilphonem inquam noveras ?
D. Neque ego illum noram, nec mihi cognatus fuit
Quisquam istoc nomine. P. itáne ? non te horum pudet ?
At si talentûm rem reliquisset decem.
D. Dî tibi malefaciant. P. primus esses memoriter
Progeniem vestram usque ab avo, atque atavo proferens.
D. Ità ut dicis: ego tum si advenissem, quî mihi
Cognata esset, dicerem; itidem tu face, cedò
Qui est cognata ? G. heus noster recte: heus tu cave.
P. Dilucidè expedivi, quibus me oportuit
Judicibus: tum si id falsum fuerat, filius
Cur non refellit ? D. filium narras mihi ?
Cujus de stultitia dici, ut dignum est, non potest.
P. At tu, qui sapiens es, magistratus adi,
Judicium de eadem causa iterum ut reddant tibi:
Quandoquidem solus regnas, & soli licet
Hic de eadem causa bis judicium adipiscier.
D. Etsi mihi facta injuria est, verùmtamen
Potius quàm lites secter, aut quàm te audiam ?

Sobrinum. Sororis tuæ filium: vel, ut aliis placet consobrini tui filium. Sunt autem consobrini qui ex duabus sororibus sunt nati; ut patrueles qui ex duobus fratribus.

Enecas. Obtundis me istis ambagibus. *Maximè.* Sanè dicam, & facile:

Perii. Hoc tacitus ita dicit ut ne audiat Demipho.

Subjice. Suggere mihi nomen quod olim antea tibi dixi. rogat id clam Getam, cumque ille respondere cunctaretur, conversus Phormio ad Demiphonem, ait, hem non dico, id est nolo tibi nomen dicere, quia id à me tentandi causa quæritas, quod probe nosti: statim Geta, nomen subjicit; vocabatur, inquit, stilpho idque demissa voce. jam clarè Phormio. pergit Demiphonem alloqui.

Atque adeo quid mea ? Hoc est, & sane quid curo de nomine, quid hoc mea refert ? vel quid curo an scias nomen, an ignores; dicam tamen, stilpho nomen ipsius erat.

Noveras. An non probe noveras ?

Talentûm. Talentorum. *rem* summam talentum unum valet libras nostræ monetæ Gallicæ 2400.

Avo. Avus est patris vel matris pater.

Ita ut dicis. Esto sane ut dicis: si mihi talenta decem reliquisset pater Phanii dicerem quomodo ipsa esset mea cognata: hoc idem fac, ostende quo pacto mea cognata sit.

Si advenissem. Si venissem in judicium.

Heus noster. O here noster, ô mi Demipho *heus tu* ô Phormio.

Regnas. Potens, & extra leges communes positus es. erat autem Regis nomen maxime Athenis, invidiosum.

Adipiscier. Obtinere. Est autem juris axioma ut causa cum est acta & judicata semel, iterum ne agatur, ut stetur judicum sententiis.

Injuria. Quia iste me sycophanta sic ludit.

Itidem ut cognata si sit, id quod lex jubet,
Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe.
P. Ha ha he, homo suavis D. quid est? num iniquum postulo?
An, ne hoc quidem adipiscar ego, quod jus publicum est?
P. Itáne tandem quæso, civem, ubi tu abusus sis,
Mercedem dare lex jubet ei, atque amittere?
An, ut nequid civis turpe in se admitteret
Propter egestatem, proximo jussa est dari,
Ut cum uno ætatem degeret, quod tu vetas?
D. Ità proximo quidem: at nos unde, aut quamobrem? P. ohe
ACTUM (aiunt) NE AGAS. D. non agam? imò haud desinam,
Donec perfecero hoc. P. ineptis D. sine modo.
P. Postremò tecum nihil rei nobis Demipho est:
Tuus est damnatus gnatus, non tu; nam tua
Præterierat jam ad ducendum ætas. D. omnia hæc
Illum putato, quæ ego nunc dico, dicere:
Aut quidem cum uxore hac, ipsum prohibebo domo.
G. Iratus est. P. tute idem feceris melius.
D. Itáne es paratus facere me advorsum omnia
Infelix? P. metuit hic nos, tametsi sedulò
Dissimulat. G. bene habent tibi principia. P. quin quod est
Ferundum, feras: tuis factis dignum feceris,

Itidem ut... Perinde quasi cognata esset.

Id quod &c. Si quidem id jubet lex dotem dare, si nolis ducere. Lex igitur non cogebat ut orba proximo nuberet, sed ut vel nuberet, vel ab eo dotem acciperet ac nubere posset alteri: hoc, è duobus, eligit Demipho.

Id quod. Secundum id quod lex jubet.

Minas quinque. Dotis nomine. Mina sive Mna monetæ græcæ ponderisque genus fuit: continebat drachmas centum, Plinio teste. Drachma qualibet respondet tribus assibus Turonensibus cum semisse: unde Mna una valebit libras Gallicæ monetæ ferè 17. cum assibus 50.

Homo suavis. Næ tu lepidus es.

Abusus sis. Ubi virgo in matrimonium tibi collocata fuerit. civem abusus sis, abutor cum accusativo ponebatur.

Amittere. Dimittere, repudiare. Sententia est & ordo: itane vero lex jubet dare mercedem & dotem virgini civi. Postquàm eam duxeris. jubet dotem dare, aut ducere; quod si duxeris, retinere, non repudiare temere.

Unde? Subaudi, cognati & proximi sumus.

Actum ne agas. Rem judicatam ne fas est iterum ad judices deferre.

Perfecero. Ad extremum persequutus fuero, donec istas nuptias diriimam.

Adducendam. Senior eras quam ut ducere Phanium posses.

Illum. Meum filium.

Aut quidem... Aut si non mecum eadem dicit sentitque, si mihi repugnat...

Tute idem... Tu potius ac rectius domo exeas, quàm filium ejicias. *Donat.* Alii sic efferunt. *tute id?* tunc id facias, prohibeas domo filium? *melius feceris* non id facies, rectius tibi & illi consules. Potest eodem sensu explicari locus nulla re immutata. *tute idem.* tu ipse rem eandem *melius feceris* postea melius constitues, de hac re melius, ubi serio cogitaveris, statues.

Metuit nos. Hoc Getæ dicit clanculum,

Ut amici inter nos simus. D. egóne tuam expetam
Amicitiam? aut te visum, aut auditum velim?
P. Si concordabis cum illa, habebis quæ tuam
Senectutem oblectet: respice ætatem tuam.
D. Te oblectet, tibi habe. N. minue verò iram. D. hoc age:
Satis jam verborum est, nisi tu properes mulierem
Abducere, ego illam ejiciam: dixi Phormio.
P. Si tu illam attigeris, secus quàm dignum est liberam,
Dicam impingam tibi grandem: dixi Demipho.
Si quid opus fuerit, heus, domo me... G. intelligo.

Tuis dignum factis feceris. Feceris id quod te decet.
Hoc age. Animum adverte iis, quæ sum dicturus.
Dicam. Litem intendam.
Dixi. Hoc mihi certum ac deliberatum est.
Si quid.. Hoc dicit ad Getam conversus.
Domo me. Sub. accerses, evocabis.

SCENA TERTIA.

DEMIPHO, HEGIO, CRATINUS, CRITO, GETA.

Advocatos Demipho amicos consulit super filii conjugio, & eorum responsis incertior quàm antea redditur.

D. Quanta me cura, & solicitudine afficit
Gnatus, qui me, & se hisce impedivit nuptiis!
Neque mihi in conspectum prodit, ut saltem sciam
Quid de hac re dicat, quídve sit sententiæ.
Abi tu, vise redieritne jam, an nondum, domum.
G. Eo. D. videtis quo in loco res hæc siet:
Quid ago? dic Hegio. H. ego Cratinum censeo,
Si tibi videtur. D. dic Cratine. CRA. méne vis?
D. Te. CRA. ego quæ in rem tuam sint, ea velim facias: mihi
Sic hoc videtur. quod te absente hic filius
Egit, restitui in integrum, æquum est & bonum;
Et id impetrabis: dixi. D. dic nunc Hegio.
H. Ego sedulò hunc dixisse credo verum: ita est,
QUOT HOMINES, tot sententiæ, suus cuique mos.
Mihi non videtur, quod sit factum legibus,

Cratinum censeo. Sub. Priorem dicere, prius à te interrogandum.
Restitui in integrum. Rescindi, & in eum reponi statum in quo erant antequam fierent: infecta & irrita declarari.
Dixi. Hæc mea sententia est.
Sedulò. Benevolè, ita ut sentiebat.

Rescindi posse, & turpe inceptu est. D. dic Crito.
CRI. Ego amplius deliberandum censeo:
Res magna est. H num quid nos vis? C. fecistis probè:
Incertior sum multò quàm dudum. G. negant
Redisse D. frater est expectandus mihi, is
Quod mihi dederit de hac re consilium, id exequar.
Percontatum ibo ad portum, quoad se recipiat.
G. At ego Antiphonem quæram, ut quæ acta hic sunt, sciat,
Sed eccum ipsum video in tempore huc se recipere.

Inceptum. Factum, consilium.
Nos vis. An aliud à nobis postulas?
Quoad. Quandonam rediturus sit.

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

ANTIPHO, GETA.

Antipho, quid actum à patre fuerit, è Geta cognoscit.

A. ENIMVERO Antipho multis modis cum istoc animo es vituperandus:
Itàne hinc abisse, & vitam tuam tutandam aliis dedisse?
Alios tuam rem credidisti magis, quàm te, animadversuros?
Nam ut ut erant alia. illi certè quæ nunc domi tuæ est consuleres,
Ne quid propter tuam fidem decepta, pateretur mali,
Cujus nunc miseræ spes, opésque sunt in te uno omnes sitæ.
G. Equidem here nos jam dudum hic te absentem incusamus, qui abieris.
A. Te ipsum quærebam. G. sed ea causa nihilo magis defecimus.
A. Loquere obsecro quo nam in loco sunt res, & fortunæ meæ?
Numquid patri subolet? G nihil etiam. A & quid spei. porrò est · G. nescio. A. ah.
G. Nisi Phædria haud cessavit pro te eniti. A nihil fecit novi.
G. Tum Phormio itidem hac re, ut in aliis, strenuum hominem præbuit.
A. Quid is fecit? G. confutavit verbis admodum iratum patrem.
A. Heu Phormio. G. ego quod potui porrò.. A. mi Geta omnes vos amo.

Vitam:.. Tuam causam Phormioni defendendam dedisse.

Animadversuros. Curaturos.

Ut ut erant alia. Quid quid de aliis rebus futurum esset, quid quid evenire tibi mali aut aliis potuisset *pateretur* legunt aliqui potiretur mali: sicut dixit Plautus, hostium potitus est, pro venit in hostium potestatem, ab iis multatus est.

Illi Phanio.

Sed ea causa &c. Eo quod abesses non fuimus in agēda causa segniores.

Subolet. In suspicionem venit, subodoratur, nempe me cum Phormione concordare.

Nisi. Nisi quod? hoc unum Scio Phædriam non cessasse...

Novi. Solet enim ubique mecum facere.

Præbuit. Strenuè tuam causam egit.

Heu Phormio. Legitur etiam eũ bene. præclarè fecisti.

Porro. Sub. feci.

G. Sic

G. Sic habent principia sese ut dico: adhuc tranquilla res est.
Mansurúsque patruum pater est, dum huc adveniat. A. quid eum? G. ut aiebat
De ejus consilio velle sese facere, quod ad hanc rem attinet.
A. Quantus metus est mihi venire huc salvum nunc patruum, Geta?
Nam per ejus unam (ut audio) aut vivam, aut moriar, sententiam.
G. Phædria tibi adest. A. ubi nam? G. eccum à sua palæstra exit foras.

Mansurus. Expectaturus.
Quid eum.. Propter quid eam expectaturus est?

Palæstra. E ludo ubi cum Citharistria versari solet. vide act. 1. sc. 2.

SCENA SECUNDA.

PHÆDRIA, DORIO, ANTIPHO, GETA.

Phædria mercatorem orat ut venditam militi Citharistriam, non tam cito illi abducendam tradat, se intra triduum nummos pro illa numeraturum.

P. Dorio audi obsecro. D. non audio. P. parumper. D. quin omitte me.
P. Audi quod dicam. D. at enim tædet jam audire eadem millies.
P. At nunc dicam, quod lubenter audias. D. loquere, audio.
P. Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quò nunc abis?
D. Mirabar, si tu mihi quidquam afferres novi.
A. Hei, metuo Dorionem, nequid suo suat capiti. G. idem ego metuo.
P. Non mihi credis? D. hariolare. P. sin fidem do? D. fabulæ.
P. Fœneratum istuc beneficium tibi pulchrè dices. D. logi.
P. Crede mihi, gaudebis facto; verum hercle hoc est. D. somnium.
P. Experire, non est longum. D. CANTILENAM EANDEM CANIS
P. Tu mihi cognatus, tu parens, tu amicus, tu.. D. garri modo.
P. Adeóne ingenio te esse duro, atque inexorabili,
Ut neque misericordia, neque precibus molliri queas?
D. Adeóne te esse incogitantem, atque impudentem, Phædria,

Maneas. Expectes, non tradas militi Pamphilam abducendam.
Suo. Suat capiti. Aliquid doli struat ac machinetur nobis, in suum exitium & periculum.
Hariolare. Falsa & inepta more hariolorum seu divinorum jactas.

Fœneratum. Magno cum fœnore redditum, à me conduplicatum.
Logi. Græca vox, idem sonans, ac fabulæ: mera verba das.
Non est longum. Diu non expectabis.

Ut phaleratis dictis ducas me, & meam ductes gratiis?
A. Miseritum est. P. hei veris vincor! G. quàm uterque est similis sui.
P. Neque, Antipho alia cum occupatus esset solicitudine,
Tum hoc esse mihi objectum malum! A. ah, quid istuc autem est, Phædria? [domi est.
P. O fortunatissime Antipho. A. egóne? P. cui, quod amas,
Nec cum hujusmodi unquàm usus venit ut conflictares malo.
A. Mihíne domi est? imò, quod aiunt, AURIBUS TENEO LUPUM.
Nam neque quo amittam à me invenio: neque uti retineam, scio.
D. Ipsum istuc mihi in hoc est. A eia ne parum durus fies,
Numquid hic confecit? P hiccine? quod homo inhumanissimus,
Pamphilam meam vendidit. G. quid? vendidit? A. aín' vendidit? [suo.
P. Vendidit. D. quàm indignum facinus, ancillam ære emptam
P. Nequeo exorare ut maneat, & cum illo ut mutet fidem,

Phaleratis. Speciosis promissis, verborum fuco & pigmentis. Phaleræ sunt propriè equorum ornamenta.

Meam. Mulierem à me pretio emptam. *ductes* ducas uxorem.

Gratiis. Gratis, inepram.

Miseritum est. Miseret me Phœdriæ.

Veris vincor. Vera dicit Dorio: nempe me verba dare.

Similis &c. Quam uterque sibi consentit ipsi, mores suos habere! nam Dorio avarus & lucri tenax; Phœdria in petendo & promittendo semper idem est, nimirum largus & constant.

Neque alia Mene non potius fuisse isto implicatum negotio eo tempore quo Antipho alia quapiam levi sollicitudine distractus esset, & non hac gravissima, de nuptiis suis scilicet, ita. *Donat.* legunt alii, *atque alia.* hoc sensu: mene tam infelicem fuisse ut in eam inciderem calamitatem, cum alia, id est, sua quoque sollicitudine Antipho distineretur! qui si vacuus & otiosus esset, mihi facilius opem ferret.

Usus venit. Contigit.

Conflictares. Depugnares.

Malo. Homine improbo qualis est Dorio: vel, negotio & sollicitudine.

Auribus teneo lupum. Convenit in eos hoc proverbium, qui rem aliquam habent quam neque velint dimittere, neque retinere possint. lupum si quis teneat, vix retinere potest, habet enim aures brevissimas, & perquam agilis ac volubilis est; nec tamen vult dimittere, quia sine periculo bellua tam ferox dimitti nequit.

Ipsum isthuc &c. Idem illud mihi contingit in hoc negotio, vel in hoc Phœdria, id est, cum Phœdria: ut tu dicis te nescire quomodo retineas Phanium, ita ego nescio quo pacto retineam Pamphilam, quam mihi vult eripere Phœdria, & ego retinere quidem velim, at vix possum tamen, ita me ille urget.

Ne parum. . Dictum ironicè; non te pudet tam durum esse! hoc dicit Dorioni. tum conversus ad Phœdriam, ait. *Quid hic*, nempe Dorio *confecit?* quid molitus est sceleris? hiccine, respondet Phædria, quæris ne quid hic fecerit? fecit quod faceret homo inhumanissimus.

Quam indignum &c. ironia: enimvero scelus hoc est si quis ancillam vendiderit, quam pecunia sua emerit.

Maneat. Expectet.

Cum illo. Milite, cui Dorio promiserat se venditurum Pamphilam, videns Phœdriam pecunia carere. mutare fidem cum aliquo, est eum fallere, non stare promissis: propriè vero hîc, est pactionem rescindere;

Triduum hoc, dum id, quod est promissum ab amicis argentum aufero.
Si non tum dedero, unam prætereà horam ne opertus sies.
D. Obtundis. A. haud longum est id quod orat, Dorio; exoret sine
Idem hoc tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicaverit.
D. Verba istæc sunt. A. Pamphilámne hac urbe privari sines?
Tum prætereà horunc amorem distrahi poterin' pati? [duint.
D. Neque ego, neque tu. G. Di tibi omnes id quod est dignum
D. Ego te complures advorsum ingenium meum menses tuli
Pollicitantem, & nihil ferentem, flentem: & nunc contrà hæc omnia.
Repperi qui det, neque lacrumet: da locum melioribus
A. Certè hercle si satis commemini, tibi quidem olim est dies,
Quam ad dares huic, præstituta. P. factum. D. num ego istuc nego? [pudet
A. Jámne ea præteriit? D. non, verùm ei hæc antecessit. A. non
Vanitatis? D. minimè, dum ob rem G. sterquilinium. P. Dorio
Itáne tandem facere oportet? D. sic sum: si placeo, utere.
A. Siccine hunc decipis? D. imò enimvero Antipho hic me decipit.
Nam hic me hujusmodi sciebat esse: ego hunc esse aliter credidi;
Is me fefellit, ego isti nihilo sum aliter, ac fui.
Sed ut ut hæc sunt, tamen hoc faciam: cras manè argentum mihi
Miles se dare dixit; si mihi prior tu attuleris, Phædria,
Mea lege utar, ut prior sit, qui prior ad dandum est. Vale.

ut dicat militi, se nolle amplius ipsi vendere Pamphilam.

Triduum hoc. Per istos tres dies.

Aufero. Obtineo.

Ne oppertus sies. Ne expectaveris. operior, est, expecto.

Obtundis. Fictis promissis aures meas frustra verberas.

Exoret. Impetret.

Conduplicaverit. Beneficium hoc tibi reddet cum fœnore, alterum tantum reponet.

Horunc. Horum hunc.

Neque ego.. Dixerat Antipho: an patieris illos à se invicem distrahi? respondet ironicè Dorio: ego vero id non patiar, emoriar præ dolore, itemque tu: ob eam responsionem illi Geta male precatur.

Quod est dignum. Sub. tibi dari. *duint.* antiquè, pro dent.

Advorsum. Contra meam indolem & consuetudinem.

Da locum. Cede ditiori: patere ut qui præsentem numerat pecuniam, tibi præferatur.

Olim. Paulo ante: aliàs.

Quam ad. Ad quam diem. *dares* Pamphilam *huic* Phœdriæ.

Ei. Diei cum Phœdria constitutæ.

Hæc Qua emptorem cum præsenti pecunia reperi. *antecessit* priùs advenit potior fuit.

Vanitatis. Vanæ & jocularia responsionis! falsitatis, perfidiæ.

Ob rem. Ob lucrum: sub. fallam, mihi consulam.

Sterquilinium. Homo impurissimè?

Hujusmodi. Tali indole: lucri quàm fidei teneciorem.

Hunc esse aliter. Alium esse, daturum pecuniam.

Hoc. Quod sum dicturus.

Dare. Daturum.

Lege. Consuetudine & indole quæ mihi una lex est.

SCENA TERTIA.

PHÆDRIA, ANTIPHO, GETA.

Orant Getam adolescentes ut argentum Dorioni dandum alicunde tandem expiscetur.

P. QUID faciam ? unde ego nunc tam subitò huic argentum
inveniam miser,
Cui minus nihilo est ? quòd si hic potuisset nunc exorarier
Triduum hoc, promissum fuerat. A. itáne hunc patiemur Geta
Fieri miserum, qui me dudum, ut dixti, adjuverit comiter ?
Quin, cum opus est, beneficium rursum ei experimur reddere ?
G. Scio equidem hoc esse æquum. A. age ergo, solus servare
hunc potes. [edoce,
G. Quid faciam ? A. invenias argentum. G. cupio : sed id unde.
A. Pater adest hic. G. scio : sed quid tum ? A. ah, dictum sapienti
sat est. [abis ?
G. Itáne ? A. ità. G. sanè hercle pulchrè suades : etiam tu hinc
Non triumpho, ex nuptiis tuis si nihil nanciscor mali,
Ni etiam nunc me hujus causa quærere in malo jubeas crucem ?
A. Verum hic dicit. P. quid ? ego vobis Geta alienus sum ? G.
haud puto :
Sed parùm ne est, quod omnibus nunc nobis succenset senex,
Ni instigemus etiam, ut nullus locus relinquatur preci ?
P. Alius ab oculis meis illam in ignotum hinc abducet locum ?
hem. [tipho,
Dum igitur diem licet, dúmque adsum, loquimini mecum, An-
Contemplamini me A. quamobrem? aut quidnam facturus, cedò ?
P. Quoquò hinc asportabitur terrarum, certum est persequi,

Triduum hoc. Ut expectaret per hoc triduum, argentum mihi ab amicis promissum fuerat.

Etiam tu . . . Quin tu hinc abis ? facesse procul cum isto tuo pulchro consilio : vel, subaudi, abis in malam rem & cruciatum ; quod servus tamen modestè reticuit.

Non triumpho. Non bellè mecum agitur ?

Nisi &c. Ordo est. Nisi etiam hujus causa quæram crucem. id est, ultimum supplicium, *in malo*, id est præter alia tot leviora mala quæ partim imminent, partim jam premunt : vix effugere potero leviores pœnas, ob tuas, ô Antipho, nuptias, an vis ut in gravissimum etiam periculum me ultro conjiciam propter Phœdriam ?

Instigemus. Ad iracundiam concitemus, ita ut nulla supersit nobis ratio ejus placandi precibus nostris, cum erit opus.

Dum adsum. Extremum enim est quod me videtis, quod vos alloquor.

Persequi. Illam usque sequi.

Aut perire. G Dî bene vortant quod agas : pedetentim tamen.
A. Vide , fi quid opis potes afferre huic. G. fi quid : quid ? A. quære obfecro ,
Nequid plus minúfve faxit , quod nos pòft pigeat Geta.
G. Quæro : falvos eft , ut opinor : verùm enim metuo malum.
A. Noli metuere , unà tecum bona , maláque tolerabimus.
G. Quantum opus eft tibi argenti? loquere. P. folæ triginta minæ.
G. Triginta ? hui , percara eft , Phædria. P. iftæc verò vilis eft.
G. Age age , inventas reddam. P. ô lepidum caput.
G. Aufer te hinc. P. jam opus eft. G. jam feres ;
Sed opus eft mihi Phormionem ad hanc rem adjutorem dari.
A. Præfto eft ; audaciffimè oneris quid vis impone , & feret ;
SOLUS EST homo amico amicus G. eamus ergo ad eum ocyus.
P. Abi : dic , præftò ut fit domi. [abi domum,
A. Numquid eft quod opera mea vobis opus fit ? G nihil ; verùm
Et illam miferam , quam ego nunc intus fcio effe exanimatam metu ,
Confolare ; ceffas ? A nihil eft , æquè quod faciam lubens.
P. Qua via iftuc facies ? G. dicam in itinere , modò te hi amove.

Pedetentim. Cave nequid agas præcipitanter & inconfiderate : lentè feftina.

Ne plus &c. Ne Phœdria aliquid inconfiderate & per impotentiam faciat cujus nos poftea pœniteat. *plus*, fi, verbi gratia fe ferro interimat; *minus* fi fe inedia confici patiatur.

Salvus. Salvus. inveni, inquit Geta , modum quo illum fervem.

Malum. Ne quid ex ea re in me recidat mali & calamitatis.

Triginta minæ. Vide fcenam 2. actus 2. ubi explicatum eft quid fit M

Percara eft. Phanium.

Vilis. Imo vero. Vili pretio venditur , tametfi tam caro , vendatur. quæ fcilicet multo eft carior, neque fatis magno emi poteft.

Inventas reddam. Idem eft ac inveniam : fic effectum dabo , pro efficiam.

Iam opus. Eft nunc indigeo ifta pecunia.

Illam. Phanium.

Isthuc facies. Pecuniam invenies.

ACTUS QUARTUS

SCENA PRIMA.

DEMIPHO, CHREMES.

Chremes narrat fratri de suo in Lemnum itinere, & ab eo vicissim de clandestinis Antiphonis nuptiis audit.

D. QUID? qua profectus causa hinc es Lemnum, Chremes,
Adduxtine tecum filiam? C. non. D. quid ità, non?
C. Postquàm videt me ejus mater esse hîc diutius,
Simul autem non manebat ætas virginis
Meam neglegentiam: ipsam cum omni familia
Ad me profectam esse aiebant. D. quid illic tamdiu
Quæso igitur commorabere, ubi id audiveras?
C. Pol me detinuit morbus. D. unde? aut qui? C. rogas?
SENECTUS IPSA est morbus: sed venisse eas
Salvas audivi ex nauta, qui illas vexerat.
D. Quid gnato obtigerit me absente, audistín', Chremes?
C. Quod quidem me factum, consilii incertum facit.
Nam hanc conditionem si cui tulero extraneo,
Quo pacto, aut unde mihi sit, dicendum ordine est.
Te mihi fidelem esse æquè, atquè egomet sum mihi,
Scibam: ille si me alienus affinem volet,

Quæ causa &c. Quæ causa itineris tui in Lemnum fuit: nempe ut Phanium, tuam è Lemnia uxore filiam, huc Athenas adduceres.

Ejus. Phanii.

Hîc. Ubi eram, nempe Athenis, vel, in itinere.

Manebat. Patiebatur ætas nubilis virginis, Phanii scilicet erat grandior quàm ut me in itinere cunctantem diutius ipsa expectaret in Lemno.

Ad me. Athenas è Lemno. *illic* Lemni. *Pol.* per Pollucem.

Quod quidem ... Audivi sane, & istud factum, istæ nuptiæ me incertum consilii faciunt, id est, dubium quid capiam consilii.

Hanc conditionem. Has nuptias: meam filiam, ea vox, conditio sæpe usurpatur pro matrimonio puellæ. ita Livius, *conditionem filiæ quærit*, id est virum: & Plaut. *Inveni conditionem filiæ*, id est uxorem: quia nuptiæ certis pactionibus & conditionibus adhibitis peraguntur.

Extraneo. Si meam filiam homini alicui non propinquo uxorem do.

Unde. Ex qua matre suscepta sit.

Affinem volet. Si meam filiam ducere volet, eaque ratione mihi affinis esse, & me sibi.

Tacebit, dum intercedet familiaritas;
Sin spreverit me, plus quàm opus est scito, sciet.
Vereórque, ne uxor aliquà hoc resciscat mea.
Quod si fit; uti me excutiam, atque egrediar domo,
Id restat: nam ego meorum solus sum meus.
D. Scio ita esse. & istæc mihi res solicitudini est;
Neque defetiscar unquàm ego experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

Tacebit. De meo Lemni matrimonio, quod occultum est, nihil dicet tandiu, dum amici erimus: sin autem intercesserit aliquid cur me spernat, mihi offensus sit, tum plus sciet de rebus meis, quam expediet mihi eum scire.
Uxor. Nausistrata.
Aliquà. Sub via, ratione.
Excutiam. Ut vasa & sarcinas colligam. Legitur etiam, excutiat, id est eiiciat.
Meorum. Inter meos domesticos & affines, nemo mihi fidus & amicus est præter me ipsum.
Defetiscar. Defatigabor, fatiscam, cessabo.
Experirier. Omnia tentare.
Id. Nuptias tuæ filiæ cum filio meo.

SCENA SECUNDA.

GETA.

Geta quid egerit cum Phormione narrare incipit.

EGO hominem callidiorem vidi neminem
Quàm Phormionem: venio ad hominem, ut dicerem
Argento opus esse, & id quo pacto fieret.
Vix dum dimidium dixeram, intellexerat,
Gaudebat, me laudabat, quærebat senem,
Dîs gratias agebat, tempus sibi dari,
Ubi Phædriæ se ostenderet nihilo minus
Amicum esse, quàm Antiphoni; hominem ad forum
Jussi opperiri; eò me esse adducturum senem.
Sed eccum ipsum; quis est ulterior? at at Phædriæ
Pater venit: sed quid pertimui autem bellua?
An quia, quos fallam, pro uno, duo sunt mihi dati?
Commodius esse opinor duplici spe utier.
Petam hinc, unde à primo institui; is si dat, sat est;
Si ab hoc nihil fiat, tum hunc adoriar hospitem.

Senem. Demiphonem.
Ulterior. Demiphonis comes quis ultra, præter, illum; remotior? ah video, est Chremes, pater Phædriæ.
Duplici spe. Habere duos unde sperare possim me pecuniam emungturum.
Hinc. A Demiphone.
A Primo. Ab initio.
Institui. Incœpi.
Fiat. Detur, extorqueatur.
Hunc. Chremem, recens è Lemno advectum.

SCENA TERTIA.

ANTIPHO, GETA, CHREMES, DEMIPHO.

Geta emungit argentum à senibus & eos mirè ludit.

A. EXPECTO quàm mox recipiat huc sese Geta.
Sed patruum cum patre video astantem : hei mihi,
Quàm timeo, adventus hujus quò impellat patrem !
G. Adibo hosce : ô noster Chremes. C. salve Geta.
G. Venire salvum volupe est. C. credo G. quid agitur ?
C. Multa advenienti, ut fit, nova hic compluria.
G. Ità de Antiphone audistin' quæ facta ? C. omnia.
G. Tún' dixeras huic ? facinus indignum, Chreme,
Sic circumiri ? D. cum hoc id agebam commodùm.
G. Nam hercle ego quoque id quidem mecum agitans sedulò,
Inveni opinor, remedium huic rei. D. quid, Geta ?
Quod remedium ? G. ut abii abs te, fit forte obviam
Mihi Phormio. C. qui Phormio ? G. is, qui istam... C. scio.
G. Visum est mihi, ut ejus tentarem sententiam ;
Prehendo hominem solum : cur non inquam, Phormio
Vides, inter vos sic hæc potius cum bona
Ut componantur gratia, quàm cum mala ?
Herus liberalis est, & fugitans litium :
Nam cæteri quidem hercle amici omnes modò
Uno ore authores fuere, ut præcipitem hanc daret :
A. Quid hic cœptat ? aut quò evadet hodie ? G. an legibus
Daturum pœnas dices, si illam ejecerit ?
Jam id exploratum est ! eia sudabis satis,
Si cum illo inceptas homine ; ea eloquentia est.

Hujus. Chremetis. Hoc dicit clàm & nullidum eorum, qui sunt in scena, visus, ac auditus.

Volupe. Gratum, jucundum. vox vetus, quæ & adverbii ritu etiam ponitur.

Multa. Sub. se obtulere.

Tun' dixeras. Non ne tu discedens hoc illi prædixeras, futurum ut ab aliquo scelerato deciperetur ? laudat servus nequam prudentiam senis

Circum iri. Decipi.

Cum hoc. Cum Demiphone.

Commodùm. Illo ipso tempore quo accessisti ea de re cum fratre dicere incipiebam.

Qui istam. Sub. uxorem obtrusit tuo filio : qui eam illi cognatam esse apud judices contendit.

Sententiam. Mentem scrutarer.

Solum. seorsum ab aliis.

Uno ore. Uno consensu.

Præcipitem... E domo ejiceret.

Quo evadet. Quis futurus est illius sermonis & consilii exitus. dicit hæc remotus & voce submissa.

An legibus.. An dices Demiphonem legibus & judicum sententiis condemnatum iri ? si Phanium domo sua ejecerit.

Jam id exploratum est. Primo id certum est, te sudaturum, si litem cum

Verùm pone esse victum eum, at tandem tamen
Non capitis ejus res agitur, sed pecuniæ.
Postquàm hominem his verbis sentio mollirier:
Soli sumus nunc hic, inquam, ehò dic quid velis dari
Tibi in manum, ut herus his desistat litibus,
Hæc hinc facessat, tu molestus ne sies.
A. Satín' illi Dî sunt propitii? G. nam sat scio,
Si tu aliquam partem æqui bonníque dixeris,
Ut est ille bonus vir, tria non commutabitis
Verba hodie inter vos. D. quis te istæc jussit loqui?
G. Imò non potuit melius pervenirier
Eò, quò nos volumus. A. occidi. G. perge eloqui.
G. Ac primo homo insanibat. G. cedò, quid postulat?
G. Quid? nimium: quantum libuit. G. dic. G. si quis darer
Talentum magnum. G. imò malum hercle: ut nihil pudet!
G. Quod dixi adeò ei: quæso, quid si filiam
Suam unicam locaret? parvi retulit
Non suscepisse? inventa est quæ dotem petat.
Ut ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias;
Hæc denique ejus fuit postrema oratio.
Ego, inquit, à principio amici filiam,
Ita, ut æquum fuerat, volui uxorem ducere.
Nam mihi veniebat in mentem ejus incommodum;

illo inceptas, tanta est eloquentia: adeoque laborabis satis ut eum vincas dicendo.

Pone. Fac, esto, causam obtineas.

Non capitis. Non agitur vita Demiphonis, non venit in periculum, sed tantum pecunia.

Hac. Phanium.

Hinc. E domo Demiphonis; ut non cogatur Antiphoni nubere.

Satin'.. An satis ille sapit, qui à me divellendam Phanium dicat, idque moliatur. Quibus benè precabantur iis Deos propitios optabant: contra vero iratos, quibus malè.

Æqui boni. Æquitatis; si quid tantisper æquum, ac justum petieris.

Tria.. Non litigabitis, non reponetis alter alteri tria verba, sed uno verbo res tota componetur, ubi fuerit proposita.

Eo. Ut Phanium discederet ab Antiphone & sejungeretur.

Insanibat. Pro insaniebat, id est, insanum & immensum pretium postulabat.

Talentum magnum. Valebat libras Turon. 2400. minas 80. erat aliud minus libr. Turon. 1800. minarum 60.

Malum. Sub. daret: illi rectiùs & potius aliquis malum, id est, necem, vel gravioris aliquid incommodi dederit quam talentum.

Quod dixi... Ego vero idem illi respondi, quod tu nunc merito dicis.

Quæso &c. Ita illum sum allocutus. ô Phormio, quid majus daret Demipho, quam aliam majorem dotem daret si filiam suam unicam in matrimonium collocaret? certè nullam ergo nihil ipsi prodest quod nullam filiam ex se natam habeat, si quidem pro peregrina & ignota muliere tantam ab ipso dotem petis, quantam pro filia vix daret.

Ut ad pauca. Ut præcidam, ut ne plura dicam.

Ineptias. Quam ineptè multa alia petierit.

Amici filiam. Hanc Phanium.

Incommodum. Nempe quod in servitutem danda foret, si nuberet diviti.

In servitutem pauperem ad ditem dari.
Sed mihi opus erat ut apertè tibi nunc fabuler,
Aliquantum quæ afferret, qui dissolverem
Quæ debeo: etiam nunc, si volt Demipho
Dare, quantum ab hac accipio, quæ sponsa est mihi,
Nullam mihi malim, quàm istanc, uxorem dari.
A. Utrùm stultitia facere ego hunc, an malitia
Dicam, scientiam, an imprudentem, incertus sum.
D. Quid si animam debet? G. ager oppositus est pignori
Ob decem minas, inquit. D. age, age, jam ducat: dabo.
G. Ædiculæ item sunt ob decem alias. D. hoi, hui,
Nimium est. C. ne clama: petito hasce à me decem.
G. Uxori emunda ancillula est: tum autem pluscula
Supellectile opus est, opus est sumptu ad nuptias:
His rebus pone sanè inquit decem minas.
D. Sexcentas perinde potius scribito jam mihi dicas.
Nihil do; impuratus me ille ut etiam irrideat?
C. Quæso, ego dabo, quiesce tu modo, filius
Fac ut illam ducat nos quam volumus. A. hei mihi
Geta, occidisti me tuis fallaciis.
C. Mea causa ejicitur, me hoc æquum est amittere.
G. Quantum potes me certiorem inquit face:
Si illam dant, hanc ut omittam, ne incertus siem:
Nam illi mihi dotem jam constituerunt dare.
G. Jam accipiet; illis repudium renuntiet,
Hanc ducat. D. quæ quidem illi res vortat male.

In servitutem. Ego, inquit, libenter Phanium uxorem mihi sumpsissem, neque illam, pauper cum sit, homini diviti collocassem, si quidem uxores pauperes divitum virorum ancillæ potius sunt quam uxores: sed quærebam uxorem quæ aliquid pecuniæ mihi afferret, ut æs alienum meum dissolverem.

Fabuler. Loquar, rem totam explicem.

Ab hac. Ab altera muliere quæ mihi desponsa est seu promissa.

Isthanc. Phanium.

Hunc. Getam clanculum hoc dicit.

Animam debet. Animam debere dicitur qui alieno ære oppressus est, ac denique se ipsum debet. Erat enim lex apud antiquos ut, qui solvendo non esset, is addiceretur ac dederetur creditori, ut se ipso, anima sua, id est opera & labore solveret quod ære non posset.

Oppositus est pignori. Oppignoratus est, opponere iste dum significat deponere. hoc est contra alium provocantem pignus ponere.

Decem minas. Vide act. 2. sc. 2.

Ducat. Phanium ipsi nubat.

Sunt. Oppigneratæ.

His rebus. Ad ea omnia comparanda.

Pone. Numera, solve.

Dicas. Lites. Malo sexcentas lites intendas mihi Phormio &c..

Illam quam volumus. Tuam filiam: eam esse Phanium nondum sciebant

Mea causa ejicitur. Nempe ut mea filia tuo filio Antiphoni nubat.

Quantum potes. Quàm fieri citissimè potest.

Illam. Phanium.

Hanc. Quæ mihi desponsa est..

Accipiet. Minas 30.

Illis &c. Dicat illis quorum filia

C. Opportunè adcò nunc argentum mecum attuli,
Fructum, quem Lemni uxoris reddunt prædia:
Id sumam: uxori, tibi opus esse, dixero.

est ipsi promissa, se ipsam repudiare, aliam hanc ducere, nempe Phanium.

Uxori. Naufistratæ.

SCENA QUARTA.

ANTIPHO, GETA.

Objurgat Getam Antipho, cujus dolis ereptam sibi Phanium putabat, sed ab eo de re tota certior fit.

A. GETA. G. hem A. quid egisti? G. emunxi argento senes.
A. Satin' id est? G. nescio hercle: tantum jussus sum.
A. Eho, verbero. aliud mihi respondes, ac rogo?
G. Quid ergo narras? A. quid ego narrem? opera tua
Ad restim mihi quidem res rediit planissume:
Ut te quidem omnes Dii, Deæque, superi, inferi
Malis exemplis perdant: hem, si quid velis,
Huic mandes, quod quidem rectè curatum velis.
Quid minus utibile fuit; quàm hoc ulcus tangere,
Aut nominare uxorem? injecta est spes patri
Posse illam extrudi: cedò nunc porrò, Phormio
Dotem si accipiet, uxor ducenda est domum:
Quid fiet? G. non enim ducet A. novi: cæterùm
Cum argentum repetent, nostra causa scilicet
In nervum potius ibit. G. NIHIL EST Antipho.

Jussus sum. Ab iis argentum corradere; alia provincia imposita mihi non est. Alii sic explicant. Dixerat Antipho satin' id est? id ita interpretatur Geta, quasi peteret Antipho an summa pecuniæ à senibus extorta sufficeret ad emendam Phanium, respondet Geta sibi tantum fuisse imperatum ut hanc inveniret summam non majorem; tantam pecuniam jussus sum emungere quantam emunxi.

Verbero. Mastigia, servum verberibus dignum significat.

Ad restim Restis idem est ac funis, laqueus. sententia est. nihil jam mihi superest aliud nisi ut abeam & suspendam me.

Ut te . . Sub. velim, precor.

Malis exemplis Pœnis gravioribus, quæ cæteris exempla sint & documenta ne quid itidem actu peccent.

Quid minus . . Quid minus factum oportuit?

Utibile. Utile.

Uxor. Phanium ab eo ducenda erit, illi nubet, mihi eripietur.

Quid fiet. Quid me fiet? quonam ista res evadet?

Repetent. Cum pater & patruus repetent argentum à Phormione, nempe qui Phanium ducere nolit, an ille nostra causa in carcerem rapietur, quia solvendo non erit? nervus

Quin male narrando possit depravarier.
Tu id quod boni est, excerpis: dicis quod mali est.
Audi nunc contra jam: si argentum acceperit,
Ducenda est uxor, ut ais: concedo tibi.
Spatium quidem tandem apparandis nuptiis,
Vocandi, sacrificandi dabitur paululum.
Intereà amici, quod polliciti sunt, argentum dabunt.
Id istis reddet. A. quamobrem? aut quid dicet? G. rogas?
Quot res? postilla, monstra evenêrunt mihi?
Introiit in ædes ater alienus canis;
Anguis per impluvium decidit de tegulis;
Gallina cecinit; interdixit hariolus.
Aruspex vetuit ante brumam aliquid novi
Negotii incipere, quæ causa est justissima.
Hæc fient. A. ut modò fiant. G. fient: me vide.
Pater exit: abi, dic esse argentum Phædriæ.

est vinculum quo in carcere sontes vinciebantur.

Excerpis. Secernis taces, supprimis. *Spatium.* Mora.

Vocandi. Amicos ad epulas.

Amici. Tui ac Phædriæ.

Dabunt. Phædriæ.

Id. Acceptum à Phœdria argentum.

Istis. Chremeti & Demiphoni..

Reddet. Phormio, & negabit se posse Phanium jam uxorem ducere.

Quot res? Quam multa poterit dicere?

Postilla. Postquam promisi me ducturum esse Phanium multa mihi contigere portentes à quibus impedior ne ducam.

Alienus. Ex alia domo.

Impluvium. Locus est apertus & patens in medio ædium unde lumen deorsum capitur, ita dictus quod eò impluat, quod aqua è tectis eò decidat.

Gallina cecinit. Observatum est in qua domo Gallina canat instar Galli Gallinacei, superiorem marito esse uxorem. *Donat.*

Interdixit. Vetuit ne nuptias contraherem.

Hariolus. Quasi fariolus, qui fatur & divinat.

Haruspex. Qui exta victimarum inspicit & contemplatur. victimæ dicebantur harvæ ab hara, id est stabulo.

Ante brumam &c. Quòd ante brumam dies decrescant, post brumam quæ incipit 21. Decembris, crescere incipiant. erant autem religio apud veteres aliquid aggredi anno senescente, & antequam dies crescere inciperent, hoc irridet Geta, dum ait esse causam hanc justissimam.

Vt modò fiant. fit ita sane, modo hæc, uti dixisti, fiant.

Esse. Paratum esse. Renuncia Phœdriæ inventum esse argentum.

SCENA

SCENA QUINTA.

DEMIPHO, CHREMES, GETA.

Statuunt senes argentum Phormioni tradere.

D. QUIETUS esto inquam: ego curabo, nequid verborum duit.
Hoc temerè nunquam amittam ego à me, quin mihi testes adhibeam,
Cui dem, & quamobrem dem, commemorabo. G. ut cautus est, ubi nihil opus est!
C. Atque ità opus facto est: at matura, dum libido eadem hæc manet:
Nam si altera illa magis instabit, forsitan nos rejiciat.
G. Rem ipsam putasti. D. duc me ad eum ergo. G. non moror.
C. ubi hoc egeris,
Transito ad uxorem, ut conveniat hanc prius, quàm hinc abit,
Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, ne succenseat;
Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior;
Nos nostro officio nihil egressos esse; quantum is voluerit
Datum esse dotis. D. quid tua (malum) id refert? C. magni, Demipho.
D. Non sat tuum te officium fecisse, si non id fama approbat?
C. Volo ipsius quoque voluntate hoc fieri, ne se ejectam prædicet.
D. Idem ego istuc facere possum. C. mulier mulieri magis congruet.
D. Rogabo. C. ubi nunc illas ego reperire possim, cogito.

Ne quid. Ne qua in re nos fallat iste Phormio *duit* det.

Amittam à me. Abire à me patiar. non dabo argentum nisi caute & prudenter.

Opus est facto. Danda omnino hæc pecunia est.

Lubido .. Dum perstat Phormio in voluntate accipiendæ Phanii.

Rem ipsam .. Rem ita dixisti, ut est.

Hanc. Phanium.

Abit. A nobis ad Phormionem.

Dicat. Uxor mea Phanio dicat nos eam dare &c ..

Idoneum. Præstare ut ipsi potius quam Antiphoni nubat.

Familiarior. Ut pote Phanii patri notus.

Is. Phormio.

Id. Ea dicere Phanio, ita illam solari *malùm* adverbii loco ponitur, & est male precantis.

Fama approbat. Nisi id quod facis recte, hominibus quoque probetur ac placeat.

Voluntate. Volo id à Phanio probari, ea non invita istas fieri nuptias.

Idem ... Eam consolari tam facile possem quam tua uxor Nausistrata.

Congruet. Hoc fiet convenientius à muliere: mulier mulierem rectius solabitur & admonebit.

Rogabo. Uxorem tuam, id ut faciat.

Illas. Uxorem meam Lemniam, & filiam mihi ex illa natam.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

SOPHRONA, CHREMES.

Chremes obviam sibi forte Sophronam Phanii nutricem agnoscit: ex eadem intelligit filiam suam Phanium Antiphoni nuptam esse.

S. QUID agam? quem mihi amicum inveniam misera? aut cui consilia [tam?
Hæc referam? aut unde nunc mihi auxilium pe-
Nam vereor, hera ne ob meum suasum indignè injuria afficiatur:
Ità patrem adolescentis facta hæc tolerare audio violenter.
C. Nam quæ hæc est anus exanimata, à fratre quæ egressa est meo? [nuptias
S. Quod ut facerem, egestas me impulit, cum scirem infirmas
Hasce esse, ut id consulerem intereà vita ut in tuto foret.
C. Certò ædepol (nisi me animus fallit, aut parum oculi prospiciunt) [agam?
Meæ nutricem gnatæ video. S. neque ille investigatur.. C. quid
S. Qui est ejus pater. C. adeón', an maneo, dum ea, quæ loquitur, magis cognosco? [ea est ipsa c.
S. Quòd si eum nunc reperire possim, nihil est quod verear. C.
Colloquar. S. quis hic loquitur? C. Sophrona. S. & meum nomen nominat? [S. negas?
C. Respice ad me. S. Di obsecrò vos: éstne hic Stilpho? C. non.
C. Concede hinc à foribus paululum istorsum sodes Sophrona.

Referam. Communicabo istas Phanii cum Antiphone nuptias.
Hera. Phanium.
Meum suasum. Quæ illi autor fui ut Antiphoni nuberet.
Injuria. Ne domo Antiphonis ejiciatur à Demiphone.
A fratre. Domo Demiphonis.
Infirmas. Non firmas, non mansuras fore.
Ut id consulerem. Sub. me egestas impulit.
Vita. Ut ne fame periret. est autem hic ordo. ut hoc facerem, nempe ut autor essem Phanio admittendi Antiphonis egestas me impulit, quamvis scirem parum stabiles nuptias istas fore: consultum volui illius vitæ & famæ.
Ædepol. Per ædem Pollucis.
Ille. Pater Phanii.
Investigatur. Investigando invenitur.
Adeón'. An alloquar, adeamque.
Concede. Amove te.
Istorsum. Versus istam partem.

Ne me istoc posthac nomine appellassis. s quid? non is obsecrò es,
Quem semper te esse dictitasti ? c. st. s. quid has metuis fores ?
c. Conclusam hic habeo uxorem sævam: verum istoc me nomine
Eò perperam olim dixi, ne vos forte imprudentes foris
Effutiretis; atque id porrò aliquâ uxor mea rescisceret.
s. Hem isthoc pol nos te hic invenire miseræ nunquàm potuimus.
c. Ehò dic mihi, quid tibi rei est cum familia hac, unde exis ?
Aut ubi illæ sunt ? s. miseram me. c. hem quid est ? vivúntne ?
s. vivit gnata.
Matrem ipsam ex ægritudine miseram mors consecuta est.
c. Male factum. s. ego autem, quæ essem anus deserta egens, ignota,
Ut potui, virginem nuptum locavi huic adolescenti,
Harum qui est dominus ædium c Antiphonine? s. hem, isti ipsi.
c. Quid ? duásne is uxores habet ? s. hau obsecro, unam ille quidem hanc solam. [quid ais ?
c. Quid illa altera, quæ dicitur cognata ? s. hæc ergo est. c.
s. Composito factum est, quomodo hanc amans habere posset
Sine dote. c. Dî vostram fidem, quàm sæpe forte temere
Eveniunt, quæ non audeas optare ! offendi adveniens,
Qui cum volebam, atque ut volebam, collocatam filiam.
Quod nos ambo opere maximo dabamus, ut fieret, operam,
Sine nostra cura maxima sua cura hæc sola fecit.
s. Nunc quid facto est opus, vide: pater adolescentis venit,
Eúmque animo iniquo hoc oppidò ferre aiunt c. nihil pericli est.
Sed per Deos atque homines meam esse hanc, cave rescissat quisquam.
s. Nemo ex me scibit. c sequere me: cætera intus audies.

Appellassis. Apellaveris.
St. Ista vocula silentium indicit Chremes Sophronæ.
Uxorem. Nausistratam.
Eo. Ideò.
Effutiretis. Ne quid inconsideratè de meis in Lemno nuptiis diceretis & effunderetis. ducta vox à vase rimoso, & futili.
Aliqua Aliqua via, aliquo pacto.
Hem isthoc. Isto nomine.
Illæ. Phanium & ejus mater.
Quid illa altera ? . . Sub. non ne est ejus uxor ? respondet Sophrona eandem esse hanc quæ cognata dicatur & hanc cujus nutrix eadem ipsa Sophrona fit.
Composito &c. Ita convenimus inter nos ut ea cognata diceretur Antiphonis, ut eam licet carentem dote, uxorem habere posset. Compositò est adverbium, significat, de industria, communicatis consiliis.
Oppidò. Valde.
Scibit. Antiquè pro sciet. Nemini aperiam Phanium esse filiam tuam.

P ij

SCENA SECUNDA.

DEMIPHO, GETA.

Demipho dolet quod emungi se argento passus fuerit dum esse liberalis ac videri studet.

D. NOSTRAPTE culpa facimus, ut malos expediat esse,
Dum nimium dici nos bonos studemus, & benignos.
Ità fugias, NE PRÆTER CASAM, quod aiunt: nónne id sat erat,
Accipere ab illo injuriam? etiam argentum est ultrò objectum ei,
Ut sit qui vivat, dum aliquid aliud flagitii conficiat.
G. Planissume. D. his nunc præmium est qui recta prava faciunt.
G. Verissime. D. ut stultissimè quidem illi rem gesserimus.
G. Modò ut hoc consilio possit discedi, ut istam ducat.
D. Etiámne id dubium est? G. haud scio hercle, ut homo est,
an mutet animum.
D. Hem, mutet autem? G. nescio. verùm, si forte, dico.
D. Ità faciam, ut frater censuit: ut uxorem huc ejus adducam,
Cum ista ut loquatur. Geta abi: prænuntia hanc venturam.
G. Argentum inventum est Phædriæ: de jurgio siletur.

Ut malos &c. Ut aliquibus hominibus expediat esse improbos, ut fructum è sua improbitate & dolo capiant. legunt aliqui ut malis expediat esse. potest etiam alie· hic esse sensus; ut præstaret nos esse improbos & avaros quam liberales & benignos.

Ne præter casam. Proverbium in eos, qui dum fugiunt unum vitium, in contrarium currunt: in quo similes sunt homini, qui dum, hoste persequente, in domum suam fugeret, abiret longius, is enim vitaret quidem hostem, sed careret domo & perfugio. Sic incusat se Demipho quod ita effugerit avaritiæ reprehensionem, ut prodigus factus sit. Potest etiam esse hujus proverbii sententia eadem quæ istius: nequid nimis; quod eòdem fermè recidit.

Ab illo. Phormione.

Injuriam. Dum ignotam mulierculam pro cognata nobis obtrudit.

Ut sit. Ut Suppetat ipsi unde vivat.

His nunc &c. Id sumus temporis ut illi donentur præmio qui sunt omnium pessimi, qui recta in prava, virtutes in vitia convertunt.

Ut. Itaque: adeo ut.

Illi. In illius commodum, nempe Phormionis. forte *illi* est adverbium, id est, in eo negotio.

Discedi &c. Si tamen hoc consilio, nempe data illi pecunia, possumus isto negotio & periculo defungi & facere ut Phormio Phanium ducat.

Ut homo est. Prout est hominis indoles.

Si forte. Sub. mutet. non affirmo, id aio tantum, quod fieri potest.

Uxorem. Nausistratam.

Ejus. Fratris mei scilicet.

Ista. Phanio.

Prænuntia. Phanium præmone futurum ut Nausistrata ipsam conveniat, adeoque illam expectet domi. hæc ubi dixit Demipho Nausistratam evocatum it, manet Geta & sibi partim gratulatur, partim timet.

Phædriæ. Phædriæ inveni argentum, feci ut Phormio non jurgaretur

Provisum est ne in præsentia hæc hinc abeat : quid nunc porrò,
Quid fiet ? in eodem luto hæsitas, vorsuram solves,
Geta ? præsens quod fuerat malum, in diem abiit: plagæ crescunt,
Nisi prospicis : nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,
Nequid vereatur Phormionem, aut ejus orationem.

amplius ac litigaret : at quid te fiet ô Geta (se alloquitur) nondum è luto (è periculo) emarsisti, adhuc in eo hæres.

Vorsuram solves. Solves tuos dolos & luos cum fœnore : nempe ut satisfaceres Dorioni, ac præsentem illi pecuniam numerares, fallaciam aliam texuisti, dum simulasti Phormionem paratum esse Phanium ducere, modo illi darentur minæ 30. (vide scenam 4. actus 4.) Versuram ii facere dicuntur qui ut æs alienum dissolvant, æs alienum contrahunt; mutuum sumunt ab uno creditore, ut alteri satisfaciant; quod illi dum faciunt, non solvunt debita sed creditorem tantum mutant & veriunt, unde versuræ nomen.

In diem abiit. In hunc quidem diem abiit, sed alio die redibit; ad tempus differtur, non penitus aufertur.

Ejus orationem. Cum dicet se velle ipsam ducere : faciam ut hæc omnia simulari sciat.

SCENA TERTIA.

DEMIPHO, NAUSISTRATA, CHREMES.

Rogat Demipho Nausistratam ut Phanium adeat soleturque, ipsa conqueritur de viro suo Chremete, qui superveniens aperit clam fratri repertam sibi esse filiam.

D. AGEDUM, ut soles, Nausistrata, fac ut illa placetur nobis :
Ut sua voluntate, id quod est faciundum, faciat. N. faciam.
D. Pariter nunc opera me adjuves, ac dudum re opitulata es.
N. Factum volo : ac pol queo minus, viri culpa, quàm me dignum est.
D. Quid autem ? N. quia pol mei patris bene parta indiligenter
Tutatur : nam ex his prædiis talenta argenti bina
Statim capiebat : hem, vir viro quid præstat ? D. bina quæso ?
N. Ac rebus vilioribus multò, tamen duo talenta. D. hui.

Ut soles. Pro solita tua solertia & humanitate.

Faciat. Ut velit nubere Phormioni.

Opera. Consilio, verbis. est autem, *Pariter ac*; æque atque; itidem ut.

Factum volo. Volo id quidem facere, sed minus possum quàm me dignum esset ac vellem, estque in causa meus vir Chremes.

Bene parta. Bona bonis artibus acquisita.

Capiebat. Meus pater.

Talenta bina. Libras Turonic. 4800.

Vir viro &c. Quàm sunt viri aliis alii præstantiores!

Ac rebus vilioribus. Idque quamvis

N. Quid hæc videntur? D. ſcilicet. N. virum me natam vellem,
Ego oſtenderem... D. certò ſcio. N. quo pacto... D. parce ſodes,
Ut poſſis cum illa, ne te adoleſcens mulier defatiget.
N. Faciam ut jubes: ſed meum virum abs te exire video. C. hem, Demipho,
Jam illi datum eſt argentum? D. curavi illico. C. nollem datum.
Hei, video uxorem: penè pluſquam ſat erat... D. cur nolles, Chreme?
C. Jam rectè. D. quin tu? ecquid locutus cum iſta es, quamobrem hanc ducimus? [non poteſt:
C. Tranſegi. D. quid ait tandem? C. adduci non poteſt. D. quid
C. Quia uterque utrique eſt cordi. D. quid iſtuc noſtra? C. magni: præter hæc,
Cognatam comperi eſſe nobis. D. quid deliras? C. ſic erit:
Non temere dico: redi mecum in memoriam... D. ſatin' ſanus eſt? [ne nega.
N. Hau, obſecro vide, ne in cognatam pecces. D. non eſt C.
Patris nomen aliud dictum eſt hoc tu erraſti. D. non norat patrem? [mihi,
C. Norat. D. cur aliud dixit? C. nunquámne hodie concedes
Neque intelliges? D. ſi tu nihil narras. C. pergis? N. miror quid hoc ſiet. [piter,
D. Equidem hercle neſcio. C. vín' ſcire? at, ità me ſervet Ju-
Ut propior illi, quàm ego ſum, ac tu, nemo eſt. D. Di voſtram fidem. [lo C. ah.
Eamus ad ipſam unà omnes nos, aut ſcire, aut neſcire hoc vo-
D. Quid id eſt? C. itáne parvam mihi fidem eſſe apud te? D. vín' me credere?

eſſent omnia vilioris pretii: etſi annona eſſet multo quàm nunc eſt, vilior: tunc enim prædia minorem fructum pariunt quàm cum eſt annonæ caritas.

Quid hæc videntur. Quid cenſes?

Scilicet. Sane miror & credo.

Ego oſtenderem. Adde quod ſequitur & junge ſic: oſtenderem quo pacto res familiaris probe adminiſtranda ſit.

Parce. Pluribus abſtine, ut poſſis cum Phanio, quæ opus eſt, loqui, & ejus imperium iracundiamque ſuſtinere. noli bilem omnem & ſtomachum in virum effundere, reſerva aliquid in Phanium.

Plus. Sub. dixi. ferè arcanum aperui.

Jam rectè. Id quaſi retractans dicit: bene habet, gaudeo.

Ecquid &c. An dixiſti Phanio quæ cauſa ſit, cur eam ejiciamus?

Ducimus. In hoc loco idem eſt, ac educimus, ſive ducimus in domum Phormionis è noſtra.

Noſtra. Sub. refert.

Sic erit. Hoc verum eſſe reperietur.

Redi &c. Memineris id quod dixi aliàs tibi de uxore mea Lemnia & ejus filia. hoc non intelligit Demipho, neque clarè audet explicare Chremes præſente Nauſiſtrata.

Pecces. Ne eam domo ejicias, ſi cognata ſit.

Patris &c. Pater Phanii dictus tibi eſt alius quam revera eſt: alio apud te nomine appellàtus fuit: in hoc, ideo, tu erraſti, & illam putaſti aliam eſſe atque eſt.

Narras. Explicas, clariùs dicis. Subaudi, non intelligam.

Vin' satis quæsitum mihi istuc esse ? age fiat : quid illâ filiâ
Amici nostri, quid futurum est ? C. rectè. D. hanc igitur mittimus ? [sistrata.
C. Quid ni ? D. illa maneat ? C. sic. D. ire igitur tibi licet Nau-
N. Sic pol commodius esse in omnes arbitror, quàm ut cœperas,
Manere hanc, nam perliberalis visa est, cum vidi, mihi.
D. Quid istuc negotii est ? C. jâmne operuit ostium ? D. jam.
C. ô Jupiter,
Dî nos respiciunt: gnatam invêni nuptam cum tuo filio. D. hem,
Quo pacto id potuit ? C. non satis tutus est ad narrandum hic locus. [volo.
D. At tu intrò abi. C. heus, ne filii nostri quidem hoc resciscant

Illa filia &c. Convenerat Chremes cum fratre Demiphone ut filiam suam Phanium clam daret uxorem Antiphoni, idque ut nesciret Nausistrata fingebant illam esse amici cujusdam filiam.
Rectè. Rectè admones.
Mittimus ? An eam relinquimus ? an uxorem Antiphoni non dabimus ?
Illa maneat. Phanium.
Ire. Domum redire : noli Phanium convenire, non enim danda est Phormioni.
In omnes. ad omnium utilitatem commodius arbitror, hanc, nempe Phanium, manere domi nostræ cum Antiphone, quàm ejici ut cœperas velle, ac dari Phormioni.
Perliberalis. Ingenua, honesta.
Operuit. Clausit : jamne domum se recepit ?

SCENA QUARTA.

ANTIPHO.

Antipho sibi gratulatur quod Phædria uxorem quam volebat, nactus sit : suam ipsius vicem dolet.

LÆTUS sum, ut ut meæ res sese habent, fratri obtigisse quod volt.
Quàm scitum est ejusmodi parare in animo cupiditates,
Quas, cum res adversæ fient, paulo mederi possis ?
Hic simul argentum repperit, cura sese expedivit :
Ego nullo possum remedio me evolvere ex his turbis,
Quin si hoc celetur, in metu ; sin patefit in probro sim.
Neque me domum nunc reciperem, ni mihi esset spes ostensa
Hujusce habendæ : sed ubi nam Getam invenire possum ?
Ut rogem, quod tempus conveniendi patris me capere jubeat ?

Ut ut &c. Qualicumque in statu res meæ sint.
Fratri. Phædriæ, quem fratrem vocat, quamvis filius patrui sit : hunc Suetonius fratrem patruelem appellat.
Scitum. Prudenter factum, & commodè : quantæ est sapientiæ ?
Paulo. Facilè : medeor cum accusandi casu hic jungitur, antiquè; vulgo, cum dandi. *Si hoc celetur.* Meum cum Phanio matrimonium.

SCENA QUINTA.

PHORMIO, ANTIPHO.

Phormio re bene gesta, sibi plaudit.

P. ARGENTUM accepi; tradidi Dorioni, abduxi mulierem:
Curavi propria ut esset Phædriæ, nam emissa est manu.
Nunc una res restat mihi, quæ etiam conficiunda, otium
A senibus ad potandum ut habeam: nam aliquot hos sumam dies.
A. Sed Phormio est: quid ais? P. quid? A. quid nam nunc facturus Phædria?
P. Vicissim partes tuas acturus est, A. quas? P. ut fugitet patrem.
Te suam rogavit rursum ut ageres causam, ut pro se diceres.
Nam potaturus est apud me: ego me ire senibus Sunium
Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, quam dudum dixit Geta.
Ne cum hic non videant me, conficere credant argentum suum.
Sed ostium concrepuit abs te. A. vide quis egrediatur. P Geta est?

Propria. Ut stabilis uxor & perpetua. virg. *propriamque dicabo.*

Emissa est manu. Donata est libertate: injiciebant illi manus quem servum renunciabant: è manu mittebant, quem liberum esse vellent, quasi jam sui juris futurum.

Sed &c. Atenim video Phormionem?

Partes tuas. Aget eandem personam quam egisti; te imitaturus est.

Sunium. Extremum Atticæ promontorium.

Emptum. In supino, ut emam.

Conficere. consumere, dilapidare.

Abs te. Abs tua domo: tuæ domus ostium.

SCENA SEXTA.

GETA, ANTIPHO, PHORMIO.

Renunciat Antiphoni Geta Phanium inventam esse Chremetis filiam.

G. O FORTUNA, ô fors fortuna quantis commoditatibus,
Quàm subitò hero meo Antiphoni ope vestra hunc onerastis diem!

Fors fortuna. Fortuna dicta est incerta res; fors fortuna, eventus rei bonus: porro huic Forti-Fortunæ templum erat Romæ trans Tiberim & colebatur ab infimæ sortis hominibus, qui sine arte aliqua viverent. *Donat.*

. Quid nam hic sibi volt? G. nósque amicos ejus exonerastis metu.
ed ego nunc mihi cesso, qui non humerum hunc onero pallio,
tque hominem propero invenire, ut hæc quæ contingerint sciat?
. Num tu intelligis quid hic narret? P. num tu? A. nihil. P. tantumdem ego.
. Ad Dorionem hinc ire pergam: ibi nunc sunt. A. heus Geta. G hem tibi: [A. Geta.
Num mirum, aut novum est revocari, cursum cum institueris?
. Pergit hercle: tu nunquam tuo odio vinces me. A. non manes?
. Vapulabis curialis vernula est qui me vocat.
. Id tibi quidem jam fiet, nisi resistis, verbero.
. Familiariorem oportet esse hunc, qui minitatur malum.
ed ísne est, quem quæro, an non? ipsu' est. P. congredere actutum. A. quid est? [natissime!
G. O omnium, quantum est, qui vivunt, hominum homo or-
Nam sine controversia à Dîs solus diligere, Antipho.
A. Ità velim: sed, quî istuc credam ità esse, mihi dici velim.
G. Satín' est si te delibutum gaudio reddo? A. enicas.
P Quin tu hinc pollicitationes aufer. & quod fers, cedò. G. oh,
Tu quoque hic aderas Phormio? P. aderam: sed cessas? G. accipe; hem.
Ut modò argentum tibi dedimus apud forum, rectà domum
Sumus profecti: intereà mittit herus me ad uxorem tuam.
A. Quamobrem? G. omitto proloqui: nam nihil ad hanc rem est, Antipho.
Ubi in gynæceum ire occipio, puer ad me accurrit Mida,
Ponè apprehendit pallio, resupinat, respicio, rogo

Onerastis. Cumulastis, ornavistis.
Mihi cesso. Illa vox, *mihi*, abundat hic, & elegantiæ tantum servit.
Hominem. Antiphonem.
Hem tibi. Ecce autem! Ecce tibi molestos interpellatores illos qui hominem currentem revocare solent.
Institueris. Intendere cœperis.
Pergit. Me vocare.
Odio tuo. Odiosa revocatione me sistes.
Curialis vernula. Servulus aliquis ex iis qui ministrabant Curiis. erant autem Curiæ partes populi Romani: conveniebant illæ interdum ad suffragia ferenda, ad epulas &c. earum servi Curiales dicti sunt.
Id tibi fiet. Nempe, tu ipse vapulabis.
Resistis. Manes.
Congredere. Adi statim illum Antipho.
Quantum est. Quam multi sunt, quot sunt.
Diligere. Amaris. *Quî.* Cur.
Delibutum. Perfusum, ut qui unguntur balsamo.
Enicas. Occidis me istis laudibus, ista mora.
Hic aderas. Eras ne jam hic cum Antiphone, non te videram, non putabam te adesse.
Sed cessas. Cur cunctaris id dicere quod affers boni?
Ut. Ubi, postquam.
Tuam. Phanium.
Gynæceum. Græca vox: pars domus erat in qua mulieres à viris separatim habitabant.
Pone. A tergo.
Resupinat. Facit ut caput retrorsum flectam.

SCENA QUINTA.

PHORMIO, ANTIPHO.

Phormio re bene gesta, sibi plaudit.

P. ARGENTUM accepi; tradidi Dorioni, abduxi mulierem:
Curavi propria ut esset Phædriæ, nam emissa est manu.
Nunc una res restat mihi, quæ etiam conficiunda, otium
A senibus ad potandum ut habeam: nam aliquot hos sumam dies.
A. Sed Phormio est: quid ais? P. quid? A. quid nam nunc
factururs Phædria?
P. Vicissim partes tuas acturus est. A. quas? P. ut fugitet patrem.
Te suam rogavit rursum ut ageres causam, ut pro se diceres.
Nam potaturus est apud me: ego me ire senibus Sunium
Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, quam dudum dixit
Geta.
Ne cum hic non videant me, conficere credant argentum suum.
Sed ostium concrepuit abs te. A. vide quis egrediatur. P. Geta est?

Propria. Ut stabilis uxor & perpetua. virg. *propriamque dicabo.*
Emissa est manu. Donata est libertate: injiciebant illi manus quem servum renunciabant: è manu mittebant, quem liberum esse vellent, quasi jam sui juris futurum.
Sed &c. Atenim video Phormionem?
Partes tuas. Aget eandem personam quam egisti; te imitaturus est.
Sunium. Extremum Atticæ promontorium.
Emptum. In supino, ut emam.
Conficere. consumere, dilapidare.
Abs te. Abs tua domo: tuæ domus ostium.

SCENA SEXTA.

GETA, ANTIPHO, PHORMIO.

Renunciat Antiphoni Geta Phanium inventam esse Chremetis filiam.

G. O FORTUNA, ô fors fortuna quantis commoditatibus,
Quàm subitò hero meo Antiphoni ope vestra hunc
onerastis diem!

Fors fortuna. Fortuna dicta est incerta res: fors fortuna, eventus rei bonus: porro huic Forti-Fortunæ templum erat Romæ trans Tiberim & colebatur ab infimæ sortis hominibus, qui sine arte aliqua viverent. *Donat.*

A. Quid nam hic sibi volt? G. nósque amicos ejus exonerastis metu.
Sed ego nunc mihi cesso, qui non humerum hunc onero pallio,
Atque hominem propero invenire, ut hæc quæ contingerint sciat?
A. Num tu intelligis quid hic narret? P. num tu? A. nihil.
P. tantumdem ego.
G. Ad Dorionem hinc ire pergam: ibi nunc sunt. A. heus Geta.
G hem tibi: [A. Geta.
Num mirum, aut novum est revocari, cursum cum institueris?
G. Pergit hercle: tu nunquam tuo odio vinces me. A. non manes?
G. Vapulabis curialis vernula est qui me vocat.
A. Id tibi quidem jam fiet, nisi resistis, verbero.
G. Familiariorem oportet esse hunc, qui minitatur malum.
Sed isne est, quem quæro, an non? ipsu' est. P. congredere actu-
tum. A. quid est? [natissime!
G. O omnium, quantum est, qui vivunt, hominum homo or-
Nam sine controversia à Dîs solus diligere, Antipho.
A. Ità velim: sed, quî istuc credam ità esse, mihi dici velim.
G. Satin' est si te delibutum gaudio reddo? A. enicas.
P. Quin tu hinc pollicitationes aufer. & quod fers, cedò. G. oh,
Tu quoque hic aderas Phormio? P. aderam: sed cessas? G. accipe, hem.
Ut modò argentum tibi dedimus apud forum, rectà domum
Sumus profecti: intereà mittit herus me ad uxorem tuam.
A. Quamobrem? G. omitto proloqui: nam nihil ad hanc rem est, Antipho.
Ubi in gynæceum ire occipio, puer ad me accurrit Mida,
Ponè apprehendit pallio, resupinat, respicio, rogo

Onerastis. Cumulastis, ornavistis.
Mihi cesso. Illa vox, *mihi*, abundat hic, & elegantiæ tantum servit.
Hominem. Antiphonem.
Hem tibi. Ecce autem! Ecce tibi molestos interpellatores illos qui hominem currentem revocare solent.
Institueris. Intendere cœperis.
Pergit. Me vocare.
Odio tuo. Odiosa revocatione me sistes.
Curialis vernula. Servulus aliquis ex iis qui ministrabant Curiis. erant autem Curiæ partes populi Romani: conveniebant illæ interdum ad suffragia ferenda, ad epulas &c. earum servi Curiales dicti sunt.
Id tibi fiet. Nempe, tu ipse vapulabis.
Resistis. Manes.
Congredere. Adi statim illum Antiphonem.
Quantum est. Quam multi sunt, quot sunt.
Diligere. Amaris. *Quî.* Cur.
Delibutum. Perfusum, ut qui unguntur balsamo.
Enicas. Occidis me istis laudibus, ista mora.
Hic aderas. Eras ne jam hic cum Antiphone, non te videram, non putabam te adesse.
Sed cessas. Cur cunctaris id dicere quod affers boni?
Ut. Ubi, postquam.
Tuam. Phanium.
Gynæceum. Græca vox: pars domus erat in qua mulieres à viris separatim habitabant.
Pone. A tergo.
Resupinat. Facit ut caput retrorsum flectam.

Quamobrem retineat me: ait esse vetitum intrò ad heram accedere,
Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem,
Eúmque nunc esse intus cum illis. hoc ubi ego audivi, ad fores
Suspenso gradu placidè ire perrexi: accessi, astiti,
Animam compressi, aurem admovi: ità animum cœpi attendere,
Hoc modo sermonem captans. A euge Geta. G. hic pulcherrimum
Facinus audivi; itaque penè hercle exclamavi gaudio.
P. Quod? G. quod nam arbitrare? A. nescio. G. atqui mirificissimum:
Patruus tuus est pater inventus Phanio uxori tuæ. A hem.
Quid ais? G. ejus olim matrem duxit in Lemno clanculum.
P. Somnium: utin' hæc ignoraret suum patrem? G. aliquid credito,
Phormio, esse causæ: sed me censén' potuisse omnia
Intelligere extrà ostium, intus quæ inter se ipsi egerint?
P. Atque hercle ego quoque illam audivi fabulam. G. imò etiam dabo
Quo magis credas: patruus intereà inde huc egreditur foras;
Haud multò post cum patre idem recipit se intrò denuo,
Ait uterque tibi potestatem ejus habendæ dare:
Denique ego sum missus, te ut requirerem, atque adducerem.
A. Quin ergo rape me? quid cessas? G. fecero. A. ô Phormio,
Vale. P vale Antipho: bene, ità me Dî ament, factum: gaudeo
Tantam fortunam de improviso esse his datam.

Senis. Demiphonis.
Animam. Halitum ne quis me spirare aut tussire audiret.
Hoc modo. Hoc statu & situ corporis expiscans quid dicerent intus.
Mirificissimum. Vox à servo ficta verniliter.
Utin'. Utine? fieri ne potest, ut..
Esse causæ. nempe cur patrem ignoraret suum.
Dabo. Dicam aliquid.
Inde. Ex interiori cubiculo.
Fecero. Id ago.

SCENA SEPTIMA.

PHORMIO.

Phormio animum ad pecuniam retinendam obfirmat.

SUMMA eludendi occasio est mihi nunc senes,
Et Phædriæ curam adimere argentariam,
Ne cuiquam suorum æqualium supplex siet.

Summa &c. Nunc præclara offertur mihi occasio emungendæ pecuniæ à senibus, & adimendi Phœdriæ curam conquirendi argenti, & æqualibus, id est adolescentibus ejusdem secum ætatis, eam ob rem supplicandi, ut nempe mutuum ab eis argentum sumat.

Nam idem hoc argentum, ita ut datum est ingratiis
His datum erit: hoc quî cogam, re ipsâ repperi.
Nunc gestus mihi, voltúsque est capiundus novus.
Sed hinc concedam in angiportum hoc proximum;
Inde hisce ostendam me, ubi erunt egressi foras.
Quò me assimularam ire ad mercatum, non eo.

Nam &c. Nàm oportet ut senes quamvis inviti nobis relinquant argentum à se datum, & jam reperi qua ratione ipsos cogam in facere.
Hoc argentum. Quod mihi dedere ut Phanium abductam ab Antiphone, ducerem.
Ingratiis. Ablativus adverbii loco positus; significat, præter voluntatem, non libenter.
Tuis in gratiis. Plaut. id est, te invito.
His datum erit. Ab his, à senibus ita datum erit, ut iis non reddam.
Quî. Quomodo.
Concedam. Me recipiam.
Angiportum. Via angusta est.
Ostendam me. Prodibo improvisus.
Non eo. Repudio consilium quod cœperam simulandi me iturum senium, ad mercatum quendam: hic maneo.

SCENA OCTAVA.

DEMIPHO, PHORMIO, CHREMES.

Cognita Phanio senes à Phormione pecuniam ipsi datam repetunt; Phormio negat se redditurum: hinc jurgium quod lepide Phormio expedit in rem suam.

D. DIS magnas meritò gratias habeo, atque ago.
Quando evenêre hæc nobis frater prospere.
Quantùm potest, nunc conveniundus Phormio est,
Prius quàm dillapidet nostras triginta minas,
Ut auferamus. P. Demiphonem si domi est
Visam, ut quod... D. at nos ad te ibamus Phormio,
P. De eadem hac fortasse causa? D. ità hercle. P. credidi:
Quid ad me ibatis? ridiculum: an verebamini,
Ne non id facerem, quod recepissem semel?
Heus, heus, quanta hæc mea paupertas est, tamen
Adhuc curavi unum hoc quidem, ut mihi esset fides.
C. Estne ea ita, ut dixi, liberalis? D. oppido.

Quantum potest. Quam citissimè, quam primum.
Dilapidet. Perdat, conficiat.
Auferamus. Ab eo recipiamus.
Ut quod.. Nempe, ut quod instat, agam cum illo, vel, aliud quidpiam subaudi.
Recepissem. Promisissem. vulgo dicitur, ad me, vel in me recipio.
Est ne ea.. Alloquitur fratrem. nonne, inquit, agnovisti in Phanio vultum & ingenium virgine liberali & ingenua dignum?
Oppidò. Sanè, omnino.

P. Itaque ad vos venio nuntiatum Demipho,
Paratum me esse: ubi voltis, uxorem date:
Nam omnes posthabui mihi res, ità uti par fuit,
Postquàm tantòpere id vos velle animum advorteram.
D. At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem.
Nam qui erit rumor populi, inquit, si id feceris?
Olim cum honestè potuit, tum non est data;
Nunc viduam extrudi turpe est: fermè eadem omnia
Quæ tute dudum coràm, me incusaveras.
P. Satis superbè illuditis me? D. qui? P. rogas?
Quia ne alteram quidem illam potero ducere.
Nam quo redibo ore ad eam, quam contempserim?
C. Tum autem Antiphonem video ab sese amittere
Invitum eam: inque. D. tum autem video filium
Invitum sanè mulierem ab se amittere.
Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi
Argentum jube rursum rescribi, Phormio.
P. Quodne ego perscripsi porrò illis, quibus debui?
D: Quid igitur fiet? P. si vis mihi uxorem dare,
Quam despondisti, ducam: sin est, ut velis
Manere illam apud te: dos hic maneat, Demipho.
Nam non est æquum me propter vos decipi;
Cum ego vestri honoris causa repudium alteri
Remiserim, quæ tantundem dotis dabat.

Uxorem. Date Phanium, mihi tradite ducendam cum libuerit.

Olim. Antequam nuberet Antiphoni poterat honestè cuilibet alteri dari in uxorem; nunc sine ignominia non potest, jam collocata scilicet Antiphoni & ab illo ejecta, eóque viduata.

Eadem. Dixit mihi Chremes.

Incusaveras. Objeceras mihi, cur ejicienda Phanium non esset.

Alteram. Fingebat se Phormio desponsam sibi cum dote uxorem repudiare, ut Phanium duceret.

Tum autem.. Dicit hæc tacitus Chremes fratri, ei suggerens quid Phormioni dicat. tum autem, id est, præterea, ô frater, inque, id est dic (imperativus verbi inquio) Phormioni, Antiphonem adduci vix posse ut Phanium à se dimittat. hæc eadem Demipho claré, & iisdem ferè verbis repetit.

Ad forum. Diximus in foro seu platea publica fuisse tabernas & mensas argentariorum.

Rescribi. Reddi. scribere seu perscribere nummos est nummos alicui dare, & præsentes solvere, vel pro his certum in diem solvendis fidem suam apud argentarium obligare scripto. Ductum est à consuetudine Romanorum, qui, si quid alteri darent pecuniæ curabant id scribi in tabulis argentariorum apud quos suas ferè pecunias collocatas habebant, iisque nomen hominis dictabant ut summam illi expensam ferret argentarius. Debitores autem cum pecuniam redderent, dabant operam ut nomen suum expungeretur in tabulis. ejusdem argentarii & pecunia accepta referretur in tabulis; hoc autem vocabatur, rescribere.

Quodne &c. Atqui ego jam argentum illud meis creditoribus reddidi.

Hîc. Apud me maneat argentum à te mihi pro illius dote datum.

Vestri honoris causa. In vestram gratiam ut vobis gratum facerem.

D. I hinc

D. I hinc in malam rem cum istac magnificentia
Fugitive: etiam nunc credis te ignorarier,
Aut tua facta adeò? P. irritor. D. túne hanc duceres,
Si tibi data esset? P. fac persculum. D. ut filius
Cum illa habitet apud te, hoc vestrum consilium fuit.
P. Quæso quid narras? D. quin tu mihi argentum cedò,
P. Imò verò, tu uxorem cedò. D. in jus ambula.
P. In jus? enimverò si porrò esse odiosi pergitis...
D. Quid facies? P. egóne? vos me indotatis modò
Patrocinari fortasse arbitramini:
Etiam dotatis soleo. C. quid id nostra? P. nihil.
Hic quandam noram, cujus vir uxorem... C. hem. D. quid est?
P. Lemni habuit aliam. C. nullus sum. P. ex qua filiam
Suscepit, & eam clàm educat. C. sepultus sum.
P. Hæc adeò ego illi jam denarrabo. C. obsecro,
Ne facias. P. oh túne is eras? D. ut ludos facit.
C. Missum te facimus. P. fabulæ. C. quid vis tibi?
Argentum quod habes? condonamus te. P. audio.
Quid vos (malùm) ergo me sic ludificamini,
Inepti vestra puerili sententia?
Nolo, volo: volo, nolo. rursum cedò, cape;
Quod dictum, indictum est; quod modo erat ratum, irritum est.
C. Quo pacto, aut unde hæc hic rescivit? D. nescio,
Nisi me dixisse nemini id certè scio. [hem,
C. Monstri, ità me Di ament, simile. P. injeci scrupulum. D.
Hiccine ut à nobis hoc tantum argenti auferat
Tam apertè irridens? emori hercle satius est;
Animo virili præsentíque ut sis para;
Vides tuum peccatum esse elatum foras,
Neque jam id celare posse te uxorem tuam:
Nunc quod ipsa ex aliis auditura sit, Chreme,

Magnificentia. Quia dixerit Phormio se honori senum consultum voluisse.
Fugitive. Servi nequam fugitivi dicebantur, quia sæpe fugiebant ex herili domo.
Irritor? Sic mihi bilem movetis?
Túne? Homo nihili & nauci?
Fac periculum. Tenta, experire.
Ut filius. Sententia est nolebas eam ducere & uxorem habere tibi, sed servare apud te ut meus filius domi tuæ cum ea esset.
In jus. Ad Judicem. jus hic, locus est ubi jus redditur.
Enimverò. Hæc particula iracundiæ servit.

Indotatis. Ut Phanio: dotatis ut Nausistratæ. Donat. innuit se clandestinum Chremetis matrimonium renunciaturum Nausistratæ: quod postea mirè facit.
Nullus sum. Perii.
Sepultus. Plus dicit quam perii.
Túne is eras? De quo loquebar. qui aliam uxorem in Lemno habuisti?
Ludos facit. Ut nos ludit, ludibrio contemptuique habet?
Missum te facimus. Abi sane, nihil tecum nobis rei esse volumus.
Condonamus te. Antiquè pro tibi, ultro donamus tibi.
Para. Accinge te: fac.
Elatum foras. Cognitum, detectum

Q

Id nosmet indicare placabilius est:
Tum hunc impuratum poterimus nostro modo
Ulcisci. P. at at, nisi mihi prospicio, hæreo:
Hi gladiatorio animo ad me adfectant viam.
C. At vereor, ut placari possit. D. bono animo es:
Ego redigam vos in gratiam, hoc fretus, Chreme,
Cum de medio excessit, unde hæc suscepta est tibi.
P. Itáne agitis mecum? satis astutè aggredimini.
Non hercle ex re istius me instigasti, Demipho.
An tu, ubi peregre tibi quod libitum fuit feceris,
Neque hujus sis veritus, fœminæ primariæ,
Quin tu novo modo ei faceres contumelias;
Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?
Hisce ego dictis illam ita tibi incensam dabo,
Ut ne restinguas, lacrumis si exstillaveris.
D. Malum, quod isti Dii, Deæque omnes duint.
Tantáne affectum hominem quemquam esse audacia?
Nónne hoc publicitus scelus hinc deportarier
In solas terras? C. in id redactus sum loci,
Ut quod agam cum illo, nesciam prorsus. D. ego scio:
In jus eamus. P. in jus? huc, si quid lubet.

Placabilius. Commodius ad eam placandam.

Hæreo. Vix me expediam à periculo quod imminet: metaphora ducitur ab avibus in visco hærentibus.

Hi gladiatorio &c. Non secus animati quam gladiatores, ad me recta pergunt: id est (inquit Donatus) parati vel perdere, vel perire. gladiatores erant vulgo servi, interdum viri ingenui & nobiles, qui ut populo spectaculum ac ludum darent, gladiis inter se depugnabant, & alios alii cædebant.

Possit. Nausistrata.

Vos. Te & uxorem Nausistratam conciliabo.

Hoc fretus cum. Ea maxime de causa spero placandam tibi per me uxorem tuam, quod obiit ea uxor altera Lemnia, unde, id est, ex qua hæc Phanium à te suscepta & genita est.

Aggredimini. Acceditis ad dimicandum.

Ex re istius. Non consuluisti rationibus tui fratris ô Demipho cum mihi stomachum movisti: dicam enim ea quæ illi ægrè faciant...

Hujus sis veritus. Hujus te puduerit, vel *Hujus* est genitivus pretii, sic dicimus, id hujus non facio, ostendendo floccum vel titillivitium. sententia igitur erit: neque tantuli feceris Nausistratam fœminam primariam, quin ei vereris facere contumeliam: nunc porro, fœminæ, erit in dandi casu, & pronomen ei, more comico, abundabit.

Lautum. Purgatum: ut laves.

Exstillaveris. Totus in lacrymas abieris, conversus sis, lacrymas è toto corpore stillaveris.

Malum. Usitata interjectio malè imprecantis. Hanc igitur vocem cum ira Demiphoni expressisset, ominis diritatem statim à se deprecatur, & in Phormionem convertit, dum addit, *Quod isti* &c. quasi diceret, malum eveniat, malè sit, at isti Phormioni. *duint.* autem comicè, pro, dent. potest etiam simplicius accipi *Quod* pro utinam.

Nonne hoc &c. Nonne oporteret hominem tam sceleratum publicè, publica judicum sententia, in remotas, procul terras & loca deserta deportari? ut nemini noceret illic scilicet.

In jus. In forum, ad judices.

Huc. Huc eamus, nempe ad tuam ô Chreme, domum: si quid lubet

D. Assequere, ac retine, dum huc ego servos evoco.
C. Etenim nequeo solus: accurre huc. P. una injuria est
Tecum. D. lege agito ergo. P. altera est tecum Chreme.
D. Rape hunc. P. itáne agitis? enimverò voce est opus:
Nausistrata exi. C. os opprime. D. impurum vide,
Quantum valet. P. Nausistrata, inquam. C. non taces?
P. Taceam? D. nisi sequitur, pugnos in ventrem ingere,
Vel oculum exsculpe. P. Est, ubi vos ulciscar, locus.

tibi mecum agere, si quam intendis mihi litem, ibi eam decidemus.

Assequere. Sequere illum ac retine, prohibe ne domum tuam eat, sed in jus potius.

Una injuria est. Id est, actio injuriarum, ex lege mihi est in te.

Tecum. O Demipho, qui accurrens Phormionem retinebat.

Lege agito. Si quidem habes actionem injuriarum, agito ex lege, in jus ambula, ubi legibus apud judices contendes.

Oprime. Obstrue, claude illi, ne Nausistratam evocet.

Valet. Ut robustus est, qui contra duos unus depugnat. Est autem græca locutio, pro, Vide quantum impurus & sceleratus iste valet.

Est. Datur mihi facultas præclara vos ulciscendi.

SCENA NONA.

NAUSISTRATA, CHREMES, PHORMIO, DEMIPHO.

Chremes Nausistratæ uxori à Phormione proditus & ab ea graviter objurgatus, ita veniam impetrat, ut Phœdria contentionis arbiter statuatur, nimirum ut Phœdria uxorem, annuente patre, gratis retineret, quod erat Phormioni propositum.

N. QUIS nominat me? C. hem. N. quid istuc turbæ est, obsecro?
Mi vir? P. hem. quid nunc obticuisti? N. quis hic homo est?
Non mihi respondes? P. hiccine ut tibi respondeat,
Qui hercle ubi sit, nescit? C. cave isti quidquam credas.
P. Abi, tange: si non totus friget, me eneca.
C. Nihil est. N. quid ergo est? quid istic narrat? P. jam scies:
Ausculta. C. pergín' credere? N. quid ego, obsecro,
Huic credam, qui nihil dixit? P. delirat miser
Timore. N. non pol temere est, quod tu tam times.

Friget. Præ pudore ac metu.

Temerè. Sine causa.

C. Egon' timeo? P. rectè sanè quandò nihil times;
Et hoc nihil est, quod ego dico: tu narra. D. scelus,
Tibi narret? P. ehò tu, factum est abs te sedulò
Pro fratre. N. mi vir, non mihi narras? C. at. N. quid at?
C. Non opus est dicto: P. tibi quidem; at scito huic opus est.
In Lemno, C. hem quid ais? D. non taces? P. clam te, C. hei mihi.
P. Uxorem duxit. N. mi homo, Dî melius duint.
P. Sic factum est. N. perii misera. P. & inde filiam
Suscepit jam unam, dum tu nescis. C. quid agimus?
N. Prò Dî immortales, facinus indignum, & malum.
P. Hoc actum est. N. an quidquam hodie est factum indignius?
Demipho, te appello: nam me cum hoc ipso distædet loqui.
Hæccine erant itiones crebræ, & mansiones diutinæ
Lemni? hæccine erat, quæ nostros fructus minuebat, vilitas?
D. Ego Nausistrata esse in hac re culpam meritam non nego:
Sed eam quæ sit ignoscenda. P. VERBA FIUNT MORTUO.
D. Nam neque neglegentia tua, neque id odio fecit tuo.
Ea mortem obiit: è medio abiit: qui fuit in re hac scrupulus
Quamobrem te oro, ut alia tua facta sunt, æquo animo hoc feras.
N. Quid ego æquo animo? cupio misera in hac re jam defungier.
Sed quid sperem? ætate porrò minus peccaturum putem?
Jam tum erat senex, senectus si verecundos facit.
Quid mihi nunc affers, quamobrem expectem, aut sperem porrò non fore?
P. Exequias Chremeti, quibus est commodum ire, jam tempus est.
Sic dabo: age nunc, age, Phormionem qui volet lacessito,
Faxo tali eum mactatum, atque hic est, infortunio.
Redeat sanè in gratiam; jam supplicii satis est mihi:
Habet hæc, ei quod, dum vivat, usquè ad aurem obganniat.

Factum est &c. Rectè atque ex animo fratrem defendis, laudo.

Dii.. Avertant omen superi.

Vilitas. Hoc illud erat quod mihi dictitabat, annonæ vilitatem in causa esse, cur prædiorum nostrorum fructus minores essent.

Verba fiunt mortuo Ridet Chremetem: en, inquit, similis est mortuo Chremes. facere verba mortuo, est alloqui eum qui non audiat. qui responsurus non sit..

Ea. Uxor altera Lemnia.

E medio. E vivis.

Qui scrupulus.. Unum hoc esset impedimentum, quo minus veniam ipsi dares, si hæc altera uxor viveret: hoc jam sublatum est.

Ut alia. Ut benignè & humaniter in aliis rebus facere soles.

Defungier. Liberata omni metu, & omni periculo defuncta esse velim, certa esse nihil ab eo prætereà peccandum.

Affers Quam rationem affers: quid causæ dicis..

Exequias ire Pro ire ad exequias. jam Chremes metu ac pudore obiit, si quis ejus exequiis inte esse velit, festinet, adsit ea quadam formula utebantur Romani, cum funera in diem certam indicebant. v. g. Chremes vixit, Chremeti exequias ire quoi (cui) commodum est, jam tempus est, ollus (ille) effertur. (id est, ad rogum è domo fertur.)

Sic dabo. Sic alios tractabo, qui me lacessent.

Mactatum. Perditum, obrutum.

Hæc Nausistrata.

N. An meo merito? credo? quid ego nunc commemorem Demipho
Singillatim qualis in istum fuerim? D. novi æquè omnia
Tecum. N. meritóne hoc meo videtur factum? D. minime gentium.
Verum quandò jam accusando fieri infectum non potest,
Ignosce: orat; confitetur; purgat; quid vis amplius?
P. Enimverò prius quàm hæc dat veniam, mihi prospiciam & Phædriæ. [quid est?
Heus, Nausistrata, prius quàm huic respondes temerè, audi. N.
P. Ego minas triginta per fallaciam ab illo abstuli.
Eas dedi tuo gnato: is captivam inde emit sibi.
C. Hem, quid ais? N. adeóne hoc indignum tibi videtur, filius
Homo adolescens, si habet unam, tu uxores duas?
Nihil pudere? quo ore illum objurgabis? responde mihi.
D. Faciet, ut voles. N. imò ut jam scias meam sententiam,
Neque ego ignosco, neque promitto quidquam, neque respondeo,
Prius, quàm gnatum video, ejus judicio permitto omnia
Quod is jubebit, faciam. P. mulier sapiens es, Nausistrata.
N. Satis tibi est? P. imò verò pulchrè discedo, & probe,
Et præter spem. N. tuúm nomen dic quod est. P. mihín'?
Phormio, vestræ familiæ hercle amicus, & tuo summus Phædriæ. [voles,
N. Phormio, at ego Æcastor posthac tibi quod potero, & quæ
Faciámque, & dicam. P. benignè dicis. N. pol meritum est tuum.
P. Vin' primum hodie facere, quod ego gaudeam, Nausistrata?
Et quod tuo viro oculi doleant? N. cupio. P. me ad cœnam voca.
N. Pol verò voco. D. eamus intro hinc. C. fiat: sed ubi est Phædria
Judex noster? P. jam hic faxo aderit. Vos valete, & plaudite.

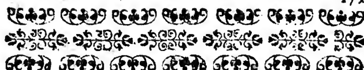
Obganniat. Occinat, exprobret.
An meo &c. At enim idae merita ego fueram, ut me sic despiceret?
Credo. Ironia. id est, minimè.
Accusandò. Si de illo pergas conqueri, eum accusare.
Priusquam &c. priusquam ei des veniam, causa nondum sat bene cognita.
Nihil pudere. Téne pudore nullo afici?
Discedo. Habeo rem è sententia confectam belle mecum agitur.
Mihin'. Mihine? an quæris quod sit mihi nomen?
Summus. amicissimus.
Æcastor. Per ædem Castoris.
Quod tuo. Propter quod &c. quod ægrè videat.

FINES.

PUBLII

TERENTII

HEAUTONTIMOR.

P. TERENTII HEAUTONTIMOR.

ARGUMENTUM.

CLINIA Menedemi Atheniensis filius, cum Antiphilam uxorem habere vellet invito patre, ita illum commovit ut ejusdem jurgiis minisque perterritus, in Asiam militatum abire coactus sit. Filii discessum & fugam ægrè admodum tulit pater, seque luctu & labore macerare, ac miseris modis senectutem suam excruciare cœpit, quasi de se supplicium absenti filio dare vellet, quem asperitate nimia & sævitia expulisset domo: hinc factum illi nomen ἑαυτὸν τιμωρούμενος quæ voces græca sonant, seipsum puniens. Clinia cum tres menses abfuisset, redit Athenas; neque tamen audet se in conspectum patris dare, sed ad Clitiphonem amicum & sodalem suum, Chremetis filium, qui Bacchidis ignotæ alterius mulierculæ nuptias ambiebat, divertitur. Erat amicus Menedemi Chremes: is ubi rescivit rediisse Cliniam, gaudet, eumque domi suæ esse patitur; mox ejus rei certiorem Menedemum facit, eique non ægrè persuadet ut peccatum filii tantisper dissimulet. Interim Syrus Chremetis servus, Clitiphoni fidus, qui Antiphilam in Chremetis domum adduxerat, cum ea Bacchidem quoque adduxerat, sed ut suspicari Chremes non posset quænam

esset illa, aut cur veniret; fingit Bacchidem esse uxorem Cliniæ, Antiphilam vero ejus ancillulam, atque ita fraudem instruit, ut pecuniæ summam non levem à senibus emungat. Post paulo contigit ut Antiphilam Chremes filiam esse suam agnosceret, lætatur ea reperta, & ejus cum Clinia nuptias, quæ tandem fuerant detectæ, ratus esse, annuente plurimùm Menedemo, jubet: sed furit idem atrociter, cum filium suum Clitiphonem Bacchidis consuetudine irretitum audit. Menedemi tamen precibus illi placatur ea lege, ut aliam, dimissa Bacchide, uxorem ducat.

Scena propè Athenas, in Villâ.

PERSONÆ.

MENEDEMUS, qui Heautontimorumenus dicitur, senex Atheniensis.

CHREMES, Menedemi amicus, senex.

CLINIA, Menedemi filius.

CLITIPHO, Chremetis filius.

ANTIPHILA, filia Chremetis, uxor Cliniæ.

BACCHIS, uxor Clitiphonis.

SOSTRATA, uxor Chremetis.

SYRUS, } servi.
DROMO, }

P. TERENTII
HEAUTONTIMORUMENOS.

ACTA LUDIS MEGALENSIB. L. CORNELIO LENTULO, L. VALERIO FLACCO ÆDILIB. CURUL. EGIT L. AMBIVIUS TURPIO: MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI. GRÆCA EST MENANDRI. ACTA PRIMUM TIBIIS IMPARIBUS. DEINDE DUABUS DEXTRIS. ACTA ETIAM TERTIUM M. JUVENTIO ET T. SEMPRONIO COSS.

Heautontimorumenos. Vide argumentum.
Ludis &c. Vide notas in Andriam.
Claudii. Sub. filius.

Menandri. Μενάνδρου, Menandri.
Edita.. Anno U. C. DXCI. ante Christum CLXI.

PROLOGUS.

Pauca de comœdia, multa de Terentii obtrectatoribus differit: denique spectatorum benevolentiam & attentionem postulat.

Ne cui sit vestrum mirum, cur partes seni
Poëta dederit, quæ sunt adolescentium:
Id deinde, dicam: primum quod veni, eloquar.
Ex integra Græca integram comœdiam
Hodie sum acturus Heautontimorumenon,

Cur partes. Cur Terentius mihi seni dederit provinciã & munus recitandi prologi, cum soleat id ab adolescentibus fieri. Nempe actores qui agebant in comœdia personam adolescentis alicujus, prologum vulgo recitabant.

Quod veni. Id propter quod veni, nempe ut diluerem calumnias obtrectatorum & maledicta in Terentium jactari solita. Primùm igitur de comœdiæ argumento & conditione differit; quod videtur esse munus Prologi, mox calumnias refellit, quæ causa erat, cur senex à Terentio delectus fuisset, ut plus esset ad refellendum auctoritatis in persona & gravitatis.

Integram. Non mistam è duabus fabulis, uti Andriam calumniabatur

Duplex quæ ex argumento facta est simplici.
Novam esse ostendi, & quæ esset: nunc qui scripserit,
Et cuja Græca sit, ni partem maximam
Existimarem scire vestrum, id dicerem.
Nunc quamobrem has partes didicerim, paucis dabo.
Oratorem voluit esse me, non Prologum:
Vestrum judicium fecit, me actorem dedit,
Sed hic actor tantum poterit à facundia,
Quantum ille potuit cogitare commode,
Qui orationem hanc scripsit, quam dicturus sum.
Nam quod rumores distulerunt malevoli,
Multas contaminasse Græcas, dum facit
Paucas Latinas: factum hic esse id non negat,
Neque se id pigere, & deinde facturum autumat.
Habet bonorum exemplum, quo exemplo sibi
Licere id facere, quod illi fecerunt, putat.
Tum quod malevolus vetus poëta dictitat,
Repente ad studium hunc se applicasse musicum;
Amicûm ingenio fretum, haud natura sua:
Arbitrium vestrum, vestra existimatio
Valebit: quamobrem omnes vos oratos volo,

L. Lavinius ex Andria & Perinthia confusam & contaminatam.

Duplex &c. Nempe una Menandri Græca, altera Terentii Latina, ejusdem argumenti ambæ. alii sic explicant: Duplex ea est fabula, in qua omnes aut personæ pleræque geminantur, ut cum sunt duo senes, duo adolescentes, duo servi &c. ita geminatas & duplicatas fuisse personas à Terentio, cum in Menandro essent simplices & unæ. Aliter explicat Scaliger 6. lib. Poët. Data, inquit, & acta fabula est Ludis Megalensibus; dimidium fabulæ actum vesperi, nox ludis transacta est, alterum fabulæ dimidium actum sub lucem; una igitur, quasi duæ. Hinc actus tertius ducitur ab his verbis *lucescit* . . .

Qui scripserit. Quis sit ejus autor, nempe Menander.

Has partes. Hunc prologum recitandum vobis, memoriæ mandaverim. *Dabo.* Dicam.

Oratorem. Suum defensorem & quasi legatum.

Non prologum. Non prologi recitatorem, in quo tantum narratur argumentum fabulæ, aut attentio postulatur &c.

Vestrum. . . Vos fecit, esse voluit causæ istius judices, me advocatum & causidicum: id enim *actor* in foro sonat, quo hic sensu ponitur.

Hic actor. Ego nimirum qui hic adsum, spero me tam eloquenter & ornatè dicturum, quàm ille apposite & ingeniose cogitavit, qui eam sui defensionem composuit, quam ego sum recitaturus; nempe Terentius.

Poterit à facundia. Id est, propter eloquentiam valebit, nempe ad impositum munus præstandum, ad Terentium defendendum: tantum habebit eloquentiæ.

Orationem. Terentii defensionem.

Distulerunt. Divulgaverunt; huc illuc tulerunt, dissiparunt.

Contaminasse. Terentium: scilicet Græcas alias aliis miscendo.

Autumat. Prædicat.

Bonorum. Nævii, Plauti, &c. Vide Prologum Andriæ.

Musicum. Poëticum. musæ autores poëseos, uti & musicæ dicuntur.

Amicûm. Amicorum, nempe Scipionis, Lœlii &c. vide Terentii vitam, in libri limine.

Natura. Indole, ingenio.

Valebit. Vos quid verum sit

Ne plus iniquûm possit, quàm æquûm oratio.
Facite æqui sitis: date crescendi copiam,
Novarum qui spectandi faciunt copiam
Sine vitiis. Ne... ille pro se dictum existumet;
Qui nuper fecit servo currenti in via
Decesse populum: cur insano serviat?
De illius peccatis plura dicet, cum dabit
Alias novas, nisi finem maledictis facit.
Adeste æquo animo: date potestatem mihi,
Statariam agere ut liceat per silentium:
Ne semper servus currens, iratus senex,
Edax parasitus, sycophanta autem impudens,
Clamore summo assiduè agendi sint mihi.
Mea causa, causam hanc justam esse, animum inducite;
Ut aliqua pars laboris minuatur mihi:
Nam nunc novas qui scribunt, nihil parcunt seni;
Si qua laboriosa est, ad me curritur;
Sin lenis est, ad alium defertur gregem.
In hac est pura oratio: experimini,

judicabitis, & vestro arbitrio stabit Terentius.

Iniquûm. Iniquorum.

Crescendi copiam. Sub. iis poëtis: facite ut opibus, animis, honore augeantur magis in dies ii poëtæ, qui dant copiam, id est, facultatem, vobis spectandi novas comœdias, ab omnibus vitiis immunes.

Spectandi novarum. Pro, spectandarum novarum.

Ne ille &c. Nequo tamen Lavinius (Poëta vetus Terentii æmulus, quem hic carpit) putet vos id oratos, & favorem vestrum à me expetitum in suam gratiam, qui nempe vitiosas admodum fabulas edat: veluti cum nuper induxit in scenam, servum quendam qui instar furentis egressus theatro in eum locum ubi spectatores sedebant, coëgit populum decedere, & locum illi dare, quod profecto contra decorum & morem est.

Decesse. Decessisse. decedere de via dicuntur qui recedunt tantisper in inferiorem viæ locum, ut alter transeat.

Serviat. Nempe populus. cur populus in gratiam istius protervi servuli & insanientis, vexet se se, illi obsequatur ac decedat? legunt aliqui, serviam, & hoc referunt ad actorem qui loquitur: cur ego isti Lavinio serviam, actor sim ejus fabularum tam ineptarum? potest referri ad Terentium; cum vexet se Terentius & in refellendo inepto isto obtrectatore diutius moretur? alias illum pluribus exagitabit si &c.

Illius. Lavinii.

Statariam. Aliæ sunt fabulæ Statariæ: aliæ Motoriæ; aliæ Mixtæ. Statariæ, in quibus fere stant actores, non discurrunt, non tumultuantur; ubi omnia sunt sedatoria: motoriæ ubi se gravius commovent: Mixtæ, ubi partim quies partim tumultus ac trepidatio. Alii statariam hic dici volunt, in qua populus quietus audiat spectetque, ubi nihil turbæ fiat ac tumultus.

Sycophanta. De hac voce vide Andriam sc. 4 act. 5.

Mea causa. Ordo est: inducite animum, id est, persuasum habetote, mea causa, in meam gratiam, qui senex sum, eam causam seu rationem petendæ vestræ attentionis & silentii in stataria fabula, esse justissimam.

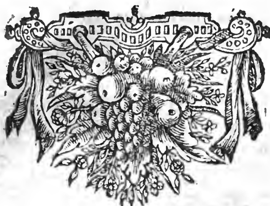
Gregem. Actorum turbam.

In utramque partem ingenium quid poſſit meum,
Si nunquam avare pretium ſtatui arti meæ,
Et eum eſſe quæſtum in animum induxi maximum,
Quam maxume ſervire veſtris commodis:
Exemplum ſtatuite in me, ut adoleſcentuli
Vobis placere ſtudeant potius, quàm ſibi.

In utramque partem. In comœdia tum Stataria tum Motoria.

Adoleſcentuli. Juniores actores.

Quam ſibi. Quàm ſuis commodis ſtudere: malint eas agere fabulas, ubi plus capiatis voluptatis, quam ubi plus quæſtûs ipſi faciant.

ACTUS I.

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

CHREMES, MENEDEMUS.

Menedemum, qui se rusticano opere faciendo cruciabat, Chremes offendit, & ab eo sui mœroris causam esse rescit, fugam filii, quem sua sævitia expulit.

C. QUAMQUAM hæc inter nos nuper notitia admodum est,
Inde adeò quòd agrum in proximo hic mercatus es,
Nec rei ferè sanè amplius quidquam fuit:
Tamen, vel virtus tua me, vel vicinitas,
(Quod ego in propinqua parte amicitiæ puto)
Facit ut te audacter moneam, & familiariter:
Quod mihi videre præter ætatem tuam
Facere, & præter quàm res te adhortatur tua.
Nam pro Deûm, atque hominum fidem, quid vis tibi?
Aut quid quæris? annos sexaginta natus es,
Aut plus eo, ut conjicio: agrum in his regionibus
Meliorem, neque pretii majoris nemo habet:
Servos complures: proinde quasi nemo fiet,
Itá tute attentè illorum officia fungere.
Nunquam tam mane egredior, neque tam vesperi
Domum revertor, quin te in fundo conspicer
Fodere, aut arare, aut aliquid ferre: denique,
Nullum remittis tempus, neque te respicis.
Hæc non voluptati esse satis certo scio
At enim dices, Me, quantum hic operis fiat, pœnitet.

Inde adeo. Ex hac maximè causa, vel ob hanc unam causam.
In propinqua.. Quam vicinitatem vel maxime valere puto ad conciliandas amicitias: vel, quod puto esse proximum amicitiæ, & in propinquo amicitiæ loco: vicini enim proxime ad amicos accedunt, sunt amicis simillimi. *Vidêre.* Vidêris.
Res. Utilitas, fortunæ.
Quid vis tibi? Quid animi tibi est? quorsum id facis?
Quasi nemo fiet. Perinde quasi omnibus servis careres, *fiet* pro, sit.
Remittis. Relaxationi & quieti concedis *respicis* curas, foves.
At enim me.. Objectio est: at enim hoc dices mihi, Menedeme, &c.
Pœnitet me. Id est, non mihi satisfacit. *quantum*, id est quodcumque operis fiat, nempe à servis meis, ita mihi videntur esse desidiosi & incurii.

Quod in opere faciundo operæ consumis tuæ,
Si sumas in illis exercendis, plus agas.
M. Chreme, tantúmne est ab re tua otii tibi,
Aliena ut cures, eáque, nihil quæ ad te attinent?
C. Homo sum: humani nihil à me alienum puto.
Vel me monere hoc, vel percontari puta;
Rectum est? ego ut faciam: non? ut deterream.
M. Mihi sic est usus: tibi ut opus est facto, face.
C. An cuiquam est usus homini, se ut cruciet? M. mihi est.
C. Si quid laboris est, nollem: sed quid istuc mali est?
Quæso, quid de te tantum meruisti? M. heu.
C. Ne lacruma, atque istuc, quidquid est, fac me ut sciam;
Ne retice, ne verere; crede, inquam, mihi:
Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.
M. Scire hoc vis? C. hac equidem causa, qua dixi tibi.
M. Dicetur. C. istos rastros interea tamen
Depone, ne labora. M. minime. C. quam rem agis?
M. Sine me, vacuum tempus ne quod dem mihi
Laboris. C. non sinam inquam. M. ah, non æquum facis.
C. Hui, tam graves hos quæso? M. sic meritum est meum.
C. Nunc loquere. M. filium unicum adolescentulum
Habeo ah! quid dixi habere me? imo habui Chreme.
Nunc, habeam nécne, incertum est. C. quid ità istuc? M. scies.
Est è Corintho hic advena anus paupercula.
Ejus filiam ille amare cœpit perditè,
Propè jam ut pro uxore haberet: hæc clam me omnia.
Ubi rem rescivi, cœpi non humanitus,
Neque ut animum decuit ægrotum adolescentuli,
Tractare: sed vi, & via pervolgata patrum:

Quod in.. Responsio est ipsius Chremetis, diluentis quod objecit. si in tuis servis exercendis & ad opus acuendis tantum operæ ponas, quantum ipse ponis in labore rustico, plus multo proficias, plus promoveas.

Ab re.. Adeóne otiosus es? tantumne tibi à negotiis tuis vacat?

Alienum. Ad me non aliquo modo attinens. hominis cujuslibet calamitates meas, qui homo sum, esse puto.

Rectum est. Sententia est hæc. puta hæc à me dici vel interrogandi tantum causa: vel etiam tui monendi: ut si quod facis, rectum est, idem faciam, te imiter; si non est rectum, ut ab eo faciendo te deterream.

Usus. Consuetudo; ita sum assuetus; vel, utilitas, ita me juvat facere.

Face Pro fac, antique.

Laboris. Molestiæ, ærumnæ. ego ita sum affectus, ut si quid laboris est in aliqua re, id nollem ultro & animi causa suscipere.

Fac me ut sciam. Græca locutio pro, fac ut ego sciam.

Crede. Committe istud mihi, fac me participem.

Qua dixi. Nempe, ut vel te admoneam, vel te imiter.

Rastros. Dicitur &, rastra *ne labora.* laborem, opus, omitte.

Hos. Sub. rastros. Eripuerat illi rastros, & eorum pondus admirans, siccine hos tam graves portas, tractas?

Humanitus. Clementer & benignè

Quotidie accusabam, Hem, tibine hæc diutius
Licere speras facere me vivo patre?
Peregrinam ut habeas prope jam in uxoris loco?
Erras, si id credis, & me ignoras, Clinia.
Ego te meum esse dici tantisper volo,
Dum, quod te dignum est facies: sed, si id non facis,
Ego quod me in te sit facere dignum, invenero.
Nulla adeò ex re istuc fit, nisi ex nimio otio.
Ego istuc ætatis non his rebus operam dabam,
Sed in Asiam hinc abii propter pauperiem, atque ibi
Simul rem, & gloriam armis belli repperi.
Postremo adeò res rediit: adolescentulus
Sæpe eadem, & graviter audiendo, victus est:
Putavit me ætate, & benevolentia
Plus scire, & providere, quam seipsum sibi:
In Asiam ad regem militatum abiit, Chreme.
C. Quid ais? M. clam me profectus, menseis treis abest.
C. Ambo accusandi: etsi illud inceptum tamen
Animi est pudentis signum, & non instrenui.
M. Ubi comperi ex his, qui ei fuere conscii,
Domum revertor mœstus, atque animo ferè
Perturbato, atque incerto præ ægritudine:
Assido: accurrunt servi: soccos detrahunt.
Video alios festinare, lectos sternere,
Cœnam apparare: pro se quisque sedulo
Faciebat, quo illam mihi lenirent miseriam.
Ubi video hæc, cœpi cogitare: hem, tot mea
Solius soliciti sunt causa, ut me unum expleant?
Ancillæ tot me vestiant? sumptus domi
Tantos ego solus faciam? sed gnatum unicum,
Quem pariter uti his decuit, aut etiam amplius,
Quod illa ætas magis ad hæc utenda idonea est,
Eum ego ejeci hinc miserum injustitia mea
Malo quidem me dignum quovis deputem,
Si id faciam: nam usque dum ille vitam illam incolit
Inopem, carens patria ob meas injurias,

Me ignoras. Nescis qui vir ego sim, indolem meam ignoras.
Tantisper: Tandiu.
Istuc fit. Liberius vivis, ex otio tua ista flagitia oriuntur.
Istuc ætatis. Sub. per, vel circa: id est, cum eram ea ætate, qua nunc es.
Adeo. Eò: huc recidit, id effeci meis querelis & minis.
Ad Regem. Persarum quem Græci Regem seu, *Magnum Regem* vocabant.
Inceptum. Tui filii factum. quemadmodum quam ex hoc filii tui discessu conjicere est eum adolescentem esse strenuum & verecundum, tui reverentem.
Soccos. Calceamenta humiliora, & viliora.
Miseriam. Meam de filii discessu ægritudinem.
Expleant. Juvent, foveant.
Usque dum. Donec.

Intereà usque illi de me supplicium dabo,
Laborans, quærens, parcens, illi serviens.
Ita facio prorsus: nihil relinquo in ædibus,
Nec vas, nec vestimentum; corrasi omnia:
Ancillas, servos, nisi eos, qui opere rustico
Faciundo facile sumptum exercerent suum,
Omnes produxi ac vendidi: inscripsi ilico
Ædes mercede; quasi talenta ad quindecim
Coëgi, agrum hunc mercatus sum; hic me exerceo;
Decrevi, tantisper me minus injuriæ
Chreme meo gnato facere, dum fiam miser;
Nec fas esse ulla me voluptate hic frui,
Nisi ubi ille huc salvos redierit meus particeps.
c. Ingenio te esse in liberos leni puto,
Et illum obsequentem, si quis recte aut commode
Tractaret: verum neque tu illum satis noveras,
Nec te ille: hoc ubi fit, ibi non vere vivitur.
Tu illum, nunquam ostendisti, quanti penderes,
Nec tibi ille est credere ausus, quæ est æquum patri.
Quod si esset factum, hæc nunquam evenissent tibi.
M. Ità res est, fateor, peccatum à me maximum est.
c. Menedeme, at porrò recte spero, & illum tibi
Salvom affuturum esse hic confido propediem.
M. Utinam Dî ità faxint. c. facient: nunc, si commodum est.
Dionysia hic sunt; hodie apud me sis volo.
M. Non possum. c. cur non? quæso, tandem aliquantulum
Tibi parce; idem absens facere te hoc vult filius.
M. Non convenit, qui illum ad laborem impulerim,
Nunc me ipsum fugere. c. siccine est sententia?

Facio. Ita facere cœpi, ut cogitaram; collegi omnem domesticam supellectilem, vasa, vestes &c.

Corrasi. Collegi ut venderem, in pecuniam redegi.

Sumptum.. Qui possent opere faciendo lucrari unde viverent & sarcire quicquid illis alendis sumptus faceret Dominus. hinc legunt aliqui *exsercirent.* id est, *sarcirent* compensarent.

Produxi. Publicè proposui, nempe venales.

Inscripsi. Venales esse scripto affixo declaravi.

Talenta 15. coëgi. id est, collegi, redegi ex ædibus, servis &c. venditis summam talentorum 15. hoc est libras Gallicas 37550 Talentum atticum argenteum respondet libris nostris Turonicis seu Francicis, ut vocant, 2550. aureum, duodecies tantum est.

Decrevi. existimavi.

Meus particeps. Qui jure partem meorum bonorum deberet ac felicitatis obtinere.

Verè vivitur. Candidè, apertè & justè, sententia est: cum ignoti sunt aliis alii et in domo non vivunt pater, filii, rectè quietè, & amicè.

Credere. Communicare.

Dionysia. Festa Bacchi, qui Græce Διόνυσος appellatur: latina voce, Bacchanalia.

Sis. Edas, epuleris.

Idem absens &c. Tuus filius absens hoc idem à te postulat atque ego, nempe ut tibi parcas.

Ipsum. Laborem.

M. Sic. C. bene vale. M. & tu. C. lacrumas excussit mihi,
Miseretque me ejus: sed, ut diei tempus est,
Monere oportet me hunc vicinum Phaniam,
Ad cœnam ut veniat: ibo, ut visam si domi est.
Nil opus fuit monitore: jam dudum domi,
Præsto apud me esse aiunt: egomet convivas moror.
Ibo adeò hinc intrò. Sed quid crepuerunt fores?
Hinc à me quisnam egreditur? huc concessero.

Ut Diei. Quoniam dies inclinat in vesperam.

Nihil opus est. At non est opus, ut eum vocem, nemini enim mihi à servulis dictum, illum jam domi meæ esse.

Concessero. Recedam tantisper à limine, huc.

SCENA SECUNDA.

CLITIPHO, CHREMES.

Audit Chremes à Clitiphone filio, Cliniam Menedemi filium ex Asia rediisse, & domi suæ esse: gaudet, atque hinc occasionem filii admonendi sumit.

CL. Nihil adhuc est, quod vereare Clinia: haud quaquam etiam cessant:
Et illam simul cum nuntio tibi hic ego affuturam hodie scio.
Proin tu sollicitudinem istam falsam, quæ te excruciat, omittas.
CH. Qui cum loquitur filius?
CL. Pater adest, quem volui: adibo. pater opportune advenis.
CH. Quid id est? CL. hunc Menedemum nostin' nostrum vicinum? CH. probe.
CL. Huic filium scis esse? CH. audivi esse in Asia. CL. non est pater, [tem ilico
Apud nos est. CH. quid ais? CL. venientem, è navi egredien-
Adduxi ad cœnam; nam mihi magna cum eo jam inde usque à pueritia
Semper fuit familiaritas. CH. voluptatem magnam nuntias.

Nil adhuc. Intus relictum Cliniam alloquitur Clitipho in theatrum egrediens. promiserat Cliniæ se facturum, ut sua ipsi Antiphila quam primum adduceretur. ideóque servos miserat eam accersitum. Noli trepidare inquit de re male metuere, ô Clinia; servi mei ad Antiphilam adducendam missi nondum plus justo morantur, & scio &c.

Cum servis. Id est, cum servo, quem misi ut mihi renunciet ubi sit, an ventura sit, & quando &c.

Quem volui. Quem quærebam ideo enim fingitur egressus, ut patri nunciaret reversum esse Cliniam.

Quam vellem Menedemum invitatum, ut nobiscum esset amplius,
Ut hanc lætitiam nec opinanti primus ei objicerem domi:
Atque etiam nunc tempus est. CL. cave faxis: non est opus pater.
CH. Quapropter? CL quia enim incertum est etiam, quid se faciat: modo venit.
Timet omnia patris iram, & animum Antiphilæ se erga ut sit, suæ.
Eam misere amat: propter eam hæc turba, atque abitio evenit.
CH. scio.
CL Nunc servolum ad eam in urbem misit, & ego nostrum unà [Syrum.
CH. Quid narrat? CL. Quid ille? se miserum esse. CH miserum? quem minus credere est? [tur bona?
Quid relliqui est; quin habeat, quæ quidem in homine dicun-
Parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias:
Atque hæc perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet:
Qui uti scit, ei bona; illi, qui non utitur recte, mala.
CL. Imò ille fuit senex importunus semper: & nunc nihil magis
Vereor, quam ne quid in illum iratus plus satis faxit pater.
CH. Illéne? sed reprimam me. nam, in metu esse hunc, illi est utile.
CL. Quid tu tecum? CH. dicam: ut ut erat, mansum tamen oportuit.
Fortasse aliquanto iniquior erat, præter ejus lubidinem;
Pateretur: nam quem ferret, si parentem non ferret suum?
Hunccine erat æquum ex illius more, an illum ex hujus vivere? &
Quod illum insimulat durum, id non est: nam parentum injuriæ
Uniusmodi sunt fermè: paulo qui est homo tolerabilis,

Amplius. Præter alios invitatos: vel, justiori quam unquam ante hac de causa.
Tempus est. Ejus invitandi.
Quia enim. Istud *enim* abundat, & ornatui tantum servit.
Quid se faciat. Nempe Clinia: quid capiat consilii, quo se vertat.
Ut sit. Quomodo sit affectus animus Antiphilæ erga se.
Quem minus. Quis minus miser credi, quam ille, debet?
Est credere. Licet credere?
Perinde sunt. Talia sunt qualis est animus ei possidentis, id est bona, vel mala: grata, aut ingrata.
Plus satis. Asperius justo; plus quam sit satis, acerbum
Illéne? Ain' tu vero Menedemum filio molestum fore? longè est secus. cum hoc maxime dicturus esset, orationem abrumpit.
Sed. Dicit hoc tacitus, ut ne au iat clarè Clitipho.

Reprimam me. Non pergam dicere id quod cœperam.
Nam &c. Est enim utile Menedemo, esse Cliniam hunc in metu, & sibi à patre timere.
Quid tute. O pater, quid tacitus dicis?
Ut ut erat. Quomodocumque res se haberet, quamvis pater esset atrocior, manendum tamen fuerat Cliniæ, non abeundum.
Pateretur. Pati debuit.
More. Voluntate.
Uniusmodi. Ejusdem generis sunt, tales sunt omnes ut non injuriæ tam dicendæ sint, quam filiorum amor & cura legunt quidam *hujusmodi*.
Paulo. Si quis homo, id est, pater, est paulo tolerabilis, id est, lenior, commodior & humanior erga filios, si qui sunt inquam hujusmodi, illi nolunt filios liberius genio indulgere. Porro cum de uno dicere cœpisset Terentius, *paulo tolerabilis*,

Liberius nolunt vivere, nolunt crebrò convivarier,
Præbent exiguè sumptum, & ea sunt tamen ad virtutem omnia:
Verum ubi animus semel se cupiditate devinxit malâ,
Necesse est, Clitipho, consilia consequi consimilia: hoc
Scitum est, PERICULUM EX ALIIS FACERE, tibi quod ex usu fiet. [cœnæ fiet.
CL. Ità credo. CH. ego ibo hinc intrò, ut videam nobis quid
Tu, ut tempus est diei, vidésis ne quò hinc abeas longius.

quasi multi essent, postea multitudinis verbum posuit. *Nolunt* hoc interdum fit apud Latinos.

Verum &c. Sententia est. Etenim cum adolescens aliquis irretitus est mala cupiditate, & ejus consuetudine implicatus; necesse est ut vita omnis, actiones, consilia inquinentur hac mala ejus libidine, eamque redoleant, ex ea, ut rivuli turpes ex inquinato fonte, consequantur.

Scitum est &c. Hoc vulgo & rectè dicitur, hoc prudenter fit, & perquàm laudandum est, ex alienis peccatis sumere exemplum, periculum facere, quod expediat; aliena vitia in rem nostram nobis & utilitatem vertenda. *Tibi quod &c.* Eo consilio ut hoc tibi utile sit.

Ut est &c. Si quidem nox instat, & cœnæ tempus. quamvis scena quæ sequitur, vulgo in actum secundum referatur, patet hanc tamen ad hunc pertinere, cum è theatro non egrediatur Clitipho, & manere à patre jubeatur.

SCENA TERTIA.

CLITIPHO.

Clitipho de parentum in filios acerbitate queritur.

QUAM iniqui sunt patres in omnes adolescentes, judices,
Qui æquum esse censent, nos jam à pueris ilico nasci senes,
Neque illarum affines esse rerum, quas fert adolescentia.
Ex sua libidine moderantur, quæ nunc est, non quæ olim fuit.
Mihi si unquam filius erit, næ ille facili me utetur patre:
Nam & cognoscendi, & ignoscendi dabitur peccati locus.
Non ut meus, qui mihi per alium ostendit suam sententiam.
Perii, is mihi ubi adbibit plus paulò, sua quæ narrat facinora!
Nunc, ait, Periclum ex aliis facito tibi, quod ex usu fiet:

Affines rerum. Deditos iis oblectationibus.

Ex sua libidine &c. E suis moribus, non iis quos olim habuere cum essent adolescentes, sed quos habent nunc cum sunt senes, nos gubernant. *libido* est qualibet voluntas, maxime si temerè suscepta sit.

Cognoscendi &c. judices propriè dicuntur de criminibus cognoscere: cognoscam igitur quid peccaverit, & ignoscam.

Non ut meus. Facit pater.

Per alium. Ex alterius peccato.

Perii. Næ ego sum infortunatus.

Adbibit. Paulo largius bibit.

Astutus; næ ille haud scit quàm mihi nunc SURDO NARRARE FABULAM. [mihi
Magis nunc me dicta Bacchidis stimulant, Da mihi, atque affer
Cui quid respondeam nihil habeo, neque me quisquam est miserior.
Nam hic Clinia, etsi is suarum rerum satagit, attamen
Habet benè ac pudicè eductam ingenio miti ac bono;
Mea est potens, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis:
Tum quod dem ei, recte est: nam nihil esse mihi, religio est dicere.
Hoc ego mali non pridem inveni; neque etiámdum scit pater.

Surdo &c. Quam parum præclara hæc documenta audiam: multo me angunt ac stimulant magis voces istæ Bacchidis, pecuniam semper à me petentis *Da mihi &c.* *Surdo narrare fabulam* est, hominem non audientem admonere Proverbium.

Satagit. Anxius est & sollicitus, ut ne ipsi eripiatur Antiphila.

Recte est. Quod eidem nihil est: nihil est mihi præter voces obsequii plenas, *recte*, *benignè*, pro donis quæ petit, do illi bona verba; respondeo illi unum, *recte*. Veteres cum honestè volebant aliquid negare usurpabant hanc vocem. sic Terentius Eun. *numquid vis? Recte*, id est, nihil volo *religio* metus scrupulum vocant.

Hoc mali. Bacchidem.

ACTUS SECUNDUS

SCENA PRIMA.

CLINIA, CLITIPHO.

Clinia moras trahere longiores Antiphilam queritur.

CLIN. Si mihi secundæ res essent, jamdudum evenissent, scio.

CLIT. Etiam caves ne videat forte hinc te à patre aliquis exiens.

CLIN. Faciam. sed nescio quid profectò mihi animus præsagit mali.

CLIT. Pergin' istuc prius dijudicare, quàm scis quid veri siet?

CLIN. Si nihil mali esset, jam hic adessent. CLIT. jam aderunt.

CLIN. quando istuc erit?

CLIT. Non cogitas hinc longius abesse? & nosti mores mulierum.
Dum moliuntur, dum comuntur, annus est. CLIN. ô Clitipho,
Timeo. CLIT. respira. eccum Dromonem cum Syro, unà adsunt tibi.

Venissent Antiphila, & Bacchis. *Etiam caves.* Quin autem caves? an ne etiam es monendus ut caveas?

Dijudicare. Certo judicio statuere, verum judicare.

Moliuntur. Surgunt, movent se, promovent, apparant, nugantur.

SCENA SECUNDA.

SYRUS, DROMO, CLINIA, CLITIPHO.

Clinia docetur à Syro quemadmodum, se absente, Antiphila vixerit. Bacchis, annuente vix Clitiphone ad Menedemum deducitur quasi si Clinia uxor foret.

S. AIN' tu? D. sic est. S. verum interea dum sermones cædimus
Illæ sunt relictæ. CLIT. mulier tibi adest, audín' Clinia?

Ain' tu. Fingitur respondere Syrus Dromoni, qui ab eo aliquid quod ad mulieres spectaret, petierat prius quam prodiret in scenam.

Cædimus. Locutio græca: cædere sermones, κόπτειν λόγους, id est, miscere, serere; dum colloquimur.

Relictæ. A tergo relictæ: eas antecessimus.

Tibi adest. Adventat Antiphila.

Audin'. Audisne servos id dicentes.

CLIN. Ego verò audio nunc demum, & video, & valeo, Clitipho.

S. Minime mirum, adeò impeditæ sunt, ancillarum gregem Ducunt secum. CLIN. perii, unde illi sunt ancillæ? CLIT. mén' rogas?

S. Non oportuit relictas. portant quid rerum. CLIN. hei mihi.

S. Aurum, vestem, & vesperascit, & non noverunt viam. Factum à nobis stultè est: abidum tu, Dromo, illis obviam Properè, quid stas? CLIN væ misero mihi, quanta de spe decidi!

CLIT. Quid istuc? quæ res te sollicitat autem? CLIN. rogitas quid fiet? Vidén' tu ancillas, aurum, vestem? quam ego cum una ancillula Hic reliqui: unde ea esse censes? CLIT. vah, nunc demum intelligo...

S. Dî boni quid turbæ est? ædes nostræ vix capient, scio. Quid comedent? quid bibent? quid sene erit nostro miserius? Sed video, eccos quos volebam. CLIN. ô Jupiter! ubi nam est fides? Dum ego propter te errans patria careo demens, tu interea loci Collocupletasti te, Antiphila, & me in his deseruisti malis! Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minus sum obsequens, Cujus nunc pudet me, & miseret: qui harum mores cantabat mihi Monuisse frustra, neque potuisse unquam ab hac me expellere: Quod tamen nunc faciam: tum cum gratum mihi esse potuit, nolui:

Nemo est miserior me. S. hic de nostris verbis errat videlicet, Quæ hic sumus locuti: Clinia aliter istud atque est, accipis: Nam & vita est eadem, & animus te erga idem, ac fuit; Quantum ex ipsa re conjecturam fecimus.

CLIN Quid est obsecro? nam mihi nunc nihil rerum omnium est Quod malim, quàm me hoc falsò suspicarier.

Minimè mirum. Quod lentius venerint.

Non oportuit &c. Non debuimus illas ita præcedere, & incomitatas relinquere, multa enim secum portant, quæ illis eripi possent: nempe aurum, vestes...

Unde esse.. Timet ne ab alio adolescente aurum & munera acceperit

Intelligo. Video quid metuas, quid te angat.

Turbæ.. Ubi videt Syrus Dromonem cum mulieribus appropinquantem, miratur multitudinem, comitatum..

Eccos. Ecce illos nempe Cliniam, & Clitiphonem.

Cum gratum mihi esse potuit. Idoneum ad gratiam patris mihi conciliandam.

Hic de nostris verbis &c. Errat Clinia, & putat alicui alteri nupsisse Antiphilam, propter verba nostra: nempe, quia dixerant turbam, comitatum, &c. hoc Dromoni dicit.

Animus. Antiphilæ.

Ex ipsa re Ex eo quod modo nobis accidit: ex ipsis Antiphilæ moribus & vita quotidiana.

Hoc falsò... Nempe Antiphilæ animum erga me mutatum esse.

S. Hoc primum, (ut nequid hujus rerum ignores) anus
Quæ est dicta mater esse ei antehac, non fuit :
Ea obiit mortem ; hoc ipsa in itinere alteræ
Dum narrat, forte audivi. CLIT quænam est altera ?
S. Mane : hoc quod cœpi primum enarrem, ô Clitipho,
Post, istuc veniam. CLIT propera. S. jam primum omnium
Ubi ventum ad ædes est, Dromo pultat fores :
Anus quædam prodit ; hæc ubi aperuit ostium,
Continuo hic se conjecit intrò, ego consequor :
Anus foribus obdit pessulum, ad lanam redit.
Hinc sciri potuit, aut nusquàm alibi, Clinia,
Quo studio vitam suam te absente exegerit,
Ubi de improviso est interventum mulieri.
Nam ea res dedit tum existimandi copiam,
Quotidianæ vitæ consuetudinem.
Quæ cujusque ingenium ut sit, declarat maxume.
Texentem telam studiosè ipsam offendimus.
Mediocriter vestitam, veste lugubri,
Ejus anûs causa opinor, quæ erat mortua :
Sine auro tum ornatam, ità uti quæ ornantur sibi.
Nulla mala re esse expolitam muliebri :
Capillus passus, prolixus, circum caput
Rejectus negligenter : pax. . . . CLIN Syre mi, obsecro,
Ne me in lætitiam frustrà conjicias. S. anus
Subtegmen nebat : præterea una ancillula
Erat, ea texebat unà, pannis obsita,
Neglecta, immunda illuvie. CLIT. si hæc sunt, Clinia,
Vera, ita uti credo, quis te est fortunatior ?
Scin' hanc, quam dicit sordidatam & sordidam ?

Hoc primum. Hoc primo loco tibi narro.

Hujus rerum &c. Rerum Antiphilæ.

Non fuit. Ejus mater vere non fuit.

Alteræ. Alteri mulieri.

Mane. Expecta.

Isthuc. ut dicam quæ sit altera hæc mulier.

Obdit. Opponit : claudit fores pessulo reducto.

Quo studio . . Qua in occupatione vitam suam Antiphila traduxerit.

Ubi &c. Si quidem de improviso illam adiimus & deprehendimus.

Nam ea res . . Ex eo enim quod ita improvisi supervenimus, facile intelligere potuimus, quænam esset illius vita quotidiana, & consueta quæ maxime ostendit hominum mores.

Ejus anûs. Legitur & annis, prisco more.

Ita uti . . Ita ut faciunt mulieres quæ sibi ornantur, id est, ut sibi solis placeant, non aliis.

Mala re muliebri. Pigmentis, fuco, gemmis, &c.

Pax. Hac vocula Clitiphonem exultantem & gestientem comprimit.

Subtemen. In telis est stamen & substamen, seu subtemen, & subtegmen : stamen est ordo filorum stabilis rectus & longior; subtegmen est filum transversum, quod stamini interseritur.

Scin' hanc ? Cogitasne de ancillula istâ quam dicit, &c.

Magnum hoc quoque signum est dominam esse extra noxiam,
CLIN. Perge, obsecro te, & cave ne falsam gratiam
Studeas inire, quid ait, ubi me nominas?
S. Ubi dicimus rediisse te, & rogare uti
Veniret ad te, mulier telam deserit
Continuò, & lacrymis opplet os totum sibi,
Ut facile scires desiderio id fieri tuo.
CLIN. Præ gaudio (ita me Dî ament) ubi sim, nescio:
Ita timui. . . CLIT. at ego nihil esse sciebam, Clinia.
Agédum vicissim, Syre, dic quæ illa est altera.
S. Adducimus tuam Bacchidem. CLIT. hem, quid? Bacchidem?
Eho, scelestè, quò illam adducis? S. quò ego illam? ad nos scilicet.
CLIT. Ad patrémne? S. ad eum ipsum. CLIT. ô hominis impudentem audaciam!
S. Heus tu, non fit sine periclo facinus magnum & memorabile.
CLIT. Hoc vide, in mea vita tu tibi laudem is quæsitum, scelus:
Ubi si paululum modo quid te fugerit, ego perierim.
Quid illo facias? S. atenim. CLIT. quid, enim? S. si sinas, dicam. CLIN. sine.
CLIT. Sino. S. ità res est hæc nunc, quasi cum. . . CLIT. quas, malùm, ambages mihi [redi.
Narrare occipit? CLIN. Syre, verum hic dicit, mitte: ad rem
S. Enimverò reticere nequeo: multimodis injurius [tace.
Clitipho est, neque ferri potis est. CLIN. audiendum hercle est,
S. Uxorem vis tibi manere, vis, quod des illi, effici,
Tuum tamen periculum esse non vis: haud stultè sapis,
Si quidem id sapere est, velle te id, quod non potest contingere.
Aut hæc cum illis sunt habenda, aut illa cum his amittenda sunt;
Harum duarum conditionum nunc utram malis, vide.

Extra noxiam. Culpæ immunem, pudicam.
Falsam gratiam inire. Falsa dicere ut mihi gratum facias.
Nihil esse. Inanem esse metum tuum.
Non fit sine . . Res magnæ arduæ sunt.
In mea vita &c. In rebus quæ ad me spectant, & tam caræ mihi quam vita sunt, quæris locum præclarè alicuius facinoris ededdi.
Te fugerit. Tela fuerit si quid pec caveris.
Quid illo facias? Formula est accusandi & vituperandi. næ hominem inconsultum! quò servum tam ineptum reserves?
Atenim . . Sub. nihil est pericli, aut aliquid aliud.
Quasi cum . . Explicaturus erat mentem suam aliqua similitudine, sed eum interpellat Clitipho.
Verum . . Rectè conqueritur de illa tua circuitione & ambagibus, illas omitte & veni ad rem de qua agitur.
Multimodis. Una vox: pluribus de causis.
Tace. Audi illum, ô Clitipho.
Effici. Colligi, corradi nummos alicunde, qui illi dentur.
Haud stultè sapis. Non ineptus es: nimium sapis.
Siquidem. Si tamen.
Hæc. Ista commoda.
Illis. Periculis.
Harum . . Vel elige fructum cum

Magnum

Etsi consilium, quod cepi, rectum esse & tutum scio.
Nam apud patrem tua Bacchis tecum sine metu ut sit, copia est:
Tum quod illi argentum es pollicitus, eâdem hac inveniam via.
Quod ut efficerem, orando surdas jam aures reddideras mihi.
Quid aliud tibi vis? CLIT. siquidem hoc fit.. . S. siquidem experiundo scies.
CLIT. Age age, cedò istuc tuum consilium, quod id est? S. assimulabimus
Tuam uxorem, hujus esse. CLIT pulchrè; cedò quid hic faciet sua?
An ea quoque dicetur hujus, si una hæc dedecori est parum?
S. Imò ad tuam matrem abducetur. CLIT. quid eò? S. longum est Clitipho,
Si tibi narrem, quamobrem id faciam; vera causa est. CLIT fabulæ,
Nihil satis firmi video, quamobrem accipere hunc mihi expediat metum.
S. Mane, habeo aliud, si istuc metuis, quod ambo confiteamini
Sine periclo esse. CLIT. hujusmodi obsecro aliquid reperi. S. maximè
Ibo obviam hinc: dicam ut revortantur domum. CLIT. hem,
Quid dixti? S. ademptum tibi jam faxo omnem metum,
IN AUREM UTRAMVIS OTIOSE UT DORMIAS.
CLIT. Quid ago nunc? CLIN. túne? quod boni est... CLIT. Syre, dic modo
Verum. S. age, modo: hodie serò, ac nequidquam voles.
CLIN. Datur, fruare, dum licet: nam nescias,
Ejus sit potestas posthac, an nunquam, tibi.

periculo, aut nullum fructum, & nullum periculum.

Copia est. Facultas, potestas est.

Si quidem hoc fit. Nihil aliud volo, modo ut id possis facere. Respondet Syrus: dicis, *si quidem*, videris dubitare, scies ipsa experientia, nihil hic esse dubii aut periculi.

Hujus esse. Cliniæ uxorem.

Quid hic faciet sua? quid Clinia faciet sua uxore Antiphila, si quidem Bacchis dicetur esse illius uxor? cujus eam esse dicet? an dicetur esse quoque illius uxor, ut duas habeat?

Quid eò? Quo id consilio? vel, cur eò, ad matris domum ducetur?

Vera. Certa hæc una, & expedita ratio est rei conficiendæ.

Metum. Si Bacchis apud patrem sit.

Obviam. Illis mulieribus.

Dicam ut... Jocatur. dicam illis ut domum redeant suam, ita te metu eximam; otiosè dormies muliercularum cura solutus.

In utramvis aurem.. Dormire in utramvis aurem, est, animo securo & otioso esse. qui minus commodè dormiunt, iis vulgo præcipitur ut in aurem dextram & latus, cubent: qui vero commodissimè, ii modo in dextram modo, in sinistram incumbunt, hinc natum proverbium, qui levi somno defungi volunt, in neutram, sed cubant supini.

Tu ne? quod boni est... Tu ne petis à me quid agendum tibi sit? quod boni datur & offertur modo, fruare dum licet. ea series orationis est, quam cum incœpisset Clinia interpellatur à Clitiphone, & Syro, nec, nisi uno versu interjecto, absolvit.

Age modo. Audi me modo, & quod consulam, fac modo; nam si expectas diutius, si expectas usque ad hodiernam vesperam, sero id ac frustra voles scire, aut perficere.

CLIT Syre, inquam.. S. perge porrò, tamen istuc ago.
CLIT. Verum hercle istuc est. Syre, Syre inquam, heus heus, Syre.
S. Concaluit: quid vis? CLIT. redi, redi. S. adsum; dic, quid est?
Jam hoc quoque negabis tibi placere. CLIT. imò Syre,
Et me, & meum amorem, & famam permitto tibi.
Tu es judex, ne quid accusandus sis vide.
S. Ridiculum est istuc me admonere, Clitipho,
Quasi istic minor mea res agatur, quàm tua:
Hic si quid nobis forte adversi evenerit,
Tibi erunt parata verba; huic homini, verbera.
Quapropter neutiquam hæc res neglectui est mihi.
Sed istum exora, ut suam esse adsimulet. CLIN. scilicet
Facturum me esse; in eum jam res rediit locum,
Ut sit necesse. CLIT. meritò te amo Clinia.
CLIN. Verum illa ne quid titubet... S. perdocta est probè.
Sed heus tu vidésis, nequid imprudens ruas:
Patrem novisti, ad has res quàm sit perspicax:
Ego te autem novi quàm esse soleas impotens,
Inversa verba, eversas cervices tuas,
Gemitus, screatus, tussis, risus abstine.
CLIT. Laudabis. S. vidésis. CLIT. tu te met mirabere.
S. Sed quàm citò sunt consecutæ mulieres?
CLIT. Ubi sunt? cur retines? S. jam nunc hæc non est tua.
CLIT. Scio, apud patrem: at nunc interim... S. nihilo magis.
CLIT. Sine. S. non sinam inquam. CLIT. quæso paulisper. S. veto.
CLIT. Saltem salutare. S. abeas si sapis. CLIT. eo.
Quid istic? S. manebit. CLIT ô hominem felicem. S. ambula.

Perge. Dubitare, me revocare.
Isthuc age. Obviam eo mulieribus, dicam ut redeant domum.
Verum est. Quod dicis, quod excogitasti, justum & commodum est.
Concaluit. Hoc tacitus dicit. hominem commovi, ardet. æstuat.
Jam hoc.. Video quid sis dicturus, dices tibi non placere ut Bacchis domum suam revertatur.
Ne quid.. Ne quid pecces, ne in gravius periculum me conjicias.
Huic homini. Mihi: hoc dicit Scapulas suas ostendens.
Istum. Cliniam.
Scilicet. Scire licet me hoc esse facturum: scilicet id faciam utique assimilabo.. hæc vocula *scilicet* cum infinitivo sic interdum struitur.
Titubet Cave ne hæsitet. prodat se se, atque indicet se uxorem esse tuam.
Ruas. Offendas, pecces, te prodas ipse.
Impotens. Quàm parũ sis tui compos.
Inversa. Amputata, non cohærentia, præpostera.
Eversas. In alterutrum humerum inflexas. *Gemitus.* Suspiria.
Laudabis. Ita me geram ut merito me laudaturus sis.
Consecutæ. Assecutæ nos qui antecesseramus.
Hæc &c. Bacchis: eam tanquam alienam aspice, ut inter nos cõvenit.
Scio &c. Nempe, inquit, eam ut alienam habebo cum erit domi nostræ, at nunc interim patere ut illam alloquar.
Salutare. Sub. sine, patere ut eam salutem.
Isthic. Pro iste, nempe Clinia. sub. quid aget!
Ambula. Abi demum, hinc recede.

SCENA TERTIA.

BACCHIS, ANTIPHILA, CLINIA, SYRUS.

Laudat Bacchis Antiphilam: illis occurrit Clinia.

B. ÆDEPOL te mea Antiphila laudo, & fortunatam judico.
Id cùm studuisti, isti formæ mores ut consimiles forent,
Minimèque (ita me Dî ament) miror, si te sibi quisque expetit.
Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio
Et cum egomet nunc mecum in animo vitam tuam considero,
Omniúmque adeò vestrarum, volgus quæ ab se segregant;
Et vos esse istiusmodi, & nos non esse, haud mirabile est.
Nam expedit bonas esse vobis: nos, quibus cum sumus, non sinunt.
Quippe forma impulsi nostra nos illi colunt,
Hæc ubi immutata est, illi suum animum aliò conferunt.
Nisi prospectum intereà aliquid nobis est, desertæ vivimus.
Vobis cum uno simul ubi ætatem agere decretum est viro
Cujus mos maximè est consimilis vostrum, hi se ad vos applicant:
Hoc beneficio utrique ab utrisque verò devincimini
Ut nunquam ulla amicitiæ vestræ incidere possit calamitas.
A. Nescio alias; me scio quidem semper fecisse sedulo.
Ut ex illius commodo, meum compararem commodum. C. ah!
Ergo, me Antiphila, tu nunc sola reducem me in patriam facis:
Nam dum abs te absum, omnes mihi labores fuere quos cepi, leves,
Præterquàm tui carendum quòd erat. S. credo. C. Syre, vix suffero.
Hoccine me miserum non licere meo modò ingenio frui?

Ædepol Per ædem Pollucis.
Vestrarum omnium.. Vestri similium, quæ domi vos continetis, quæ modestè & seorsim vivitis...
Cujus mos.. cujus mores vestris congruunt.
Hi.. Locuta de uno fuerat, jam numerum multitudinis adhibet, id fatiais usitatum ille vir, fidem datam vobis servat vos illi servatis: quo fidelitatis mutuæ beneficio utrique ab utrisque devincimini, & invicem augetur amicitia.
Nescio alias. Ignoro quid agant aliæ mulieres: ego quidem meam felicitatem ex hujus unius, cui addicta sum, felicitate metior.
Ah ergo.. Hoc dicit nondum ab Antiphila visus.
Præter quam quod. Hoc uno excepto, quod te carerem.
Vix suffero. Vix me contineo quin illi prodeam obviàm.
Hoccine..? Ordo est: heu non liceare hoc ingenio frui me miserum meo modo méne esse tam miserum, ut non liceat mihi liberè & meo modo hoc ingenium, id est tam bonos mores, tam pudicos quales habet Antiphila, frui, fruor olim cum accusandi casu scribebatur? méne uxorem tam castam non posse habere? patre scilicet prohibente.

s. Imò ut patrem tuum vidi esse habitum, diu etiam duras dabit.
B. Quisnam hic adolescens est, qui intuetur nos? A. ah retine
me, obsecro. [pes
B. Amâbo, quid tibi est? A. disperii. B perii misera, quid stu-
Antiphila? A videóne Cliniam, an non? B quem vides?
A. O mi expectate Clinia salve. C ut vales?
A. Salvum venisse gaudeo. C videóne te,
Antiphila, maxime animo exoptata meo?
s. Ite intrò: nam vos jamdudum expectat senex.

Habitum. Affectum, comparatum.
Duras. Sub. res: diu molestiam tibi exhibebit, erit in mora quo minus uxorem Antiphilam habeas.
Retine me. Labentem, animo deficiente, sustine.

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

CHREMES, MENEDEMUS.

Chremes Menedemo nunciat rediisse ex Asia filium; simulque ipsum, quid facto sit opus, monet.

C. LUCESCIT: hoc jam cesso pultare ostium
Vicini? primum ex me ut sciat sibi filium
Rediisse, etsi adolescentem hoc nolle intelligo?
Verùm cum videam miserum hunc tam excruciarier
Ejus abitu, celem tam insperatum gaudium,
Cum illi nihil pericli ex indicio siet?
Haud faciam: nam quàm potero, adjutabo senem,
Ita ut filium meum amico atque æquali suo
Video inservire, & socium esse in negotiis;
Nos quoque senes est æquum senibus obsequi.
M. Aut ego profectò ingenio egregie ad miseriam
Natus sum, aut illud falsum est quod volgo audio
Dici, DIEM ADIMERE ægritudinem hominibus.
Nam mihi quidem quotidiè augescit magis
De filio ægritudo, & quantò diutius
Abest, magis cupio tantò, & magis desidero.
C. Sed ipsum foras egressum video: adibo, alloquar.
Menedeme, salve: nuntium apporto tibi,
Cujus maximè te fieri participem cupis.
M. Numquidnam de gnato meo audisti, Chreme?
C. Valet, atque vivit. M. ubi nam est quæso? C. apud me domi.
M. Meus gnatus? C. sic est. M. venit? C. certè. M. Clinia

Lucescit. Pridie Chremes ab agro redeuntem offenderat Menedemum sub vesperam: eodem ferme tempore Clinia cum Bacchide & Antiphila domum Chremetis venerant, ubi pernoctaverant: postridie mane venit ad Menedemum Chremes quæ omnia ita sunt temporibus dividenda, ut res tota intra spatium horarum 24 peragatur.

Illi. Cliniæ.

Haud faciam. Non celabo.

Obsequi. Gratificari.

Diem. Spatium temporis & diuturnitatem.

Meus venit ? c. dixi M eamus, duc me ad eum obsecro.
c. Non volt te scire se rediisse ; etiam & tuum.
Conspectum fugitat, propter peccatum : tum hoc timet,
Ne tua duritia illa antiqua, etiam adaucta sit. [me ?
M. Non tu ei dixisti ut essem ? c. non M. quamobrem, Chre-
c. Quia pessumè istuc in te, atque in illum consulis,
Si te tam leni, & victo esse animo ostenderis
M. Non possum : satis jam, satis pater durus fui c. ah,
Vehemens in utramque partem Menedeme es nimis,
Aut largitate nimia, aut parsimonia.
In eamdem fraudem ex hac re, atque ex illa, incides.
Primum, olim potius quàm paterere filium
Commeare ad mulierculam, quæ paululo
Tum erat contenta, cuique erant grata omnia,
Proterruisti hinc : ea coacta, ingratiis,
Postilla cœpit victum aliunde quærere.
Nunc cum sine magno intertrimento non potest
Haberi, quidvis dare cupis : nam ut tu scias,
Quàm ea nunc instructa pulchrè ad perniciem siet,
Primùm, jam ancillas secum adduxit plus decem,
Oneratas veste, atque auro ; satrapes si siet,
Sufferre nunquam quisquam ejus sumptus queat.
Nedum tu possis. M. éstne ea intus ? c. sit rogas ?
Sensi : nam ei unam cœnam, atque ejus comitibus
Dedi ; quòd si iterum mihi sit danda, actum siet.
Nam ut alia omittam, pitissando modò mihi
Quid vini absumpsit ? sic, hoc, dicens, asperum
Pater, hoc est, aliud lenius, sodes, vide,
Relevi dolia omnia, omnes serias.
Omnes sollicitos habui : atque hæc una nox.

Ob peccatum. Quod uxorem te invito ducere voluerit.

Vt essem. Quali essem animo, ut affectus forem, ut mutatus.

Vehemens. Impotens, modum non tenes.

Fraudem. Periculum & incommodum.

Ex hac re. Parsimonia, duritia, *illa* largitate & indulgencia.

Paululo. Exiguo sumptu.

Proterruisti. Abire territum coëgisti.

Ingratiis. Invita, cum labore & ærumna.

Intertrimento. Detrimento tuo.

Satrapes. Tam dives quam Satrapa. Erant Satrapæ proceres & præfecti Provinciarum apud Persas, ii que vulgo ditissimi.

Nedum. Multominus.

Factum siet. Perierim : ad inopiam redigar planè.

Pitissando. Leviter degustando vinum tentandi gratia, quod fit hauriendo identidem, mox expuendo, &c.

Vide. Affer, pro me.

Relevi. Resignavi, aperui. dolia veterum erant fermè fictilia ; iis impositum erat operculum & oblitum pice, gypso . . relinere est solvere quod erat oblitum & astrictum.

Serias. Seria est vas vinarium : testa fictilis, oblonga.

Omnes. Sub. servos. omnes mei servi fuerunt ad eam cœnam parandam occupati, & solliciti ; & hæc una

Quid te futurum censes, quem assidue exedent?
Ita me Dî amabunt, ut tuarum miseritum est,
Menedeme, fortunarum. M. Faciet quodlibet,
Sumat, consumat, perdat, decretum est pati:
Dum illum modo habeam mecum. C. si certum est tibi
Sic facere, illud permagni referre arbitror,
Ut nescientem sentiat te id sibi dare.
M. Quid faciam? C. quidvis potius, quàm quod cogitas;
Per alium quemvis ut des, falli te sinas
Technis per servulum: etsi subsensi id quoque
Illos ibi esse, & id agere inter se clanculum.
Syrus cum illo vestro consusurrat, conferunt
Consilia adolescentes: & tibi perdere
Talentum hoc pacto satius est, quàm illo, minam.
Non nunc pecunia agitur; sed illud, quomodo
Minimo periclo id demus adolescentulo.
Nam si semel tuum animum intellexerit,
Prius proditurum te tuam vitam, & prius
Pecuniam omnem, quàm abs te amittas filium: hui,
Quantum fenestram ad nequitiam patefeceris?
Tibi autem porrò ut non sit suave vivere
(NAM DETERIORES omnes sumus licentia)
Quodcunque inciderit in mentem, volet; neque id
Putabit pravum, an rectum siet, quod petet:
Tu rem perire, & ipsum, non poteris pati.
Dare denegaris? ibit ad illud illico
Quo maxime apud te se valere sentiet;
Abiturum se abs te esse illico minabitur.
M. Videre verum, atque ità uti res est, dicere.
C. Somnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis,
Dum id quæro, tibi quî filium restituerem.
M. Cedò dexteram: porrò te idem oro ut facias, Chreme.
C. Paratus sum. M. Scín' quid nunc facere te volo?

tamen nox est, ac cœna: quid fiet multis diebus, & noctibus? equidem me tui jam miseret cum video fortunas tuas & bona dilapidanda.

Ut des. Sub. autor tibi sum.

Ibi esse. In eo versari, ut te fallant.

Illo vestro. Dromone.

Conferunt. Miscent inter se, & agitant.

Talentum. Vide scenam 3. actus 2.

Quàm illo. Si tu ultro des.

Minam. Vide Phormionem. Mina una respondet libris. Turonicis 40.

Proditurum. prodigè & effusè daturum, amissurum.

Amittas. Dimittas, abire iterum sinas.

Tibi porro.. Sensus est ita nequam & improbus ista tua licentia evadet filius tuus, ut tibi vitam molestam suis flagitiis & insuavem facturus sit. *Rem.* Pecuniam.

Denegaris? Quod si recusaveris illi dare. sub. pecuniam.

Ibis ad illud. Ad illam artem continuo recurret, id dicet &c.

Putabit. Secum reputabit, videre curabit. *Videre.* Videris mihi.

Cedo. Ut amici & qui quid polliscentur, solent.

c. Dic. M quod sensiti illos me incipere fallere,
Id ut maturent facere : cupio illi dare
Quod volt ; cupio ipsum jam videre c operam dabo,
Syrus est prehendendus, atque adhortandus mihi.
A me nescio quis exit : concede hinc domum,
Ne nos inter nos congruere sentiant :
Paullulum negoti mihi obstat ; Simus, & Crito
Vicini nostri hic ambigunt de finibus,
Me cepere arbitrum : ibo ac dicam, ut dixeram
Operam daturum me hodie, non posse his dare.
Continuò hic adero. M : ità quæso : Dî vostram fidem !
ITANE COMPARATAM ESSE HOMINUM naturam omnium,
Aliena melius ut videant, & judicent,
Quàm sua ? an eo fit, quia in re nostra, aut gaudio
Sumus præpediti nimio, aut ægritudine ?
Hic mihi quantò nunc plus sapit quàm egomet mihi !
c. Dissolvi me ocyus, operam ut tibi darem.

A me Mes domo.
Concede. Abi.
Ne congruere .. Ne consilia nos communicasse, sentiant servi nostri & filii. hoc tacita voce dicit.
Paulum hoc .. Ego. syrum alloqui modo non possum, obstat mihi, impedit me quo minus hoc faciam negotium & lis quædam quæ vicinis intercedit de agrorum suorum finibus & limitibus, cujus me arbitrum elegerunt.
Ibo ac dicam operam &c.. Me illis hodie operam non posse dare; id est ad istam litem componendam adesse : ut *dixeram*, nempe, me operam illis daturum, me istam litem amicè dijudicaturum hodie. abit postea Chremes in vicinam domum, interim expectat Menedemus, secum aliquid cogitans.
Dissolvi me .. Expedivi me citò à vicinis, in aliam diem illis condixi, ut vacarem tuo negotio per otium. abit Menedemus. legunt non nulli, *Dissolvi me, otiosus operam ut tibi darem*.

SCENA SECUNDA.

SYRUS, CHREMES.

Syrus, adhortante Chremete, ad pecuniam à Menedemo auferendam se comparat : in quo lepidè Chremes ipse decipitur.

s. HAC illac circum cursa, inveniendum est tamen
Argentum ; intendenda in senem fallacia.
c. Num me fefellit hosce id struere ? videlicet
Est ille Cliniæ servus tardiusculus ;

Circum cursa. In omnes te partes & artes verte : se ipse alloquitur.
Ille. Dromo Cliniæ servulus paulò ad fraudes excogitandas est tardior.

Iccirco huic nostro tradita est provincia. [hem.
s. Quis hic loquitur? perii, númnam hæc audivit? c. Syre. s.
c. Quid tu istic? s. rectè; equidem te demiror, Chreme,
Tam mane, qui here tantum biberis. c. nihil nimis.
s. Nihil narras? visa verò est, quod dici solet,
AQUILÆ SENECTUS c. eia.. s. mulier commoda, &c.
Perquàm faceta est. c. sanè idem visa est mihi.
Miniméque miror, Clinia hanc si deperit.
Sed habet patrem quemdam avidum, miserum, atque aridum,
Vicinum hunc: nostín'? at quasi is non divitiis
Abundet, gnatus ejus profugit inopia.
Scín' esse factum, ut dico? c. quid ego nesciam?
Hominem pistrino dignum. s. quem? c. isthunc servulum
Dico adolescentis, s. Syre, tibi timui male.
c. Qui passus est id fieri. s. quid faceret? c. rogas?
Aliquid reperiret, fingeret fallacias,
Unde esset adolescenti quod uxori daret.
Atque hunc difficilem invitum servaret senem.
s. Garris. c. hæc facta ab illo oportebant, Syre.
s. Eho quæso, laudas qui heros fallunt? c. in loco,
Ego verò laudo. s. rectè sanè. quippe quia
Magnarum sæpe id remedium ægritudinum est:
Jam huic mansisset unicus gnatus domi.
s. Jocóne, an seriò illæc dicat nescio;
Nisi mihi quidem addit animum, quò libeat magis.
c. At nunc quid expectat, Syre? an dum hinc denuo
Abeat, cum tolerare hujus sumptus non queat?
Nónne ad senem aliquam fabricam fingit? s. stolidus est.

Provincia. Argenti inveniendi cura.
Rectè. Id est, nihil; nihil ago isthic.
Tam mane. Sub. domo prodire.
Here Pro, heri.
Nihil nimis. Non, nimis bibi.
Nihil narras? Dicis te nihil nimis fecisse, non nimis admodum bibisse? ego vero mihi revocabam in memoriam illud proverbium *Aquilæ senectus*, cum te bibere largius viderem.
Aquilæ senectus. Ait Plin. lib. 10 c. 3 Aquilam, ubi senescit, pœne emori fame, quod rostri pars superior adeo accrescat, ut rostrum satis aperire non possit: unde cogitur cadaverum sanguinem sugere, & eo tantum vesci: plus igitur bibit, quàm edat. Hinc natum proverbium in senes bibaces.
Eia.. parce tu vero plura.
Quid ego nesciam. Quasi vero id ignorem?
Pistrino. In pistrinum detrudebantur servi nequam, ut ibi molis versarent: næ ille est pistrino dignus.
Istunc. Dromonem
Syre.. Se alloquitur: metuebam ne diceres me pistrino dignum.
Id fieri Fugere Cliniam: parum astutus ille Dromo est, qui non impedierit quominus id accideret.
Servaret. Mœrore & luctu quem ob filii absentiam cepit, liberaret.
Garris. Joco hæc dicis.
In loco. Cum res postulat.
Nisi.. Sed tamen, ut ut est &c.
Expectat. Dromo.
Hujus. Mulieris quam uxorem invito patre habet.
Fabricam. Fallaciam, machinam.

c. At te adjutare oportet adolescentuli
Causa. s. facilè equidem facere possum, si jubes:
Etenim quo pacto id fieri soleat, calleo.
c. Tantò hercle, melior. s. non est mentiri meum.
c. Fac ergo. s. at, heus tu, facitodum eadem hæc memineris;
Siquid hujus simile forte aliquando evenerit,
Ut sunt humana, tuus ut faciat filius.
c. Non usus veniet spero. s. spero hercle ego quoque.
Neque eò nunc dico, quòd quidquam illum senserim...
Sed siquid.. ne quid: quæ sit ejus ætas vides:
Et næ ego te (si usus veniat) magnificè, Chreme,
Tractare possim. c. de istoc, cum usus venerit,
Videbimus quid opus sit: nunc istuc age.
s. Nunquam commodius, unquam herum audivi loqui;
Nec cum maléfacere crederem mihi impunius
Licere. quisnam à nobis egreditur foras?

Tanto melior. Id est, laudo te, macte animo.
Non est mentiri meum. Præsto quod polliceor: falso & fallaciam struo, cum id promisi.
Facitodum. Dum, abundat, & jungi debet cum facito, ut in *agedum dictũ.*
Si quid &c. Ordo est: si forte evenerit, tuus ut filius faciat aliquid simile hujus; nempe, idem peccet quod Clinia, ut est magna rerum humanarum varietas, ut fit.
Usus veniet. Continget: dicitur & usuveniet.
Sed si quid. Sub. acciderit *nequid* sub. succenseas mihi.
Tractare. Tibi insignem aliquam fabricari fallaciam.
Nec cum &c. Sententia est: nec fuit ullum tempus, cum mihi crederem magis impune licere malé facere quam nunc.

SCENA TERTIA.

CHREMES, CLITIPHO, SYRUS.

Clitiphonem increpat Chremes quod inter vina parum decorè ac temperanter se gesserit laudat Chremetem Syrus, & fabricatam à se fallaciam illi aperit.

c. QUID istuc, quæso? qui istic mos est, Clitipho? itáne fieri oportet?
Vel heri in convivio, quàm immodestus fuisti? s. factum.
c. Quam molestus? ut equidem (ita me Dî ament) metui quid futurum denique esset

Factum. Ita est: verum dicit pater tuus, ô Clitipho.
Denique. Quo evasura esset tua immodestia & petulantia; ne in rixam & jurgium aliquod erumperet.

s. At certè concedas aliquò ab ore hominum aliquantisper :
Multa fert libido ; ea prohibet facere tua præsentia : ego de me
Facio conjecturam ; nemo est meorum amicorum hodie,
Apud quem expromere omnia mea occulta, Clitipho, audeam.
Apud alium, prohibet dignitas ; apud alium, ipsius facti piget ;
Ne ineptus, ne protervus videar : quod illum facere credito.
Sed nostrum est intelligere, utcumque, atque ubicumque opus sit obsequi. [tibi,
s. Quid istic narrat ! cl. perii. s Clitipho, hæc ego præcipio
Hominis frugi & temperantis functus officium. cl tace, sodes.
s Rectè sanè. c. Syre pudet me. s credo, neque id injuria :
Quin, mihi molestum est. cl. pergin' hercle ? s. verum dico quod videtur. [est ?
cl. Nónne accedam ad illos ? c. eho, quæso, una accedendi via
s. Actum est, hic prius se indicarit, quàm ego argentum effecero Chreme, [be hunc
Vin' tu homini stulto mihi auscultare ? c. quid faciam ? s. ju-
Abire hinc aliquò. cl. quò ego hinc abeam ? s. quò hunc abeas ? quo lubet. [locus.
Abi deambulatum. cl deambulatum, quò ? s vah, quasi desit
Abi sanè istac, istorsum, quò vis. c rectè dicit, censeo.
cl. Dî te eradicent Syre, qui me istinc extrudis. s. at tu pol, Clitipho,

Concedas. Concedendum, abeundum est, vitanda hominum præsentia : si quid moliris petulantius, saltem clam id facias, non coram, in convivio.

Multa fert libido. Incitante juvenili protervia, multa facere Clinia posset, sed tua præsentia facit ut iis abstineat.

Occulta. Cujus in oculis omnia facere ausim, quæ clam facere non verear, si solus sim.

Facti. Rei occultæ meæ, quam non satis honestè in oculis amici dici aut fieri posse putem.

Illum. Cliniam : existimare debes Cliniam id facere adeoque idem à te fieri oportere.

Utcumque. Quomodo cumque..

Obsequi. Accommodare nos hominum ingeniis & moribus, nihil facere, quod amico displiceat.

Quid.. Quam bellè.

Isthic. Iste, audin' Clitipho quam rectè moneat pater.

Præcipio tibi. Sæpe eadem te moneo, in quo fungor hominis frugi officio: vel istud, *hominis functus*... Et initium alicujus moralis sententiæ, quàm ne Syrus absolveret, interpellavit Clitipho, & silentium imperavit.

Rectè sanè. Tacebo sanè. ironia ; imo vero loqui pergam.

Pudet me Immodestiæ & intemperantiæ filii.

Verum dico... Dico quod mihi verum videtur.

Non ne accedam. Est ne flagitium, si ego cum Clinia, & Bacchide sim ? nempe (respondet Chremes) non est alia via, aliut modus cum illis versandi quam iste tuus, plenus immodestiæ & petulantiæ ?

Actum est. Periit mea fallacia ; non potero dolum, quem excogitavi, perficere. hoc demissa voce loquitur.

Se indicarit. Dicet aliquid unde cognoscat Chremes Bacchidem filii uxorem esse, non vero Cliniæ.

Istorsum. In istam partem.

Censen' vero ? Hoc dicit ad Chremetem conversus. itáne vero est ? prorsus ita se res habet quid m hæc verba tribuunt Chremeti ; sequentia Syro.

Posthac, si sapis, te comprime.
Censén' vero? quid illum porro credis facturum, Chreme,
Nisi eum, quantum Dî dant tibi opis, servas, castigas, mones?
c. Ego istuc curabo s. atqui nunc, here hic tibi asservandus est.
c. Fiet. s. si sapias: nam mihi jam minus, minúsque obtemperat.
c. Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egi, egisti Syre? aut
Reperisti tibi quod placeat, an nondum etiam? s. de fallacia
Dicis? hem, inveni nuper quamdam. c. frugi es; cedò quid [re? s. pessima hæc
id est?
s. Dicam: verùm, ut aliud ex alio incidit... c. quidnam, Sy-
Est mulier. c. ità videtur. s. imò, si scias..
Vah! vide quod inceptet facinus. Fuit quædam anus Corinthia
Hic: huic drachmarum hæc argenti mille dederat mutuum.
c. Quid tum? s. ea mortua est: reliquit filiam adolescentulam.
Ea relicta huic arraboni est pro illo argento. c. intelligo.
s. Hanc secum huc adduxit, ea quæ est nunc ad uxorem tuam.
c. Quid tum? s. Clinia orat sibi uti nunc det illam: illi tamen
Post daturum mille numûm; poscit. c. & poscit quidem? s hui
Dubiúmne id est? c. ego sic putavi: quid nunc facere cogitas?
s. Egóne? ad Menedemum ibo: dicam hanc esse captam è Caria,
Ditem, & nobilem: si redimat, magnum inesse in ea lucrum.
c. Erras. s. quid ità? c. pro Menedemo nunc tibi ego respondeo,
Non emo: quid ais? s. optata loquere. c atqui non est opus.
s. Non opus est? c. non hercle verò. s. quid istuc? miror. c. jam scies.
Mane, mane; quid est, quod tam à nobis graviter crepuêre fores?

Illum. Clitiphonem.

Opis Facultatis, auctoritatis.

De illa. De illa fallacia in Menedemum fabricanda.

Ut aliud &c. Ut aliud ex alio cognoscitur, verum est hanc mulierem esse pessimam, hæc ex ejus sumptu & protervia facile sum suspicatus.

St. Vocula silentium imperans.

Si scias., Sub multo magis id dicas, mirere, & stupeas magis.

Drachmarum mille. Id est, ad Gallicæ monetæ rationem, libras Turonicas admodum 175 si quidem una drachma, ut in Andria diximus, valet asses 3 cum semisse.

Huic Bacchidi. *Arraboni* pignori, ad cautionem summæ non solutæ.

Ad uxorem. Cum uxore tua Sostrata, instar depositi, nunc versatur Antiphila.

Clinia orat. Orat Bacchidem Cliniа ut sibi nunc det illam puellam, nempe Antiphilam: se illi tamen daturum postea pollicetur mille nummos: ea vox, *poscit*, hoc in loco significat. promittit, offert. vide Plaut. In Merc. act. 2 sc. 3. ubi eo sensu ponitur.

Mille nummûm. Mille Drachmas: nummus enim pro Drachma sæpe usurpatur.

Et poscit quidem? Itáne vero est? tantúmne argenti promittit Clinia? an dubitas, inquit, Syrus, ignorasne juvenis prodigalitatem?

Putavi. Non dubitavi quin id promissurus foret.

Caria. Est regio Asiæ minoris.

Non emo. Non censeo emendam. Non emet Menedemus, ego id ejus nomine tibi renuncio.

Non est opus. Tibi dicere plura, vel hanc emere.

SCENA

SCENA QUARTA.

SOSTRATA, CHREMES, NUTRIX, SYRUS.

Antiphila Chremetis esse filia agnoscitur: hinc jurgium inter Chremetem & Sostratam, & nova Syri fallacia.

SO. NISI me animus fallit, hic profecto est annulus, quem ego suspicor.
Is, qui cum exposita est gnata. C. quid volt sibi, Syre, hæc oratio?
SO. Quid est? is ne tibi videtur? N. dixi equidem, ubi mihi ostendisti, illico
Eum esse. SO. at ut satis contemplata modò sis, mea nutrix. N. satis.
SO. Abi jam nunc intrò: atque illa si jam laverit, mihi nuncia:
Hic ego virum itereà operibor. S. te volt, videas quid velit:
Nescio quid tristis est: non temere est; metuo quid sit. C. quid fiet?
Ne ista hercle magno jam conatu magnas nugas dixerit.
SO. Ehem, mi vir C. ehem, mea uxor. SO. te ipsum quæro. C. loquere quid velis.
SO. Primum hoc te oro, nequid credas me adversus edictum tuum
Facere esse ausam. C. vin' me istuc tibi (etsi incredibile est) credere?
Credo. S. nescio quid peccati portet hæc purgatio.
SO. Meministin' me esse gravidam, & mihi te magnopere interminatum,
Si puellam parerem, nolle tolli? C. scio quid feceris:

Exposita. Chremes olim mandaverat uxori suæ Sostratæ, ut si puellam pareret, eam ne aleret, sed exponeret. Sostrata recens natam Antiphilam, exponendam dedit vetulæ cuidam, cui nomen Philtera, simul annulum apposuit, unde, si casus ferret, agnosci aliquando posset: servavit puellam anus, & eduxit pro sua. Licebat autem per leges Ethnicis parentibus liberos vel servare vel interficere.

Is ne. Non ne, ô nutrix, tibi esse ille idem annulus videtur, quem cum filia mea exposui?

At ut.. Id est, modo ut: ea lege credam tibi sit contemplata &c.

Illa.. Si Antiphila è balneo exierit.

Operibor. Pro, operiar: expectabo.

temere sine causa.

Quid fiet? An vero tu metuis ne ob aliquam gravem causam tristis Sostrata siet?

Edictum. Imperium, quo Chremes filiam exponi jusserat.

Purgatio. Excusatio & præfatio ista videtur indicare aliquid esse peccatum à Sostrata.

Tolli. Educari.

Sustulisti. so. sic est factum. c. Domin' ? s. Ergo herus damno auctus est.
so. Minime, sed hic erat anus Corinthia haud impura : ei dedi
Exponendam. c. ô Jupiter ! tantam inesse animo inscitiam ?
so Perii, quid ego feci ? c. rogitas ? so. si peccavi, mi Chreme,
Insciens feci. c. id equidem ego, etiamsi tu neges, certò scio,
Te inscientem, atque imprudentem dicere, ac facere omnia;
Tot peccata in hac re ostendis: nam jam primùm, si meum
Imperium exequi voluisses, interemptam oportuit,
Non simulare mortem verbis, re ipsa spem vitæ dare:
Atque id omitto; misericordia, animus maternus... sino.
Quàm bene verò abs te prospectum est, quid voluisti? cogita:
Nempe anui illi prodita abs te filia est planissime
Per te, vel uti viveret turpiter, vel uti veniret palàm:
Credo id cogitasti, quid vis ? satis est, dum vivat modo.
Quid cum illis agas; qui neque jus, neque bonum, atque æquum sciunt ?
Melius, pejus; prosit, obsit; nihil vident, nisi quod lubet.
so. Mi Chreme, peccavi fateor, vincor: nunc te obsecro,
Quantò tuus est animus natu gravior, ignoscentior,
Ut meæ stultitiæ in justitia tua sit aliquid præsidî.
c. Scilicet equidem istuc factum ignoscam. verùm, Sostrata,
Male docet te mea facilitas multa. sed istuc, quidquid est,
Qua hoc occeptum est causa ? loquere. so. ut stultæ & miseræ omnes sumus
Religiosæ! cum exponendam do illi, de digito annulum
Detraho, & eum dico ut unà cum puella exponeret,
Si moreretur, ne expers partis esset de nostris bonis.
c. Istuc recte, conservasti te, atque illam. so. hic est annulus.

Domin'. An domi eam ali jussisti ? *Damno auctus.* Affectus novo damno est, nempe ob sumptus qui erunt illi faciendi, ad ornandam locandam, & dotandam filiam quos ut fugeret Chremes eam mori maluerat.
Minime Non respondet Syro Sostrata, sed Chremeti. Non alui eam domi, sed anui dedi &c.
Haud impura Proba & pudica.
Perii. Hoc demissa voce loquitur, mox ad virum conversa, *quid feci* inquit, quod isthuc tantum est facinus? quid in eo peccavi tam graviter ?
Animo. Subaudi, obstiterunt quo minus eam tu ipsa exponeres.
Planissime. Certissime.
Veniret. Venderetur publice, ut mancipium.
Credo. Nempe tua mens hæc fuit: evenire quidlibet satius duxisti, quam eam mori.
Male docet &c. Suadet tibi multa malè facere ac perversè mea erga te indulgentia.
Sed istud. Sed age porro, perge dicere quare hoc narrare cœperis de filia anui data, educata &c.
Omnes. Mulieres, matres. *Religiosæ* meticulosæ superstitiosæ: quàm verum est nos esse miseré, id est, supramodum, religiosas.
Illi. Anui.
Ne expers. Ut particeps esset alicujus rei de nostris bonis. aiunt fuisse legem Athenis quæ filias vetaret adire hæreditatem, si essent filii; illis tamen datam fuisse in dotem bonorum partem decimam.

c. Unde habes? so. quam Bacchis secum adduxit adolescentulam. s. hem
e. Quid ea narrat? so. ea lavatum dum it, servandum mihi dedit
Annulum; non advorti primo, sed postquam aspexi illico
Cognovi, ad te exilui. c. quid nunc suspicare, aut invenis.
De illa? so. nescio, nisi ut ex ipsa quæras unde hunc habuerit;
Si potis est reperiri. s. interii, plus spei video, quàm volo:
Nostra est, si ità est. c. vivítne illa, cui tu dederas? so. nescio.
c. Quid renunciavit olim fecisse? so. id quod jusseram.
c. Nomen mulieris cedò quod sit, ut quæratur. so. Philtere.
s. Ipsa est: mirum ni illa salva est, & ego perii. c. Sostrata
Sequere me itrò hac. so. ut præter spem evenit! quàm timui male.
Ne nunc animo ità esses duro, ut olim in tollenda, Chreme.
c. NON LICET hominem esse sæpe ità ut vult, si res non sinit.
Nunc ita tempus est mihi, ut cupiam filiam; olim nihil minus.

Unde habes? A quo habes, accepisti hunc annulum? vel, unde scis istum ipsum esse annulum filiæ tuæ datum?

Quid nunc &c. Quid suspicaris de Antiphila, aut quomodo ex hoc conjicis annulo eam esse filiam nostram?

Si potis est &c. Si potest inveniri unde hunc annulum habeat.

Quàm volo. Nollet Antiphilam pro filia Chremetis agnosci, priusquam argentum nomine Bacchidis à Menedemo extorsisset.

Nostra est &c. Si ita est ut dicit Sostrata, Antiphila est nostra, id est Chremetis heri nostri filia.

Quid renunciavit. Quid tibi dixit olim anus illa cui filiam cum annulo exponendam dederas?

Ipsa est. Hæc ipsa est Philtera, quæ mater Antiphilæ dicitur, hoc ipsum fuit nomen anus illius Corinthiæ &c.

Mirum.. Vero simillimum est Antiphilam salvam esse, & me periisse, quia pœnas dabo mearum fallaciarum. Timet Syrus ne, si Antiphila cognoscatur esse filia Chremetis, incipiat Clinia eam palam confiteri pro sua: & ita intelligatur Bacchis non esse illius uxor, ut simulaverat Syrus, sed Clitiphonis, quod adhuc pejus timebat.

In tollendo. Cum vetabas ne tolleretur filia tua, ne educaretur

Esse ità ut vult. Id agere quod maxime vellet.

Nihil minus. Sub.cupiebam; cum nempe non essem ita dives: nunc opes meæ filio ac filiæ sufficiunt.

SCENA QUINTA.

SYRUS.

Syrus male sibi metuit, novum dolum comminiscitur.

NISI me animus fallit, haud multum à me aberit infortunium;
Ità hercle in angustum oppidò nunc meæ coguntur copiæ,

In angustum.. Ita nunc me video inopem auxilii & consilii ducta est metaphora à ducibus qui tum maximo versantur in periculo cum suas copias in locum aliquem angustum adduxerunt. *Oppidò.* Valde.

Nisi aliquid video, ne esse uxorem hanc gnati rescisceat senex.
Nam quod sperem de argento, aut posse postulem me fallere,
Nihil est: triumpho, si licet me latere tecto . abscedere.
Erucior bolum tantum mihi ereptum tam subito è faucibus.
Quid agam ? aut quid, comminiscar ? ratio deintegro ineunda
est mihi.
NIHIL TAM difficile, quin quærendo investigari possiet.
Quid si hoc sic incipiam nunc ? nihil est: quid si sic ? tantundem
egero.
At sic opinor: non potest; imò optime: euge optumam habeo:
Retraham hercle opinor ad me illud idem fugitivum argentum
tamen.

Aliquid video. Aliquid fraudis excogito.

Hanc Bacchidem *postulem* sperem, confidam me posse fallere Chremetem.

Nihil est. Ea spes nulla est, frustra id spero.

Triumpho si &c. Præclarè mecum agetur si possum defungi hoc tanto periculo habens latus non vulneratum: si sine vulnere hinc exeo.

Bolum. Bolus est frustum carnis aut panis. metaphora sumitur à canibus quibus non raro eripitur quod in ore jam gestant, ac pene devoraverunt: ita pecuniam Syrus pœne jam tenebat, quam tamen amissurum se videt. *Ratio* Via, modus, consilium.

Quid si hoc . . Secum deliberat & varias fraudes excutit.

Nihil est. Hac viâ non bene res procedet.

Tantundem. Non plus proficiam.

Retraham. Propriè servi qui dominos fugerunt, retrahi dicuntur. Attamen efficiam certè ut argentum extorqueam cujus extorquendi spe jam prope excideram.

ACTUS QUARTUS

SCENA PRIMA.

CLINIA, SYRUS.

Clinia triumphat quod Antiphila tandem agnita sit: suadet illi Syrus ut Bacchidem suam uxorem esse dicere porro pergat.

c. NULLA mihi res posthac potest jam intervenire tanta, [oborta est.
Quæ mihi ægritudinem afferat, tanta hæc lætitia
Dedo patri me nunc jam, ut frugalior sim quàm volt.
s. Nihil me fefellit: cognita est: quantum audio hujus verba.
Istuc tibi ex sententiâ tua obtigisse lætor. [fuerim?
c. O mi Syre, audistin obsecro? s. quid ni? qui usque unà af-
c. Cui æque audisti commodi quidquam evenisse? s. nulli.
c. Atque, ita me Dî ament, ut ego nunc non tam meapte causâ
Lætor, quàm illius, quam ego scio esse honore quovis dignam.
s. Ità credo: sed nunc, Clinia, age da te mihi vicissim.
Nam amici quoque res est videnda, in tuto ut collocetur,
Nequid de Bacchide nunc senex... c. ô Jupiter! s. quiesce.
c. Antiphila mea nubet mihi. s. siccine mihi interloquere?
c. Quid faciam, Syre mi? gaudeo: ferme. s. fero hercle verò.
c. Deorum vitam adepti sumus. s. frustrà operam hanc opinor sumo. [dum est inquam,
c. Loquere, audio. s. at jam hoc non ages? c. agam. s. videndum
Amici quoque res, Clinia, tui in tuto ut collocetur.
Nam si nunc à nobis abis, & Bacchidem hic relinquis,

Res. Calamitas. *dedo* permitto, morem gerere statuo.

Cognita est. Antiphila est agnita.

Usque.. Qui semper fuerim unà cum Sostrata & Chremete, cum hoc detectum est.

Da te. Obsequere mihi, adjuva me.

Amici. Clitiphonis.

Nequid. Ne quid sciat. ne suspicetur eam Chremes amari à Clitiphone.

Deorum.. Sumus beatissimi: in cœlo sum.

Frustra.. An operam hic perdo, qui loquar, dum tu inani gaudio abreptus non attendis ea quæ dico?

Hoc ages? Nonne animum advertes, audies?

Si abis. Si abducis tecum Antiphilam in Menedemi patris tui domum

Noster rescisset illico esse uxorem hanc Clitiphonis.
Si abduxeris, celabitur itidem, ut celata adhuc est.
C. At enim istoc nihil est magis, Syre, meis nuptiis advorsum:
Nam quo ore appellabo patrem? tenes quid dicam? S. quid ni?
C. Quid dicam? quam causam afferam? S. quin, nolo mentiare:
Aperte, ita ut res sese habet, narrato. C. quid ais? S. jubeo
Illam te amare, & velle uxorem: hanc esse Clitiphonis.
C. Bonam, atque justam rem oppido imperas, & factu facilem.
Et scilicet jam me hoc voles patrem exorare, ut celet
Senem vostrum. S. imò ut recta via rem narret ordine. C. hem,
Satin' sanus es, aut sobrius? tu quidem illum plane prodis.
Nam qui ille poterit esse in tuto? dic mihi.
S. Huic equidem consilio palmam do: hic me magnificè effero,
Qui vim tantam in me, & potestatem habeam tantæ astutiæ,
Vera dicendo ut eos ambos fallam; ut cum narrat senex
Vester nostro, istam esse uxorem gnati, non credat tamen.
C. At enim spem istoc pacto rursum nuptiarum omnem eripis:
Nam dum hanc meam esse credet, non committet filiam.
Tu fortasse quid me fiat parvipendis, dum illi consulas.
S. Quid? (malum) me ætatem censes velle id assimularier?
Unus est dies, dum argentum eripio: pax, nihil amplius.
C. Tantum? sat habes? quid tum quæso, si hoc pater resciverit?
S. Quid si? redeo ad illos, qui aiunt, QUID SI NUNC COELUM
RUAT?

Quo ore. Qua fronte dicam illi velle me Antiphilam ducere, si adducam ad illum etiam Bacchidem, & eam amari quoque à me simulem? tu vero, inquit Syrus, non id dices, sed eam dices à Clitiphone amari, uti revera est.

Iubeo. Sub. id dicas *illam* Antiphilam.

Senem. Chremetem. an potero impetrare à Menedemo ut ne dicat Chremeti Bacchidem esse Clitiphonis? imo, inquit Syrus, volo ut idipsum dicat recta via, id est, clarè, sine ambagibus.

Huic. Ego vero sale consilium excogitavi ut palmarium sit. certè ista mea fraus palmam inter cæteras meas judico me ferre debet.

Narret. Ut, cum dicet Menedemus Chremeti Bacchidem amari à Clitiphone, nunquam id tamen credet Chremes, quia nempe docebo illum ita, ut hæc dolo fieri & dici credat.

Nam. Bacchidem *credet* Chremes, *filiam* Antiphilam uxorem mihi non dabit. *Illi.* Clitiphoni.

Quid &c. Næ tu ridiculus es? an censes velle me id assimulari per integram ætatem? istam fraudem durare per totum sæculum? (ætas est spatium annorum 50) unum tantum diem postulo donec argentum à Menedemo extorqueam, posteà res ut sunt declarabo, Bacchidem esse Clitiphonis, Antiphilam tuam esse.

Pax. Sile, quiesce, plura define.

Nihil amplius. Sub. mihi opus est, peto.

Tantum? An hoc tantum petis? an tantula mora tibi satis erit ad eripiendum argentum? esto sane: at quid fiet deinde ubi Chremes hoc totum resciet?

Quid si? Repetit extremas illas Clitiphonis voces, *Quid si* eum irridendo.

Redeo ad illos. Nempe mihi res est cum illis qui ineptè timent ea quæ timenda non sunt? an sic unus ex illis es, qui timent ne coelum cadat? proverbium in meticulosos.

c. Metuo quid agam. s. metuis ? quasi non ea potestas sit tua,
Quo velis in tempore ut te exolvas, rem facias palàm.
c. Age, age, traducatur Bacchis. s. optumè ipsa exit foras.

Exolvas. Metu & periculo liberes, dicendo palam rem ut est, nempe Bacchidem esse Clitiphonis &c.

Traducatur. E domo Chremetis ad Menedemum transferatur.

SCENA SECUNDA.

BACCHIS, CLINIA, SYRUS, DROMO, PHRYGIA.

Bacchis irata ob decem minas nondum sibi datas, & moram non ferens, abire se simulat: vix placatur à Syro, induciturque ut ad Menedemum transeat.

B. SATIS pol protervè me Syri promissa huc induxerunt;
Decem minas, quas mihi dare pollicitus est: quòd si is nunc
Me deceperit, sæpe obsecrans me ut veniam, frustrà veniet.
Aut cum venturam dixero, & constituero, cum is certè
Renunciarit, Clitipho cum spe pendebit animi,
Decipiam, ac non veniam: Syrus mihi tergo pœnas pendet.
c. Satis scitè promittit tibi. s. atqui tu hanc jocari credis?
Faciet, nisi caveo. B. dormiunt: ego pol istos commovebo.
Mea Phrygia, audistin' homo iste modo quam villam demonstravit
Charini? P. audivi. B. proximam esse huic fundo ad dextram? [P. memini.
B. Curriculo percurre: apud eum miles Dionysia agitat.
S. Quid inceptat? B. dic me hic oppidò esse invitam, atque servari.

Decem minas. Pro, decem minæ quas &c. vel quas decem minas &c. Sic Virgil. *Urbem quam statuo, vestra est.*

Veniet. Me rogatum.

Renunciarit. Dixerit Clitiphoni me venturam.

Pendebit animi. Græca locutio, me expectabit venturam sperans & erit anxius.

Satis scitè. Satis bellas res tibi promittit, nempe plagas. hoc dicit quasi à Bacchide nondum visus, & remotior.

Dormiunt. Videt Cliniam & Syrum: otiosi sunt de me nihil curant.

Commovebo. E somno excitabo, agitabo.

Mea. Ancillam nominat quæ astabat.

Iste homo. Nescio quis. meministine cum petiimus ab viatore ubi esset Charini villa, & ubi eam esse nobis ille demonstraverit?

Curriculo. Celeriter.

Eum. Charinum.

Miles. Quidam nobilis miles.

Dionysia. Festa Bacchi, Bacchanalia.

Hic. Apud Chremetem.

Asservari. Retineri, quasi captivam.

s. Perii hercle : Bacchis, mane, mane ; quò mittis istanc quæso?
Jubet maneat. B. abi. s. quin, est paratum argentum. B. quin
ego maneo. [quid ? sodes. :
s. Atqui jam dabitur. B. ut libet, num ego insto ? s. at scin'
B. Quid ? s. transeundum est nunc tibi ad Menedemum, & tua
pompa [tum cudo,
Eò traducenda est. B quam rem agis, scelus ? s egóne : argen-
Quod tibi dem. B dignam me putas, quam illudas ? s non est
temerè.
B. Etiámne tecum hic res mihi est ? s. minime : tuum tibi reddo.
B. Eatur. s. sequere hac, heus Dromo. D. quis me volt ? s. Sy-
rus. D. quid est rei ?
s. Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad vos properè.
D. Quamobrem ? s. ne quæras ; & ferant quæ secum huc attu-
lerunt.
Sperabit sumptum sibi senex levatum esse harum abitu.
Næ ille haud scit hoc paulum lucri, quantum ei damni apportet.
Tu nescis quod scis, Dromo, si sapies. D. mutum dices.

Isthanc. Phrygiam.
Abi. O Phrygia.
Quin. Atqui.
Argentum. Decem minæ tibi promissæ.
Quin ego.. Jam igitur maneo.
Insto. Urgeo?
Scin' quid? Scis ne quid facto sit opus?
Pompa. Comitatus ancillarum, servorum.
Scelus. Scelerate.
Cudo. Id facio ut extundam per dolum argentum dandum tibi.
Non est temere. Crede hoc à me non sine certa & necessaria causa fieri.
Etiam me.. Egóne ut præterea diutius hic à te detinear ac deludar, carnifex ? ab eo. An litigandum mihi præterea tecum est ut argentum habeam ? minime, inquit Syrus, tuum tibi reddo, id est certum est argentum ad te pertinere tibi debitum esse, nihil opus est litigato, jam illud tibi dabo, ubi hinc discesseris ad Menedemum.
Traduce. Transfer.
Ad vos. In domum Menedemi, cujus erat servus Dromo.
Senex. Chremes.
Harum. Bacchidis & comitum.
Damni. Quia ideo tantum abeunt ut facilius emungatur argento senex.
Nescis. Ita tegere quasi ne scires quod scis, tace, nihil istorum cuiquam.

SCENA TERTIA.

CHREMES, SYRUS.

Miseretur Menedemi Chremes, quem Syrus astutè fallit.

C. ITA me Dî amabunt, ut nunc Menedemi vicem
Miseret me; tantum devenisse ad eum mali!
Illanccine mulierem alere cum illa familia?
Etsi, scio, hosce aliquot dies non sentiet,
(Ita magno desiderio fuit ei filius)
Verùm ubi videbit tantos sibi sumptus domi
Quotidianos fieri, nec fieri modum,
Optabit rursum ut abeat ab se filius.
Syrum optimè eccum. S. cesso hunc adoriri? C. Syre. S. here,
Quid est? te mihi ipsum jam dudum exoptabam dari.
C. Videre egisse jam nescio quid cum sene.
S. De illo quod dudum? dictum, ac factum reddidi.
C. Bonán' fide? S. bona hercle. C. non possum pati,
Quin tibi caput demulceam; accede huc, Syre,
Faciam boni tibi aliquid pro ista re, ac lubens.
S. At, si scias quàm scitè in mentem venerit!
C. Vah! gloriare evenisse ex sententia?
S. Non hercle verò, verum dico... C. dic, quid est?
S. Tui Clitiphonis esse uxorem hanc Bacchidem
Menedemo dixit Clinia, & ea gratia
Secum adduxisse, ne tu id persentisceres.
C. Probè. S. dic, sodes. C. nimium, inquam. S. imò, si scias...!
Sed porrò ausculta quod superest fallaciæ.
Se se ipse dicet tuam vidisse filiam;
Ejus sibi complacitam formam, postquam aspexerit;

Tantum mali Bacchidem cum sua pompa. *Eccum.* Ecce eum.
De illo? An loqueris de fallacia quam ut illi struerem hortatus es dudum? ego vero statim illud perfeci & dicto tuo citius factum fuit.
Bonán' fide? An ex animo & bona fide loqueris?
Pati. Mihi temperare.
Gloriare. Gloriaris scilicet quòd rem è sententia inveneris, vereor ne male glorieris, cave ne tua te spes fallat.

Non hercle vero. Ego vero nondum glorior evenisse rem è sententia, verum dico *subaudi* eam eventuram: vel aliquid aliud ejusmodi: dici potest esse interpellatus Syrus ne absolveret, & istud *dico* ad ea quæ sequuntur pertinere.
Dic sodes. Quid tibi videtur?
Nimium. Per quàm probe.
Imo. Atqui id magis dixeris, si reliqua scias, legunt alii; *imo sic satis.* hoc est: satis belle sic opinor inventa fraus est.

Hanc se cupere uxorem. c. modo quæ inventa est? s. eam,
Et quidem jubebit posci. c. quamobrem istuc Syre?
Nam prorsus nihil intelligo. s. vah, tardus es.
c. Fortasse. s. argentum dabitur ei ad nuptias,
Aurum, atque vestem, qui, tenes ne? c. comparet?
s. Id ipsum. c. at illi ego neque do, nec despondeo.
s. Non, quamobrem? c. quamobrem? me rogas? homini fugitivo dabo? s. ut lubet.
Non ego in perpetuum dicebam ut illam illi dares,
Verum ut simulares. c. non mea est simulatio;
Ità tu istæc tua misceto; ne me admisceas:
Egóne cui daturus non sim, ut ei despondeam?
s. Credebam. c. minimè. s. scitè poterat fieri:
Et ego hoc, quia dudùm tu tantopere jusseras,
Eò cœpi. c. credo. s. cæterum equidem istuc, Chreme,
Æqui, bonique facio. c. atqui tum maximè
Volo te dare operam ut fiat, verùm alia via.
s. Fiat: quæratur aliud; sed illud quod tibi
Dixi de argento, quod ista debet Bacchidi,
Id nunc reddendum est illi: neque tu scilicet
Eò nunc confugies; quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verùm illud, Chreme,
Dicunt, JUS SUMMUM sæpe summa malitia est.
c. Haud faciam. s. imò, aliis si licet, tibi non licet.
Omnes te in lauta, & bene parte aucta putant.
c. Quin egomet jam ad eam deferam. s. imò, filium

Inventa. Agnita mea esse filia.
Eam. Illam ipsam Antiphilam.
Jubebit posci. Efficiet ut eam sibi Menedemus à te poscat uxorem.
Tardus. Parum acutus & intelligens.
Qui. Id est, quo modo. sub. comparet: quod Chremes ipse subjicit: dabitur pecunia ad emendum ornatum aureum, vestes. . qui ea comparet, tenes ne?
Do. Filiam meam Cliniæ.
Despondeo. Propriè filiam despondebat puellæ pater; id est, promittebat sponso.
Homini. Egóne tali homini, perdito, adolescenti, meam dem filiam, qui, ut servus fugitivus, è paterna discessit domo?
Mea est. Non is sum qui simulare possim: non est meum mentiri.
Credebam. Te daturum filiam libenter, aut certè id simulaturum.
Scitè. Bellè, commodè.
Eò. Ideo.
Cœpi. Machinatus sum.
Æqui bonique facis. Facio in tuam rem commodum, sine dolo, bona fide.
Tum maxime. Maximepere.
Ista. Antiphila. *illi* Baccidi.
Eo confugies. Abibis ad istas excusationes, quominus des pecuniam.
Mea. Sub. refert?
Num &c. Cur argentum reddam, quod mihi datum non est?
Illa. Bacchis.
Non licet. Te parcum esse, & nolle dare argentum, quo filiam redimas.
Bene aucta parte. Opibus benè & honestè partis, dives & lautus homo putaris esse.
Quin Igitur.
Deferam. Pecuniam ad Bacchidem.
Filium. Clitiphonem, jube deferri hanc pecuniam à Clitiphone.

Jube potius. c. quamobrem ? s. quia enim in eum suspicio est
Translata amoris. c. quid tum ? s. quia videbitur
Magis verisimile id esse, cum hic illi dabit,
Et simul conficiam facilius ego quod volo.
Ipse adeò adest, abi, effer argentum. c. effero.

Suspicio . . Qui suspicatur Menedemus amari ab eo Bacchidem, ut simulavimus; eamque esse Clitiphonis uxorem.
Ipse. Clitipho.
Effer. Ex porta huc domo.

SCENA QUARTA.

CLITIPHO, SYRUS.

Clitiphonem iratum placat Syrus, & quid à se cum Chremete actum fuerit monet.

c. NULLA est tam facilis res, quin difficilis siet,
Quam invitus facias: vel me hæc deambulatio
Quàm non laboriosa, ad languorem dedit!
Nec quidquam magis nunc metuo, quàm ne denuo
Miser aliquò extrudar hinc, ne accedam ad Bacchidem.
Ut te omnes equidem Dî, Deæque quantum est, Syre,
Cum istoc invento, cúmque incœpto perduint!
Hujusmodi mihi res semper comminiscere,
Ubi me excarnufices. s. i tu hinc quò dignus es,
Quàm penè tua me perdidit protervitas.
c. Vellem hercle factum; ità meritus. s. meritus? quomodo!
Næ me istuc ex te prius audisse gaudeo,
Quàm argentum haberes, quod daturus jam fui.
c. Quid igitur dicam tibi vis? abiisti, mihi
Bacchidem huc adduxti, quam non liceat visere.
s. Jam non sum iratus: sed scín' ubi nunc sit tibi
Tua Bacchis? c. apud nos. s. non. c. ubi igitur? s. apud Cliniam.
c. Perii. s. bono animo es, jam argentum ad eam deferes,
Quod ei pollicitus. c. garris: unde id? s. à tuo patre.

Deambulatio. Jusserat procul abire Clitiphonem Syrus, dum Bacchis ad Chremetem deduceretur: redit iratior.
Quantum est. Quotquot sunt.
Perduint. Perdant.
Quo . . In malam rem.
Factum. Te perditum esse.
Meritus. Legunt aliqui *meritu's*, pro meritus es.
Næ me . . . Sententia est: gaudeo quod ista ex te audiam, quòd ita me graviter increpes & conviciis agites, priusquam habeas argentum, quod eram tibi jam daturus, quodque, ut ulciscar, non dabo.
Jam non sum iratus. Jam tibi ignosco.

C. Ludis fortasse me. S. ipsa re experibere.
C. Næ ego fortunatus homo sum; deamo te, Syre.
S. Sed pater egreditur. cave quidquam admiratus sies.
Qua causa id fiat; obsecundato in loco,
Quod imperabit, facito; loquitor paucula.

Experibere. Antiquè, pro experiere.
Admiratus sis. Admirari te significes, quasi rei sis ignarus.
Qua causa. Cur, & quare tam facile tibi pater argentum det.
Obsecundato. Subservito mihi & patri, fraudem adjuva.

SCENA QUINTA.

CHREMES, CLITIPHO, SYRUS.

Dat argentum Clitiphoni Chremes deferendum ad Bacchidem: invehitur in sumptus fieri vulgo solitos à parentibus ad filias viris collocandas.

C. UBI Clitipho nunc est? S. eccum me, inque. CLI. eccum hic tibi.
C. Quid rei esset, dixti huic? S. dixi pleraque omnia.
C. Cape hoc argentum, ac defer. S. hei, quid stas lapis?
Quin accipis? CLI. cedò sanè. S. sequere hac me ocyus.
Tu hic nos, dum eximus, interea opperibere:
Nam nihil est, illic quod moremur diutius.
C. Minas quidem jam decem habet à me filia,
Quas pro alimentis esse nunc duco datas:
Hasce, ornamentis, consequentur alteræ.
Porrò hæc talenta dotis apposcent duo.
Quàm multa injusta, ac prava fiunt moribus?
Mihi nunc relictis omnibus, inveniendus est
Aliquis, labore inventa mea cui dem bona.

Inque. Dic: ab inquio.
Quid rei. Quid strueretur fraudis.
Lapis. Immotus instar lapidis. dicit hoc minus clarè.
Tu. O Chrême, donec à Menedemo exeamus, nos expectabis.
Illic. Apud Menedemum.
Ornamentis. Ad emenda ornamenta.
Porrò hæc. Ea quæ opus sunt parandis nuptiis; ornamenta, epulæ &c. poscent ut dotis nomine duo talenta addam ad istas 20 minas jam filiæ datas.
Moribus. Recepta consuetudine. quam prave isthæc viget consuetudo, ut tanti sumptus in filiarum nuptias fiunt?
Relictis rebus. Occupationibus solitis, meis commodis, neglectis.
Aliquis. Gener.

SCENA

SCENA SEXTA.

MENEDEMUS, CHREMES.

Monet Chremes Menedemum de fallacia; ut cautè ac pedetentim filio det nummos, hortatur.

M. MULTO omnium nunc me fortunatissimum
Factum puto esse gnate, cum te intelligo
Resipisse. c. ut errat! M. te ipsum quærebam, Creme,
Serva quod in te est, filium, & me & familiam.
c. Cedò, quid vis faciam? M. invenisti hodie filiam.
c. Quid tum? M. hanc sibi uxorem dari volt Clinia.
c. Quæso quid tu hominis es? M. quid? c. jámne oblitus es
Inter nos quid sit dictum de fallacia,
Ut ea via abs te argentum auferretur? M. scio.
c. Ea res nunc agitur ipsa. M. quid dixti, Chreme?
Erravi: c. sic res acta est. M. quanta spe excidi!
c. Imò hæc quidem, quæ apud te est, Clitiphonis est
Uxor. M. sic aiunt. c. & tu credis? M. omnia.
c. Et illum aiunt velle uxorem, ut cum desponderim,
Des, qui aurum, ac vestem, atque alia, quæ opus sunt, comparet.
M. Id est profectò: id illi dabitur. c. scilicet
Daturum... M. vah, frustrà igitur gavisus miser!
Quidvis tamen jam malo, quàm hunc amittere.
Quid nunc renunciem abs te responsum, Chreme,
Ne sentiat me sensisse, atque ægrè ferat?
c. Ægrè? nimium illi Menedeme indulges. M. sine.
Incœptum est: perfice hoc mihi perpetuum, Chreme,
c. Dic convenisse, egisse te de nuptiis.

Resipisse. Ad meliorem mentem rediisse à resipisco.
Serva. Illius honoris, moribus, famæ consule: da illi Antiphilam.
Quod in te est. Quod in tua potestate est: nam potes.
Ea via. Ficto matrimonio.
Res acta est. Ita est factum, fingitur hoc matrimonium ut à te pecunia obtineatur filio tuo tradenda.
Quantâ spe excidi. Quia Cliniam sperabam tibi generum fore, & ad frugem se meliorem recepisse credebam.
Illum. Cliniam, *aiunt* Syrus, Dromo &c. *Desponderim.* Promiserim illi Antiphilam. *Illi.* Bacchidi.
Scilicet daturum. Scire licet certum est omnino Cliniam non alteri quam Bacchidi daturum hanc pecuniam. scilicet cum infinitivo ita jungitur, pro scire licet, pronum est intelligere.
Perfice id mihi perpetuum. Rem istam totam ad finem usque perducito: perge ut cœpisti, ad extremum usque.
Convenisse. Me tecum transegisse hoc negotium.

Y.

Nisi aliquid video, ne esse uxorem hanc gnati resciscat senex.
Nam quod sperem de argento, aut posse postulem me fallere,
Nihil est: triumpho, si licet me latere tecto abscedere.
Crucior bolum tantum mihi ereptum tam subito è faucibus.
Quid agam? aut quid comminiscar? ratio deintegro ineunda est mihi.
NIHIL TAM difficile, quin quærendo investigari possiet.
Quid si hoc sic incipiam nunc? nihil est: quid si sic? tantundem egero.
At sic opinor: non potest; imò optime: euge optumam habeo:
Retraham hercle opinor ad me illud idem fugitivum argentum tamen.

Aliquid video. Aliquid fraudis excogito.

Hanc Bacchidem *postulem* sperem, confidam me posse fallere Chremetem.

Nihil est. Ea spes nulla est, frustra id spero.

Triumpho si &c. Præclarè mecum ageretur si possum defungi hoc tanto periculo habens latus non vulneratum: si sine vulnere hinc exeo.

Bolum. Bolus est frustum carnis aut panis. metaphora sumitur à canibus quibus non raro eripitur quod in ore jam gestant, ac pene devoraverunt: ita pecuniam Syrus pœne jam tenebat, quam tamen amissurum se videt. *Ratio* Via, modus, consilium.

Quid si hoc.. Secum deliberat & varias fraudes excutit.

Nihil est. Hac viâ non bene res procedet.

Tantundem. Non plus proficiam.

Retraham. Propriè servi qui dominos fugerunt, retrahi dicuntur. Attamen efficiam certè ut argentum extorqueam cuius extorquendi spe an prope excideram.

ACTUS QUARTUS

SCENA PRIMA.

CLINIA, SYRUS.

Clinia triumphat quod Antiphila tandem agnita sit: suadet illi Syrus ut Bacchidem suam uxorem esse dicere porro pergat.

c. NULLA mihi res posthac potest jam intervenire tanta, [oborta est.
Quæ mihi ægritudinem afferat, tanta hæc lætitia
Dedo patri me nunc jam, ut frugalior sim quàm volt.
s. Nihil me fefellit: cognita est: quantum audio hujus verba.
Istuc tibi ex sententiâ tuâ obtigisse lætor. [fuerim?
c. O mi Syre, audistin obsecro? s. quid ni? qui usque unà
c. Cui æque audisti commodi quidquam evenisse? s. nulli.
c. Atque, ita me Dî ament, ut ego nunc non tam meapte causâ
Lætor, quàm illius, quam ego scio esse honore quovis dignam.
s. Ità credo: sed nunc, Clinia, age da te mihi vicissim.
Nam amici quoque res est videnda, in tuto ut collocetur,
Nequid de Bacchide nunc senex... c. ô Jupiter! s. quiesce.
c. Antiphila mea nubet mihi. s. siccine mihi interloquere?
c. Quid faciam, Syre mi? gaudeo: ferme. s. fero hercle verò.
c. Deorum vitam adepti sumus. s. frustrà operam hanc opinor sumo. [dum est inquam,
c. Loquere, audio. s. at jam hoc non ages? c. agam. s. videas
Amici quoque res, Clinia, tui in tuto ut collocetur.
Nam si nunc à nobis abis, & Bacchidem hic relinquis,

Res. Calamitas. *dedo* permitto, morem gerere statuo.

Cognita est. Antiphila est agnita.

Usque. Qui semper fuerim unà cum Sostrata & Chremete, cum hoc detectum est.

Da te. Obsequere mihi, adjuva me.

Amici. Clitiphonis.

Nequid. Ne quid sciat, ne suspicetur eam Chremes amari à Clitiphone.

Deorum. Sumus beatissimi: in cœlo sum.

Frustra. An operam hic perdo, qui loquar, dum tu inani gaudio abreptus non attendis ea quæ dico?

Hoc ages? Nonne animum advertes, audies?

Si abis. Si abducis tecum Antiphilam in Menedemi patris tui domum

Noster resciscet illico esse uxorem hanc Clitiphonis.
Si abduxeris, celabitur itidem, ut celatá adhuc est.
c. At enim istoc nihil est magis, Syre, meis nuptiis advorsum:
Nam quo ore appellabo patrem? tenes quid dicam? s. quid ni?
c. Quid dicam? quam causam afferam? s. quin, nolo mentiare:
Apertè, ità ut res sese habet, narrato. c. quid ais? s. jubeo
Illam te amare, & velle uxorem: hanc esse Clitiphonis.
c. Bonam, atque justam rem oppidò imperas, & factu facilem.
Et scilicet jam me hoc voles patrem exorare, ut celet
Senem vostrum. s. imò ut recta via rem narret ordine. c. hem,
Satin' sanus es, aut sobrius? tu quidem illum planè prodis.
Nam qui ille poterit esse in tuto? dic mihi.
s. Huic equidem consilio palmam do: hic me magnificè effero,
Qui vim tantam in me, & potestatem habeam tantæ astutiæ,
Vera dicendo ut eos ambos fallam; ut cum narrat senex
Vester nostro, istam esse uxorem gnati, non credat tamen.
c. At enim spem istoc pacto rursum nuptiarum omnem eripis:
Nam dum hanc meam esse credet, non committet filiam.
Tu fortasse quid me fiat parvipendis, dum illi consulas.
s. Quid? (malùm) me ætatem censes velle id assimularier?
Unus est dies, dum argentum eripio: pax, nihil amplius.
c. Tantum? sat habes? quid tum quæso, si hoc pater resciverit?
s. Quid si? redeo ad illos, qui aiunt, QUID SI NUNC COELUM RUAT?

Quo ore. Qua fronte dicam illi velle me Antiphilam ducere, si adducam ad illum etiam Bacchidem, & eam amari quoque à me simulem? tu vero, inquit Syrus, non id dicet, sed eam dices à Clitiphone amari, uti severa est.

Jubeo. Sub. id dicas illam Antiphilam.

Senem. Chremetem. an potero impetrare à Menedemo ut ne dicas Chremeti Bacchidem esse Clitiphonis? imo, inquit Syrus, volo ut idipsum dicat recta via, id est, aperte, sine ambagibus.

Huic. Ego vero tale consilium excogitavi ut palmarium sit. certè ista mea fraus palmam inter cæteras meas judice me ferre debet.

Narrat. Ut, cum dicet Menedemus Chremeti Bacchidem amari à Clitiphone, nunquam id tamen credet Chremes, quia nempe docebo illum ita, ut hæc dolo fieri & dici credat.

Hanc. Bacchidem *credet* Chremes. *filiam* Antiphilam uxorem mihi non dabit. *Illi.* Clitiphoni.

Quid &c. Næ tu ridiculus es? an censes velle me id assimulari per integram ætatem? istam fraudem durare per totum sæculum? (ætas est spatium annorum 50) unum tantum diem postulo donec argentum à Menedemo extorqueam, posteà res ut sunt declarabo, Bacchidem esse Clitiphonis, Antiphilam tuam esse.

Pax. Sile, quiesce, plura desine.

Nihil amplius. Sub. mihi opus est, peto.

Tantum? An hoc tantum petis? an tantula mora sibi satis erit ad eripiendum argentum? esto sane: at quid fiet deinde ubi Chremes hoc totum resciet?

Quid si? Repetit extremas illas Clitiæ voces, *Quid si* eum irridendo.

Redeo ad illos. Nempe mihi res est cum illis qui ineptè timent ea quæ timenda non sunt? an tu unus ex illis es, qui timent ne coelum cadat? proverbium in meticulosos.

c. Metuo quid agam. s. metuis? quasi non ea potestas sit tua,
Quo velis in tempore ut te exolvas, rem facias palàm.
c. Age, age, traducatur Bacchis. s. optumè ipsa exit foras.

Exolvas. Metu & periculo liberes, dicendo palam rem ut est, nempe Bacchidem esse Clitiphonis &c.

Traducatur. E domo Chremetis ad Menedemum transferatur.

SCENA SECUNDA.

BACCHIS, CLINIA, SYRUS, DROMO, PHRYGIA.

Bacchis irata ob decem minas nondum sibi datas, & moram non ferens, abire se simulat: vix placatur à Syro, induciturque ut ad Menedemum transeat.

B. SATIS pol protervè me Syri promissa huc induxerunt;
Decem minas, quas mihi dare pollicitus est: quòd si is nunc
Me deceperit, sæpe obsecrans me ut veniam, frustrà veniet.
Aut cum venturam dixero, & constituero, cum is certè
Renunciarit, Clitipho cum spe pendebit animi,
Decipiam, ac non veniam: Syrus mihi tergo pœnas pendet.
c. Satis scitè promittit tibi. s. atqui tu hanc jocari credis?
Faciet, nisi caveo. B. dormiunt: ego pol istos commovebo.
Mea Phrygia, audistin' homo iste modo quam villam demonstravit [P. memini.
Charini? P. audivi. B. proximam esse huic fundo ad dextram?
B. Curriculo percurre: apud eum miles Dionysia agitat.
S. Quid inceptat? B. dic me hic oppidò esse invitam, atque servari.

Decem minas. Pro, decem minæ quas &c. vel quas decem minas &c. Sic Virgil. *Urbem quam statuo, vestra est.*

Veniet. Me rogatum.

Renunciarit. Dixerit Clitiphoni me venturam.

Pendebit animi. Græca locutio, me expectabit venturam sperans & erit anxius.

Satis scitè. Satis bellas res tibi promittit, nempe plagas. hoc dicit quasi à Bacchide nondum visus, & remotior.

Dormiunt. Videt Cliniam & Syrum: otiosi sunt de me nihil curant.

Commovebo. E somno excitabo, agitabo.

Mea. Ancillam nominat quæ aderat.

Iste homo. Nescio quis. meministi ne cum petiimus ab viatore ubi esset Charini villa, & ubi eam esse nobis ille demonstraverit?

Curriculo. Celeriter.

Eum. Charinum.

Miles. Quidam nobilis miles.

Dionysia. Festa Bacchi, Bacchanalia.

Hic. Apud Chremetem.

Asservari. Retineri, quasi captivam.

S. Perii hercle: Bacchis, mane, mane: quò mittis istanc quæso?
Jubet maneat. B. abi. S. quin, est paratum argentum. B. quin ego maneo. [quid? sodes.
S. Atqui jam dabitur. B. ut lubet, num ego insto? S. at scin'
B. Quid? S. transeundum est nunc tibi ad Menedemum, & tua pompa
Eò traducenda est. B. quam rem agis, scelus? S. egóne: argen- [tum cudo,
Quod tibi dem. B. dignam me putas, quam illudas? S. non est temerè.
B. Etiámne tecum hic res mihi est? S. minime: tuum tibi reddo.
B. Eatur. S. sequere hac, heus Dromo. D. quis me volt? S. Syrus. D. quid est rei?
S. Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad vos properè.
D. Quamobrem? S. ne quæras; & ferant quæ secum huc attulerunt.
Sperabit sumptum sibi senex levatum esse harum abitu.
Næ ille haud scit hoc paulum lucri, quantum ei damni apportet.
Tu nescis quod scis, Dromo, si sapies. D. mutum dices.

Isthanc. Phrygiam.
Abi. O Phrygia.
Quin. Atqui.
Argentum. Decem minæ tibi promissæ.
Quin ego. Jam igitur maneo.
Insto. Urgeo?
Scin' quid? Scis ne quid facto sit opus?
Pompa. Comitatus ancillarum & servorum.
Scelus. Scelerate.
Cudo. Id facio ut extundam per dolum argentum dandum tibi.
Non est temere. Crede hoc à me non sine certa & necessaria causa fieri.
Etiam ne. Egóne ut præterea diutius hic à te detinear ac deludar, carnifex? ab eo. An litigandum mihi præterea tecum est ut argentum habeam? minime, inquit Syrus, tuum tibi reddo, id est certum est argentum ad te pertinere tibi debitum esse, nihil opus est litigato, jam illud tibi dabo, ubi hinc discesseris ad Menedemum.
Traduce. Transfer.
Ad vos. In domum Menedemi, cujus erat servus Dromo.
Senex. Chremes.
Harum. Bacchidis & comitum.
Damni. Quia ideo tantum abeunt ut facilius emungatur argento senex.
Nescis. Ita tege, quasi ne scires quod scis, tace, nihil istorum cuiquam.

SCENA TERTIA.

CHREMES, SYRUS.

Miseretur Menedemi Chremes, quem Syrus astutè fallit.

c. ITA me Dî amabunt, ut nunc Menedemi vicem
Miseret me; tantum devenisse ad eum mali!
Illanceine mulierem alere cum illa familia?
Etsi, scio, hosce aliquot dies non sentiet,
(Ita magno desiderio fuit ei filius)
Verùm ubi videbit tantos sibi sumptus domi
Quotidianos fieri, nec fieri modum,
Optabit rursum ut abeat ab se filius.
Syrum optimè eccum. s. cesso huncadoriri? c. Syre. s. hem.
Quid est? te mihi ipsum jam dudum exoptabam dari.
c. Videre egisse jam nescio quid cum sene.
s. De illo quod dudum? dictum, ac factum reddidi.
c. Bonán' fide? s. bona hercle. c. non possum pati,
Quin tibi caput demulceam; accede huc, Syre,
Faciam boni tibi aliquid pro ista re, ac lubens.
s. At, si scias quàm scitè in mentem venerit!
c. Vah! gloriare evenisse ex sententia?
s. Non hercle verò, verum dico... c. dic, quid est?
s. Tui Clitiphonis esse uxorem hanc Bacchidem
Menedemo dixit Clinia, & ea gratia
Secum adduxisse, ne tu id persentisceres.
c. Probè. s. dic, sodes c. nimium, inquam. s. imò, si scias.. !
Sed porrò ausculta quod superest fallaciæ.
Se se ipse dicet tuam vidisse filiam;
Ejus sibi complacitam formam, postquam aspexerit;

Tantum mali Bacchidem cum sua pompa. *Eccum.* Ecce eum.

De illo? An loqueris de fallacia quam ut illi struerem hortatus es dudum? ego vero statim illud perfeci & dicto tuo citius factum fuit.

Bonán' fide? An ex animo & bona fide loqueris?

Pati. Mihi temperare.

Gloriare. Gloriaris scilicet quòd rem è sententia inveneris, vereor ne male glorieris, cave ne tua te spes fallat.

Non hercle vero. Ego vero nondum glorior evenisse rem è sententia, verum dico *subaudi* eam eventuram: vel aliquid aliud ejusmodi: dici potest esse interpellans Syrus ne absolveret, & istud *dice* ad ea quæ sequuntur pertinere.

Dic sodes. Quid tibi videtur?

Nimium. Per quàm probe.

Imo. Atqui id magis dixeris, si reliqua scias, legunt alii; *imo sic satis.* hoc est: satis belle sic opinor inventa fraus est.

Hanc se cupere uxorem. C. modo quæ inventa est? S. eam,
Et quidem jubebit posci. C. quamobrem istuc Syre?
Nam prorsus nihil intelligo. S. vah, tardus es.
C. Fortasse. S. argentum dabitur ei ad nuptias,
Aurum, atque vestem, qui, tenes ne? C. comparet?
S. Id ipsum. C. at illi ego neque do, nec despondeo.
S. Non, quamobrem? C. quamobrem? me rogas? homini fugitivo dabo? S. ut lubet.
Non ego in perpetuum dicebam ut illam illi dares,
Verum ut simulares. C. non mea est simulatio;
Ità tu istæc tua misceto; ne me admisceas:
Egóne cui daturus non sim, ut ei despondeam?
S. Credebam. C. minimè. S. scitè poterat fieri:
Et ego hoc, quia dudúm tu tantopere jusseras,
Eò cœpi. C. credo. S. cæterum equidem istuc, Chreme,
Æqui, bonísque facio. C. atqui tum maximè
Volo te dare operam ut fiat, verùm alia via.
S. Fiat: quæratur aliud; sed illud quod tibi
Dixi de argento, quod ista debet Bacchidi,
Id nunc reddendum est illi: neque tu scilicet
Eò nunc confugies; quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verùm illud, Chreme,
Dicunt, JUS SUMMUM sæpe summa malitia est.
C. Haud faciam. S. imò, aliis si licet, tibi non licet.
Omnes te in lauta, & bene parte aucta putant.
C. Quin egomet jam ad eam deferam. S. imò, filium

Inventa. Agnita mea esse filia.
Eam. Illam ipsam Antiphilam.
Jubebit posci. Efficiet ut eam sibi Menedemus à te poscat uxorem.
Tardus. Parum acutus & intelligens.
Qui. Id est, quo modo. sub. comparet: quod Chremes ipse subjicit: dabitur pecunia ad emendum ornatum aureum, vestes.. quæ ea comparet, tenes ne?
De. Filiam meam Cliniæ.
Despondeo. Propriè filiam despondebat puellæ pater; id est, promittebat sponso.
Homini. Egóne tali homini, perdito, adolescenti, meam dem filiam, qui, ut servus fugitivus, è paterna discessit domo?
Mea est. Non is sum qui simulare possim: non est meum mentiri.
Credebam. Te daturum filiam libenter, aut certè id simulaturum.
Scitè. Bellè, commodè.
Eò. Ideo.
Cœpi. Machinatus sum.
Æqui bonique facio. Facio in tuam rem commodum, sine dolo, bona fide.
Tum maxime. Maximopere.
Ista. Antiphila. *illi* Baccidi.
Eo confugies. Abibis ad istas excusationes, quominus des pecuniam.
Mea. Sub. refert?
Num &c. Cur argentum reddam, quod mihi datum non est?
Illa. Bacchis.
Non licet. Te parcum esse, & nolle dare argentum, quo filiam redimas.
Bene aucta parte. Opibus benè & honestè partis, dives & lautus homo putaris esse.
Quin. Igitur.
Deferam. Pecuniam ad Bacchidem.
Filium. Clitiphonem, jube deferri hanc pecuniam à Clitiphone.

Jube potius. c. quamobrem ? s. quia enim in eum suspicio est
Translata amoris. c quid tum ? s quia videbitur
Magis verisimile id esse, cum hic illi dabit.
Et simul conficiam facilius ego quod volo.
Ipse adeò adest, abi, effer argentum. c. effero.

Suspicio . . Qui suspicatur Menedemus amari ab eo Bacchidem, ut simulavimus; eamque esse Clitiphonis uxorem.
Ipse. Clitipho.
Effer. Ex porta huc domo.

SCENA QUARTA.

CLITIPHO, SYRUS.

Clitiphonem iratum placat Syrus, & quid à se cum Chremete actum fuerit monet.

c. NULLA est tam facilis res, quin difficilis siet,
Quam invitus facias: vel me hæc deambulatio
Quàm non laboriosa, ad languorem dedit!
Nec quidquam magis nunc metuo, quàm ne denuo
Miser aliquò extrudar hinc, ne accedam ad Bacchidem.
Ut te omnes equidem Dî, Deæque quantum est, Syre,
Cum istoc invento, cúmque incœpto perduint!
Hujusmodi mihi res semper comminiscere,
Ubi me excarnufices. s. i tu hinc quò dignus es,
Quàm penè tua me perdidit protervitas.
c. Vellem hercle factum; ità meritus. s. meritus? quomodo!
Næ me istuc ex te prius audisse gaudeo,
Quàm argentum haberes, quod daturus jam fui.
c. Quid igitur dicam tibi vis? abiisti, mihi
Bacchidem huc adduxti, quam non liceat visere.
s. Jam non sum iratus: sed scin' ubi nunc sit tibi
Tua Bacchis? c apud nos. s. non. c. ubi igitur? s. apud Cliniam.
c. Perii. s. bono animo es, jam argentum ad eam deferes,
Quod ei pollicitus. c. garris; unde id? s. à tuo patre.

Deambulatio. Jusserat paenul abire Clitiphonem Syrus, dum Bacchis ad Chremetem deduceretur: redit iratior.
Quantum est. Quotquot sunt.
Perduint. Perdant.
Quo . . In malam rem.
Factum. Te perditum esse.
Meritus. Legunt aliqui *merito's*, pro meritus es.
Næ me . . . Sententia est: gaudeo quod ista ex te audiam, quòd ita me graviter increpes & conviciis agites, priusquam habeas argentum, quod eram tibi jam daturus, quodque, ut ulciscar, non dabo.
Jam non sum iratus. Jam tibi ignosco.

c. Ludis fortasse me. s. ipsa re experibere.
c. Næ ego fortunatus homo sum; deamo te, Syre.
s. Sed pater egreditur. cave quidquam admiratus sies.
Qua causa id fiat; obsecundato in loco,
Quod imperabit, facito; loquitor paucula.

Experibere. Antiquè, pro experiere.
Admiratus sis. Admirari te significes, quasi rei sis ignarus.

Qua causa. Cur, & quare tam facile tibi pater arg.ntum det.
Obsecundato. Subservito mihi & patri, fraud.m adjuva.

SCENA QUINTA.

CHREMES, CLITIPHO, SYRUS.

Dat argentum Clitiphoni Chremes deferendum ad Bacchidem: invehitur in sumptus fieri vulgo solitos à parentibus ad filias viris collocandas.

c. UBI Clitipho nunc est? s. eccum me, inque. cli. eccum hic tibi.
c. Quid rei esset, dixti huic? s. dixi pleraque omnia.
c. Cape hoc argentum, ac defer. s. hei, quid stas lapis?
Quin accipis? cli. cedò sanè. s. sequere hac me ocyus.
Tu hic nos, dum eximus, interea opperibere:
Nam nihil est, illic quod moremur diutius.
c. Minas quidem jam decem habet à me filia,
Quas pro alimentis esse nunc duco datas:
Hasce, ornamentis, consequentur alteræ.
Porrò hæc talenta dotis apposcent duo.
Quàm multa injusta, ac prava fiunt moribus?
Mihi nunc relictis omnibus, inveniendus est
Aliquis, labore inventa mea cui dem bona.

Inque. Dic: ab inquio.
Quid rei. Quid strueretur fraudis.
Lapis. Immotus instar lapidis. dicit hoc minus clarè.
Tu. O Chreme, donec à Menedemo exeamus, nos expectabis.
Illic. Apud Menedemum.
Ornamentis. Ad emenda ornamenta.
Porrò hæc. Ea quæ opus sunt parandis nuptiis; ornamenta, epulæ &c. poscent ut dotis nomine duo talenta addam ad istas 20 minas jam filiæ d tas.
Moribus. Recepta consuetudine. quam prave isthæc viget consuetudo, ut tanti sumptus in filiarum nuptias fiunt?
Relictis rebus. Occupationibus solitis, meis commodis, neglectis.
Aliquis. Gener.

SCENA

SCENA SEXTA.

MENEDEMUS, CHREMES.

Monet Chremes Menedemum de fallacia; ut cautè ac pedetentim filio det nummos, hortatur.

M. MULTO omnium nunc me fortunatissimum
Factum puto esse gnate, cum te intelligo
Resipisse. c. ut errat! M. te ipsum quærebam, Creme,
Serva quod in te est, filium, & me & familiam.
c. Cedò, quid vis faciam? M. invenisti hodie filiam.
c. Quid tum? M. hanc sibi uxorem dari volt Clinia.
c. Quæso quid tu hominis es? M. quid? c. jámne oblitus es
Inter nos quid sit dictum de fallacia,
Ut ea via abs te argentum auferretur? M. scio.
c. Ea res nunc agitur ipsa. M. quid dixti, Chreme?
Erravi: c. sic res acta est. M. quanta spe excidi!
c. Imò hæc quidem, quæ apud te est, Clitiphonis est
Uxor. M. sic aiunt. c. & tu credis? M. omnia.
c. Et illum aiunt velle uxorem, ut cum desponderim,
Des, qui aurum, ac vestem, atque alia, quæ opus sunt, comparet.
M. Id est profectò: id illi dabitur. c. scilicet
Daturum... M. vah, frustrà igitur gavisus miser!
Quidvis tamen jam malo, quàm hunc amittere.
Quid nunc renunciem abs te responsum, Chreme,
Ne sentiat me sensisse, atque ægrè ferat?
c. Ægrè? nimium illi Menedeme indulges. M. sine.
Inceptum est: perfice hoc mihi perpetuum, Chreme,
c. Dic convenisse, egisse te de nuptiis.

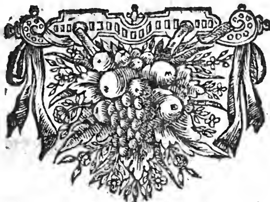

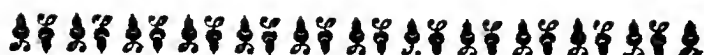
Resipisse. Ad meliorem mentem rediisse à resipisco.
Serva. Illius honoris, moribus, famæ consule: da illi Antiphilam.
Quod in te est. Quod in tua potestate est: nam potes.
Ea via. Ficto matrimonio.
Res acta est. Ita est factum, fingitur hoc matrimonium ut à te pecunia obtineatur filio tuo tradenda.
Quantâ spe excidi. Quia Cliniam sperabam tibi generum fore, & ad frugem se meliorem recepisse credebam.
Illum. Cliniam, *aiunt* Syrus, Dromo &c. *Desponderim.* Promiserim illi Antiphilam. *Illi.* Bacchidi.
Scilicet daturum. Scire licet certum est omnino Cliniam non alteri quam Bacchidi daturum hanc pecuniam. scilicet cum infinitivo ita jungitur, pro scire licet, pronum est intelligere.
Perfice id mihi perpetuum. Rem istam totam ad finem usque perducito: perge ut cœpisti, ad extremum usque.
Convenisse. Me tecum transegisse hoc negotium.

M. Dicam : quid deinde ? C. me facturum esse omnia ,
Generum placere , postremò etiam , si voles ,
Desponsam quoque esse dicito. M hem , istuc volueram.
C. Tantò ocyus te ut poscat , & tu , id quod cupis ,
Quàm ocyssime ut des. M. cupio C. næ , tu propediem
(Ut istam rem video) istius obsaturabere.
Sed hæc ut ut sunt , cautim , & paulatim dabis ,
Si sapies. M faciam. C. abi intrò , vide quid postulent.
Ego domi ero , si quid me voles. M. sanè volo ;
Nam te scientem faciam , quidquid egero.

Quod cupis. Pecuniam.
Ut ut sunt. Quidquid sit de ista fraude , & tua dandi libidine.

Scientem. Certiorem legitur etiam , *te sciente* , te prius monito.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

MENEDEMUS, CHREMES.

Chremes ludi se tandem discit ex Menedemo, ac furit.

M. EGO me non tam astutum, neque ita perspicacem esse, id scio:
Sed hic adjutor meus, & monitor, & præmonstrator Chremes, [convenit,
Hoc mihi præstat: in me quidvis harum rerum
Quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus.
In illum nil potest, nam exuperat ejus stultitia hæc omnia.
C. Ohe, jam desine Deos uxor gratulando obtundere,
Tuam esse inventam gnatam: nisi illos ex tuo ingenio judicas,
Ut nihil credas intelligere, nisi idem dictum est centies.
Sed quid interim illic jamdudum gnatus cessat cum Syro?
M. Quos ais homines, Chreme, cessare? C. ehem, Menedeme, advenis?
Dic mihi, Cliniæ quæ dixi nuntiastíne? M. omnia. [prias.
C. Quid ait? M. gaudere adeò occœpit, quasi qui cupiunt nu-
C. Ha, ha, hæ. M. quid risisti? C. servi venere in mentem Syri
Calliditates. M. itáne? C. voltus quoque hominum fingit scelus.
M. Gnatus quod se assimulat lætum, id dicis? C. id. M. idem istuc mihi
Venit in mentem. C. veterator. M. magis si magis noris, putes
Ita rem esse. C. aín' tu? M. quin tu ausculta. C. mane, hoc prius scire expeto

Quæ sunt.. Quæ in stultos & stupidos dici solent.

Hoc mihi præstat. Ea re me vincit: est me minus astutus, multo est me stultior, quamvis sibi blandiatur quòd me adjuvet, moneat, doceat.

Convenit.. Cadunt in me omnia nomina quæ conveniunt hominibus tardis ac stupidis.

Caudex. Truncus est arboris, stipes stipitis, lignum est crassum & oblongum.

Obtundere. fatigare.

Illic. In Menedemi domo.

Cessat. Moratur diutius.

Vultus fingit. Docet homines vultum suum fingere, & ad simulandam nunc tristitiam nunc lætitiam scitè componere: ita docuit Cliniam vultum suum fingere, quasi si nuptias vellet.

Veterator. O Syre versipellis!

Magis. Id verum esse magis credas si eum magis noris

s. Here, licéne? . . ch loquere. s. at tuto. ch. loquere. s. quæ ista est pravitas,
Quæve amentia, quod peccavi ego, id obesse huic? ch. ilicet,
Ne te admisce; nemo accusat Syre te, nec tu aram tibi
Neque precatorem pararis. s. quid agis? ch. nihil succenseo
Nec tibi, nec huic; nec vos est æquum, quod facio, mihi.
s. Abiit, ac rogasse vellem. cl. quid? s. unde mihi peterem cibum;
Ita nos abalienavit: tibi jam esse ad sororem intelligo. [re?..
cl. Adeóne rem rediisse, ut periculum etiam fame mihi sit, Sy-
s. Modo liceat vivere, est spes. cl. quæ? s. nos esurituros satis.
cl. Irrides in re tanta, neque me quidquam consilio adjuvas?
s. Imò, & ibi nunc sum, & usque dudum id egi, dum loquitur pater. [rit longius.
Et, quantum ego intelligere possum. . . cl. quid? s. non abe-
cl. Quid id ergo? s. sic est, non esse horum te arbitror. cl. quid istuc, Syre?
Satín' sanus es? s. ego dicam quod mihi in mentem; tu dijudica.
Dum istis fuisti solus, dum nulla alia delectatio,
Quæ propior esset te; indulgebant, tibi dabant, nunc filia
Postquam est inventa vera, inventa est causa, qua te expellerent.
cl. Est verisimile. s. an tu ob peccatum hoc, esse illum iratum putas?
cl. Non arbitror. s. nunc aliud specta. MATRES OMNES filiis
In peccato adjutrices, auxilio in paterna injuria [Syre?
Solent esse: id non fit. cl. verum dicis. quid ergo nunc faciam,
s. Suspicionem istam ex illis quære, rem profer palàm.
Si non est verum, ad misericordiam ambos adduces cito, aut
Scibis cujus sis. cl. rectè suades, faciam. s. sat rectè hoc mihi

Ilicet. Ire licet: licet tibi impunè abire, noli te in hoc negotium interponere, ne quid mali struas in tuum caput.

Aram. Est perfugii locus nemo te accusat ne quære Asylum aut patronum.

Nec huic. An Clitiphoni, an potius Menedemo?

Quod facio, mihi. In iis quæ facio mihi non decet vos succensere: neque graviter ferre, si filium hæreditate privatum volo.

Alienavit. Tanquam alienos tractavit, abdicavit, ad alios heros fugere coëgit.

Esse. Vel eundem esse: vel victum tibi paratum apud sororem esse. *esse* pro comedere. Ego unde mihi cibum petam nescio.

Fame. Sub. pereundi.

Ibi. In eo sum ut te adjuvem?

Usque dudùm. Tandiu id cogitavi dum hic fuit, & locutus est pater tuus.

Non aberit longius. Brevi illud quod quæro inveniam, non est procul: vel; non à vero longius aberit, vero est simillimum. *Esse horum.* Esse Chremetis & Sostratæ filium.

In mentem. Sub. venit.

Propior te. Carior: dum unicum te sibi esse filium putabant, & nulla ex re majorem quam ex te voluptatem capiebant.

Indulgebant. Faciles erga te, ac indulgentes erant.

Expellerent. ut spurium.

Ob peccatum hoc. Amorem Bacchidis.

Id non fit. Non tua te adjuvat mater. *Scibis.* Scies.

In mentem venit : nanque adolescens quàm minima in spe situs erit,
Tam facillime patris pacem in leges conficiet suas.
Etiam haud scio ânne uxorem ducat ; ac Syro nil gratiæ.
Quid autem hoc? senex exit foras ; ego fugio, adhuc quod factum est.
Miror non jussisse me arripi ; ad Menedemum hinc pergam,
Eum precatorem mihi paro, seni nostro fidei nihil habeo.

In leges suas. In suum commodum : vel ad patris voluntatem & arbitrium ; ita ut *suas* pro, *ejus* positum sit : quanto minus minus à patre sperabit, tanto facilius comparabit se ad obtinendam veniam.

Etiam haud scio &c. Fortasse etiam Clitipho ducturus est uxorem, jubente patre, mihi nemo prospiciet.

Nil gratiæ. Sub. habebitur : vel, nihil dabitur veniæ.

Adhuc quod factum est. Ut sunt ea quæ hactenus facta sunt.

SCENA TERTIA.

SOSTRATA, CHREMES.

Sostrata maritum pro filio deprecatur ab eo graviter objurgatur.

S. PROFECTO nisi caves tu, homo, aliquid gnato conficies mali :
Idque adeò miror, quomodo tam ineptum quidquam potuerit tibi
Venire in mentem, mi vir. C. oh, pergín' mulier esse? ullámne ego
Rem unquam volui, quin tu in ea re mihi adversatrix fueris, Sostrata?
At si rogitem jam, quid est quod peccem, aut quamobrem hoc faciam, nescias :
In qua re nunc tam confidenter restas stulta? S. ego nescio?
C. Imò scis potius, quàm quidem redeat ad integrum hæc eadem oratio.
S. Oh, iniquus es, qui me tacere de re tanta postulés.
C. Non postulo : jam loquere ; nihilominus ego hoc faciam tamen.

Tam ineptum. Ut filium privares hæreditate.

Mulier esse? nempe importuna, garrula.

Nescias. Causam proferre non poteris.

Restas. Resistis, repugnas?

Ego nescio? Ain' tu vero id me nescire & causam afferre non posse?

Imo, scis . . . Ironica concessio : esto, scias ; at cessa garrire, malo id tibi concedere, quàm eandem orationem de integro incipere, & retexere ; idem tibi centies dicere.

Faciam. Quod constitui de filio quidquid loquaris.

Difficilem ostendis te esse, & ignosces tamen
Post, & id ingratum. C. ah, nescis quàm doleam. M. ut lubet;
Quid hoc, quod rogo, ut illa nubat nostro? nisi quid est,
Quod mavis. C. imò & gener, & affines placent.
M. Quid dotis dicam te dixisse filio?
Quid obticuisti? C. dotis? M. ità dico. C. ah. M. Chreme,
Nequid vereare, si minus est, nihil dos nos movet.
C. Duo talenta, pro re nostra, ego esse decrevi satis.
Sed ita dictu opus est, si me vis salvum esse, & rem, & filium;
Me, mea omnia bona doti dixisse illi. M. quam rem agis?
C. Id mirari te simulato, & illum rogitato simul,
Quamobrem id faciam. M. quin ego vero quamobrem id faciàs,
nescio.
C. Egóne? ut ejus animum, qui nunc luxuria, & lascivia
Diffluit, retundam, redigam, ut quò se vortat nesciat.
M. Quid agis? C. mitte, ac sine me in hac re gerere mihi morem. M. sino,
Itáne vis? C. ità. M. fiat. C. age jam, ut uxorem accersat, paret.
Hic, ita ut liberos est æquum, dictis confutabitur.
Sed Syrum. M. quid eum? C. egóne? si vivo, adeò exornatum dabo,
Adeò depexum, ut dum vivat, meminerit semper mei;
Qui sibi me pro ridiculo, ac delectamento putat.
Non (ita me Di ament) auderet hæc facere viduæ mulieri,
Quæ in me fecit.

Ingratum. Scilicet, tum erit: id est nullam tibi apud filium gratiam conciliabit, cum videbit te non volentem, sed invitum, & amicorum precibus expugnatum, ignoscere.

Quid hoc. Sub. tibi videtur.

Illa. Antiphila.

Nostro. Cliniæ, meo filio.

Nisi quid. Hoc mihi sane placet, nisi tu negas, & aliud vis.

Si est minus. Si dotem das minorem, non ita luculentam filiæ re opibus.

Dixisse. Dedisse, in dotem promisisse, id autem facit Chremes ut filium Clitiphonem corrigat, & eum inopiæ metu cogat redire ad bonam frugem, cum putabit se à patre exhæredatum, & omnia bona sorori suæ data.

Illum. Clitiphonem.

Gerere mihi morem. Quod lubet facere, rem arbitratu meo gerere.

Agere jam. Sub. prospice fac ut Clinia tuus Antiphilam meam accersat, nuptias paret.

Hic ita ut. Hic Clitipho confutabitur verbis, id est, verbis malè à me mulctabitur, tantum, & castigabitur, ut liberos decet, ac filios à parentibus tractari.

Sed Syrum. Sub. verberibus tundam nec tantum verbis castigabo.

Quid eum? cur eum ità malè tractabis? Quid illi facies?

Dabo. Reddam.

Depexum. pexum, comptum; Ironicè: id est flagris scissum & laceratum.

Viduæ. Viduæ mulieres patent ferè omnium injuriæ.

s. Perii hercle : Bacchis, mane, mane : quò mittis istanc quæso?
Jubet maneat. B. abi. S. quin, est paratum argentum. B. quin
ego maneo. [quid ? sodes.
s. Atqui jam dabitur. B. ut lubet, num ego insto? s. at scin'
B. Quid? s. transeundum est nunc tibi ad Menedemum, & tua
pompa [tum cudo,
Eò traducenda est. B quam rem agis, scelus? s egóne : argen-
Quod tibi dem. B dignam me putas, quam illudas? s non est
temerè.
B. Etiámne tecum hic res mihi est? s. minime : tuum tibi reddo.
B. Eatur. s. sequere hac, heus Dromo. D. quis me volt? s. Sy-
rus. D. quid est rei?
s. Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad vos properè.
D. Quamobrem? s. ne quæras ; & ferant quæ secum huc attu-
lerunt.
Sperabit sumptum sibi senex levatum esse harum abitu.
Næ ille haud scit hoc paulum lucri, quantum ei damni apportet.
Tu nescis quod scis, Dromo, si sapies. D. mutum dices.

Isthanc. Phrygiam.
Abi. O Phrygia.
Quin. Atqui.
Argentum. Decem minæ tibi promissæ.
Quin ego . . Jam igitur maneo.
Insto. Urgeo?
Scin' quid? Scis ne quid facto sit opus?
Pompa. Comitatus ancillarum, servorum.
Scelus. Scelerate.
Cudo. Id facio ut extundam per dolum argentum dandum tibi.
Non est temere. Crede hoc à me non sine certa & necessaria causa fieri.
Etiam me . . Egóne ut præterea diutius hic à te detinear ac deludar, carnifex? ab eo. An litigandum mihi præterea tecum est ut argentum habeam? minime, inquit Syrus, tuum tibi reddo, id est certum est argentum ad te pertinere tibi debitum esse, nihil opus est litigato, jam illud tibi dabo, ubi hinc discesseris ad Menedemum.
Traduce. Transfer.
Ad vos. In domum Menedemi, cujus erat servus Dromo.
Senex. Chremes.
Harum. Bacchidis & comitum.
Damni. Quia ideo tantum abeunt ut facilius emungatur argento senex.
Nescis. Ita tegere quasi ne scires quod scis, tace, nihil istorum cuiquam.

SCENA TERTIA.

CHREMES, SYRUS.

Miseretur Menedemi Chremes, quem Syrus astutè fallit.

C. ITA me Dî amabunt, ut nunc Menedemi vicem
Miseret me; tantum devenisse ad eum mali!
Illanceine mulierem alere cum illa familia?
Etsi, scio, hosce aliquot dies non sentiet,
(Ita magno desiderio fuit ei filius)
Verùm ubi videbit tantos sibi sumptus domi
Quotidianos fieri, nec fieri modum,
Optabit rursum ut abeat ab se filius.
Syrum optimè eccum. S. cesso hunc adoriri? C. Syre. S. hem.
Quid est? te mihi ipsum jam dudum exoptabam dari.
C. Videre egisse jam nescio quid cum sene.
S. De illo quod dudum? dictum, ac factum reddidi.
C. Bonân' fide? S. bona hercle. C. non possum pati,
Quin tibi caput demulceam; accede huc, Syre,
Faciam boni tibi aliquid pro ista re, ac lubens.
S. At, si scias quàm scitè in mentem venerit!
C. Vah! gloriare evenisse ex sententia?
S. Non hercle verò, verum dico... C. dic, quid est?
S. Tui Clitiphonis esse uxorem hanc Bacchidem
Menedemo dixit Clinia, & ea gratia
Secum adduxisse, ne tu id persentisceres.
C. Probè. S. dic, sodes. C. nimium, inquam. S. imò, si scias...!
Sed porrò ausculta quod superest fallaciæ.
Se se ipse dicet tuam vidisse filiam;
Ejus sibi complacitam formam, postquam aspexerit;

Tantum mali. Bacchidem cum sua pompa. *Eccum.* Ecce eum.
De illo? An loqueris de fallacia quam ut illi struerem hortatus es dudum? ego vero statim illud perfeci & dicto tuo citius factum fuit.
Bonân' fide? An ex animo & bona fide loqueris?
Pati. Mihi temperare.
Gloriare. Gloriaris scilicet quòd rem è sententia inveneris, vereor ne male glorieris, cave ne tua te spes fallat.

Non hercle vero. Ego vero nondum glorior evenisse rem è sententia, verum dico *subaudi* eam eventuram: vel aliquid aliud ejusmodi: dici potest esse interpellatus Syrus ne absolveret, & istud *dico* ad ea quæ sequuntur pertinere.
Dic sodes. Quid tibi videtur?
Nimium. Per quàm probe.
Imo. Atqui id magis dixeris, si reliqua scias, legunt alii: *imo si scias.* hoc est: satis belle sic opinor inventa fraus est.

Hanc se cupere uxorem. c. modo quæ inventa est? s. eam,
Et quidem jubebit posci. c. quamobrem istuc Syre?
Nam prorsus nihil intelligo. s. vah, tardus es.
c. Fortasse. s. argentum dabitur ei ad nuptias,
Aurum atque vestem, quî, tenes ne? c. comparet?
s. Id ipsum. c. at illi ego neque do, nec despondeo.
s. Non, quamobrem? c. quamobrem? me rogas? homini fugitivo dabo? s. ut lubet.
Non ego in perpetuum dicebam ut illam illi dares,
Verum ut simulares. c. non mea est simulatio;
Ità tu istæc tua misceto; ne me admisceas:
Egóne cui datúrus non sim, ut ei despondeam?
s. Credebam. c. minimè. s. scitè poterat fieri:
Et ego hoc, quia dudùm tu tantopere jusseras,
Eò cœpi. c. credo. s. cæterum equidem istuc, Chreme,
Æqui, bonîque facio. c. atqui tum maximè
Volo te dare operam ut fiat, verùm alia via.
s. Fiat: quæratur aliud; sed illud quod tibi
Dixi de argento, quod ista debet Bacchidi,
Id nunc reddendum est illi: neque tu scilicet
Eò nunc confugies; quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verùm illud, Chreme,
Dicunt, JUS SUMMUM sæpe summa malitia est.
c. Haud faciam. s. imò, aliis si licet, tibi non licet.
Omnes te in lauta, & bene parte aucta putant.
c. Quin egomet jam ad eam deferam. s. imò, filium

Inventa. Agnita mea esse filia.
Eam. Illam ipsam Antiphilam.
Jubebit posci. Efficiet ut eam sibi Menedemus à te poscat uxorem.
Tardus. Parum acutus & intelligens.
Qui. Id est, quo modo. sub. comparet: quod Chremes ipse subjicit: dabitur pecunia ad emendum ornatum aureum, vestes.. quî ea comparet, tenes ne?
Do. Filiam meam Cliniæ.
Despondeo. Propriè filiam despondebat puellæ pater; id est, promittebat sponso.
Homini. Egóne tali homini, perdito, adolescenti, meam dem filiam, qui, ut servus fugitivus, è paterna discessit domo?
Mea est. Non is sum qui simulare possim: non est meum mentiri.
Credebam. Te daturum filiam libenter, aut certè id simulaturum.
Scitè. Bellè, commodè.
Eò. Ideo.
Cœpi. Machinatus sum.
Æqui bonique facio. Facio in tuam rem commodum, sine dolo, bona fide.
Tum maximè. Maximopere.
Ista. Antiphila. *illi* Baccidi.
Eo confugies. Abibis ad istas excusationes, quominus des pecuniam.
Mea. Sub. refert?
Num &c. Cur argentum reddam, quod mihi datum non est?
Illa. Bacchis.
Non licet. Te parcum esse, & nolle dare argentum, quo filiam redimas.
Bene aucta parte. Opibus benè & honestè partis, dives & lautus homo putaris esse.
Quin Igitur.
Deferam. Pecuniam ad Bacchidem.
Filium. Clitiphonem, jube deferri hanc pecuniam à Clitiphone.

Jube potius. c. quamobrem? s. quia enim in eum suspicio est
Translata amoris. c quid tum? s quia videbitur
Magis verisimile id esse, cum hic illi dabit.
Et simul conficiam facilius ego quod volo.
Ipse adeò adest, abi, effer argentum. c. effero.

Suspicio . . Qui suspicatur Menedemus amari ab eo Bacchidem, ut simulavimus; eamque esse Clitiphonis uxorem.
Ipse. Clitipho.
Effer. Ex porta huc domo.

SCENA QUARTA.

CLITIPHO, SYRUS.

Clitiphonem iratum placat Syrus, & quid à se cum Chremete actum fuerit monet.

c. NULLA est tam facilis res, quin difficilis fiet,
Quam invitus facias: vel me hæc deambulatio
Quàm non laboriosa, ad languorem dedit!
Nec quidquam magis nunc metuo, quàm ne denuo
Miser aliquò extrudar hinc, ne accedam ad Bacchidem.
Ut te omnes equidem Dî, Deæque quantum est, Syre,
Cum istoc invento, cúmque incœpto perduint!
Hujusmodi mihi res semper comminiscere,
Ubi me excarnufices. s i tu hinc quò dignus es,
Quàm penè tua me perdidit protervitas.
c. Vellem hercle factum; ità meritus. s. meritus? quomodo?
Næ me istuc ex te prius audisse gaudeo,
Quàm argentum haberes, quod daturus jam fui.
c. Quid igitur dicam tibi vis? abiisti, mihi
Bacchidem huc adduxti, quam non liceat visere.
s. Jam non sum iratus: sed scin' ubi nunc sit tibi
Tua Bacchis? c apud nos. s. non. c. ubi igitur? s. apud Cliniam.
c. Perii. s. bono animo es, jam argentum ad eam deferes,
Quod ei pollicitus. c. garris; unde id? s. à tuo patre.

Deambulatio. Jusserat procul abire Clitiphonem Syrus, dum Bacchis ad Chremetem deduceretur: redit iratior.
Quantum est. Quotquot sunt.
Perduint. Perdant.
Quo . . In malam rem.
Factum. Te perditum esse.
Meritus. Legunt aliqui *meritu's*, pro meritus es.
Næ me . . . Sententia est: gaudeo quod ista ex te audiam, quòd ita me graviter increpes & conviciis agites, priusquam habeas argentum, quod eram tibi jam daturus, quodque, ut ulciscar, non dabo.
Jam non sum iratus. Jam tibi ignosco.

c. Ludis fortasse me. s. ipsa re experibere.
c. Næ ego fortunatus homo sum; deamo te, Syre.
s. Sed pater egreditur. cave quidquam admiratus sies.
Qua causa id fiat; obsecundato in loco,
Quod imperabit, facito; loquitor paucula.

Experibere. Antiquè, pro experiere.
Admiratus sis. Admirari te significes, quasi rei sis ignarus.
Qua causa. Cur, & quare tam facile tibi pater argentum det.
Obsecundato. Subservito mihi & patri, fraudem adjuva.

SCENA QUINTA.

CHREMES, CLITIPHO, SYRUS.

Dat argentum Clitiphoni Chremes deferendum ad Bacchidem; invehitur in sumptus fieri vulgo solitos à parentibus ad filias viris collocandas.

c. UBI Clitipho nunc est? s. eccum me, inque. CLI. eccum hîc tibi.
c. Quid rei esset, dixti huic? s. dixi pleraque omnia.
c. Cape hoc argentum, ac defer. s. hei, quid stas lapis?
Quin accipis? CLI. cedò sanè. s. sequere hac me ocyus.
Tu hic nos, dum eximus, interea opperibere:
Nam nihil est, illic quod moremur diutius.
c. Minas quidem jam decem habet à me filia,
Quas pro alimentis esse nunc duco datas:
Hasce, ornamentis, consequentur alteræ.
Porrò hæc talenta dotis apposcent duo.
Quàm multa injusta, ac prava fiunt moribus?
Mihi nunc relictis omnibus, inveniendus est
Aliquis, labore inventa mea cui dem bona.

Inque. Dic: ab inquio.
Quid rei. Quid strueretur fraudis.
Lapis. Immotus instar lapidis. dicit hoc minus clarè.
Tu. O Chreme, donec à Menedemo exeamus, nos expectabis.
Illic. Apud Menedemum.
Ornamentis. Ad emenda ornamenta.
Porrò hæc. Ea quæ opus sunt parandis nuptiis; ornamenta, epulæ &c. poscent ut dotis nomine duo talenta addam ad istas 20 minas jam filiæ datas.
Moribus. Recepta consuetudine, quam prave isthæc viget consuetudo, ut tanti sumptus in filiarum nuptias fiunt?
Relictis rebus. Occupationibus solitis, meis commodis, neglectis.
Aliquis. Gener.

SCENA

SCENA SEXTA.

MENEDEMUS, CHREMES.

Monet Chremes Menedemum de fallacia; ut cautè ac pedetentim filio det nummos, hortatur.

M. MULTO omnium nunc me fortunatissimum
Factum puto esse gnate, cum te intelligo
Resipisse. C. ut errat! M. te ipsum quærebam, Creme,
Serva quod in te est, filium, & me & familiam.
C. Cedò, quid vis faciam? M. invenisti hodie filiam.
C. Quid tum? M. hanc sibi uxorem dari volt Clinia.
C. Quæso quid tu hominis es? M. quid? C. jámne oblitus es
Inter nos quid sit dictum de fallacia,
Ut ea via abs te argentum auferretur? M. scio.
C. Ea res nunc agitur ipsa. M. quid dixti, Chreme?
Erravi: C. sic res acta est. M. quanta spe excidi!
C. Imò hæc quidem, quæ apud te est, Clitiphonis est
Uxor. M. sic aiunt. C. & tu credis? M. omnia.
C. Et illum aiunt velle uxorem, ut cum desponderim,
Des, qui aurum, ac vestem, atque alia, quæ opus sunt, comparet.
M. Id est profectò: id illi dabitur. C. scilicet
Daturum... M. vah, frustrà igitur gavisus miser!
Quidvis tamen jam malo, quàm hunc amittere.
Quid nunc renunciem abs te responsum, Chreme,
Ne sentiat me sensisse, atque ægrè ferat?
C. Ægrè? nimium illi Menedeme indulges. M. sine.
Incœptum est: perfice hoc mihi perpetuum; Chreme,
C. Dic convenisse, egisse te de nuptiis.

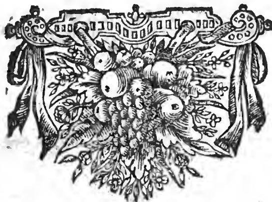

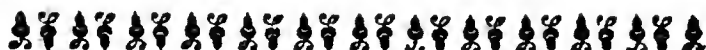
Resipisse. Ad meliorem mentem rediisse à resipisco.
Serva. Illius honoris, moribus, famæ consule: da illi Antiphilam.
Quod in te est. Quod in tua potestate est: nam potes.
Ea via. Ficto matrimonio.
Res acta est. Ita est factum, fingitur hoc matrimonium ut à te pecunia obtineatur filio tuo tradenda.
Quantâ spe excidi. Quia Cliniam sperabam tibi generum fore, & ad frugem se meliorem recepisse credebam.
Illum. Cliniam. *aiunt* Syrus, Dromo &c. *Desponderim.* Promiserim illi Antiphilam. *Illi.* Bacchidi.
Scilicet daturum. Scire licet certum est omnino Cliniam non alteri quam Bacchidi daturum hanc pecuniam. scilicet cum infinitivo ita jungitur, pro scire licet, pronum est intelligere.
Perfice id mihi perpetuum. Rem istam totam ad finem usque perducito: perge ut cœpisti, ad extremum usque.
Convenisse. Me tecum transegisse hoc negotium.

M. Dicam: quid deinde? C. me facturum esse omnia,
Generum placere, postremò etiam, si voles,
Desponsam quoque esse dicito. M. hem, istuc volueram.
C. Tantò ocyus te ut poscat, & tu, id quod cupis,
Quàm ocyssime ut des. M. cupio. C. næ, tu propediem
(Ut istam rem video) istius obsaturabere.
Sed hæc ut ut sunt, cautim, & paulatim dabis,
Si sapies. M. faciam. C. abi intrò, vide quid postulent.
Ego domi ero, si quid me voles. M. sanè volo;
Nam te scientem faciam, quidquid egero.

Quod cupis. Pecuniam.
Ut ut sunt. Quidquid sit de ista fraude, & tua dandi libidine.

Scientem. Certiorem legitur etiam, *te sciente*, te prius monito.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

MENEDEMUS, CHREMES.

Chremes ludi se tandem discit ex Menedemo, ac furit.

M. EGO me non tam astutum, neque ita perspicacem
esse, id scio:
Sed hic adjutor meus, & monitor, & præmonstrator Chremes, [convenit,
Hoc mihi præstat: in me quidvis harum rerum
Quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus.
In illum nil potest, nam exuperat ejus stultitia hæc omnia.
c. Ohe, jam desine Deos uxor gratulando obtundere,
Tuam esse inventam gnatam: nisi illos ex tuo ingenio judicas,
Ut nihil credas intelligere, nisi idem dictum est centies.
Sed quid interim illic jamdudum gnatus cessat cum Syro?
M. Quos ais homines, Chreme, cessare? c. ehem, Menedeme, advenis?
Dic mihi, Cliniæ quæ dixi nuntiastíne? M. omnia. [ptias.
c. Quid ait? M. gaudere adeò occœpit, quasi qui cupiunt nu-
c. Ha, ha, hæ. M. quid risisti? c. servi venere in mentem Syri
Calliditates. M. itáne? c. voltus quoque hominum fingit scelus.
M. Gnatus quod se assimulat lætum, id dicis? c. id. M. idem
istuc mihi
Venit in mentem. c. veterator. M. magis si magis noris, putes
Ita rem esse. c. aín' tu? M. quin tu ausculta. c. mane, hoc
prius scire expeto

Quæ sunt.. Quæ in stultos & stupidos dici solent.

Hoc mihi præstat. Ea re me vincit: est me minus astutus, multo est me stultior, quamvis sibi blandiatur quòd me adjuvet, moneat, doceat.

Convenit.. Cadunt in me omnia nomina quæ conveniunt hominibus tardis ac stupidis.

Caudex. Truncus est arboris, stipes stipitis, lignum est crassum & oblongum.

Obtundere. fatigare.

Illic. In Menedemi domo.

Cessat. Moratur diutius.

Vultus fingit. Docet homines vultum suum fingere, & ad simulandam nunc tristitiam nunc lætitiam scitè componere: ita docuit Cliniam vultum suum fingere, quasi si nuptias vellet.

Veterator. O Syre versipellis!

Magis. Id verum esse magis credas si eum magis noris

S. Here, licé ne? . . CH loquere. S. at tuto. CH. loquere. S. quæ ista est pravitas,
Quæve amentia, quod peccavi ego, id obesse huic? CH. ilicet,
Ne te admisce; nemo accusat Syre te, nec tu aram tibi
Neque precatorem pararis. S. quid agis? CH. nihil succenseo
Nec tibi, nec huic: nec vos est æquum, quod facio, mihi.
S. Abiit, ac rogasse vellem. CL. quid? S. unde mihi peterem cibum;
Ita nos abalienavit: tibi jam esse ad sororem intelligo. [re? . .
CL. Adeóne rem rediisse, ut periculum etiam fame mihi sit, Sy-
S. Modo liceat vivere, est spes. CL. quæ? S. nos esurituros satis.
CL. Irrides in re tanta, neque me quidquam consilio adjuvas?
S. Imò, & ibi nunc sum, & usque dudum id egi, dum loquitur pater. [rit longius.
Et, quantum ego intelligere possim. . . CL. quid? S. non abe-
CL. Quid id ergo? S. sic est, non esse horum te arbitror. CL. quid istuc, Syre?
Satin' sanus es? S. ego dicam quod mihi in mentem; tu dijudica.
Dum istis fuisti solus, dum nulla alia delectatio,
Quæ propior esset te; indulgebant, tibi dabant, nunc filia
Postquam est inventa vera, inventa est causa, qua te expellerent.
CL. Est verisimile. S. an tu ob peccatum hoc, esse illum iratum putas?
CL. Non arbitror. S. nunc aliud specta. MATRES OMNES filiis
In peccato adjutrices, auxilio in paterna injuria [Syre?
Solent esse: id non fit. CL. verum dicis. quid ergo nunc faciam,
S. Suspicionem istam ex illis quære, rem profer palàm.
Si non est verum, ad misericordiam ambos adduces cito, aut
Scibis cujus sis. CL. rectè suades, faciam. S. sat rectè hoc mihi

Ilicet. Ire licet: licet tibi impunè abire, noli te in hoc negotium interponere, ne quid mali struas in tuum caput.

Aram. Est perfugii locus nemo te accusat ne quære Asylum aut patronum.

Nec huic. An Clitiphoni, an potius Menedemo?

Quod facio, mihi. In iis quæ facio mihi non decet vos succen?ere: neque graviter ferre, si filium hæreditate privatum volo.

Alienavit. Tanquam alienos tractavit, abdicavit, ad alios heros fugere coëgit.

Esse. Vel eundem esse: vel victum tibi paratum apud sororem esse. *esse* pro comedere. Ego unde mihi cibum petam nescio.

Fame. Sub. pereundi.

Ibi. In eo sum ut te adjuvem?

Usque dudùm. Tandiu id cogitavi dum hic fuit, & locutus est pater tuus.

Non aberit longius. Brevi illud quod quæro inveniam, non est procul: vel; non à vero longius aberit, vero est simillimum. *Esse horum.* Esse Chremetis & Sostratæ filium.

In mentem. Sub. venit.

Propior te. Carior: dum unicum te sibi esse filium putabant, & nulla ex re majorem quam ex te voluptatem capiebant.

Indulgebant. Faciles erga te, ac indulgentes erant.

Expellerent. ut spurium.

Ob peccatum hoc. Amorem Bacchidis.

Id non fit. Non tua te adjuvat mater. *Scibis.* Scies.

In mentem venit : nanque adolescens quàm minima in spe situs erit,
Tam facillime patris pacem in leges conficiet suas.
Etiam haud scio ânne uxorem ducat ; ac Syro nil gratiæ.
Quid autem hoc? senex exit foras ; ego fugio , adhuc quod factum est.
Miror non jussisse me arripi ; ad Menedemum hinc pergam,
Eum precatorem mihi paro , seni nostro fidei nihil habeo.

In leges suas. In suum commodum : vel ad patris voluntatem & arbitrium : ita ut *suas* pro , *ejus* positum sit : quanto minus minus à patre sperabit , tanto facilius comparabit se ad obtinendam veniam.

Etiam haud scio &c. Fortasse etiam Clitipho ducturus est uxorem , jubente patre , mihi nemo prospiciet.

Nil gratiæ. Sub. habebitur : vel, nihil dabitur veniæ.

Adhuc quod factum est. Ut sunt ea quæ hactenus facta sunt.

SCENA TERTIA.

SOSTRATA, CHREMES.

Sostrata maritum pro filio deprecatur ab eo graviter objurgatur.

S. PROFECTO nisi caves tu , homo , aliquid gnato conficies mali :
Idque adeò miror, quomodo tam ineptum quidquam potuerit tibi
Venire in mentem , mi vir. C. oh , pergin' mulier esse ? ullámne ego
Rem unquam volui , quin tu in ea re mihi adversatrix fueris , Sostrata ?
At si rogitem jam , quid est quod peccem , aut quamobrem hoc faciam , nescias :
In qua re nunc tam confidenter restas stulta ? S. ego nescio ?
C. Imò scis potius , quàm quidem redeat ad integrum hæc eadem oratio.
S. Oh , iniquus es , qui me tacere de re tanta postules.
C. Non postulo : jam loquere ; nihilominus ego hoc faciam tamen.

Tam ineptum. Ut filium privares hæreditate.

Mulier esse? nempe importuna, garrula.

Nescias. Causam proferre non poteris.

Restas. Resistis , repugnas?

Ego nescio? Ain' tu vero id me nescire & causam afferre non posse?

Imo , scis .. Ironica concessio: esto, scias ; at cessa garrire , malo id tibi concedere , quàm eandem orationem de integro incipere , & retexere : idem tibi centies dicere.

Faciam. Quod constitui de filio quidquid loquaris.

Difficilem ostendis te esse, & ignosces tamen
Pòst, & id ingratum. C. ah, nescis quàm doleam. M. ut lubet;
Quid hoc, quod rogo, ut illa nubat nostro? nisi quid est,
Quod mavis. C. imò & gener, & affines placent.
M. Quid dotis dicam te dixisse filio?
Quid obticuisti? C. dotis? M. ità dico. C. ah. M. Chreme!
Nequid vereare, si minus est, nihil dos nos movet.
C. Duo talenta, pro re nostra, ego esse decrevi satis.
Sed ita dictu opus est, si me vis salvum esse, & rem, & filium;
Me, mea omnia bona doti dixisse illi. M. quam rem agis?
C. Id mirari te simulato, & illum rogitato simul,
Quamobrem id faciam. M. quin ego vero quamobrem id facias, nescio.
C. Egóne? ut ejus animum, qui nunc luxuria, & lascivia
Diffluit, retundam, redigam, ut quò se vortat nesciat.
M. Quid agis? C. mitte, ac sine me in hac re gerere mihi morem. M. sino,
Itáne vis? C. ità. M. fiat. C. age jam, ut uxorem accersat, paret.
Hic, ita ut liberos est æquum, dictis confutabitur.
Sed Syrum. M. quid eum? C. egóne? si vivo, adeò exornatum dabo,
Adeò depexum, ut dum vivat, meminerit semper mei;
Qui sibi me pro ridiculo, ac delectamento putat.
Non (ita me Di ament) auderet hæc facere viduæ mulieri,
Quæ in me fecit.

Ingratum. Scilicet, tum erit: id est nullam tibi apud filium gratiam conciliabit, cum videbit te non volentem, sed invitum, & amicorum precibus expugnatum, ignoscere.

Quid hoc. Sub. tibi videtur.

Illa. Antiphila.

Nostro. Cliniæ, meo filio.

Nisi quid. Hoc mihi sane placet, nisi tu negas, & aliud vis.

Si est minus. Si dotem das minorem, non ita luculentam filiæ re opibus.

Dixisse. Dedisse, in dotem promisisse, id autem facit Chremes ut filium Clitiphonem corrigat, & eum inopiæ metu cogat redire ad bonam frugem, cum putabit se à patre exhæredatum, & omnia bona sorori suæ data.

Illum. Clitiphonem.

Gerere mihi morem. Quod lubet facere, rem arbitratu meo gerere.

Age jam. Sub. prospice fac ut Clinia tuus Antiphilam meam accersat, nuptias paret.

Hic ita ut. Hic Clitipho confutabitur verbis, id est, verbis malè à me mulctabitur, tantum, & castigabitur, ut liberos decet, ac filios à parentibus tractari.

Sed Syrum. Sub. verberibus tundam nec tantum verbis castigabo.

Quid eum? cur eum ita malè tractabis? Quid illi facies?

Dabo. Reddam.

Depexum. pexum, comptum; ironicè: id est flagris scissum & laceratum.

Viduæ. Viduæ mulieres patent ferè omnium injuriæ.

s. Facies ? c. verum. s. non vides quantum mali ex ea re excites?
Subditum se suspicatur. c. subditum, aín' tu ? s. certè inquam, mi vir.
c. Confitere tuum non esse. s. ah, obsecro te, istuc inimicis fiet.
Egóne confitear meum non esse filium, qui sit meus ?
c. Quid ? metuis, ne non, cum velis, convincas illum esse tuum?
s. Quòd filia est inventa. c. non, sed quod magis credundum
Id quod est consimilis moribus, [siet,
Convinces facile ex te natum : nam tui similis est probè,]
Nam illi nihil vitii est relictum, quin id itidem sit tibi.
Tum præterea talem, nisi tu, nulla pareret filium.
Sed ipse egreditur, quàm severus ! rem, cum videas, censeas.

Subditum. Spurium, suppositiium.
Inimicis fiet. Imprecandi formula.
Quod filia. An idcirco quod filiam agnoverim, quam extinctam putabam ? vel : an ut meam filiam certis indiciis inveni & meam probavi esse, ita illum meum esse probare possum? non possum certè? imo, inquit Chremes, tuum convinces à morum improbitate, qua tibi est simillimus.

Id quod. Propter id : quia.
Severus. Tetricus, morosus.
Rem cum videas, censeas. Qualis sit ex ipso vultu & aspectu facile cognosci potest. Cum illum videas, tum intelligas qui sint ejus mores, qui animus. *ita Donat.* vel : ut est ejus vultus, censere possis eum talem esse qualis videtur, nempe gravem, probum, severum.

SCENA QUARTA.

CLITIPHO, SOSTRATA, CHREMES.

Chremes filium vehementer increpat.

cl. SI unquam ullum fuit tempus mater, cum ego voluptati tibi
Fuerim, dictus filius tuus tua voluntate, obsecro
Ejus ut memineris, atque inopis nunc te miserescat mei,
Quod peto, & volo, parentes meos ut commonstres mihi.
s. Obsecro mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum,
Alienum esse te. cl. sum. s. miseram me, hoccine quæsisti obsecro ?
Ita mihi, atque huic sis superstes, ut ex me, atque hoc natus es.
Et cave posthac (si me amas) unquàm istuc verbum ex te audiam
c. At ego (si me metuis) mores cave in te esse istos sentiam.
cl. Quos ? c. si scire vis, ego dicam : gerro, iners, fraus, helluo,

Si unquam.. Si quid feci tibi quod placeret, mater, cum me filium tuum appellari patiebare..
Tua voluntate. Quia sic voluisti.

Alienum. Ex aliis natum.
Gerro. Nugator, ineptus.
Fraus. Veterator.
Helluo. Commessator, popino.

Ganeo, damnosus; crede, & nostrum te esse credito.
CL. Non sunt hæc jam parentis dicta. C. non, si ex capite sis meo
Natus, item ut aiunt Minervam esse ex Jove, ea causa magis
Patiar, Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri. [sedulò.
S. Dî istæc prohibeant. C. Deos nescio: ego quòd potero, enitar
Quæris id, quod habes, parentes: quod abest, non quæris, patri
Quomodo obsequare, & ut serves quod labore invenerit.
Non mihi per fallacias adducere ante oculos? pudet..
Dicere hac præsente verbum turpe: at te illud nullo modo
Facere piguit. CL. eheu quàm ego nunc totus displiceo mihi,
Quàm pudet! neque quod principium inveniam ad placandum,
scio.

Ganeo. Ganeum est taberna tenebricosa; ganeo, qui in istis locis frequens est. *Nasi* &c. Quamvis &c.
Deos nescio. Nempe hoc prohibituros: vel parum Deos curo; an isthæc prohibituri sint nec ne, non laboro.
Enitar. Ut ne tuis flagitiis infamis fiam.
Non mihi. Non est versus adducere meam domum...
Adducere. Dicturus erat, meretricem adducere, sed se repressit.
Hac. Sostrata.
Verbum turpe. Meretricem nominare.

SCENA QUINTA.

MENEDEMUS, CHREMES, CLITIPHO, SOSTRATA.

Clitipho veniam à Patre ita impetrat, deprecante Menedemo, ut se, relicta Bacchide, uxorem ducturum promittat.

M. ENIMVERO, Chremes nimis graviter cruciat adolescentulum,
Nimisque inhumanè; exeo ergo, ut pacem conciliem: optumè
Ipsos video. CH. ehem, Menedeme, cur non accersi jubes
Filiam, & quod dixi dotis, firmas? S. mi vir, te obsecro,
Ne facias. CL. pater, obsecro mihi ignoscas. M. da veniam,
Chreme, [sciens?
Sine te exorem. CH. egóne mea bona ut dem Bacchidi dono
Non faciam. M. at id nos non sinemus. CL. si me vivum vis pater, [Chreme.
Ignosce. S. age, Chreme. M. age, quæso, ne tam obfirma te,
CH. Quid istuc? video non licere, ut cœperam hoc pertendere.
M. Facis ut te decet. CH. ea lege hoc adeò faciam, si faciat

Firmas. Ratum habes.
Non sinemus. Ut tua bona dentur Bacchidi. *Pertendere.* Ad extremum perducere, filium exhœredare.

Quod ego hunc æquum censeo. CL. pater omnia faciam : impera.
CH. Uxorem ut ducas. CL. pater... CH. nihil audio. M. ad
me recipio, [Clitipho ?
Faciet. CH. nihil etiam audio ipsum. CL. perii. S. an dubitas,
CH. Imò, utrum vult. M. faciet omnia. S. hæc dum incipias
gravia sunt,
Dúmque ignores : ubi cognoris, facilia, CL. faciam pater.
Quandoquidem ducenda est, egomet habeo propemodum
Quam volo. S. nunc laudo gnate. CL. Archonidis filiam.
S. Perplacet. CL. pater, hoc nunc restat. CH. quid ? CL. Syro
ignoscas volo,
Quæ mea causa fecit. CH. fiat. Vos valete, & plaudite.

Ad me recipio. Promitto.
Nihil etiam audio ipsum. Sub. respondere : nihil ipse promittit.
An dubitas ? An cunctaris id patri, promittere.
Imo. Quæro utrum velit uxorem ducere ?

Hæc dum incipias &c. Relinquere Bacchidem, ô fili, grave inceptu est ; ubi assueveris, & rem ipsam cognoveris, facile erit.
Habeo. Facile inveniam, occurrit mihi,

FINIS.

PUBLII
TERENTII
HECYRA.

P. TERENTII HECYRA.

ARGUMENTUM.

PAMPHILUS *Lachetis & Sostratæ filius Philumenam uxorem duxit, jubente patre. Amaverat hactenus Bacchidem, acciderátque ut ei daret annulum, quem Philumena per tenebras ignota detraxerat, cum in eam aliquando casu incidisset: paucis diebus antequam ipsam uxorem acciperet: Acceptam tamen non vidit, quia invitus duxerat, imo etiam peregre profectus est, hæreditatis cujusdam adeundæ causa. Post menses admodum novem hinc reversus, Philumenam gravidam & parturientem offendit. Mirari hoc adolescens, & ægrè scilicet ferre; nolle hanc recipere, cujus partum alienum putabat; interim orare cum lacrymis mater Philumenæ Myrrhina, ut eam repudiet sanè si velit, rem tamen palam non faciat, honori filiæ consulat. Annuit Pamphilus: renunciat patri & Socero, uxorem se recipere non posse, neque illis tamen veram causam aut probabilem aliam affert: itaque suspicantur senes in Sostrata Pamphili matre, & Myrrhina matre Philumenæ culpam omnem & causam dissidii hærere; idque eo magis, quòd Philumena, quæ domo*

Sostrata discesserat, reduci aut Socrum videre non sustinaret. verum cum nihil esse mora in Sostrata vel Myrrhine senes comperissent, in Bacchidem conjiciunt omnem culpam, cujus amore irretitus Pamphilus adhuc teneatur. Illa, quæ Pamphilum spernere cœperat, ex quo ductam ab eo Philumenam viderat, vicissimque ab illo fuerat neglecta, cum à senibus evocata se in causa negaret esse cur Pamphilus uxorem recipere nollet; Myrrhina in ejus digito annulum à Pamphilo ante menses novem Philumenæ detractum & eidem Bacchidi datum agnoscit; ex quo intellectum est Philumenam è Pamphilo peperisse. Latus ille uxorem accipit, & cum prole domum reducit.

PERSONÆ.

LACHES, senex Atheniensis, Pamphili pater.

PHIDIPPUS, senex Atheniensis, Philumenæ pater.

SOSTRATA, uxor Lachetis.

MYRRHINA, uxor Phidippi.

PHILOTIS. } ancillæ.
SYRA.

BACCHIS, mulier à Pamphilo amata prius quàm Philumenam uxorem acciperet.

PAMPHILUS, adolescens, Lachetis & Sostratæ filius.

PARMENO. } servi.
SOSIA.

PHILUMENA, uxor Pamphili, Phidippi filia. } mutæ personæ.
SCIRTUS, servulus.

P. TERENTII HECYRA.

ACTA PRIMO LUDIS ROMANIS, SEX. JULIO CÆSARE, CN. CORNELIO DOLABELLA ÆDIL. CURUL. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDII TIBIIS PARIB. TOTA GRÆCA APOLLODORU. NON EST PERACTA. DATA SECUNDO, CN. OCTAVIO, T. MANLIO COSS. NON EST PLACITA. TERTIO RELATA, Q. FULVIO, L. MARCIO ÆDIL. CURULIB. EGIT. L. AMBIVIUS TURPIO. PLACUIT.

Ludis Romanis. Sub regibus instituti fuerunt illi Ludi, in honorem Jovis, Junonis, & Minervæ: Magni quoque vocabantur, ob impensarum magnitudinem, quibus primo editi sunt, vel quia Magnis Diis fiebant. de his loquitur Cicero in Verr. actione 2.

Non est peracta. Vide causam in prologo.

Tibiis paribus. Tibiæ pares sunt duæ dextræ, vel duæ sinistræ: impares, una dextra, & altera sinistra. dextra tibia dicebatur ea quæ dextra oris parte inflabatur, unicum eadem habebat foramen & sonum graviorem emittebat: sinistra, duo foramina & sonum habebat acutiorem. Cum duæ tibiæ pares dextræ adhibebantur, modus ille vocabatur *Dorius*: cum duæ sinistræ, *Lydius* sive *Sarranus*: cum modo dextræ, modo sinistræ, id est, impares, *Phrygius* sive *Barbarus*.

Relata. In theatrum, iterum edita.

Tertio relata. . Cadit annus iste in annum ab urbe cōdita DLXXXVIII, ante Christum CLXIII.

PROLOGUS.

Fabula, poëta, & actoris qui prologum recitat, commendationem continet.

HECYRA est huic nomen fabulæ : hæc cum data est
Nova, novum intervenit vitium, & calamitas,
Ut neque spectari, neque cognosci potuerit;
Ità populus studio stupidus, in funambulo
Animum occuparat : nunc hæc planè est pro nova.
Et is qui scripsit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre, ut iterum possit vendere.
Alias cognostis ejus, quæso hanc noscite.
Orator ad vos venio ornatu prologi,
Sinite exorator sim; eodem ut jure uti senem
Liceat, quo jure sim usus adolescentior.
Novas qui exactas feci ut inveterascerent,

Fabula Comœdiæ. Hecyra autem græca vox est Socrum significans quia in ea per Socrus & Soceros pleraque aguntur.

Hac. . Cum hæc comœdia primum est exhibita.

Vitium. Verbum est petitum ex augurum disciplina : vitiosi enim dicebantur magistratus, seu vitio creati, qui interveniente aliquo infausto omine, cum haberentur comitia, verbi gratia, tonitru, grandine &c. facti fuissent. Bis acta fuit Hecyra, neque absoluta, vel probata. Primum ob funambulum cujus visendi studio populus avocatus; iteiterum ob gladiatores, ad quos etiam spectandos populus abductus est à theatro; Denique tertiùm data mirificè placuit, id agente in primis Ambivio histrione magni nominis, qui hunc prologum recitat. Primâ autem vice, sine prologo acta fuisse dicitur. secundâ cum prologo, qui incipit ab his verbis.

Hecyra est huic nomen &c. Usque ad hæc verba, *Orator ad vos.* tertiâ demum vice, prologus hic est præfixus, *Orator ad vos venio* &c. Itaque duo prologi in unum permixti sunt, Donato teste.

Studio. Videndi curiositate. *Stupidus* præ admiratione stupens.

Pro nova. Quasi nunquam fuisset data. *Is*. Terentius.

Iterum referre. Comœdiam hanc statim post funambuli spectaculum rursum dare in theatrum noluit, ut aliquanto spatio interjecto, eam pro nova histrionibus venderet.

Alias ejus. Alias comœdias ab eodem factas Terentio spectavistis.

Orator. Qui publica legatione fungitur, unde jure gentium orator est audiendus : ideo, ne expellatur, oratorem se, non prologum nominat. *Donat.* item, orator est, qui alicujus causam defendit, qui aliquid petit : exorator, qui impetrat.

Ornatu. Dum partes ago prologi, per nomen & speciem prologi.

Sinite &c. Impetrem à vobis ut senex idem faciam, eadem utar facultate & felicitate, qua sum usus adolescens, cum feci ut comœdiæ Cæcilii poëtæ quæ fuerant exactæ &

Ne cum poëta scriptura evanesceret.
In his, quas primum Cæcili didici novas,
Partim sum earum exactus, partim vix steti.
Quia sciebam dubiam fortunam esse scenicam,
Spe incerta, certum mihi laborem sustuli:
Easdem agere cœpi, ut ab eodem alias discerem
Novas studiosè, ne illum ab studio abducerem;
Perfeci ut spectarentur: ubi sunt cognitæ,
Placitæ sunt; itá poëtam restitui in locum
Propè jam remotum injuria adversariûm
Ab studio, atque ab labore, atque ab arte musica.
Quòd si scripturam sprevissem in præsentia,
Et in deterrendo voluissem operam sumere,
Ut in otio esset potius, quàm in negotio,
Deterruissem facile, ne alias scriberet.
Nunc quid petam mea causa, æquo animo attendite.
Hecyram ad vos refero, quam mihi per silentium
Nunquàm agere licitum est. itá eam oppressit calamitas.
Eam calamitatem vestra intelligentia
Sedabit, si erit adjutrix nostræ industriæ.
Cum primùm eam agere cœpi, pugilum gloria,
Funambuli eòdem accessit expectatio;
Comitum conventus, strepitus, clamor mulierum
Fecere, ut ante tempus exirem foras.

explosæ è theatro, cum novæ datæ essent, iterum favente populo spectarentur, idque sæpius, adeo ut inveterascerent; id est, sæpius agerentur, & quamdàm quasi in theatro senectutem suam obtinerent. Fabula, cum primum agitur, nova dicitur; nova dicitur; cum sæpe, vetus. *Donati*.

Ne cum. Ne poëma & lucubratio poëma & lucubratio poëtæ (nempe Cæcilii) cum ipso evanesceret, id est, cum illius fama periret, obsolesceret.

In his &c. Sententia est in his fabulis quas à Cæcilio compositas didici exhibui, *partim sum earum*, id est in earum magna parte sum explosus, in alia parte vix auditus & probatus: cum tamen intelligerem fortunam comœdiarum, & theatri aleam valdè esse ambiguam, modo adversam modo prosperam, in ea spe incerta prosperi eventus, certum discendi & agendi laborem suscepi: itaque easdem comœdias Cæcilii quæ fuerant explosæ cum erant novæ, iterum egi, ut ab eodem alias novas accuratè factas discerem, ne ille scribendi laborem deponeret.

Cæcilii. Fuit Cæcilius poëta comicus celeberrimus, Terentio senior.

Steti. Cadere fabula dicitur, quæ rejicitur: stare, quæ admittitur. Horat. in arte Poët. *Securus cadat, an recto stet fabula talo*.

Remotum. Deterritum, abductum. *adversariûm* adversariorum.

Arte Musica. A Poësi, à scribendis comœdiis.

Quòd si &c. Quòd si fabulas à Cæcilio scriptas & explosas ego abjecissem & iterum agere sprevissem, eumque à scribendo deterrere conatus essem.

Intelligentia. Prudentia.

Pugilum. Gladiatorum qui inter se luctabantur, concertatio, gloriæ & laudis causa suscepta.

Funambuli. Qui per extensum sublime funem ambulat.

Vetere, in nova, cœpi uti consuetudine,
In experiundo ut essem: refero denuo.
Primo actu placeo; cum intereà rumor venit
Datum iri gladiatores, populus convolat,
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco:
Ego intereà meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla est, otium, & silentium est,
Agendi tempus mihi datum est: vobis datur
Potestas condecorandi ludos scenicos.
Nolite sinere per vos artem musicam
Recidere ad paucos; facite ut vestra auctoritas
Meæ auctoritati fautrix, adjutrixque sit.
Si nunquàm avarè statui prætium arti meæ,
Et eum esse quæstum, in animum induxi, maximum,
Quammaximè servire vostris commodis:
Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
Studium suum, & se in vestram commisit fidem;
Ne eum circumventum inique iniqui irrideant.
Mea causa causam hanc acipite, & date silentium
Ut libeat scribere aliis, mihique ut discere
Novas expediat posthac, pretio emptas meo.

Vetere &c. Ordo est in hac nova Terentii fabula usus sum veteri mea consuetudine, qua eram olim usus in Cæcilii fabulis, nempe ut experirer iterum an placerent, ut eas denuo referrem: retuli Hecyram denuo &c.

Locum. In scena diutius manere.

Datum est. Ab Ædilibus.

Musicam. Poëticam.

Auctoritati. Quia senex, quia veluti Orator & Legatus est.

Circumventum. Delusum, oppressum, Terentium dicit. est autem hic ordo, sinite impetrare me ne eum, qui se &c.

Mea causa.. In meam gratiam, accipite defensionem Terentii.

Pretio meo. A me statuto & indicato. petebant Ædiles ab Histrione aliquo primario fabulam quæ in ludis publicis ageretur: simulque illum jubebant indicare pretium quo illam vellet ipsis vendere. Id pretium persolvebatur poëtæ: quod si fabula exploderetur, Ædiles repetere poterant pecuniam à se datam, quod damnum Histrionis erat.

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

PHILOTIS, SYRA.

Philotis & Syra Ancillæ & comites Bacchidis indignè ferunt Pamphilum uxorem duxisse, relictâ, quam amare videbatur, Bacchide.

P. PERPOL quam paucos fideles reperias Syra.
Vel hic Pamphilus jurabat quoties Bacchidi,
Quàm sanctè, ut quivis facilè posset credere,
Nunquam illa viva ducturum uxorem domum?
Hem duxit! S. ergo propterea te sedulò
Et moneo, & hortor, ne cujusquam te misereat,
Quin spolies, mutiles, laceres, quemquem nacta sis.
P. Utine eximium neminem habeam? S. neminem.
P. Tamen eamdem pol esse omnibus injurium est,
S. Injurium est autem ulcisci adversarios?
Aut qua via captent te illi, eâdem ipsos capi?

Per Pol. Per Pollucem.
Vel hic.. Documento sit ille ipse Pamphilus noster ... *vel* significat hoc in loco, veluti. *Donat.* Aut potius admirationi servit, ut sæpe.
Quemque. Quemcumque.
Utin'.. An id mones utin'.. id est, uti ne, ut ne, ut non?
Eximium. Præcipuè carum.
Quâ via.. Cavent illi ne quid nobis dent pecuniæ, ad suas explendas libidines, nos operam demus, ut quam plurimum ab iis lucri faciamus.

SCENA SECUNDA.

PARMENO, PHILOTIS, SYRA.

Philidoti Parmeno totius fabulæ argumentum explicat.

PA. SENEX si quæret me modò, iste dicito
Ad portum percontatum adventum Pamphili.
Audin' quid dicam, Scirte? si quæret me, uti

Senex. Laches.
Pamphili. Qui Imbrum erat profectus, & quotidie expectabatur.
Scirte. Servulus hic intus erat, quem exiens Parmeno alloquitur foris.

Tum dicas ; si non quæret, nullus dixeris :
Aliàs ut uti possim causa hac integra.
Sed videóne ego Philotion ? unde hæc advenit ?
Philotis salve multum. PH. ô salve, Parmeno.
S. Salve mecastor, Parmeno. PA. & tu, ædepol, Syra.
Dic mihi, Philotis, ubi te oblectasti tamdiu ?
PH. Minime equidem me oblectavi, quæ cum viro
Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo :
Biennium ibi perpetuum misera illum tuli.
PA. Ædepol, te desiderium Athenarum arbitror
Philotion, cepisse sæpe, & te tuum
Consilium contempsisse PH non dici potest
Quàm cupida eram huc redeundi, abeundi à milite ;
Vósque hic videndi, antiqua ut consuetudine
Agitarem inter vos liberè convivium.
Nam illic haud licebat nisi præfinitò loqui
Quæ illi placerent. PA. haud opinor commodè
Finem statuisse orationi militem.
PH. Sed quid hoc negori est ? modo quæ hæc narravit mihi
Hic intus Bacchis ? quod ego nunquam credidi
Fore, ut hac ille viva posset animum inducere.
Uxorem habere. PA. habere autem ? PH. eho tu, an non habet ?
PA. Habet, sed firmæ hæc vereor ut sint nuptiæ.
PH. Ità Dî Deæque faxint, si in rem est Bacchidis.
Sed quî isthuc credam ità esse ? dic mihi, Parmeno.
PA. Non est opus prolato, hoc percontarier.
Desiste. PH nempe ea causa, ut ne id fiat palàm :
Ità me Dî bene amabunt, haud propterea te rogo
Ut hoc proferam, sed ut tacita mecum gaudeam.
PA. Nunquam dices tam commodè, ut tergum meum:

Uti.. Sub. moneo te ut tum dicas, nempe me isse ad portum.

Nullus. Non, neutiquam.

Aliàs.. Ut alia in occasione possim hanc ipsi exeundi domo causam recentem & intactam afferre.

Philotion. Vox diminuta, ut blandientes solent : erat Bacchidis ancilla, ut Syra.

Me castor. Me servet, juvet, Castor. vel, per Castorem, ut, *me*, positum sit pro, μὰ Græcorum. *Donat*.

Corinthum. Est urbs Achaiæ in Græcia, in Isthmo Peloponesiaco.

Concilium; Eundi Corinthum.

Præfinito. Sub. tempore vel Sermone &c. pro ut præfinisset, ac præscripsisset mihi miles incommodus.

Finem &c. Video sane non tibi placuisse, quòd miles tuæ orationi & loquacitati modum poneret.

Hæc. Bacchidé.

Ille. Pamphilus.

Habere autem; Corrigit hoc verbum : quid ais ? habere uxorem, potius non habet quam habet, quia non diu stabunt, opinor, hæ nuptiæ. habere aliquid significat, hoc in loco ut proprium ac perpetuum possidere.

Isthuc. Firmas non fore nuptias :

Ea causa. Nempe dicis hoc non esse proferendum ne arcanum palam fiat?

Nunquam dices. Nunquam tam me orabis, tam aptè ad Arcanum

Tuam in fidem committam. PH. ah noli, Parmeno:
Quasi non tu multò malis narrare hoc mihi,
Quàm ego, quæ percontor, scire. PA. vera hæc prædicat,
Et illud mihi maximum vitium est: si mihi fidem
Das te taciturum, dicam. PH. ad ingenium redis:
Fidem do, loquere. PA. ausculta. PH. isthic sum. PA. hanc Bacchidem
Amabat, ut cum maximè, tum Pamphilus,
Cum pater, uxorem ut ducat, orare occipit:
Et hæc communia omnium quæ sunt patrum,
Se senem esse, dicere, illum autem esse unicum;
Præsidium velle se senectuti suæ.
Ille primò se negare: sed postquàm acrius
Pater instat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorîne, ânne amori obsequeretur magis.
Tundendo, atque odio denique effecit senex:
Despondit ei gnatam hujus vicini proxumi.
Usque illud visum est Pamphilo neutiquàm grave;
Donec jam in ipsis nuptiis, postquam videt
Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari.
Ibi demùm ità ægrè tulit, ut ipsam Bacchidem
Si adesset; credo, ibi ejus commiseresceret.
Ubicumque datum erat spatium solitudinis,
Ut colloqui mecum unà posset; Parmeno,
Perii, quid ego egi? in quod me conjeci malum?
Non potero hoc ferre Parmeno, perii miser.
PH. At te Dî, Deæque perduint cum isthoc odio Laches!
PA. Ut ad pauca redeam, uxorem deducit domum.
PH. Quid deinde fit? PA. diebus sanè pauculis

extorquendum loquêris, ut velim exponere me periculo vapulandi, si tu non tacueris, ut polliceris.

Noli. Noli tacere.

Mihi vitium est. Ut narrare velim quæ scio, tacere ut non possim: hoc demissa paululùm voce dicit.

Ad ingenium redis. Vis loqui, tacerere non potes, pro more tuo.

Isthic sum. Hoc ago, ausculto, attendo.

Et hæc. Sub. incipit.

Præsidium .. Velle se habere à filio nepotes quibus familia niteretur, & senectus sua.

Ut incertus foret. Ut dubitaret Pamphilus, an obsequeretur patri ob ejus reverentiam; an potius ob amorem Bacchidis, negare pergeret.

Tundendo. Obtundendo filium, eadem sæpe repetendo.

Odio. Odiosè & molestè flagitando.

Effecit. Id obtinuit quod à filio petebat.

Gnatam. Philumenam Phidippi filiam.

Usque. Eatenus.

Nec moram &c. Neque ullum spatium temporis dari ad nuptias disturbandas. *Quin.* Quominus.

Ut ipsam .. Ut ipsa Bacchis ejus tum commiseratione permoveri potuisset.

Perii. Sub. dicebat mihi.

Perduint. Perdant.

At. Initio orationis objurgandi vim magnam habet.

Odio. Ob istam tuam importunitatem, qua coëgisti filium uxorem invitum ducere.

Pòst, Pamphilus me solum seducit foras :
Sese antè, quàm eam uxorem duxisset domum,
Sperasse eas tolerare posse nuptias ;
Sed quam decrêrim me non posse diutius
Habere, eam ludibrio haberi Parmeno,
Quin integram itidem reddam, ut accèpi à suis ;
Neque honestum mihi, neque utile ipsi virgini est.
PH. Pium, ac pudicum ingenium narras Pamphili.
PA. Hoc ego proferre, incommodum esse mihi arbitror;
Reddi patri autem, cui tu nihil dicas vitii,
Superbum est : sed illam spero, ubi hoc cognoverit,
Non posse se mecum esse, abituram denique.
PH. Quid interea ? ibátne ad Bacchidem ? PA. quotidie.
Sed ut fit, postquam hunc alienum ab sese videt,
Maligna multò, & magis procax facta illico est.
PH. Non ædepol mirum. PA. atqui ea res multo maxime
Disjunxit illum ab illa : postquàm & ipse sese,
Et illam, & hanc, quæ domi erat, cognovit satis,
Ad exemplum ambarum mores eárum existimans.
Hæc, ità uti liberali esse ingenio decet,
Pudens, modesta, incommoda atque injurias
Viri omnes ferre, & tegere contumelias.
Hîc, animus partim uxoris misericordia
Devinctus, partim victus hujusce injuriis,
Paulatim elapsus Bacchidi, atque huic transtulit
Amorem ; postquàm par ingenium nactus est.
Intereà in Imbro moritur cognatus senex
Horunc', ad hos redibat lege hæreditas.
Eò amantem invitum Pamphilum extrudit pater;
Reliquit cum matre hic uxorem : nam senex
Rus abdidit se, huc rarò in urbem commeat.

Sed quam &c. Ordo est sed neque honestum mihi neque illi utile est eam haberi ludibrio à me, & decipi, quam decreverim non habere amplius pro uxore, repudiares quin reddam talem qualem à suis parentibus, accepi.

Hoc ego. . Verba Pamphili ad Parmenonem.

Proferre. Palam renunciare Phidippo & Mirrhinæ nolle me ipsorum filiam retinere diutius domi meæ.

Patri. Phidippo.

Cui . . Si patri non explices quid causæ sit quare illam repudies.

Hec. Nempe se non posse mecum vivere. *Abituram.* Sponte.

Ibátne. Pamphilus.

Videt. Bacchis. *Illam.* Bacchidem.

Hanc. Philumenam.

Ambarum . . Alteram ex altera comparans, & æstimans.

Hæc. Philumena.

Hujus. Baccidis.

Elapsus est. divulsus est à Bacchide, & in hanc transtulit amorem, postquam animadvertit ingenium Philumenæ suo congruere.

Par. Suo esse accommodatum.

Imbro. Est Imbrus ægei maris insula.

Horunc'. Horumce, nempe Lachetis & Pamphili.

Amantem. Philumenæ uxori suæ jam addictum, relicta Bacchide.

Extrudit. Abire perpulit.

PH. Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ ?
PA. Nunc audies : primùm, dies complusculos
Benè conveniebat sanè inter eas : interim
Miris modis odisse cœpit Sostratam,
Neque lites ullæ inter eas, postulatio
Nunquam PH quid igitur ? PA. si quando ad eam accesserat
Confabulatum, fugere è conspectu illico,
Videre nolle : denique ubi non quit pati,
Simulat se à matre accersi ad rem divinam, abiit.
Ubi illic dies est complures, accersi jubet :
Dixere causam tunc nescioquam : iterum jubet,
Nemo remisit. Postquàm accersivit sæpius,
Ægram esse simulant mulierem : nostra illico
It visere ad eam ; admisit nemo. Hoc ubi senex
Rescivit : heri ea causa rure huc advenit.
Patrem continuo convenit Philumenæ.
Quid egerint inter se, nondum etiam scio,
Nisi sanè curæ est, quorsum eventurum hoc siet?
Habes omnem rem. pergam quò cœpi hoc iter.
PH. Et quidem ego. nam constitui cum quodam hospite,
Me esse illum conventuram. PA. Dii vortant bene
Quod agas. PH. Vale. PA. & tu bene vale Philotion.

Infirmitatis. Quid adhuc dixisti cur esse illas nuptias parum firmas putem ?
Cœpit. Philumena.
Eas. Sostratam & Philumenam.
Postulatio. Expostulationes, querelæ.
Pati. Conspectum & consuetudinem Sostratæ : quia se gravidam videbat idque non è Pamphilo, ut putabat. *Pati* sumi potest hîc pro, durare. *A matre*. Mirrhina.
Rem divinam. Sacrificium celebrandum.

Ubi illic est. Postquam illic cum matre diu fuisset eam jubet Sostrata accersi ad se se.
Dixere. Mirrhina, & Philumena.
Causam Cur non rediret ad Socrum Philumena.
Nemo remisit. Non remissa est ad Socrum Philumena.
Nostra. Hera Sostrata.
Senex. Laches.
Patrem. Phidippum.
Nisi. . Sed hoc me angit tamen ac incertum tenet, quid eventurum ex ea re sit.

ACTUS SECUNDUS

SCENA PRIMA.

LACHES, SOSTRATA.

Increpat uxorem suam Laches, quòd duritie sua nurum Philumenam domo extruserit: negat id à se factum Sostrata.

L. RO Deûm atque hominum fidem! quod hoc genus est, quæ hæc conjuratio?
Ut omnes mulieres eadem æquè studeant, nolíntque omnia,
Neque declinatam quidquam ab aliarum ingenio ullam reperias!
Itaque adeò uno animo omnes socrus oderunt nurus,
Viris esse advorsas æquè studium est, similis pertinacia est.
In eodem omnes mihi videntur ludo doctæ ad malitiam;
Et ei ludo, si ullus est, magistram hanc esse satis certò scio.
SO. Me miseram, quæ nunc, quamobrem accuser, nescio. L. hem,
Tu nescis? SO Non, ità me Dî bene ament, mi Laches,
Itáque unà inter nos agere ætatem liceat. L. Dî mala prohibeant.
SO. Méque abs te immeritò esse accusatam postmodum rescisces.
L. scio,
Te immeritò? an quidquam pro istis factis dignum te dici potest?
Quæ me, & te, & familiam dedecoras, filio luctum paras:
Tum autem, ex amicis inimici ut sint nobis affines, facis,
Qui illum decrerunt dignum, suos cui liberos committerent.
Tu sola exorere, quæ perturbas hæc tua impudentia. SO. egóne?
L. Tu inquam mulier, quæ me omnino lapidem, haud hominem putas.
An quia ruri esse crebrò soleo, nescire arbitramini
Quo quisque pacto hic vitam vestrorum exigat?
Multò melius hic quæ fiunt, quàm illic ubi sum assidue, scio;

Hoc genus. Natio mulierum.
Ludo. Schola.
Hanc. Sostratam.
Itáque. Et ita; nobis ita liceat diu pacatè vivere, ut hoc nescio.
Te immeritò? Sub. accuso? nempe te immeritò accuso? ironicè.
Illum. Pamphilum *liberos* Philumenam.
Exorere. Exoriris, existis.
Vestrorum. Vestrûm.
Hic. In urbe, ubi jam sumus.

Ideo

Ideo quia ut vos mihi domi eritis, proinde ego ero fama foris:
Jam pridem equidem audivi cœpisse odium tui Philumenam,
Miniméque adeò mirum, & ni id fecisset, magis mirum foret:
Sed non credidi adeò, ut etiam totam hanc odisset domum:
Quod si scissem, illa hic maneret potius, tu hinc isses foras.
At vide quàm immerito ægritudo hæc oritur mihi abs te Sostrata:
Rus habitatum abii, concedens vobis, & rei serviens,
Sumptus vestros, otiúmque ut nostra res posset pati,
Meo labori haud parcens præter æquum, atque ætatem meam:
Non te pro his curasse rebus nequid ægrè esset mihi!
so. Non mea opera, neque pol culpa evenit. L. imò maximè:
Sola hic fuisti, in te omnis hæret culpa: sola, Sostrata,
Quæ hic erant curares, cum ego vos solvi curis cæteris.
Cum puella anum suscepisse inimicitias non pudet?
Illius dices culpa factum. so. haud equidem dico, mi Laches.
L. Gaudeo (ita me Dî ament) gnati causa: nam de te quidem
Satis scio, peccando detrimenti nihil fieri potest.
so. Qui scis an ea causa, mi vir, me odisse assimulaverit,
Ut cum matre unà plus esset? L. quid ais? non signi sat est,
Quòd heri nemo voluit visentem te ad eam intromittere?
S. Enim lassam oppidò tum aiebant: eò ad eam non admissa sum.
L. Tuos esse illi mores morbum magis, quàm ullam aliam rem arbitror.
Et merito adeò: nam vestrarum nulla est, quín gnatum velit
Ducere uxorem: & quæ vobis placita conditio est, datur:
Ubi duxere impulsu vestro, vestro impulsu easdem exigunt.

Ideo &c. Idcirco tam accuratè scio quæ domi agatis: quia talis erit mea fama inter homines & in urbe, qualis vita vestra domi erit.

Ni id fecisset. Nisi eam odium tui cepisset.

Concedens vobis. Id in vestram utilitatem faciens.

Rei. Augendis opibus.

Nostra res. Fortunæ, opes sufficere possent ad tolerandos sumptus quos in urbana hac & otiosa vita facitis.

Curares. Curare debueras. *solvi* solutas esse volui, liberari.

Gnati causa. Qui habeat uxorem quam accusare non possis.

Peccando &c. Quia peccando fieri pejor non potes. *Detrim.* Quantumcumque peccaveris, nihil de tua existimatione amittetur, quæ jam es, audisque pessima. *idem.*

Plus. Diutius.

Conditio. Matrimonium, uxor. datis filiis vestris eas, quas vobis lubet, uxores.

Exigunt. Expellunt.

SCENA SECUNDA.

PHIDIPPUS, LACHES, SOSTRATA.

Laches queritur cum Phidippo quod abierit Philumena: respondet Phidippus, eam absente Pamphilo, apud Socrum perdurare non posse.

P. ETSI scio, Philumena, meum jus esse ut te cogam
Quæ ego imperem facere, ego tamen patrio animo victus, faciam
Ut tibi concedam, neque tuæ libidini adversabor.
L. Atque eccum Phidippum optumè video. ex hoc jam scibo quid fiet.
Phidippe, etsi ego meis omnibus scio me esse apprime obsequentem,
sed non adeò, ut facilitas mea illorum corrumpat animos:
Quòd si tu idem faceres, magis in rem & nostram, & vostram id esset.
Nunc video in illarum potestate esse te. P. eia verò.
L. Adii te heri de filia: ut veni, itidem incertum amisti.
Haud ità decet, si perpetuam vis esse affinitatem hanc,
Celare te iras: si quid est peccatum à nobis, profer.
Aut ea refellendo, aut purgando vobis, corrigemus,
Te judice ipso: sin ea est causa retinendi apud vos,
Quia ægra est; te mihi injuriam facere arbitror Phidippe;
Si metuis, satis ut meæ domi curetur diligenter.
At (ita me Dii ament) haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es,
Ut tu illam salvam magis velis, quàm ego: id adeò gnati causa,
Quem ego intellexi illam haud minus, quàm seipsum magnifacere.
Neque adeò me clam est, quàm esse eum graviter laturum credam,
Hoc si resciverit. eò domum, studeo hæc prius, quàm ille huc redeat.

Etsi scio.. Hoc tacitus & secum dicit.
Cogam. Redire domum Soceri.
Concedam. Morem geram.
Libidini. Voluntati: libido est voluntas quælibet temere suscèpta. *Donat.* patiar te domi meæ manere, si velis: loquitur de absente.
Meis Affinibus, liberis.
Obsequentem. Commodum, comem.
An illarum.. Te ad uxoris & filiæ tuæ arbitrium & quasi imperium omnia facere.
Eia vero. Bona verba quæso.
De filia. Ut statueremus an reditura esset meam domum.
Ut veni.. Ordo est, amisti, pro amisisti, id est dimisisti, remisisti me tam incertum, quàm veneram.
Refellendo. Refellit qui negat; purgat qui fatetur, & se sic defendit. *Donat.* *Id adeo.* Sub. facio.
Eo domum &c. Sententia est: ideo

P. Laches, & diligentiam vestram, & benignitatem
Novi; & quæ dicis omnia esse ut dicis, animum induco.
Et te hoc mihi cupio credere: illam ad vos redire studeo,
Si facere possim ullo modo. L. quæ res te facere id prohibet?
Ehò numquidnam accusat virum? P. minimè: nam postquam attendi
Magis, & vi cœpi cogere ut rediret, sanctè adjurat
Non posse apud vos, Pamphilo absente, perdurare.
Aliud fortasse aliis vitii est; ego sum animo leni natus,
Non possum advorsari meis. L. hem, Sostrata.. S. heu me miseram!
L. Certúmne est istuc? P. nunc quidem ut videtur: [quid vis?] sed num-
Nam est quod me transire ad forum jam oportet. L. eo tecum unà.

Studeo. Studeo & curo, ut hæc, id est, Philumena domum prius meam quam ille, nempe Pamphilus, ex Insula Imbro reversurus brevi, veniat.
Aliud. Alii homines aliis fortasse vitiis laborabunt, ego nimia in liberos meos indulgentia pecco.
Hem.. Vides eam omnem culpam in te hærere.
Certum ne est? An apud te Philumena manebit, tandiu dum aberit Pamphilus? an hoc tibi constitutum est?
Nunc quidem, &c. Certum est, ut res sunt.
Transire. Cito ire.

SCENA TERTIA.

SOSTRARA.

Queritur de virorum iniquitate.

ÆDEPOL næ nos mulieres sumus æquè omnes invisæ viris
Propter paucas; quæ, omnes faciunt dignæ ut videamur malo.
Nam (ita me Dî ament) quod me accusat nunc vir, sum extra noxiam.
Sed non facile est expurgatu: ità animum induxerunt, socrus
Omnes esse iniquas; haud pol me quidem: nam nunquam secus
Habui illam, ac si ex me esset nata, nec qui hoc mihi eveniat, scio;
Nisi pol filium multis modis jam expecto ut redeat domum.

Malo. Virorum odio.
Noxiam. Culpam.
Iniquas. Nuribus infensas, me talem scio esse.
Qui? Quare.
Nisi.. Certè, itaque.
Multis modis. Vehementer.

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

PAMPHILUS, PARMENO, MYRRHINA.

Reversus ex Imbro Pamphilus ægrotare Philumenam audit, & à Socru dissidere.

PAM. EMINI ego plura acerba esse credo hominĕ unquam oblata,
Quàm mihi: heu me infelicem! hanccine ego vitam parsi perdere?
Haccine causa ego eram tantopere cupidus redeundi domum?
Cui quantò fuerat præstabilius, ubivis gentium agere ætatem,
Quàm huc redire? atque hæc ità esse miserum me rescíscere?
Nam nos omnes, quibus est alicundè aliquis objectus labos,
Omne quod est intereà tempus, prius quàm id rescitum est, lucro est.
PAR. At sic, citius qui te expedias his ærumnis, reperias.
Si non redisses, hæ iræ factæ essent multo ampliores.
Sed nunc adventum tuum ambas, Pamphile, scio reverituras:
Rem cognosces, iram expedies, rursum in gratiam restitues.
Levia sunt hæc, quæ tu pergravia esse in animum induxti tuum.
PAM. Quid consolare me? an quisquam usquàm gentium est æquè miser? [deditum:
Prius quàm hanc uxorem duxi, habebam alibi animum amori

Parsi perdere. Cur ne perderem? cur vitam per tot labores ac pericula reservari in hunc dolorem? audierat nempe uxorem à sua matre graviter dissidere.

Nam nos omnes. Iste nominativus refertur ad aliquid quod expressum non est: v. g. ita comparati sumus: vel, sub. apud, apud nos omnes, *ita Donat.* ejusmodi oratio non cohærens, latinis oratoribus & poëtis in usu interdum est.

Omne quod est. Quamdiu ignoramus mala nostra, non dolemus; & ista temporis interjecti mora quoddam quasi lucrum est.

At sic. Tuo reditu.

Ira. Inter Sostratam & Philumenam.

Expedies. Lenies, placabis: vel potius, quid quid est in mora quo minus iras ponant, solves.

Animi. Bacchidis.

Jam in hac re, ut taceam, cuivis facile scitu quàm fuerim miser.
Tamen nunquàm ausus sum recusare eam, quam mihi obtrudit pater.
Vix me illinc abstraxi, atque impeditum in ea expedivi animum [meum,
Víxque huc contuleram, hem nova res orta est, porrò ab hac quæ me abstrahat.
Tum matrem ex ea re, aut me uxorem in culpa inventurum ar- [bitror.
Quod cum ita esse invenero, quid restat, nisi porrò ut fiam miser?
Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.
Tum uxori obnoxius sum, ità olim suo me ingenio pertulit;
Tot meas injurias, quæ nunquàm ullo patefecit loco.
Sed magnum nescio quid necesse est evenisse, Parmeno,
Unde ira inter eas intercessit, quæ tam permansit diu.
PAR. Haud quidem hercle parum est: si vis verò veram rationem exequi,
Non maxumas, quæ maxumæ sunt interdum iræ, injurias
Faciunt. nam sæpè est, quibus in rebus alius ne iratus quidem est;
Cum de eadem causa est iracundus factus inimicissimus.
Pueri intèr sese quàm pro levibus noxis iras gerunt?
Quapropter? quia enim, qui eos gubernat animus, infirmum ge- [runt.
Itidem illæ mulieres sunt fermè, ut pueri, levi sententia.
Fortasse unum aliquod verbum inter eas iram hanc conciverit.
PAM. Abi Parmeno intrò, ac me venisse nuncia. PAR. Hem, quid hoc est? PAM. tace:
Trepidari sentio, cursari sursum prorsum: agedum, ad fores
Accede propius. PAR. hem, sensistin'? PAM. noli fabularier.
Prò Jupiter! clamorem audio. PAR. tute loqueris; me vetas.
MY. Tace, obsecro, mea gnata. PAM. matris vox visa est, Philumenæ.
Nullus sum. PAR. Quidum? PAM. quia perii. PAR. quamobrem? PAM. Nescio quod magnum malum
Profectò, Parmeno, me celas. PAR. uxorem Philumenam

Jam in hac re. In amore Bacchidis.
ut taceam. Quamvis ipse id non dicam, facile tamen quivis potest scire. *Eam.* Philumenam.
Illinc. A Bacchide.
Impeditum. Implicatum.
Huc. Ad amandam Philumenam.
Obnoxius. Addictus, obligatus.
Ingenio. Comitate.
Injurias. Cum Bacchidem illi præferebam.
Non maximas. Est hypallage: nempe iræ maximæ non oriuntur sæpe ex maximis injuriis: leves injuriæ efficiunt interdum graves iras. Si nolis hypallagen, explica *faciunt* pro, ostendunt, arguunt: maximæ iræ non semper ostendunt factas esse maximas injurias.
Sæpe est. Accidit.
Iracundus. Homo ad iram propensior.
Tace. Jubet tacere ut audiatur si quid est murmuris.
Rursum prorsum. Retro & ante; sursum deorsum.
Vetas. Loqui.
Tace obsecro. Myrrhina laborantem vicino partu filiam silere & dolorem premere jubet, nequid emanet foras.
Vox visa est. Audire mihi visus sum vocem matris, vocem Philumenæ.

Pavitare nescio quid dixerunt : id si forte est, nescio.

PAM. Interii : cur mihi id non dixti ? PAR. quia non poteram una omnia.

PAM. Quid morbi est ? PAR. nescio. PAM. quid ? nemóne medicum adduxit ? PAR. nescio. certum sciam ?

PAM Cesso hinc ire intrò, ut hoc quàm primum, quidquid est,
Quo nam modo, Philumena mea, nunc te offendam affectam ?
Nam si periculum ullum in te est, periisse me unà haud dubium est.

PAR. Non usus facto est mihi nunc hunc intrò sequi.
Nam invisos omnes nos esse illis sentio.
Heri nemo voluit Sostratam intrò admittere:
Si forte morbus amplior factus fiet,
(Quod sanè nolim, maximè heri causa mei)
Servom illico introisse dicent Sostratæ,
Aliquid tulisse comminiscentur mali,
Capiti, atque ætati illorum morbus qui auctus fiet :
Hera in crimen veniet, ego verò in magnum malum.

Pavitare. Ægrotare ex dolore & metu. *Donat.*
Usus. Opus. *Qui.* Unde.
In crimen. Alicujus veneficii suspicionem, aut doli.
Malum. Plagas.

SCENA SECUNDA.

SOSTRATA, PARMENO, PAMPHILUS.

Sostrata cum iret ad Philumenam, Pamphilum reducem salutat, is cum parturientem Philumenam offendisset, eam ægrotare simulat.

S. NESCIO quid jamdudum hic audio tumultuari misera.
Male metuo, ne Philumenæ magis morbus aggravescat.
Quod te Æsculapi, & te Salus, nequid sit hujus, oro.
Nunc ad eam visam. PAR. heus Sostrata. S. hem. PAR. iterum istinc excludère.

S. Ehem Parmeno tune hic eras ? perii, quid faciam misera ?
Non visam uxorem Pamphili, cum in proximo hic sit ægra ?

P. Non visas, nec mittas quidem visendi causa quemquam :
NAM QUI AMAT cui odio ipsius est, bis facere stultè dico.

Æsculapi. Filius fuit Apollinis Medicinæ præses.
Salus. Dea sanitatis & incolumitatis præses.
Hujus. Tale, vel, hujus metus.
Nam qui. Qui enim aliquem amat, cui ipse odio sit, eum dico bis esse stultum, dupliciter peccare; & quia sibi, & quia alteri molestus est.

Laborem inanem ipsus capit, & illi molestiam affert.
Tum autem filius introiit videre, ut venit, quid agat.
S. Quid ais? an venit Pamphilus? PAR. venit. S. Dîs habeo gratias.
Hem isthoc verbo animus mihi rediit, & cura ex corde excessit.
P. Jam ea te causa maximè huc nunc introire nolo.
Nam si remittent quidpiam Philumenam dolores,
Omnem rem narrabit, scio, continuò sola soli,
Quæ inter vos intervenit, unde ortum est initium iræ.
Atque eccum video ipsum egredi: quàm tristis est! S. ô mi gnate!
PAM. Mea mater, salve. S. gaudeo venisse salvum: salvane
Philumena est? PAM. meliuscula est. S. utinam istuc ita Dî faxint.
Quid tu igitur lacrumas? aut quid es tam tristis? PAM. rectè, [mater.
S. Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repente invasit?
PAM. Ità factum est. S. quid morbi est? PAM. febris. S. quotidiana? PAM. ità aiunt.
I. sodes intrò, consequar jam te, mea mater. S. fiat.
PAM. Tu pueris curre Parmeno obviam, atque his onera adjuta.
PAR. Quid? non sciunt ipsi viam, domum qua redeant? PAM. cessas?

Videre. Visum, ut videret.
Ut venit. Ubi primum venit.
Quid agat. Ordo est: præterea tuus filius Pamphilus, statim atque ex Imbro advenit, introivit domum Philumenæ, ut videret quid ageret illa, qui valeret.
Omnem rem. Omnem dissidii vestri causam soli sola dicet.
Quæ. Quæ res inter vos exorta est, unde &c.
Meliuscula est. Meliuscule habet.
Rectè. Nihil est ita dicimus, cum sine injuria nolumus interroganti respondere. *Donat.*
Tumulti. Antiquè pro tumultûs.
Onera adjuta. His opem & lacertos præbe ut ferant è navi domum sarcinas meas.

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS.

Dolet vicem suam: an Philumenam recipiat, an repudiet incertus est.

NEQUEO mearum rerum initium ullum invenire idoneum,
Unde exordiar narrare, quæ nec opinanti accidunt;
Partim quæ perspexi his oculis, partim quæ accepi auribus,
Quæ me propter exanimatum citius eduxi foras.
Nam modo me intrò ut corripui timidus, alio suspicans

Rerum. Ærumnarum.
Quæ me propter. Quæ propter me.
Intro corripui. Raptim ingressus sum.

Morbo me visurum affectam, ac sensi, esse uxorem: hei mihi!
Postquam me aspexere ancillæ advenisse, illico omnes simul
Lætæ exclamant, venit, id quod me repente aspexerant:
Sed continuò voltum earum sensi immutari omnium,
Quia tam incommodè, illis fors obtulerat adventum meum.
Una illarum forte intereà properè præcurrit nuncians
Me venisse; ego ejus videndi cupidus, rectà consequor:
Postquam introii, extemplo ejus morbum cognovi miser.
Nam neque ut celari posset, tempus spatium ullum dabat;
Neque voce alia, ac res monebat, ipsa poterat conqueri.
Postquàm aspexi, ô facinus indignum, inquam; & corripui illico
Me inde lacrumans, incredibili re, atque atroci percitus.
Mater consequitur: jam ut limen exirem ad genua accidit
Lacrumans misera; miseritum est: profectò hoc sic est, ut puto,
OMNIBUS NOBIS, ut res dant sese, ita magni, atque humiles sumus
Hanc habere orationem mecum à principio institit.
O mi Pamphile, abs te quamobrem hæc abierit, causam vides.
Nam injuria facta est virgini olim ab nescio quo improbo.
Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret suum.
(Sed cum orata ejus reminiscor, nequeo quin lacrumem miser;)
Quæque fors fortuna est, inquit, nobis quæ te hodie obtulit,
Per eam te obsecramus ambæ, si jus, si fas est, uti
Advorsa ejus per te tecta, tacitáque apud omnes fient.
Si unquàm erga te animo esse amico sensisti eam, mi Pamphile,
Sine labore hanc gratiam te, uti sibi des pro illa, nunc rogat.
Cæterùm de reducenda id facias, quod in rem sit tuam.
Maximè volo, dóque operam, ut clam partus eveniat patrem,
Atque adeò omnes: sed si fieri id non potest quin sentiant,
Dicam abortum esse: scio nemini aliter suspectum fore,
Quin, quod verisimile est, ex te rectè eum natum putent:
Continuo exponetur; hic tibi nihil est quidquam incommodi;
Et illi miseræ indignè factam injuriam contexeris.
Pollicitus sum, & servare in eo certum est, quod dixi, fidem.

Id quod. Sub. propter: quia me aspexerant.

Acres.. Dolor è vicino partu.

Iam ut limen. Tum quum limen exirem.

Vt res dant sese. Prout fortunatæ, vel infaustæ contingunt.

Ab improbo. Is erat Pamphilus, sed nondum id notum erat.

Orata. Preces.

Fors fortuna. Felix fortuna, casus optandus.

Advorsa ejus. Ejus calamitas.

Pro illa. Pro illa gratia, quod animo erga te amico semper fuerit.

Reducenda. An velis eam recipere, an repudiare, id penes te erit, facies quod commodum esse tibi videbitur.

Clam patrem. Antiquè; pro, clam patre.

Nemini aliter. Nemo aliud suspicabitur quam id quod est verisimile, eum ex te natum esse filium.

Exponetur. Ad mortem; ut alienus partus.

Injuriam. Vim allatam invitæ celabis.

Nam de reducenda, id vero neutiquàm honestum esse arbitror,
Nec faciam: etsi amor me graviter, consuetudóque tenet.
Lacrumo, quæ posthac futura est vita, cum in mentem venit,
Solitudóque. O fortuna, ut nunquàm perpetuò es bona.
Sed jam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit.
Quem ego tum consilio missum feci, idem nunc operam huic dabo.
Adest Parmeno cum pueris: hunc minime est opus
In hac re adesse scilicet; aliquò mihi est
Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

Quæ post hac.. Cum mecum cogito quanta post hac in solitudine & mœrore vitam acturus sim.
Consilio, Ratione & voluntate.
Idem. Ego idem qui sprevi Bacchidem, Philumenæ caussulam.
Ablegandus. Amandandus, mittendus procul.

SCENA QUARTA.

PARMENO, SOSIA, PAMPHILUS.

Parmenonem onera cum servulis deportantem aliò ablegat Pamphilus.

PAR. AIN' tu, tibi hoc incommodum evenisse iter?
S. Non hercle, Parmeno, verbis dici potest
Tantum, quàm re ipsa navigare incommodum est.
PAR. Itáne est? S. ô fortunate, nescis quid mali
Præterieris, qui nunquam es ingressus mare.
Nam alias ut omittam miserias, unam hanc vide;
Dies triginta, aut plus eo in navi fui,
Cum interea semper mortem expectabam miser:
Ita usquè adversa tempestate usi sumus.
PAR. Odiosum. S. haud clam me est: denique hercle aufugerim
Potius, quàm redeam, si eò mihi redeundum siet.
PAR. Olim quidem te caussæ impellebant leves,
Quod nunc minitare facere, ut faceres, Sosia.
Sed Pamphilum ipsum video stare ante ostium:

Ain' tu.. Loquuntur inter se per iter servi de navigationis periculis & incommodis.
Odiosum. Rem incommodam narras.
Haud clam me est. Sanè id scio quam odiosum sit.
Aufugerim. Malim herilem domum relinquere, si &c.
Ut faceres. Ut fugeres. Quod nunc

Ite intrò ; ego hunc adibo , si quid me velit. [quid est ?
Here , etiam tu nunc hic stas ? PAM. & quidem te expecto. PAR.
PAM In arcem transcurso opus est. PAR. cui homini ? PAM. tibi.
PAR. In arcem ? quid eò ? PAM Callidemidem hospitem
Myconium , qui mecum una advectus est , conveni.
PAR. Perii : vovisse hunc dicam , si salvos domum
Rediisset unquam , ut me ambulando rumperet ?
PAM Quid cessas ? PAR. quid vis dicam ? an conveniam modò ?
PAM. Imò , quòd constitui me hodie conventurum eum ,
Non posse , ne me frustra illic expectet , vola.
PAR. At non novi hominis faciem. PAM at faciam ut noveris,
Magnus , rubicundus , crispus , crassus , cæsius ,
Cadaverosa facie. PAR. Dii illum perduint :
Quid si non veniet ? maneámne usque ad vesperum ?
PAM. Maneto : curre. PAR. non queo , ita defessus sum.
PAM. Ille abiit : quid agam infelix ? prorsus nescio
Quo pacto hoc celem , quod me oravit Myrrhina
Suæ gnatæ partum : nam me miseret mulieris.
Quod potero faciam , tamen ut pietatem colam,
Nam me parenti potius , quàm amori obsequi
Oportet : at at eccum Phidippum , & patrem
Video ; horsum pergunt : quid dicam hisce , incertus sum.

et facturum , te fugam arrepturum minitaris, si navigandum sit iterum, facile credo tibi , te tanti mali vitandi causa facturum, cum jam olim levibus de causis idem feceris , fugam adornaveris.

Transcurso. Hinc currendum.

In arcem. Atheniensis urbis.

Quid eo ? Quid eo loci facturus sum ? vel propter quid huc eo , ibo.

Myconium. Mycone est insula prope Delum in Ægeo mari.

Vovisse hunc dicam. Existimo Pamphilum in mari periclitantem hoc votum fecisse , ut me cursitando , crebris itineribus occideret , adeo me strenuè exercet : legunt aliqui *novisse hunc dicas* . .

Imo. Ita est : adi modo , & dic illi me non posse ipsum convenire , quod tamen constitueram , & illi pollicitus fueram.

Illic. Ille.

Cæsius. Glaucis oculis ut feles.

Cadaverosa. Pallida livida.

Tamen. Ita tamen ut : modo id fieri possit sine graviori parentum offensa : hoc faciam equidem , attamen ea lege ut ne parentibus displiceam.

Horsum. Versus hunc locum , ad me veniunt.

SCENA QUINTA.

LACHES, PHIDIPPUS, PAMPHILUS.

Agunt ſenes cum Pamphilo de reducenda Philumena id ſe facturum Pamphilus negat, quod Phidippus ægrè admodum fert.

L. DIXTINE dudum, dixiſſe illam, ſe expectare filium?
PH. Factum. L. veniſſe aiunt: redeat. PAM. quam cauſam dicam patri, [quis
Quamobrem non reducam, neſcio. L. quem ego hic audivi lo-
PAM. Certum obfirmare eſt viam me, quam decrevi perſequi.
L. Ipſus eſt, de quo hoc agebam tecum. PAM. ſalve, mi pater.
L. Gnate mi ſalve. PH. bene factum te adveniſſe, Pamphile,
Atque adeò, quod maximum eſt, ſalvum atque validum. PAM. creditur. [Phania
L. Advenis modo? PAM. admodum. LA. cedò, quid reliquit
Conſobrinus noſter? PAM. ſanè hercle homo voluptati obſequens
Fuit, dum vixit: & qui ſic ſunt, haud multum hæredem adjuvant.
Sibi verò hanc laudem reliquit, dum vixit, bene.
L. Tum tu igitur nihil attuliſti huc plus una ſententia?
PAM. Quidquid eſt id, quod reliquit, profuit. L. imò obfuit:
Nam illum vivum, & ſalvum vellem: PH. impune optare iſtuc licet.
Ille reviviſcet jam nunquam: & tamen utrum malis ſcio.

Dixtine. Nonne mihi dixeras, ô Phidippe Philumenam ut ad nos rediret, expectare dum reverſus fuiſſet filius meus Pamphilus?

Factum. Dixi equidem.

Redeat. Ad nos Philumena.

Certum . . Deliberatum mihi eſt obfirmare me, ut perſequar viam quam decrevi, id eſt ut ne reducam uxorem domum, & ejus tamen partum non detegam.

Creditur. Id eſt credo te id gaudere, vel, me validum eſſe.

Admodum. Omnino: non dudum eſt cum veni.

Hanc laudem. Hoc unum quod prædicari de illo poſſet.

Vixit bene. Genio indulſit. Epicureorum vox, & vita.

Tum tu . . Nihil tu pecuniæ ex Imbro refers, ſed mera verba, & unam hanc præclaram ſententiam . .

Profuit. Pro nobis fuit. *Donat.* quantulum cumque nobis reliquit, utile nobis erit, lucro apponendum eſt.

Imo obfuit. Ego vero nollem nobis quidquam reliquiſſet, ſed viveret potius, eòque frueretur: plus doloris ex ejus morte capio, quàm voluptatis ex bonis.

Utrum malis . . Scio utrum tibi ſit gratius: nempe mavis illum

L. Heri Philumenam ad se accersi hic jussit: dic jussisse te.
PH. Noli fodere; jussi L. sed jam remittet eam. PH. scilicet.
PAM. Omnem rem scio, ut sit gesta; adveniens audivi omnia.
L. At istos invidos Dii perdant, qui hæc libenter nunciant.
PAM. Ego scio me cavisse, ne ulla meritò contumelia
Fieri à vobis posset; idque si nunc memorare hic velim,
Quàm fideli animo, & benigno in illam, & clementi fui,
Verè possim, ni te ex ipsa id magis velim resciscere.
Namque eo pacto maxume apud te meo erit ingenio fides,
Cum illa, quæ nunc in me iniqua est, æqua de me dixerit.
Neque culpa hoc evenisse dissidium mea, id testor Deos.
Sed quandò sese indignam deputat matri meæ,
Cui concedat, cujúsque mores toleret sua modestia,
Neque alio pacto componi potest inter eas gratia:
Segreganda aut mater est à me, Phidippe, aut Philumena.
Nunc me pietas matris potius commodum suadet sequi.
L. Pamphile, ad aures haud invito sermo mihi accessit tuus.
Cum te postputasse omnes res præ parente intelligo.
Verum vide, ne impulsus ira pravè insistas, Pamphile.
PAM. Quibus iris impulsus nunc in illam iniquus sim?
Quæ nunquam quidquam erga me commerita est, pater,
Quod nollem: & sæpe quod vellem, meritam scio,
Amóque, & laudo, & vehementer desidero.
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertus sum,
Illíque exopto, ut reliquam vitam exigat
Cum eo viro, me qui sit fortunatior,
Quandoquidem illam à me distrahit necessitas.
PH. Tibi id in manu est, ne fiat. L. si sanus es,
Jube illam redire. PAM. non est consilium, pater:
Matris servibo commodis L. quò abis? mane,
Mane, inquam; quò abis? PH. quæ hæc est pertinacia?

mortuum esse, cujus hæreditate frueris, quàm unquàm illum revivíscere.

Hic. Phidippus.

Dic.. Hoc demissa voce ad Phidippum conversus dicit. hem, inquit, dicito te id jussisse.

Noli fodere. Admonere. *fodere*, est, cubito in latus incusso, monere.

Jussi. Clara voce hoc dicit.

Remittet. Domum tuam. ad breve enim tempus apud se esse jussit.

Omnia. Jurgia, iras dissidia inter Sostratam & Philumenam.

Verè possim. Sub memorare.

Iniqua est. Dum redire domum meam recusat, dum adversatur matri meæ: id prætexit quare illam nolit recipere.

Indignam &c. A sua dignitate putat abhorrere, ut obsequatur & cedat meæ matri, se digniorem putat pluris se facit, quàm ut ei cedat, ejusque mores paulo forte acerbiores toleret modestè, ac ferat.

Cui concedat. Istud *cui* abundat, vel ponitur pro, ut.

Insistas. Male animum obfirmes.

Commerita est quod nollem. Admisit nihil quod mihi ægre esset.

Meritam. Præstitisse.

Ingenio. Benignitate.

Tibi in manu. In tua potestate.

Non est consilium. Non est æquitati & rationi consentaneum.

L. Dixin'

L. Dixin' Phidippe, hanc rem ægre laturum esse eum?
Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres.
PH. Non credidi ædepol adeò inhumanum fore:
Ita nunc is sibi me supplicaturum putat?
Si est, ut velit reducere uxorem, licet:
Sin alio est animo, renumeret dotem huc, eat.
L. Ecce autem tu quoque protervè iracundus es.
PH. Percontumax redîsti huc nobis, Pamphile.
L. Decedet jam ira hæc, etsi meritò iratus est.
PH. Quia paululum vobis accessit pecuniæ:
Sublati animi sunt. L. etiam mecum litigas?
PH. Deliberet, renuntiétque hodie mihi,
Velítne, an non: ut alii, si huic non fit, siet.
L. Phidippe ades, audi paucis: abiit, quid mea?
Postremò inter se transigant ipsi, ut lubet,
Quandò nec gnatus, neque hic mihi quidquam obtemperant,
Quæ dico parvipendunt: porro hoc jurgium
Ad uxorem, cujus fiunt hæc consilio omnia.
Atque in eam hoc omne, quod mihi ægre est, evomam.

Ita nunc. An igitur?
Sic est. Si ita est affectus, si res ita se habet, ut..
Renumeret. Reddat mihi pecuniam sibi datam à me pro dote filiæ.
Eat. Valeat.
Accessit. Ex hæreditate.
Sublati &c. Estis, tu Laches, & filius, arrogantiores ferociores.
Alii. Alicui alii viro.
Siet. Collocetur, sit alteri uxor.
Quid mea? Sub. refert?
Porro.. Renunciabo uxori meæ.

ACTUS QUARTUS.

SCENA PRIMA.

[illegible]

[illegible] adjungit Myrrhi[illegible]

[illegible]

D[illegible] quid [illegible] quid [illegible]

[illegible] visus [illegible]

[illegible] ad filiam [illegible]

[illegible] nec hab[illegible]

[illegible] nullo [illegible]

[illegible] atque [illegible]

[illegible]

[illegible] hominem [illegible]

[illegible] quibus? [illegible]

[illegible]

[illegible] : ex q[illegible]

[illegible] : sed dem[illegible]

[illegible]

[illegible]

Potius, quàm adversus animi tui libidinem esset cum illo nupta?
Ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quæ te est penes.
M. Misera sum. P. utinam sciam ità esse isthuc: sed nunc mihi in mentem venit,
Ex hac re quod locuta es olim, cum illum generum cepimus.
Nam negabas nuptam filiam tuam posse te pati
Cum eo, qui aliam amaret, qui pernoctaret foris.
M. Quamvis causam hunc suspicari, quàm ipsam veram, malo.
P. Multò prius scivi, quàm tu, illum aliam amare, Myrrhina.
Verum pol jam aderit, illam, & se quoque, cum oderit.
Sed ut olim te ostendisti eamdem esse, nihil cessavisti usque ad huc,
Ut filiam ab eo abduceres, neu quod ego egissem, esset ratum,
Id, nunc res indicium hæc facit, quo pacto factum volueris.
M. Adeóne me esse pervicacem censes, cui mater siem,
Ut eo essem animo, si ex usu esset nostro hoc matrimonium?
P. Túne prospicere, aut judicare nostram in rem quod sit, potes?
Audisti ex aliquo fortasse, qui vidisse eum diceret
Exeuntem, aut introeuntem ad illam: Quid tum postea,
Si modestè ac rarò hoc fecit? nónne ea dissimulare nos
Magis humanum est, quàm dare operam id scire, qui nos oderit?
Nam si is posset ab ea sese derepente avellere,
Qui cum tot consuesset annos, non eum hominem ducerem,
Nec virum satis firmum gnatæ. M. mitte adolescentem obsecro,
Et quæ me peccasse ais: abi, solum solus conveni.

Potius &c. Ut malueris puerum exponi & necari, quàm tuam filiam esse cum Pamphilo nuptam contra tuam voluntatem: credebam hanc culpam ad Pamphilum quoque & Philumenam pertinere, quæ ad te solam spectat.

Ita esse Te esse miseram.

Quamvis causam... Hoc demissa voce dicit. malo suspicetur Phidippus aliam quamlibet causam cur Pamphilus repudiet Philumenam, verbi gratia amorem Bacchidis, quam veram, nempe vim ipsi allatam.

Aderit &c. Veniet illud tempus & quidem brevi, cum non solum Bacchidem, sed se ipsum quoque non amabit. senectutem innuit, qua in ætate ipsi homines sibi displicent.

Sed ut.. Sed tu pergis, non cessas eadem esse quæ hactenus fuisti, nempe dura in nurum. desinet amare Bacchidem Pamphilus, tu non cessabis odisse Philumenam.

Res hæc. Partus celatus: indicat ille quam parum probaveris quam parum factas volueris, quam infectas volueris, istas, quas feceram quarum autor fueram, nuptias. factum aliquid velle, est probare aliquid; sicut nolle factum, est improbare, pœnitere facti, ratum nolle.

Pervicacem. Duram & iniquam, in eam quæ ex me nata sit? adeone me filiæ meæ inimicam esse censes?

Ad illam. Bacchidem.

Qui. Ut nos oderit, ubi cognoverit nos id scire.

Ab ea. Bacchide, ab amore Bacchidis.

Hominem. Constantem, tenacem propositi: perturbationibus humanis obnoxiam & affectibus.

Mitte. Omitte. noli pluribus verbis insectari Pamphilum, & ea in quibus peccasse me dicis, mihi objicere: abi potius ad eum &c.

Solum. Pamphilum.

Pavitare nescio quid dixerunt: id si forte est, nescio.
PAM. Interii: cur mihi id non dixti? PAR. quia non poteram una omnia.
PAM. Quid morbi est? PAR. nescio. PAM. quid? nemóne medicum adduxit? PAR. nescio. certum sciam?
PAM. Cesso hinc ire intrò, ut hoc quàm primum, quidquid est,
Quo nam modo, Philumena mea, nunc te offendam affectam?
Nam si periculum ullum in te est, periisse me unà haud dubium est.
PAR. Non usus facto est mihi nunc hunc intrò sequi.
Nam invisos omnes nos esse illis sentio.
Heri nemo voluit Sostratam intrò admittere:
Si forte morbus amplior factus fiet,
(Quod sanè nolim, maximè heri causa mei)
Servom illico introisse dicent Sostratæ,
Aliquid tulisse comminiscentur mali,
Capiti, atque ætati illorum morbus qui auctus siet:
Hera in crimen veniet, ego verò in magnum malum.

Pavitare. Ægrotare ex dolore & metu. *Donat.*
Usus. Opus. *Qui.* Unde.
In crimen. Alicujus veneficii suspicionem, aut doli.
Malum. Plagas.

SCENA SECUNDA.

SOSTRATA, PARMENO, PAMPHILUS.

Sostrata cum iret ad Philumenam, Pamphilum reducem salutat, is cum parturientem Philumenam offendisset, eam ægrotare simulat.

S. NESCIO quid jamdudum hic audio tumultuari misera.
Male metuo, ne Philumenæ magis morbus aggravescat.
Quod te Æsculapi, & te Salus, nequid sit hujus, oro.
Nunc ad eam visam. PAR. heus Sostrata. S. hem. PAR. iterum istinc excludêre.
S. Ehem Parmeno tune hic eras? perii, quid faciam misera?
Non visam uxorem Pamphili, cum in proximo hic sit ægra?
P. Non visas, nec mittas quidem visendi causa quemquam:
NAM QUI AMAT cui odio ipsius est, bis facere stultè dico.

Æsculapi. Filius fuit Apollinis Medicinæ præses.
Salus. Dea sanitatis & incolumitatis præses.
Hujus. Talis, vel, hujus metus.
Nam qui. Qui enim aliquem amat, cui ipse odio sit, eum dico bis esse stultum, dupliciter peccare; & quia sibi, & quia alteri molestus est.

Laborem inanem ipsus capit. & illi molestiam affert.
Tum autem filius introiit videre, ut venit, quid agat.
S. Quid ais? an venit Pamphilus? PAR. venit. S. Dîs habeo gratias.
Hem isthoc verbo animus mihi rediit, & cura ex corde excessit.
P. Jam ea te causa maximè huc nunc introire nolo.
Nam si remittent quidpiam Philumenam dolores,
Omnem rem narrabit, scio, continuò sola soli,
Quæ inter vos intervenit, unde ortum est initium iræ.
Atque eccum video ipsum egredi: quàm tristis est! S. ô mi gnate!
PAM. Mea mater, salve. S. gaudeo venisse salvum: salván'
Philumena est? PAM. meliuscula est. S. utinam istuc ita Dî faxint. [mater.
Quid tu igitur lacrumas? aut quid es tam tristis? PAM. rectè,
S. Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repente invasit?
PAM. Ità factum est. S. quid morbi est? PAM. febris. S. quotidiana? PAM. ità aiunt.
I sodes intrò, consequar jam te, mea mater. S. fiat.
PAM. Tu pueris curre Parmeno obviam, atque his onera adjuta.
PAR. Quid? non sciunt ipsi viam, domum qua redeant? PAR. cessas?

Videre. Visum, ut videret.
Ut venit. Ubi primum venit.
Quid agat. Ordo est: praeterea tuus filius Pamphilus, statim atque ex Imbro advenit, introivit domum Philumenæ, ut videret quid ageret illa, quî valeret.
Omnem rem. Omnem dissidii vestri causam soli sola dicet.
Quæ. Quæ res inter vos exorta est, unde &c.
Meliuscula est. Meliusculè habet.
Rectè. Nihil est ita dicimus, cum sine injuria nolumus interroganti respondere. *Donat.*
Tumulti. Antiquè pro tumultûs.
Onera adjuta. His opem & lacertos præbe ut ferant è navi domum sarcinas meas.

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS.

Dolet vicem suam: an Philumenam recipiat, an repudiet incertus est.

NEQUEO mearum rerum initium ullum invenire idoneum,
Unde exordiar narrare, quæ nec opinanti accidunt;
Partim quæ perspexi his oculis, partim quæ accepi auribus,
Quæ me propter exanimatum citius eduxi foras.
Nam modo me intrò ut corripui timidus, alio suspicans

Rerum. Ærumnarum.
Quæ me propter. Quæ propter me.
Intrò corripui. Raptim ingressus sum.

Morbo me visurum affectam, ac sensi, esse uxorem: hei mihi!
Postquam me aspexere ancillæ advenisse, illico omnes simul
Lætæ exclamant, venit, id quod me repente aspexerant:
Sed continuò voltum earum sensi immutari omnium,
Quia tam incommodè, illis fors obtulerat adventum meum.
Una illarum forte intereà properè præcurrit nuncians
Me venisse; ego ejus videndi cupidus, rectà consequor:
Postquam introii, extemplo ejus morbum cognovi miser.
Nam neque ut celari posset, tempus spatium ullum dabat;
Neque voce alia, ac res monebat, ipsa poterat conqueri.
Postquàm aspexi, ô facinus indignum, inquam; & corripui illico
Me inde lacrumans, incredibili re, atque atroci percitus.
Mater consequitur: jam ut limen exirem ad genua accidit
Lacrumans misera; miseritum est: profectò hoc sic est, ut puto,
OMNIBUS NOBIS, ut res dant sese, ita magni, atque humiles sumus
Hanc habere orationem mecum à principio instititit.
O mi Pamphile, abs te quamobrem hæc abierit, causam vides.
Nam injuria facta est virgini olim ab nescio quo improbo.
Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret suum.
(Sed cum orata ejus reminiscor, nequeo quin lacrumem miser:)
Quæque fors fortuna est, inquit, nobis quæ te hodie obtulit,
Per eam te obsecramus ambæ, si ius, si fas est, uti
Advorsa ejus per te tecta, tacitáque apud omnes sient.
Si unquàm erga te animo esse amico sensisti eam, mi Pamphile,
Sine labore hanc gratiam te, uti sibi des pro illa, nunc rogat.
Cæterùm de reducenda id facias, quod in rem sit tuam
Maximè volo, dóque operam, ut clam partus eveniat patrem,
Atque adeò omnes: sed si fieri id non potest quin sentiant,
Dicam abortum esse: scio nemini aliter suspectum fore,
Quin, quod verisimile est, ex te rectè eum natum putent:
Continuo exponetur; hic tibi nihil est quidquam incommodi;
Et illi miseræ indignè factam injuriam contexeris.
Pollicitus sum, & servare in eo certum est, quod dixi, fidem.

Id quod. Sub. propter: quia me aspexerant.
Acres. Dolor è vicino partu.
Iam ut limen. Tum quum limen exirem.
Ut res dant sese. Prout fortunatæ, vel infaustæ contingunt.
Ab improbo. Is erat Pamphilus, sed nondum id notum erat.
Orata. Preces.
Fors fortuna. Felix fortuna, casus optandus.
Adversa ejus. Ejus calamitas.
Pro illa. Pro illa gratia, quod animo erga te amico semper fuerit.
Reducenda. An velis eam recipere, an repudiare, id penes te erit, facies quod commodum esse tibi videbitur.
Clam patrem. Antiquè; pro, clam patre.
Nemini aliter. Nemo aliud suspicabitur quam id quod est verisimile, eum ex te natum esse filium.
Exponetur. Ad mortem, ut alienus partus.
Injuriam. Vim allatam invitæ te labis.

Nam de reducenda, id vero neutiquàm honestum esse arbitror,
Nec faciam: etsi amor me graviter, consuetudóque tenet.
Lacrumo, quæ posthac futura est vita, cum in mentem venit,
Solitudóque. O fortuna, ut nunquàm perpetuò es bona.
Sed jam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit.
Quem ego tum consilio missum feci, idem nunc operam huic dabo.
Adest Parmeno cum pueris: hunc minime est opus
In hac re adesse scilicet; aliquò mihi est
Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

Quæ post hac.. Cum mecum cogito quanta post hac in solitudine & mœrore vitam acturus sim.
Consilio, Ratione & voluntate.

Idem. Ego idem qui sprevi Bacchidem, Philumenæ consulam.
Ablegandus. Amandandus, mittendus procul.

SCENA QUARTA.

PARMENO, SOSIA, PAMPHILUS.

Parmenonem onera cum servulis deportantem aliò ablegat Pamphilus.

PAR. AIN' tu, tibi hoc incommodum evenisse iter?
S. Non hercle, Parmeno, verbis dici potest
Tantum, quàm re ipsa navigare incommodum est.
PAR. Itáne est? S. ô fortunate, nescis quid mali
Præterieris, qui nunquam es ingressus mare.
Nam alias ut omittam miserias, unam hanc vide:
Dies triginta, aut plus eo in navi fui,
Cum interea semper mortem expectabam miser:
Ita usquè adversa tempestate usi sumus.
PAR. Odiosum. S. haud clam me est: denique hercle aufugerim
Potius, quàm redeam, si eò mihi redeundum siet.
PAR. Olim quidem te causæ impellebant leves,
Quod nunc minitare facere, ut faceres, Sosia.
Sed Pamphilum ipsum video stare ante ostium:

Ain' tu... Loquuntur inter se per iter servi de navigationis periculis & incommodis.
Odiosum. Rem incommodam narras.

Haud clam me est. Satis id scio quàm odiosum sit.
Aufugerim. Malim herilem domum relinquere, si &c.
Ut faceres. Ut fugeres. Quod nunc

Ite intrò : ego hunc adibo, si quid me velit. [quid est ?
Here, etiam tu nunc hic stas ? PAM. & quidem te expecto. PAR.
PAM In arcem transcurso opus est. PAR. cui homini ? PAM. tibi.
PAR. In arcem ? quid eò ? PAM Callidemidem hospitem
Myconium, qui mecum una advectus est, conveni.
PAR. Perii : vovisse hunc dicam, si salvos domum
Rediisset unquam, ut me ambulando rumperet ?
PAM Quid cessas ? PAR. quid vis dicam ? an conveniam modò ?
PAM. Imò, quòd constitui me hodie conventurum eum,
Non posse, ne me frustra illic expectet, vola.
PAR. At non novi hominis faciem. PAM at faciam ut noveris.
Magnus, rubicundus, crispus, crassus, cæsius,
Cadaverosa facie. PAR. Dii illum perduint :
Quid si non veniet ? maneámne usque ad vesperum ?
PAM. Maneto : curre. PAR. non queo, ita defessus sum.
PAM. Ille abiit : quid agam infelix ? prorsus nescio
Quo pacto hoc celem, quod me oravit Myrrhina
Suæ gnatæ partum : nam me miseret mulieris.
Quod potero faciam, tamen ut pietatem colam,
Nam me parenti potius, quàm amori obsequi
Oportet : at at eccum Phidippum, & patrem
Video ; horsum pergunt : quid dicam hisce, incertus sum.

te facturum, te fugam arrepturum minitaris, si navigandum sit iterum, facile credo tibi, te tanti mali vitandi causa facturum, cum jam olim levibus de causis idem feceris, fugam adornaveris.

Transcurso. Hinc currendum.

In arcem. Atheniensis urbis.

Quid eo ? Quid eo loci facturus sum ? vel propter quid huc eo, ibo.

Myconium. Mycone est insula prope Delum in Ægeo mari.

Vovisse hunc dicam. Existimo Pamphilum in mari periclitantem hoc votum fecisse, ut me cursitando, crebris itineribus occideret, adeo me strenuè exercet : legunt aliqui *vovisse hunc dicas*.

Imo. Ita est : adi modo, & dic illi me non posse ipsum convenire, quod tamen constitueram, & illi pollicitus fueram.

Illic. Ille.

Cæsius. Glaucis oculis ut feles.

Cadaverosa. Pallida livida.

Tamen. Ita tamen ut : modo id fieri possit sine graviori parentum offensa : hoc faciam equidem, attamen ea lege ut ne parentibus displiceam.

Horsum. Versus hunc locum, ad me veniunt.

SCENA QUINTA.

LACHES, PHIDIPPUS, PAMPHILUS.

Agunt senes cum Pamphilo de reducenda Philumena id se facturum Pamphilus negat; quod Phidippus ægrè admodum fert.

L. DIXTINE dudum, dixisse illam, se expectare filium?
PH. Factum. L. venisse aiunt: redeat. PAM. quam causam dicam patri, [quil?
Quamobrem non reducam, nescio. L. quem ego hic audivi lo-
PAM. Certum obfirmare est viam me, quam decrevi persequi.
L. Ipsus est, de quo hoc agebam tecum. PAM. salve, mi pater.
L. Gnate mi salve. PH. bene factum te advenisse, Pamphile,
Atque adeò, quod maximum est, salvum atque validum. PAM. creditur. [Phania
L. Advenis modo? PAM. admodum. LA. cedò, quid reliquit
Consobrinus noster? PAM. sanè hercle homo voluptati obsequens
Fuit, dum vixit: & qui sic sunt, haud multum hæredem adjuvant.
Sibi verò hanc laudem reliquit, dum vixit, bene.
L. Tum tu igitur nihil attulisti huc plus una sententia?
PAM. Quidquid est id, quod reliquit, profuit. L. imò obfuit:
Nam illum vivum, & salvum vellem: PH. impune optare isthuc licet.
Ille reviviscet jam nunquam: & tamen utrum malis scio.

Dixitne. Nonne mihi dixeras, ô Phidippe Philumenam ut ad nos rediret, expectare dum reversus fuisset filius meus Pamphilus?

Factum. Dixi equidem.

Redeat. Ad nos Philumena.

Certum . . Deliberatum mihi est obfirmare me, ut persequar viam quam decrevi, id est ut ne reducam uxorem domum, & ejus tamen partum non detegam.

Creditur. Id est credo te id gaudere, vel, me validum esse.

Admodum. Omnino: non dudum est cum veni.

Hanc laudem. Hoc unum quod prædicari de illo posset.

Vixit bene. Genio indulsit. Epicureorum vox, & vita.

Tum tu . . Nihil tu pecuniæ ex Imbro refers, sed mera verba, & unam hanc præclaram sententiam . .

Profuit. Pro nobis fuit. *Donat.* quantulum cumque nobis reliquit, utile nobis erit, lucro apponendum est.

Imo obfuit. Ego vero nollem nobis quidquam reliquisset, sed viveret potius, eóque frueretur: plus doloris ex ejus morte capio, quàm voluptatis ex bonis.

Utrum malis . . Scio utrum tibi sit gratius: nempe mavis illum

L. Heri Philumenam ad se accersi hic jussit: dic jussisse te.
PH. Noli fodere: jussi L. sed jam remittet eam. PH. scilicet.
PAM. Omnem rem scio, ut sit gesta; adveniens audivi omnia.
L. At istos invidos Dii perdant, qui hæc libenter nunciant.
PAM. Ego scio me cavisse, ne ulla meritò contumelia
Fieri à vobis posset; idque si nunc memorare hic velim,
Quàm fideli animo, & benigno in illam, & clementi fui,
Verè possim, ni te ex ipsa id magis velim rescíscere.
Namque eo pacto maxume apud te meo erit ingenio fides,
Cum illa, quæ nunc in me iniqua est, æqua de me dixerit,
Neque culpa hoc evenisse dissidium mea, id testor Deos.
Sed quando sese indignam deputat matri meæ,
Cui concedat, cujúsque mores toleret sua modestia,
Neque alio pacto componi potest inter eas gratia:
Segreganda aut mater est à me, Phidippe, aut Philumena.
Nunc me pietas matris potius commodum suadet sequi.
L. Pamphile, ad aures haud invito sermo mihi accessit tuus.
Cum te postputasse omnes res præ parente intelligo.
Verum vide, ne impulsus ira pravè insistas, Pamphile.
PAM. Quibus iris impulsus nunc in illam iniquus sim?
Quæ nunquam quidquam erga me commerita est, pater,
Quod nollem; & sæpe quod vellem, meritam scio.
Amóque, & laudo, & vehementer desidero.
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertus sum,
Illíque exopto, ut reliquam vitam exigat
Cum eo viro, me qui sit fortunatior,
Quandoquidem illam à me distrahit necessitas.
PH. Tibi id in manu est, ne fiat. L. si sanus es,
Jube illam redire. PAM. non est consilium, pater:
Matris servibo commodis L. quò abis? mane,
Mane, inquam: quò abis? PH. quæ hæc est pertinacia?

mortuum esse, cujus hæreditate frueris, quàm unquàm illum revivíscere.

Hic. Phidippus.

Dic. Hoc demissa voce ad Phidippum conversus dicit. hem, inquit, dicito te id jussisse.

Noli fodere. Admonere. *fodere*, est, cubito in latus incusso, monere.

Jussi. Clara voce hoc dicit.

Remittet. Domum tuam. ad breve enim tempus apud se esse jussit.

Omnia. Jurgia, iras dissidia inter Sostratam & Philumenam.

Verè possim. Sub memorare.

Iniqua est. Dum redire domum meam recusat, dum adversatur matri meæ: id prætexit quare illam nolit recipere.

Indignam &c. A sua dignitate putat abhorrere, ut obsequatur & cedat meæ matri, se digniorem putat pluris se facit, quàm ut ei cedat, ejusque mores paulo forte acerbiores toleret modestè, ac ferat.

Cui concedat. Istud cui abundat, vel ponitur pro, ut.

Insistas. Male animum obfirmes.

Commerita est quod nollem. Admisit nihil quod mihi ægre esset.

Meritam. Præstitisse.

Ingenio. Benignitate.

Tibi in manu. In tua potestate.

Non est consilium. Non est æquitati & rationi consentaneum.

L. Dixin'

L. Dixin' Phidippe, hanc rem ægre laturum esse eum?
Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres.
PH. Non credidi ædepol adeò inhumanum fore:
Ita nunc is sibi me supplicaturum putat?
Si est, ut velit reducere uxorem, licet:
Sin alio est animo, renumeret dotem huc, eat.
L. Ecce autem tu quoque protervè iracundus es.
PH. Percontumax rediisti huc nobis, Pamphile.
L. Decedet jam ira hæc, etsi meritò iratus est.
PH. Quia paululum vobis accessit pecuniæ:
Sublati animi sunt. L. etiam mecum litigas?
PH. Deliberet, renuntiétque hodie mihi,
Velítne, an non: ut alii, si huic non sit, siet.
L. Phidippe ades, audi paucis: abiit, quid mea?
Postremò inter se transigant ipsi, ut lubet,
Quandò nec gnatus, neque hic mihi quidquam obtemperant,
Quæ dico parvipendunt: porro hoc jurgium
Ad uxorem, cujus fiunt hæc consilio omnia.
Atque in eam hoc omne, quod mihi ægre est, evomam.

Ita nunc. An igitur?
Sic est. Si ita est affectur, si res ita se habet, ut..
Renumeret. Reddat mihi pecuniam sibi datam à me pro dote filiæ.
Eat. Valeat.
Accessit. Ex hæreditate.

Sublati &c. Estis, tu Laches, & filius, arrogantiores ferociores.
Alii. Alicui alii viro.
Siet. Collocetur, sit alteri uxor.
Quid mea? Sub. refert?
Porro. Renunciabo uxori meæ.

ACTUS QUARTUS

SCENA PRIMA.

MYRRHINA, PHIDIPPUS.

Phidippus partum filiæ cognoscit, objurgat Myrrhinam quod partum celaverit.

M. PERII, quid agam? quò me vortam? quid meo viro respondebo
Misera? nam audisse vocem pueri visus est vagientis,
Ità corripuit derepente tacitus sese ad filiam:
Quòd si resciverit peperisse eam, id qua causa clàm me habuisse
Dicam, non ædepol scio.
Sed ostium concrepuit: credo ipsum ad me exire; nulla sum.
P. Uxor ubi me ad filiam ire sensit, seduxit foras: atque eccam
Video: quid agis, Myrrhina? heus, tibi dico. M. mihíne, mi vir? [esse?
P. Vir ego tuus sum? tu virum me, aut hominem deputas adeò
Nam si utrumvis horum, mulier, unquàm tibi visus forem,
Non sic ludibrio tuis factis habitus essem. M. quibus? P. at rogitas?
Peperit filia? hem taces? [ses,
Ex quo? M. isthuc patrem rogare est æquum? perii: ex quo cen-
Nisi ex illo, cui data est nuptum, obsecro?
P. Credo, neque adeò arbitrari patris est aliter: sed demiror
Quid sit, quamobrem tantopere hunc omnes nos celare volueris
Partum, præsertim cum & rectè, & tempore suo pepererit.
Adeóne pervicaci esse animo, ut puerum præoptares perire
Ex quo firmiorem inter nos fore amicitiam posthac scires:

Perii .. Phidippus ingressus domum audit puerum vagientem, statim ad filiam pergens rem deprehendit; mox egressam foras Myrrhinam consecutus, objurgat.
Corripuit se. Raptim se intulit.
Seduxit. Duxit se ivit foras.
Tibi dico. Te alloquor.
Tu &c. An tu me esse æstimas? ..
Virum. Cui debeas obsequi.

Hominem. Quem sapere judicet.
Isthuc patrem .. Non debes tu Philumenæ pater cum sis, id rogare: videris enim suspicari filiam tuam esse adulteram.
Perii. Hoc tacita dicit, & ita ut tantum spectator audiat.
Ex quo firmiorem ... qui puer deberet esse pignus & vinculum amicitiæ firmioris.

Potius, quàm adversus animi tui libidinem esset cum illo nupta?
Ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quæ te est penes.
M. Misera sum. P. utinam sciam ita esse isthuc: sed nunc mihi in mentem venit,
Ex hac re quod locuta es olim, cum illum generum cepimus.
Nam negabas nuptam filiam tuam posse te pati
Cum eo, qui aliam amaret, qui pernoctaret foris.
M. Quamvis causam hunc suspicari, quàm ipsam veram, malo.
P. Multò prius scivi, quàm tu, illum aliam amare, Myrrhina.
Verum pol jam aderit, illam, & se quoque, cum oderit.
Sed ut olim te ostendisti eamdem esse, nihil cessavisti usque adhuc,
Ut filiam ab eo abduceres, neu quod ego egissem, esset ratum.
Id, nunc res indicium hæc facit, quo pacto factum volueris.
M. Adeóne me esse pervicacem censes, cui mater siem,
Ut eo essem animo, si ex usu esset nostro hoc matrimonium?
P. Tune prospicere, aut judicare nostram in rem quod sit, potes?
Audisti ex aliquo fortasse, qui vidisse eum diceret
Exeuntem, aut introeuntem ad illam. Quid tum postea,
Si modestè ac rarò hoc fecit? nónne ea dissimulare nos
Magis humanum est, quàm dare operam id scire, qui nos oderit?
Nam si is posset ab ea sese derepente avellere,
Qui cum tot consuesset annos, non eum hominem ducerem,
Nec virum satis firmum gnatæ. M. mitte adolescentem obsecro,
Et quæ me peccasse ais: abi, solum solus conveni.

Potius &c. Ut malueris puerum exponi & necari, quàm tuam filiam esse cum Pamphilo nuptam contra tuam voluntatem: credebam hanc culpam ad Pamphilum quoque & Philumenam pertinere, quæ ad te solam spectat.

Ita esse Te esse miseram.

Quamvis causam... Hoc demissa voce dicit. malo suspicetur Phidippus aliam quamlibet causam cur Pamphilus repudiet Philumenam, verbi gratia amorem Bacchidis, quam veram, nempe vim ipsi allatam.

Aderit &c. Veniet illud tempus & quidem brevi, cum non solum Bacchidem, sed se ipsum quoque non amabit. senectutem innuit, qua in ætate ipsi homines sibi displicent.

Sed ut.. Sed tu pergis, non cessas eadem esse quæ hactenus fuisti, nempe dura in nurum. desinet amare Bacchidem Pamphilus, tu non cessabis odisse Philumenam.

Res hæc. Partus celatus: indicat ille quam parum probaveris quam parum factas volueris, quam infectas volueris, istas, quas feceram quarum autor fueram, nuptias. factum aliquid velle, est probare aliquid; sicut nolle factum, est improbare, pœnitere facti, ratum nolle.

Pervicacem. Duram & iniquam, in eam quæ ex me nata sit? adeone me filiæ meæ inimicam esse censes?

Ad illam. Bacchidem.

Qui. Ut nos oderit, ubi cognoverit nos id scire.

Ab ea. Bacchide, ab amore Bacchidis.

Hominem. Constantem, tenacem propositi: perturbationibus humanis obnoxium & affectibus.

Mitte. Omitte. noli pluribus verbis insectari Pamphilum, & ea in quibus peccasse me dicis, mihi objicere: abi potius ad eum &c.

Solum. Pamphilum.

Roga velitne, an non, uxorem : si est, ut dicat velle se,
Redde : sin est autem ut nolit, rectè consului meæ.
P. Si quidem ille ipse non volt, & tu sensisti esse in eo Myrrhina
Peccatum, aderam cujus consilio ea par fuerat prospici.
Quam ob rem incendior ira, te esse ausam facere hæc injussu meo.
Interdico ne extulisse extra ædes puerum usquam velis.
Sed ego stultior, meis dictis parêre hanc qui postulem :
Ibo intrò, atque edicam servis, ne quoquam efferri sinant.
M. Nullam pol credo mulierem me miseriorem vivere.
Nam ut hic laturus hoc sit, si ipsam rem, ut siet, resciverit,
Non ædepol clam me est, cum hoc quod levius est, tam animo iracundo tulit :
Nec qua via sententia ejus mutari possit, scio.
Hoc mihi unum ex plurimus miseriis reliquum fuerat malum,
Si puerum ut tollam cogit, cujus nos qui sit nescimus pater.
Nam tum adolescentis forma in tenebris nosci non quita est,
Neq; detractum ei tum quidquam est qui pòst possit nosci qui siet.
Ipse eripuit vi, in digito quem habuit, virgini abiens annulum.
Simul vereor Pamphilum, ne orata nostra nequeat diutius
Celare, cum sciet alienum puerum tolli pro suo.

Rectè consului. Feci sapienter & in rem filiæ qui eam ab illo segregaverim.
Ea prospici. His remedium afferri.
Hæc facere. Abducere filiam, celare partum, exponere puerum.
Interdico. Veto. edicimus quæ jubemus, interdicimus quæ vetamus: Donat.
Extulisse. Exportare. ne extulisse velis, est ne efferas.
Puerum. Recens natum è Philumena.
Laturus hoc sit. Veram causam cur nolit Pamphilus Philumenam reducere.
Hoc quod levius est. Celatum partum.
Tollam. Educem, alam.
Qui post . . Unde postea . .
Orata. Quæ oravimus ut celaret.

SCENA SECUNDA.

SOSTRATA, PAMPHILUS.

Renunciat Pamphilo Sostrata se rus abire ne impedimento sit quominus Philumenam domum reducat.

S. Non clam me est, mi gnate, tibi me esse suspectam, uxorem tuam
Propter meos mores hinc abisse, etsi ea dissimulas sedulo :
Verum ita me Dî ament, itáque obtingant ex te quæ opto mihi,
Ut nunquam sciens commerui, meritò ut caperet odium illa mei,
Téque antè quàm me amare rebar ; ei rei firmasti fidem :

Te que ante . . Antea rebar illam làm te amare quàm me ; te ab illa & me perinde amari putabam. sequentem versiculi partem huic

Nam mihi intus tuus pater narravit modò, quo pacto me habueris
Præpositam amori tuo; nunc tibi me certum est contrà gratiam
Referre, ut apud me præmium esse positum pietatis scias
Mi Pamphile hoc vobis, & meæ commodum famæ esse arbitror,
Ego rus abituram hinc cum tuo me esse certò decrevi patre,
Ne mea præsentia obstet, neu causa ulla restet relliqua, [est?
Quin tua Philumena ad te redeat. PAM. quæso, quid istuc consilii
Illius stultitiâ victa, ex urbe tu rus habitatum migres?
Haud facies; neque sinam ut qui nobis mater maledictum velit,
Mea pertinacia dicat esse factum, haud tua modestia.
Tum tuas amicas te, & cognatas deserere, & festos dies
Mea causa nolo. S. nihil jam mihi isthæc res voluptatis ferunt:
Dum ætatis tempus tulit, perfuncta satis sum; satias me jam tenet
Studiorum istorum: hæc mihi nunc cura est maxima, ut ne cui mea
Longinquitas ætatis obstet, mortémve exoptet meam.
Hic video me esse invisam immeritò: tempus est concedere.
Sic optimè, ut ego opinor, omnes causas præcidam omnibus;
Et me hac suspicione exolvam, & illis morem gessero.
Sine me, obsecro, hoc effugere, volgus quod male audit mulierum.
PAM. Quàm fortunatus cæteris sum rebus absquè una hac foret,
Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem! S. obsecro, mi Pamphile. [pati?
Non tute rem incommodam, ut quæque est, in animum inducas
Si cætera sunt ità, ut tu vis, itàque ut esse ego illam existimo,
Mi gnate, dà veniam hanc mihi, reduc illam. PAM. væ misero mihi!
S. Et mihi quidem! nam hæc res non minus me male habet quàm te, gnate mi.

primæ ita jungit Donatus: *firmasti fidem*, ostendisti, planum fecisti, quàm antea rebar, quam jure arbitrata sum, me amari à te nam tuus pater &c.

Præpositam. Quia uxorem maluisti deserere, quàm me.

Ego rus.. Ordo est. ego certò decrevi me esse abituram rus &c.

Dicat esse factum. Ut expulsam te à me dicat pertinacia mea potius quàm te nimia facilitate victam fuisse, & sponte abiisse.

Perfuncta. Istis rebus operam dedi. *satias* satietas.

Studiorum oblectationum.

Concedere. Abire.

Præcidam. Adimam.

Illius. Nurui obtemperabo qua me extendit.

Quod. Propter quod. sine me effugere id quod vitio datur omnibus vulgo mulieribus, nempe ut Socrus iniquæ sint nuribus.

Hac una re. Nempe dissidio Philumenæ & Sostratæ.

Non tute &c. Hæc est germana sententia. non ne tu ipse debes tibi inducere in animum, ut patiaris incommodam rem, ut quæque est, id est, ut se offert, quæcumque illa fuerit, si cæteræ omnes aliæ ita sunt ut vis, & si sunt isti negotio similes, in quo plura sunt commoda, nempe parens quæ te amat, uxor quam diligis, unum incommodum, nempe quod ego rus abeam.

Da veniam hanc.. Hoc annue,

SCENA TERTIA.

LACHES, SOSTRATA, PAMPHILUS.

Laches laudat Sostratam, ob susceptum abeundi rus consilium: filium, ut reducat uxorem, hortatur.

L. QUEM cum isthoc sermonem habueris, procul hinc stans accepi uxor:
Isthuc est sapere, qui ubicumque opus est, animum possis flectere,
Quod faciundum fortasse sit pòst. idem hoc nunc si feceris.
S. Fors fuat, pol. L. abi rus ergo hinc: ibi ego te, & tu me feres.
S. Spero ecastor. L. î ergo intrò, & compone quæ simul tecum
Ferantur: dixi. S. ità ut jubes, faciam P. pater.
L. Quid vis, Pamphile? P. hinc abire matrem? minime... L. quid ità isthuc vis? [est?
P. Quia de uxore incertus sum etiam quid sim facturus. L. quid
Quid vis facere, nisi reducere? P. equidem cupio, & vix contineo:
Sed non minuam meum consilium; ex usu quod est, id persequar,
Credo ea gratia concordes magis, si non reducam, fore.
L. Nescias: verum id tuâ refert nihil, utrum illæ fecerint,
Quando hæc abierit; odiosa hæc est ætas adolescentulis:
E medio æquum est excedere: postremò jam nos fabulæ sumus,
Pamphile, senex, atque anus: sed video Phidippum per tempus, egredi,
Accedamus.

Cum isthoc. Pamphilo. *procul* in hoc loco significat prope: quasi pro oculis. *Donat.*

Qui possis. Pro, si quis possit *fors fuat* aspiret cœptis fortuna *fors* sumitur vulgo pro felici fortuna. *fuat* antiqua vox & comica, pro, sit bene hoc velim evenire, bonum sit.

Compone. Sarcinas collige.

Dixi. Ratum hoc sit. audin'?

Contineo. Mihi vix tempero, quin eam reducam.

Non minuam. Non omittam; faciam quod decrevi nihilominus.

Ex usu. Utile. videtur id demissa voce dicere.

Credo &c. Ego vero arbitror si non recipiam Philumenam, eam ideo & matrem inter se magis concordes fore quam si reducerem. Si enim non reducam, hæc Socrus esse desinet; illa esse nurus, quæ una est causa discordiæ.

Nescias.. Id quidem incertum est, neque scire potes an magis inter eas conventurum idcirco sit. verum nihil tua referr, cum abierit Sostrata, an Philumena ipsi placata sit, necne si quidem ambæ loco erunt disjunctæ. Equidem puto magis concordes fore, quia hæc ætas, nimirum senectus in qua sumus odiosa est adolescentulis.

E medio. Ab hominum conspectu.

Fabula. Ludibrium civitatis sumus..

Per tempus. Opportunè.

SCENA QUARTA.

PHIDIPPUS, LACHES, PAMPHILUS.

Natum puerum Laches rescit ex Phidippo: ambo Pamphilum jubent uxorem reducere. ille facturum se negat, cumque nihil afferat causæ suspicantur senes amorem Bacchidis in mora esse.

PH. TIBI quoque ædepol sum iratus, Philumena,
Graviter quidem: nam hercle abs te factum est turpiter,
Etsi tibi causa est de hac re: mater te impulit;
Huic verò nulla est. L. opportunè te mihi
Phidippe in ipso tempore ostendis. PH. quid est?
PA. Quid respondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?
L. Dic filiæ tus concessuram hinc Sostratam:
Ne revereatur, minus jam quo redeat domum. PH. ah,
Nullam de his rebus culpam commeruit tua:
A Myrrhina hæc sunt mea uxore exorta omnia.
L. Mutatio fit. PH. ea nos perturbat, Laches.
PA. Dum ne reducam, turbent porrò quàm velint.
PH. Ego, Pamphile esse inter nos, si fieri potest,
Affinitatem hanc sanè perpetuam volo.
Sin est, ut aliter tua siet sententia,
Accipias puerum. P. sensit peperisse: occidi.
L. Puerum? quem puerum? PH. natus est nobis nepos.
Nam abducta à vobis prægnans fuerat filia,
Neque fuisse prægnantem unquàm ante hanc scivi diem.
L. Bene (ita me Dî ament) nuncias, & gaudeo
Natum illum, & illam salvam: sed quid mulieris
Uxorem habes? aut quibus moratam moribus?

Tibi quoque. Non solum tuæ matri.
Iratus. Quod viri domum reliqueris.
Causa. Excusatio aliqua.
Minus jam quo. Quominus jam.
Tua. Sostrata.
Mutatio fit. Nova rerum fit conversio, alia rerum facies jam erit: nam rus abimus ego & Sostrata: id vero nobis dolet nosque ea mutatio, discessus ille perturbat, quod sic abeatis, ait Phidippus. vel *ea nos perturbat* de Myrrhina potius intelligendum aliqui volunt. Ea una est istarum turbarum causa.
Turbent. Sostrata & Myrrhina, turbas excitent ac tragœdias. hoc dicit demissa voce.
Sin est. Sin ita res se habet ut aliter sentias, id est, nolis affinitatem inter nos hanc esse perpetuam, rogo te saltem, & par est, ut puerum è Philumena modo natum accipias, ut tuum.
Quid mulieris. Qualem mulierem, qua indole præditam?

Nósne hoc celatos tamdiu? nequeo satis?
Quàm hoc mihi videtur factum pravè, proloqui.
PH Non tibi illud factum minus placet, quàm mihi, Laches.
PA Etsi jamdudum fuerat ambiguum hoc mihi,
Nunc non est, cum eam jam consequitur alienus puer.
L. Nulla tibi Pamphile hic jam consultatio est
PA. Perii. L hunc videre sæpe optabamus diem,
Cum ex te esset aliquis, qui te appellaret patrem.
Evenit: habeo gratiam Dîs PA. nullus sum.
L Reduc uxorem, ac noli adversari mihi.
PA. Pater si illa ex me liberos vellet sibi,
Aut se esse mecum nuptam, satis certò scio,
Non me clàm haberet, quæ celasse intelligo.
Nunc, cum ejus alienum esse à me animum sentiam;
Nec conventurum inter nos posthac esse arbitror;
Quamobrem reducam? L. mater quod suasit sua,
Adolescens mulier fecit; mirandúmne id est?
Censén' te posse reperire ullam mulierem,
Quæ careat culpa? an quia non delinquunt viri?
PH. Vosmet videte jam, Laches & tu Pamphile,
Remissam opus sit vobis, an reductam domum.
Uxor quid faciat, in manu non est mea.
Neutra in re vobis difficultas à me erit:
Sed quid faciemus puero? L. ridiculè rogas.
Quidquid futurum est, huic reddas suum scilicet,
Ut alamus nostrum. PA. quem ipsa neglexit, pater,
Ego alam? L quid dixti? ehò an non alemus, Pamphile?
Prodemus quæso potius? quæ hæc amentia est?
Enimvero prorsus jam tacere non queo:
Nam cogis ea, quæ nolo, ut præsente hoc loquar.

Etsi.. Hoc tacitus & minus clarè dicit. etsi antea dubitarem de reducenda uxore, nunc certus sum eam non accipere, quia puerum habet ab alio quàm ex me genitum.

Consequitur metaphora, *inquit Donat.* sumpta à pecoribus, quæ ut mox nata fuerint, matres sequuntur.

Nulla tibi. Nihil restat præterea tibi deliberandum.

Nullus sum. Plus est quàm perii, *ait Donat.* quia cum aliquis periit, reliquum vel cadaver est.

An quia. An non etiam? an credis ideo mulieres non delinquere, quia non delinquunt viri? delinquunt etiam viri, ergo id mulieribus magis etiam est concedendum.

Remissam. Repudiatam. in veteribus codicibus, *Donato teste,* est remissam' pro *remissáne opus sit, an reductam domum.* Sententia est videre an velitis plane eam repudiare? an domum reducere ac recipere.

Uxor Myrrhina.

Manu Potestate.

Neutra. Sive repudiabitur Philumena, sive reducetur.

Quidquid.. Sive domum reducturus sit uxorem, sive non.

Nostrum. E filio nostro natum, nostrum nepotem.

Quem ipsa.. O pater, egóne alam puerum quem ipsa mater ipsius Philumena neglexit? ita legi vult. *Donat.*

Prodemus. Exponemus, destituemus, & projiciemus?

Ignarum censes tuarum lacrumarum esse me?
Aut quid sit id, quod sollicitere ad hunc modum?
Primum, ubi hanc dixti causam, te propter tuam
Matrem non posse habere hanc uxorem domi,
Pollicita est ea se concessuram ex ædibus:
Nunc, postquàm ademptam quoque hanc tibi causam vides;
Puer quia clam te est natus, nactus alteram es.
Erras, tui animi si me esse ignarum putas.
Aliquando tandem huc animum ut adjungas tuum.
Quàm longum spatium genio indulgendi dedi?
Sumptus, quos fecisti in eam, quàm animo æquo tuli?
Egi, atque oravi, tecum, uxorem ut duceres,
Tempus dixi esse: impulsu duxisti meo:
Quæ tum obsecutus mihi fecisti, ut decuerat.
Nunc animum rursum ad Bacchidem induxti tuum,
Cui tu obsecutus, facis huic adeò injuriam.
Nam in eamdem vitam te revolutum denuo
Video esse. P. méne? L. te ipsum: & facis injuriam,
Cum fingis falsas causas ad discordiam;
Ut cum illa vivas, testem hanc cum abs te amoveris,
Sensitque adeò uxor: nam ei causa alia quæ fuit,
Quamobrem abs te abiret? PH. planè hic divinat: nam id est.
P. Dabo jusjurandum, nihil esse istorum, tibi. L. ah,
Reduc uxorem: aut quamobrem non opus sit, cedò.
P. Non est nunc tempus. L. puerum accipias; nam is quidem
In culpa non est; pòst de matre videro.
P. Omnibus modis miser sum, nec quid agam scio;
Tot nunc me rebus miserum concludit pater.
Abibo hinc, præsens quandò promoveo parum.
Nam puerum credo injussu non tollent meo,
Præsertim in ea re cum sit mihi adjutrix socrus.
L. Fugis, hem? nec quidquam certi respondes mihi?
Num tibi videtur esse apud sese? sine:

Quod sollicitere. Cur ita sis anxius & contumax.
Ea. Sostrata.
Concessuram. Abituram domo sua rus.
Nactus es. Nancisci dicitur is qui paratus ad tenendum, antequam possit reperire quod teneat, statim, quod occurrerit, prehendit. *Donat.*
Huc. Sub volo: ut aliquando huc animum advertas, ut serio cogites de firmis & honestis nuptiis.
Egi. Agit qui justam rem dicit, orat, qui quasi beneficium postulat. *Donat.*
Tempus esse. Jam esse tempestivum & maturum.
Cui tu. Bacchidi dum obsequeris, injuriam facis uxori.
Illa. Bacchide. *hanc* Philumenam.
Divinat. Verum dicit.
Dabo. Jurabo tibi, juratus affirmabo, hæc omnia esse falsa.
Cedò. Dic quare non sit necesse eam reducere?
Tempus. Id dicendi.
Concludit. In angustias redigit, translatio de fera indagata. *Donat.*
Promoveo. Proficio.
Esse apud se sic. Sui esse compos.

Puerum, Phidippe, mihi cedò, ego alam. PH. maximè :
Non mirum fecit uxor mea, si hoc ægrè tulit,
Amaræ mulieres sunt, non facile hæc ferunt.
Propterea hæc ira est : nam ipsa narravit mihi.
Id ego præsente hoc tibi nolebam dicere.
Neque illi credebam primo; nunc verò palàm est.
Nam omnino abhorrere animum huic video à nuptiis.
L. Quid ergo agam Phidippe ? quid das consili ?
P. Quid agas ? primum hanc Bacchidem adeundam censeo ;
Oremus, accusemus gravius, denique
Minitemur, si cum illo habuerit rem postea...
L. Faciam ut mones : ehò, puer, curre ad Bacchidem hanc
Vicinam nostram ; huc evoca verbis meis.
Et te oro porrò in hac re adjutor sis mihi. PH. ah !
Jam dudum dixi, idémque nunc dico, Lache,
Manere affinitatem hanc inter nos volo,
Si ullo modo est, ut possit, quod spero, fore.
Sed vis me adesse una dum istam convenis ?
L. Imò verò abi, aliquam puero nutricem para.

Maximè. Sit ita sane : illum accipere alendum.
Si cum illo... Sub. nos ipsam pessimè vexaturos, litem illaturos &c.
Ehò, puer.. Servulum aliquem evocat. *Para.* Quære.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

BACCHIS, LACHES.

Laches Bacchidem graviter objurgat quod ad se filium recipiat: illa fidenter negat.

B. NON hoc de nihilo est, quòd Laches nunc me conventam esse expetit:
Nec pol me multum fallit, quin, quod suspicor, sit quod velit.
L. Videndum est, ne minus propter iram hanc impetrem, quàm possiem:
Aut nequid faciam plus, quod post me minus fecisse satius sit.
Aggrediar: Bacchis, salve. B. salve Laches. L. credo ædepol te
Non nihil mirari, Bacchis, quid sit, quapropter te huc foras
Puerum evocare jussi.
B. Ego pol quoque etiam timida sum, cum venit mihi in mentem quæ sim,
Ne nomen mihi meum obstet apud te: nam mores facile tutor.
L. Si vera dicis, nihil tibi pericli est à me, mulier: nam
Jam ea ætate sum, ut non sit peccato mihi ignosci æquum,
Quò magis omnes res cautius, ne temere faciam, accuro.
Nam si id nunc facis, facturáve es, bonas quod par est facere inscitum
Offerre injuriam tibi me immerenti; iniquum est.

De nihilo. Ob rem nullius momenti.
Videndum. Cavendum est mihi, ne propter iracundiam durius agam cum ea, minusque facile ab illa impetrem quam possem impetrare lenius agendo.
Nomen. Male audiebat Bacchis, adolescentium pestis & exitium habebatur.
Obstet. Obsit, me tibi odiosam faciat, ne vera me dicturam non putes.
Nam mores. Nam mores meos à calumnia facilè vindicabo, bonos esse præstabo.
Nam jam &c. Non agam tecum durius & impotentius, sum enim ea ætate jam, ut non sit æquum, mihi ignosci in peccato, id est per iracundiam aut temeritatem peccanti: quidam volunt *peccato mihi* idem esse ac, mihi qui peccaverim, ut *jurato mihi* qui juraverim.
Accuro. Studeo diligenter.
Inscitum. Non humanum, non bonum.
Offerre. Offerimus injuriam non merenti, reddimus merenti *Donat.*

B. Est magna Ecastor gratia, de hac re quam tibi habeam:
Nam qui post factam injuriam se expurget, parum mihi prosit.
Sed quid isthuc est? L. meum receptas filium ad te Pamphilum.
B. ah.
L. Sine dicam: uxorem hanc prius quàm duxit, vostrum amorem pertuli.
Mane, non dum etiam dixi id, quod volui: hic nunc uxorem habet.] est.
Quære alium tibi amicum firmiorem, dum tempus consulendi
Nam neque ille hoc animo erit ætatem, neque pol tu eadem isthæc.
B. Quis id ait? L. socrus. B. méne? L. te ipsam: & filiam abduxit suam:
Puerúmque ob eam rem clàm voluit, qui natus est, extinguere.
B. Aliud si scirem, qui firmare meam apud vos possem fidem
Sanctius quàm jusjurandum, id pollicerer tibi, Laches,
Me segregatum habuisse, uxorem ut duxit, à me Pamphilum.
L. Lepida es: sed scín' quid volo potius, sodes, facias? B. quid vis, cedò.
L. Eas ad mulieres huc intrò, atque istuc jusjurandum idem
Polliceare illis: exple animum his, teque hoc crimine expedi.
B. Faciam: quòd pol si esset alia, non faceret, scio,
Ut de tali causa nuptæ mulieri se ostenderet.
Sed esse falsa fama nolo gnatum suspectum tuum,
Nec leviorem vobis, quibus est minimè æquum, viderier
Immeritò: nam meritus de me est, quòd queam, illi ut commodem.
L. Facilem, benevolúmque lingua tua jam tibi me reddidit:
Nam non sunt solæ arbitratæ hæ; ego quoque hoc etiam credidi.
Nunc autem, cum ego te esse præter nostram opinionem comperi,
Fac eadem ut sis: porrò nostra utere amicitia, ut voles.

Ecastor. Per ædem Castoris.
Expurget. Se excuset.
* *Mane.* Parabat respondere Bacchis, illam reprimit Laches.
Consulendi. Tuis rebus prospiciendi.
Ætatem. Per integram ætatem, per totam vitam. ætas propriè est annorum 30 spatium: sententia est. non semper filius meus tibi addictus erit: neque tu diu eris eadem isthæc, id est, talis qualis nunc es, ætate nimirum florida & juvenili. legunt nonnulli: *neque pol tu eadem isthac ætate.* senescet ætas ac forma tua, & marcescet aliquando, non semper eris hac ætate.
Méne. Méne Myrrhina ait Pamphilum receptare.
Ut duxit. Ex quo duxit.
Sodes. Particula rogantis.
Exple animum. Fac illis ea in re satis, leva eas metu & sollicitudine.
De tali causa. Ut cum agitur de mariti flagitiis uxorem alloqui ipsius vellet.
Leviorem. Minus charum: ut contra *gravis*, est carus, honore dignus, *Donat.* vel potius, inconstantem, infidum, qui datam uxori fidem non servet.
Quod queam. Quantum in me erit.
Commodem. Gratum illi faciam.
Arbitratæ. Non solæ Sostrata & Myrrhina putarunt Pamphilum à te receptari.
Esse te comperi. Nimirum innoxiam.

Aliter

Aliter si facias . . . sed reprimam me, ne ægrè quidquam ex me audias.
Verùm te hoc moneo unum, qualis sim amicus, aut quid possiem,
Potius quàm inimicus, periculum facias. B faciam sedulò.

Aliter si facias.. Reticuit, inultum haud feret, non tibi erit impune.

SCENA SECUNDA.

LACHES, PHIDIPPUS, BACCHIS.

Nutricem adducit Phidippus, illi eadem confirmat Bacchis, quæ affirmaverat Lacheti.

P. NIHIL apud me tibi defieri patiar, quin quod opus sit
Benignè præbeatur.
Sed cum tu satura atque ebria eris, puer ut satur sit, facito.
L. Noster socer video venit: puero nutricem adduxit.
Phidippe, Bacchis dejerat persanctè. P. hæccine ea est? L. hæc [est.
P. Nec pol istæ metuunt Deos, neque has respicere Deos opinor.
B. Ancillas dedo; quolibet cruciatu per me exquire.
Hæc res hic agitur, Pamphilo me facere ut redeat uxor
Oportet: quod si perficio, non pœnitet me famæ,
Solam fecisse id, quod aliæ omnes facere fugitant.
L. Phidippe nostras mulieres suspectas fuisse falsò,
Nobis in re ipsa invenimus: porro hanc nunc experiamur.
Nam si compererit crimini tua se falso uxor credidisse,
Missam iram faciet; sin autem est ob eam rem iratus gnatus,

Defieri. Deesse.
Benignè. Largè.
Puer &c. Largè lac puero prabe, ut largè tibi dabuntur cibi.
Dejerat. Deos jurat, se nimirum vacare culpa. se Pamphilum amplius non videre. vel, *dejerat* est, valde jurat. *Donat.*
Respicere Curare.
Dedo. Permitto tibi, do in quæstionem.
Per me. Per me licet, me permittente.
Hæc res &c Id nunc agitur, oportet me efficere, ut Pamphilo sua uxor redeat, ad eum reducatur.
Non pœnitet. Consequar egregiam famam; dicar enim id fecisse sola, quod aliæ meretrices facere fugitant, nempe ut viro uxorem conciliem.
Nostras mulieres. Sostratam, & Mirrhinam.
Suspectas. In suspicione positas, quasi essent in causa cur Philumena diffideret à Pamphilo.
In re ipsa.. Ipsa res nos hoc docuit: nam quamvis Sostrata se rus abituram dixerit &c. tamen negavit se Pamphilus uxorem reducturum. restat nũc ut experiamur Bacchidem, & utrum vera prædicet, videamus.
Tua uxor. Mirrhina.
Falso crimini. Quod Pamphilus amaret Bacchidem: si hoc falsum esse deprehendas.
Missam iram faciet. Iram ponet, redibit in gratiam cum Pamphilo.

Quòd peperit uxor clàm, id leve est; citò ab eo hæc ira abscedet:
Profectò in hac re nihil mali est, quod sit dissidio dignum.

P. Velim quidem hercle. L. exquire: adest, quod satis sit faciet. B. faciam.

P. Quid istæc mihi narras? an quia non tute ipse audisti dudum,
De hac re animus meus ut sit, Laches? illis modo exple animum.

L. Quæso ædepol Bacchis, quod mihi es pollicita, tute ut serves.

B. Ob eam rem vis ut ego introeam? L. i, atque exple animum his, ut credant.

B. Eo, etsi scio pol his fore meum conspectum invisum hodie.

L. At hæ amicæ erunt, ubi quamobrem adveneris, rescisceent.

P. At easdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognoverint.
Nam illas errore, & te simul suspicione exolves.

B. Perii, pudet Philumenæ: sequimini me intrò huc ambæ.

L. Quid est, quod mihi malim, quàm quod huic intelligo evenire,
Ut gratiam ineat sine suo dispendio, & mihi unà prosit?
Nam si est, ut hæc nunc Pamphilum vere ab se segregarit,
Scit sibi nobilitatem ex eo. & rem natam, & gloriam esse.
Referétque gratiam ei. unàque nos sibi opera amicos junget.

Quod satis &c. nobis satisfaciet.
Illis modo &c. sententia est, tu satis nosti quis meus super ea re animus sit, mihi satis jam factum est, tantum hoc fac ut Mirrhinæ & Sostratæ satisfiat.
Pudet me Philumenæ. Pudet me prodi e in conspectum Philumenæ cujus virum nempe antea amavi.
Ambæ. Ancillæ.
Huic. Bacchidi: nihil malim evenire Bacchidi: quam quod huic modo accidit, nempe ut gratiam à nobis ineat sine damno suo.
Scit sibi. Intelligit se ex ea re, ex eo quod se à Pamphilo segregaverit, famam nobilem & opes etiam obvenisse.
Referet. Bacchis; gratum faciet Pamphilo de se alias bene merito, illi beneficium reponet, dum palam prædicabit, eum abs se esse segregatum.

SCENA TERTIA.

PARMENO, BACCHIS.

Redit Parmeno: evocat Pamphilum, is agnoscit eum annulum quem olim Philumenæ direptum Bacchidi dederat, & uxorem vacare culpa intelligit.

ÆDEPOL næ meam herus esse operam deputat parvi pretii,
Qui ob rem nullam misit, frustra ubi totum desedi diem,
Myconium hospitem dum expecto in arce Callidemidem.

Misit sub. illuc, nempe in arcem. vide act. superiorem.
Desedi. Otiosus consedi.

Itaque ineptus hodie dum illic sedeo, ut quisque venerat,
Accedebam, Adolescens dicdum quæso, es tu Myconius?
Non sum: at Callidemides? non: hospitem ecquem Pamphilum
Hic habes? omnes negabant: neque eum quemquam esse arbitror.
Denique hercle jam pudebat; abii: sed, quid Bacchidem
Ab nostro affine exeuntem video? quid huic hic est rei?
B. Parmeno, opportunè te offers: properè curre ad Pamphilum.
P. Quid eo? B. dic me orare ut veniat. P. ad te? B. imò ad Philumenam.
P. Quid rei est? B. tua quod nihil refert, percontari desinas.
P. Nihil aliud dicam? B. etiam, cognosse annulum illum Myrrhinam
Gnatæ suæ fuisse, quem ipsus mihi olim dederat. P. scio.
Tantúmne est? B. tantum: aderit continuo, hæc ubi ex te audierit:
Sed cessas? P. minime equidem; nam hodie mihi potestas haud [data est,
Ità cursando, atque ambulando totum hunc contrivi diem.
B. Quantam obtuli adventu meo lætitiam Pamphilo hodie?
Quot commodas res attuli? quot autem ademi curas?
Gnatum ei restituo, qui penè harum ipsiúsque opera periit.
Uxorem, quam nunquam est ratus posthac se habiturum, reddo;
Quare suspectus suo patri, & Phidippo fuit, exsolvi.
Hic adeò his rebus annulus fuit initium inveniundis.
Nam memini ab hinc menses decem ferè ad me nocte prima
Confugere anhelantem domum, sine comite, vini plenum,
Cum hoc annulo: extimui illico; mi Pamphile, inquam, amabo,
Quid exanimatus es, obsecro? aut unde annulum istum nactus?
Dic mihi: ille alias res agere se simulare: postquam id video,
Nescio quid suspicarier magis cœpi, instare ut dicat,
Homo se fatetur invenisse virginem
Nescio quam, dicitque se illi annulum detraxisse;
Eum hæc cognovit Myrrhina in digito modo me habentem,
Rogat unde sit; narro omnia hæc: inde est cognitio facta
Philumenam hanc ipsam esse, & filium inde hunc natum.
Hæc tot propter me gaudia illi contigisse lætor.
Nunquàm animum quæsti gratia ad malas adducam partes.

At. Sub esne? an vocaris?
Ecquem. An aliquem.
Eum. Callidemidem. non puto revera esse ullum aliquem qui sic vocetur, sed nomen & hominem ab hero animi causa fictum fuisse.
Ab nostro affine. Ex domo Phidippi Soceri Pamphili.
Quid eo. Propter quid eo ad Pamphilum?
Etiam. Imo istud dices.
Ipsus. Pamphilus.
Tantumne est? Nihilne illi præterea dicam?
Potestas. Cessandi, & quiescendi.
Nocte prima. Ineunte nocte; prima parte noctis, venisse ad me &c.
Alias res agere. Non animadvertere id quod dicebam.
Instare. Sub. cœpit.
Homo. Pamphilus.

Ego, dum illo licitum est, usa sum benigno, & lepido, & comi.
Incommodè mihi nuptiis evenit, factum, fateor ;
At pol me fecisse arbitror, ne meritò mihi eveniret.
Multa ex quo fuerint commoda, ejus, incommoda æquum est ferre.

Incommode evenit. Quia Pamphilum amisi.
Nuptiis. Ex nuptiis. istæ nuptiæ Pamphili cum Philumena non sunt in rem meam, fateor, sed id nulla mea culpa factum arbitror, non puto me de Pamphilo male meritam fuisse.
Ejus incommoda Quæ ab eo nascuntur incommoda. decet pati si quid ab eo tibi eveniat incommodi, à quo multa commoda fuerint orta.

SCENA QUARTA.

PAMPHILUS, PARMENO, BACCHIS.

Triumphat Pamphilus annulo cognito, & uxorem recipit.

PAM. VIDE mi Parmeno etiam sodes, ut mihi hæc certa, & clara attuleris,
Ne me in breve conjicias tempus gaudio hoc falso frui.
PAR. Visum est. PAM. certòne? PAR. certò. PAM. Deus sum, si hoc ita est. PAR. verum reperies.
PAM. Manedum, sodes: timeo ne aliud credam, atque aliud nunties.
PAR. Maneo. PAM. sic te dixisse opinor, invenisse Myrrhinam Bacchidem annulum suum habere. PAR. factum. PAM. eum, quem olim ei dedi, inquam.
Eaque, hoc te mihi nunciare jussit: itáne est factum? PAR. ità.
PAM. Quis me est fortunatior? venustatisque adeò plenior?
Egon' te pro hoc nuncio quid donem? quid? quid? nescio. PAR. at ego scio.
PAM. Quid? PAR. nihil enim: nam neque in nuncio, nec in me ipso boni quid sit, scio.

In breve &c. Ne me in gaudium brevi tempore fruendum adducas *frui* ut fruar.
Visum est. Dixerat Pamphilus, vide ne &c. respondet vidi, provisum est.
Deus sum. Id est, felicissimus.
Manedum. Ut, agedum, dic dum.
Suum. Ordo est. nonne hoc dixisti? nempe agnovisse Myrrhinam suum annulum in digito Bacchidis? erat hic annulus Philumenæ, sed illi à matre Myrrhina olim datus, ereptus Philumenæ à Pamphilo, traditus ab eodem Bacchidi, cujus in digito invenitur.
Nihil enim. Utique nihil: nihil est quòd mihi quidquam pro isto nuncio dones.
Nam neque.. Neque enim, quid

PAM. Egóne qui ab Orco mortuum me reducem in lucem feceris,
Sinam sine munere à me abire ? ah ! nimium me ingratum putas,
Sed Bacchidem eccam video stare ante ostium :
Me expectat credo ; adibo. B. salve, Pamphile.
PAM. O Bacchis, ô mea Bacchis, servatrix mea.
B. Bene factum, & volupe est. PAM. factis, ut credam, facis.
Antiquámque adeò tuam venustatem obtines,
Ut voluptati obitus, sermo, adventus tuus, quocumque adveneris,
Semper siet. B. at tu, ecastor, morem antiquum, atque ingenium obtines,
Ut unus hominum homo te vivat nunquam quisquam blandior.
PAM. Ha ha hæ, túne mihi istuc ? B. rectè amasti, Pamphile, uxorem tuam..
Nam nunquam ante hunc diem meis oculis eam, quod nossem, videram. [phile.
Perliberalis visa est. PAM. dic verum. B. ita me Dî ament Pam-
PAM. Dic mihi, harum rerum numquid dixti jam patri ? B. nihil. PAM. neque opus est
Adeò mutito : placet non fierit hoc itidem, ut in comœdiis,
Omnia omnes ubi rescíscunt : hi, quos par fuerat rescíscere,
Sciunt ; quos non autem scire æquum est, neque rescíscunt, neque scient.
B. Imò etiam hoc quî occultari posse facilius credas, dabo.
Myrrhina ita Phidippo dixit, jurejurando meo [est,
Se fidem habuisse, & propterea te sibi purgatum. PAM. optume
Speróque hanc rem eventuram nobis ex sententia.
PAR. Here, licétne me scire ex te, hodie quid sit quod feci boni ?
Aut quid isthuc est quod vos agitis ? PAM. non licet. PAR. tamen suspicor :

iste nuncius tibi afferat commodi scio. redibat ab arce Parmeno, quò à Pamphilo missus fuerat itaque nondum sciebat quid esset in illo nuncio & annulo boni.

Volupe. Gratum.

Factis ut credam facis. Ut credam tibi gratum id esse facis rebus ipsis non verbis tantum : facta id quod dicis verum esse, tibi esse volupe arguunt.

Obitus. Ea vox hic significat aditum, occursum, sed inexpectatum : ut adventus, destinatum & voluntarium : ob, est, *contra*, *obire*, ire contra, occurrere. *Donat.*

Tune mihi isthuc. Túne ista tam urbana dicis ?

Quod nossem. Ita ut eam nossem : vel, quod meminissem, quod quidem sciam. *Donat.*

Neque opus est adeo mutito. Ne opus quidem est mutire ; ut, opus dicto est, pro opus dicere. ne verbum quidem hac de re patri tuo faciendum est.

Quos par &c. Myrrhina, Philumena.

Quos autem. Laches, Phidippus &c.

Rescíscunt. Rescimus ex alio inquit, *Donat.* scimus etiam per nostram opinationem.

Dabo. Ostendam, dicam.

Meo. Cum ipsi affirmavi jurata, te segregatum à me fuisse ex quo uxorem duxisti.

Purgatum. Excusatum abundè esse.

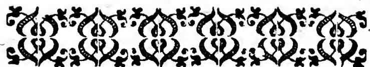
Ex sententia. Ut volumus, ex voto.

Egóne hunc ab orco mortuum? quo pacto? PAM. nescis, Parmeno,
Quantum hodie profueris mihi, & ex quanta ærumna me extraxeris.
PAM. Imò verò scio, neque hoc imprudens feci. PAM. ego isthuc satis scio.
PAR. An temerè quidquam Parmenonem prætereat, quod facto usus sit?
PAM. Sequere me intrò Parmeno. PAR. sequor: equidem plus hodie boni
Feci imprudens, quàm sciens ante hunc diem unquam. Plaudite.

Hunc. Sub. extraxi.
Prætereat. Lateat, omittatur.
Usus. Opus; quod utile sit.

F I N I S.

P. TERENTII EUNUCHUS.

ARGUMENTUM.

MILES quidam, cui nomen Thraso, Thaïdem ut sibi conciliaret, mittebat illi dono Fidicinam quamdam Pamphilam nomine, emptam à mercatore Mancipiorum, quæ cum esset Chremetis viri Atheniensis Soror, olim à prædonibus abducta ex Attica in Insulam Rhodum fuerat & ibi venum exposita. Pamphilam, cum ad Thaïdem duceretur, conspicatus Chærea filius Lachetis, eam sibi quoquo pretio uxorem expetiit. Chæreæ frater Phædria Thaïdem etiam interdum visebat, sibique præferri ab ea Thrasonem dolens, ipsi mittebat muneri ancillulam ex Æthiopia & Eunuchum. Chærea interim secutus Pamphilam usque in ædes Taïdis, cum flagraret ejus videndæ cupiditate, id cepit consilii, ut sumpta veste & ornatu Eunuchi domum Thaïdis deduceretur. Ubi rem cognovit Thaïs, iniquè tulit; iniquiùs multo Laches Chæreæ pater, qui placari filio ante non potuit quàm est agnita Pamphila Chremetis soror. Tum enim illam annuente patre ac Thaïde uxorem accepit.

Scena Athenis.

PERSONÆ.

LACHES, senex Atheniensis, Pater Phœdriæ & Chæreæ.

PHOEDRIA, } filii Lachetis.
CHÆREA, }

THRASO, miles.

GNATHO, Parasitus.

CHREMES, adolescens, frater Pamphilæ

ANTIPHO, adolescens, amicus Chæreæ

DORUS, Eunuchus.

PARMENO, servus Lachetis.

THAÏS, amata ab Thrasone & Phœdria.

SOPHRONA, nutrix Pamphilæ.

PYTHIAS, } ancillæ.
DORIAS, }

SANGA, Lixa.

STRATO, } servi: personæ mutæ.
DONAX, }
SANNIO, }
SYRISCUS, }

PAMPHILA, soror Chremetis agnita, data primùm Thaïdi pro mancipio, mox Chæreæ in matrimonium collocata; persona muta.

P. TERENTII EUNUCHUS.

ACTA LUDIS MEGALENSIBUS L. POSTHUMIO ALBINO L. CORNELIO MERULA ÆDILIB. CURULIB EGERUNT L. AMBIVIUS TURPIO, ET L. ATTILIUS PRÆNESTINUS, MODOS FECIT FLACCUS CLAUDII FILIUS TIBIIS DUABUS DEXTRIS. GRÆCA EST MENANDRU. ACTA SECUNDO. M. VALERIO, MESSALA ET C. FANNIO STRABONE COSS.

Acta &c. Cadit annus iste in an. ab v. c. 593. ante Christum 158.

PROLOGUS.

Terentius defenditur : ejus æmulus P. Lavinius in odium & invidiam adducitur.

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis
Quam plurimis, & minime multos lædere;
In his poëta hic nomen profitetur suum.
Tum si quis est, qui dictum in se inclementius,
Existimat esse, sic existimet, sciat
Responsum, non dictum esse, quia læsit prius,
Qui bene vertendo, & easdem scribendo male,

Poëta hic. Terentius.
Profitetur. Palam edit, ascribit.
Si quis est. L. Lavinium notat, qui acerbius in se se dictum fuisse quidpiam à Terentio querebatur.
Sic existimet. Sic apud se statuat.
Responsum &c. Non esse hoc maledictum censendum, sed responsionem meram maledictis, quibus prior læsus à Lavinio fuit Terentius.
Non dictum. Hic nomen est; superiùs, participium.
Qui bene. Accuratè, nimis anxiè, putidè. Legunt aliqui.
Male vertendo. Hoc est, sensum autoris non exprimendo : scribendo

Ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas:
Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit:
Atque in Thesauro scripsit, causam dicere
Prius unde petitur aurum, quare sit suum;
Quam ille, qui petit, unde esset thesaurus sibi,
Aut unde in patrium monimentum pervenerit;
Dehinc ne frustretur ipse se, aut sic cogitet;
Defunctus jam sum; nihil est quod dicat mihi.
Is ne erret moneo, & desinat lacessere.
Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur,
Quæ proferentur post, si perget lædere
Ita, ut facere instituit. Nunc quam acturi sumus
Menandri EUNUCHUM, postquam ædiles emerunt,
Perfecit, sibi ut inspiciundi esset copia:
Magistratus cum ibi adesset, occœpta est agi;

male, id est, dictione barbara, sermone parum Latino utendo.

Phasma. Ea vox Græca spectrum seu visum significat. nomen est comœdiæ à Menandro scriptæ: in qua scribenda & danda multa peccata per Lavinium fuisse innuit Terentius, quæ porro fuerint illa, non explicat.

Nunc nuper. Nuperrimè.

Atque in Thesauro. Nomen itidem est alterius comœdiæ Menandri, in qua id mendosè fecerat P. Lavinius, ut senex aliquis à quo inventus casu thesaurus repetebatur, prius causam diceret, ostenderetque thesaurum ad se pertinere, quam is qui eumdem petebat, ostenderet esse suum. petitor autem sive actor prius debet causam proponere & agere, quàm reus, seu defensor. Senex quidam cum haberet filium prodigum, jusserat in suo monumento thesaurum defodi, caveratque testamento, ut post annos tantùm decem aperiretur monumentum, & eò epulæ inferrentur quas mortuis adhiberi mos erat. eo consilio nimirum, ut hæc summa filio servaretur & absumptis opibus paternis hoc subsidium restaret adolescenti male prodigo. Interim agrum in quo id monumentum erat, senex alter ab adolescente emerat, aderatque dum aperiretur sepulchrum, reperit thesaurum, illum. Sibi vindicat tanquam si ab aliquo cive, flagrante bello, hic defossus esset. Adolescens ipsi litem intendit, ac judicem cepit apud quem reus senex prior se excusit quam actor agat: cum ille esset ordo potior, ut adolescens prior causam proponeret qui petitor inducebatur: actore enim non probante, ut habet juris regula, reus quamvis nihil præstiterit, absolvitur. Itaque prius debet adolescens probare quomodo aurum in patris sui monumentum pervenerit, id est positum fuerit, in paterno sepulchro &c.

Unde. A quo. sic Virgil. *genus unde Latinum.*

Quam ille.. Sub. ostenderet, unde esset sibi, id est ad se pertineret, quo pacto inclusum in patris sepulchro fuisset.

Frustretur. Ne se præterea Lavinius deludat falsa spe.

Defunctus. Omni solutus periculo & metu sum, satis est auctoritas mea confirmata & fama vel, evomuit iram in me suam & stomachum abunde Terentius, impune jam possum scribere, nihil præterea mihi objiciet. *defungi*, est expediri aliquo negotio & labore, cui finis impositus fuerit. aliàs significat aliquid agere leviter ac perfunctoriè.

Condonabitur Condono cum accusativo antiquè jungebatur: quæ illi condonabuntur.

Emerunt. Mediam corripe. Ædiles Ludòrum publicorum curam gerebant, emebantque in eam rem comœdias à poëtis, & eas ante expendebant. effecit igitur Lavinius ut

Exclamat, furem, non poëtam; fabulam
Dedisse, & nil dedisse verborum tamen:
COLACEM esse Nævî, & Plauti veterem fabulam;
Parasiti personam inde ablatam, & militis.
Si id est peccatum, peccatum imprudentia est
Poëtæ, non quî furtum facere studuerit.
Id ita esse vos jam judicare poteritis.
Colax Menandri est: in ea est parasitus colax;
Et miles gloriosus: eas se non negat
Personas transtulisse in Eunuchum suam
Ex Græca; sed eas fabulas factas prius
Latinas scisse sese, id verò pernegat.
Quòd si personis iisdem uti aliis non licet;
Quî magis licet, currentes servos scribere,
Parasitum edacem, gloriosum militem;
Puerum supponi; falli per servum senem,
Amare, odisse, suspicari? denique
NULLUM EST jam dictum, quod non dictum sit prius.
Quare æquum est vos cognoscere, atque ignoscere,
Quæ veteres factitarunt, si faciunt novi.
Date operam, & cum silentio animadvortite,
Ut pernoscatis, quid sibi Eunuchus velit.

Eunuchum istam cum in manibus adhuc ædilium esset, inspiceret.

Exclamat. Cum cœpta est agi comœdia, exclamare cœpit &c.

Nihil dedisse verborum. Neminem fefellisse, vel nihil de suo apposuisse, ne ullum quidem verbum de suo dedisse.

Colacem. Comœdia est Nævii, & Plauti eodem utraque nomine: quæ itidem antea fuerat à Menandro facta: *colax* adulatorem sonat.

Inde . . Ex hac Colace fabula, Terentium sumpsisse personam Parasiti & militis.

Imprudentia. Ignorantia.

Suam. Sub. comœdiam.

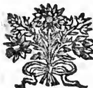
Ex Græca. E Colace Menandri.

Factas. A Nævio & Plauto, & hinc à se sumptas.

Quod si &c. Si nefas est poëtis uti personis iisdem quibus alii ante ipsos usi fuerint, inde sequeretur nefas quoque fore describere servulos cursitantes &c. quod omnibus tamen conceditur.

Date operam. Hoc agite: adesto animis.

Velit. Quid agatur in hac fabula.

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

PHÆDRIA, PARMENO.

Phœdria exclusus olim à Thaïde, nunc ab ea revocatus, deliberat, quæritque cum Parmenone, num adire ad eam debeat.

PH. QUID igitur faciam? non eam, ne nunc quidem,
Cum accersor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti mulierum contumelias?
Exclusit: revocat; redeam? non, si me obsecret.
PA. Siquidem, hercle, possis, nil prius, neque fortius;
Verùm si incipies, neque pertendes naviter;
Atque, ubi pati non poteris, cum nemo expetet,
Infecta pace ultro ad eam venies, indicans
Te amare, & ferre non posse: actum est; ilicet
Periisti: eludet, ubi te victum senserit.
PH. Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita,
PA. Here, quæ res in se neque consilium, neque modum
Habet ullum, eam consilio regere non potes.
In amore hæc omnia insunt vitia, injuriæ,
Suspiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum: incerta hæc si tu postules,
Ratione certa facere, nihilo plus agas,

Eam. An redibo ad Thaïdem.

Non, si.. Non ibo, quamvis

Nihil prius. Nihil est melius; nihil tibi antiquius debet esse.

Naviter Strenuè à Navi quæ recta via celerrimè defertur.

Atque ubi &c. Sententia est: si non perseverabis fortiter, si venies ultro ad eam, ubi durare & pati ejus absentiam non poteris, cum ipsa te non expetet, antequam te vocet; nempe antequam pacem cum ipsa feceris, antequam redieris cum illa in gratiam, si adibis ad eam tum, indicans ipsi, te absentiam ejus ferre non posse: actum est &c.

Eludet. Ludificabitur, insultabit tibi.

Cogita. Juva me tuo consilio, cogita quid mihi facto sit opus.

Induciæ. Pax in paucos dies.

Certa facere Stabilia reddere.

Agas. Promoveas.

Quàm

Quàm si des operam, ut cum ratione insanias.
Et quod nunc tute tecum iratus cogitas,
Egóne illam, quæ illum? quæ me? quæ non? sine modo:
Mori me malim.. sentiet qui vir siem.
Hæc verba una mehercule falsa lacrimula,
Quam oculos terendo misere, vix vi expresserit,
Restinguet; & te ultro accusabit, & dabis ei
Ultro supplicium. PH. ô indignum facinus! nunc ego &
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et tædet, & amore ardeo; & prudens, sciens,
Vivus, vidénsque pereo; nec quid agam, scio.
PA. Quid agas? nisi ut te redimas captum quàm queas,
Minimo; si nequeas, paululo; at quanti queas.
Et ne te afflictes. PH Itáne suades? PA. si sapis,
Neque præterquam quas ipse amor molestias
Habet, addas; & illas quas habet, recte feras.
Sed ipsa egreditur nostri fundi calamitas,
Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit.

Egóne illam. Sub. adibo?
Quæ illum. Mihi prætulit.
Quæ non. Me admisit.
Sine modo. Patere me indulgere modo ultioni & iracundiæ. verba sunt Phœdriæ indignantis, quæ recitat Parmeno.
Dabis supplicium. Dabis illi pœnas, ab ea vapulabis: & fruetur dolore tuo.
Redimas captum. In libertatem asseras.
Minimo. Sub. pretio.
Paululo. Si non potes minimo, certe exiguo aliquo, certe quantolibet poteris, parvo vel magno.
Calamitas. Pernicies. proprie calamitatem rustici appellant grandinem quia calamos, seu culmos segetum comminuat.
Intercipit: Eam pecuniam, quam è fundo percipere deberemus, antequam ad nos perveniat, arripit.

SCENA SECUNDA.

THAIS, PHÆDRIA, PARMENO.

Excusat se apud Phœdriam Thaïs quod eum excluserit; impetrat ab eo ut militem apud se biduum esse patiatur.

T. MISERAM me, vereor ne illud gravius Phædria
Tulerit, néve aliorsum, atque ego feci, acceperit,
Quòd heri intromissus non est. PH. totus, Parmeno
Tremo horreóque, postquam aspexi hanc. PA. bono animo es,

Aliorsum. Aliam in partem nempe in contumeliam, quod ego necessitate adducta feci.

Accede ad ignem hunc, jam calesces plus satis.
T. Quis hic loquitur? hem, túne eras hîc, mi Phædria?
Quid hîc stabas? cur non rectà introïbas? PA. cæterum
De exclusione verbum nullum. T. quid taces?
PH. Sanè quia verò hæ mihi patent semper fores,
Aut quia sum apud te primus. T. missa isthæc face.
PH. Quid? missa? ô Thais, Thais, utinam esset mihi
Pars æqua amoris tecum; ac pariter fieret, ut
Aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet:
Aut ego istuc abs te factum nihili penderem.
T. At obsecro ne crucia te, mi Phædria.
Non pol, quò quemquam plus amem, aut plus diligam,
Eò feci: sed ita erat res; faciundum fuit.
PA. Credo, ut fit, misera præ amore exclusit hunc foras.
T. Siccine ais Parmeno? age, sed, huc qua gratia
Te accersi jussi, ausculta. PH. fiat. T. dic mihi
Hoc primum: potin' est hîc tacere? PA. egóne? optume.
Verum, heus tu, lege hac tibi meam astringo fidem;
Quæ vera audivi, taceo, & contineo optume:
Sin falsum, aut vanum, aut fictum est, continuo palàm est,
Plenus rimarum sum, hac, atque illac perfluo.
Proin taceri si vis, vera dicito.
T. SAMIA mihi mater fuit; ea habitabat Rhodi.
PA. Potest taceri hoc. T. ibi tum matri parvolam
Puellam dono quidam mercator dedit,
Ex Attica hinc abreptam. PH. civémne? T. arbitror;
Certum non scimus; matris nomen, & patris
Dicebat ipsa; patriam, & signa cætera
Neque sciebat, neque per ætatem etiam potuerat.
Mercator hoc addebat, è prædonibus
Unde emerat, se audisse, abreptam è Sunio.
Mater ubi accepit, cœpit studiose omnia
Docere, educare, ita ut si esset filia.
Sororem plerique esse credebant meam.

Ignem. Mulierem, cujus amor igni similis est.
Tun' eras? Qui loquebaris.
Nullum. Sub. tacit. hoc tacitus dicit.
Sane quia, &c. Ironia: nimirum quia tua domus mihi semper patet, &c.
Primus. Præcipuus.
Missa isthæc face. Omitte, obliviscere.
Pars æqua.. Utinam amori meo ex æquo respondeas; amorem & dolorem ex æqua mecum partireris?
Plus amem &c. Amare plus quidam est quàm diligere: amamus veluti voluntate, diligimus judicio.
Age. Esto, sane, perge.
Perfluo. Ut dolium rimosum.
Samia. Samos est Insula maris Ægæi.
Rhodi. Rhodus est Insula è regione Ciliciæ, ad meridiem Asiæ minoris. *Unde.* A quibus.
Sunio. Est atticæ promontorium.
Mater. Mea.
Ubi accepit. Ubi audivit eam abductam è Sunio fuisse; vel, ubi eam domi suæ habuit.

Ego cum illo, quocum uno tum versabar hospite,
Abii huc: qui mihi reliquit hæc: quæ habeo, omnia.
PA. Utrumque hoc falsum est, effluet. T. quî isthuc? PA. quia
Neque tu cum uno tantum eras, neque solus hæc dedit:
Nam hic quoque bonam, magnámque partem ad te attulit.
T. Ita est: sed sine me pervenire, quò volo.
Interea miles, qui me amare occœperat,
In Cariam est profectus: te intereà loci
Cognovi: tute scis, post illa quàm intimum
Habeam te, & mea consilia ut tibi credam omnia.
PH. Ne hoc quidem tacebit Parmeno. PA. ob, dubiúmne id est?
T. Hoc agite, amâbo: mater mea illic mortua est
Nuper: ejus frater aliquantum ad rem est avidior.
Is ubi hanc forma videt honesta virginem,
Et fidibus scire, pretium sperans, illico
Producit, vendit: forte fortuna adfuit
Hic meus amicus, emit eam dono mihi,
Imprudens harum rerum, ignarúsque omnium.
Is venit: postquam sensit me tecum quoque
Versari, fingit causas ne det, sedulo:
Ait, si fidem habeat, se iri præpositum tibi
Apud me, ac non id metuat, ne, ubi acceperim,
Sese relinquam; velle se illam mihi dare;
Verum id vereri: sed, ego quantum suspicor,
Ad virginem animum adjecit. PH. etiámne amplius?
T. Nil: nam quæsivi nunc ego eam, mi Phædria,
Multæ sunt causæ, quamobrem cupio abducere.
Primum, quòd soror est dicta: præterea ut suis
Restituam, ac reddam: sola sum, habeo hic neminem,
Neque amicum, neque cognatum: quamobrem, Phædria
Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.

Hospite. Mercatore Atheniensi.
Huc E Rhodo Athenas.
Effluet. Non tacebitur.
Cum uno. Militem enim etiam admisisti, atque adeo non fuisti tantùm cum uno.
Hic. Phœdria.
Pervenire. Narrando: sine ut absolvam.
Cariam. Regio est Minoris Asiæ contra Rhodum.
Interea loci. Interim.
Tacebit Quia falsum est.
Hoc agite. Attendite, ne me interpellate.
Illic. In Rhodo.
Ad rem avidior. Plus æquo avarus.
Scire. Sub. canere.
Producit. Venalem proponit.
Hic. Miles Thraso dictus.
Venit. Ex Rhodo Athenas.
Ne det. Ne mihi det hanc puellam quam mihi emit.
Si fidem habeat. Si constare ipsi possit, si habeat unde possit credere futurum ut se tibi præponam, ac si non metuat ne se relinquam ubi ab ipso puellam acceperim &c.
Vereri. Ne se deseram, ne te sibi præponam.
Animum adjecit. Illam sibi expetit.
Etiamne.. Nihil ne est præterea?
Abducere. Habere à milite, facere ut illam mihi det.
Beneficio. Nempe affines puellæ &

Id, amâbo, adjuta me, quò id fiat facilius.
Sine illum priores partes hosce aliquot dies
Apud me habere: nihil respondes? PH. pessuma!
Egóne quidquam cum istis factis tibi respondeam?
PA. Eu noster, laudo, tandem perdoluit: vir es.
PH. At ego nesciebam quorsum tu ires? parvola
Hinc est abrepta; eduxit mater pro sua,
Soror dicta est, cupio abducere, ut reddam suis.
Nempe omnia hæc nunc verba huc redeunt, denique,
Ego excludor, ille recipitur: qua gratia?
Nisi illum plus amas, quàm me, & istam nunc times,
Quæ advecta est, ne illum talem præripiat tibi.
T. Egóne id timeo? PH quid te ergo aliud sollicitat? cedo.
Num solus ille dona dat? nuncubi meam
Benignitatem sensisti in te claudier?
Nónne, ubi mihi dixti cupere te ex Æthiopia
Ancillulam, relictis rebus omnibus,
Quæsivi? eunuchum porrò dixti velle te,
Quia solæ utuntur his reginæ: repperi:
Heri minas viginti pro ambobus dedi.
Tamen contemptus abs te, hæc habui in memoria:
Ob hæc facta abs te spernor. T. quid isthuc Phædria?
Quamquam illam cupio abducere, atque hac re arbitror
Id fieri posse maxume: verumtamen,
Potius quàm te inimicum habeam, faciam ut jusseris.
PH. Utinam isthuc verbum ex animo ac verè diceres!
Potius, quàm te inimicum habeam: si isthuc crederem
Sincere dici, quidvis possem perpeti.
PA. Labascit, victus uno verbo: quàm cito!
T. Ego non ex animo misera dico? quam joco
Rem voluisti à me tandem, quin perfeceris?
Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum
Saltem ut concedas solum. PH. Si quidem biduum.
Verum ne fiant isti viginti dies.

parentes, quibus eam restituere cupio, mihi volo devincire.

Eu. εὖ rectè, ô mi here; præclare dicis.

Et istam. Et hoc times ne ista puella plus ab eo quam tu diligatur, & sic tibi miles eripiatur, ideóque vis illam suis reddere.

Nuncubi. Numquid alicubi.

Claudier. Desse, occludi.

His. Ejusmodi mancipiis ex Africa petitis.

Reginæ. Matronæ divites.

Minas. Vide Adelphos. act. 2. sc. 2.

Hæc habui.. Memini hæc à te peti, & ut emerem cogitavi.

Quid isthuc? Itáne dicis, an ita sentis?

Hac re. Si dies aliquot hinc absis.

Quam joco.. Quid à me petiisti etiam per jocum quin tibi dederim?

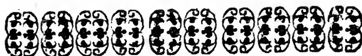
Si quidem biduum.. Sub. tantum petis, faciam, concedam.

Ne fiant.. Sub. cave, vel ea lege concedone pro isto biduo fiant dies 20.

T. Profecto non plus biduum, aut .. PH. aut ? nihil moror.
T. Non fiet: hoc modo fine te exorem. PH. scilicet
Faciundum est quod vis. T. merito te amo. PH. bene facis,
Rus ibo: ibi hoc me macerabo biduum;
Ita facere certum est, mos gerundus est Thaïdi.
Tu, Parmeno, huc fac illi adducantur. PA. maxume,
PH. In hoc biduum Thais vale. T. mi Phædria,
Et tu: nunquid vis aliud ? PH. Egóne quid velim ?
Cum milite isto præsens, absens ut sies:
T. Me miseram, forsitan hic mihi parvam habeat fidem,
Atque ex aliarum ingeniis nunc me judicet.
Ego pol, quæ mihi sum conscia, hoc certo scio,
Neque me finxisse falsi quidquam, neque meo
Cordi esse quemquam cariorem hoc Phædria.
Et quidquid hujus feci, causa virginis
Feci: nam me ejus spero fratrem propemodum
Jam repperisse, adolescentem adeò nobilem,
Et is hodie venturum ad me constituit domum:
Concedam hinc intrò, atque expectabo, dum venit.

Aut. Sub. triduum . . .
Nihil moror. Nihil tibi moræ majoris concedo.
Non fiet. Non excurram ultra triduum.
Adducantur. Eunuchus & ancilla Æthiops. *Et tu.* Sub. vale.
Quid velim. Rogasne me quid velim ? nempe ut brevi te revisam:
Præsens &c. Ut sis præsens corpore absens animo.
Hujus. In ea re: quidquid istius rei feci.
Adeò. Profectò.

ACTUS SECUNDUS

SCENA PRIMA.

PHÆDRIA, PARMENO.

Phœdria rus abiturus, mancipia jubet ad Thaïdem à Parmenone deduci.

PH. FAC ita ut jussi; deducantur isti. P. faciam.
PH at diligenter.
P. Fiet. PH. at mature. P. fiet. PH. sátne hoc mandatum est tibi?
P. Ah rogitare? quasi difficile sit: utinam
Tam aliquid invenire facile possis, Phædria, [carius.
Quàm hoc peribit! PH ego quoque unà pereo, quod mihi est
Ne istuc tam iniquo patiare animo. P minime: quin
Effectum dabo: sed numquid aliud imperas?
PH Munus nostrum ornato verbis quòd poteris, &
Illum æmulum, quòd poteris, ab ea pellito [manebo.
P. Memini, tametsi nullus moneas PH ego rus ibo, atque ibi
P. Censeo. PH sed, heus tu.. P. quid vis? PH, censén' posse me obfirmare, &
Perpeti ne redeam interea? P. te ne? non hercle arbitror.
Nam aut jam revertêre; aut mox noctu te adigent horsum insomnia.
PH. Opus faciam, ut defatiger usque ingratiis ut dormiam.

Utinam &c. Utinam tam facilè aliquid boni invenias, lucri aliquid facias, quàm facile & certò hoc perdes, quàm facilè hæc tibi mancipia peribunt. hic sumptus.

Quod mihi est carius. Pro, qui mihi sum carior.

Ne isthuc. Quo minus debes ægrè ferre si mancipia & pecunia mihi pereant.

Minime Neutiquam, istud fero iniquo animo: pereas sanè tu & tua munera, siquidem ita vis: efficiam quod jubes.

Quod poteris. Quoad, quantum poteris.

Illum. Militem.

Nullus. Non.

Horsum. Huc, in urbem adigent, redire cogent. nullam somni & quietis partem capere poteris, adeòque brevi huc redibis.

Ingratiis. Invitus, velim nolim, adverbium ex ablativo.

P. Vigilabis lassus ; hoc plus facies. PH. abi sis ; nihil dicis, Parmeno.
Ejicunda hercle hæc mollities animi, nimis me indulgeo.
Tandem ego non illa caream , si sit opus , vel totum triduum ? P. hui
Universum triduum ? vide quid agas. PH. stat sententia.
P. Dî boni quid hoc morbi est ? adeóne homines immutarier
Ex amore, ut non cognoscas eumdem esse ? hoc nemo fuit
Minus ineptus, magis severus quisquam, nec magis continens.
Sed quis hic est , qui huc pergit ? at at hic quidem est parasitus Gnatho
Militis ; ducit secum unà virginem huic dono, papæ
Facie honesta : mirum , ni ego me turpiter hodie hic dabo ,
Cum meo decrepito hoc eunucho : hæc superat ipsam Thaïdem.

Virginem. De qua sermo fuit in scena ultima primi actus.
Mirum ni. . Profectò hodie me ludibrio exponam , cum meo Eunucho , quando eum adducam ad Thaïdem , ita deformis est , & dissimilis isti virgini quam Gnatho adducit.
Decrepito. Rugoso, veternoso. propriè decrepiti sunt dicti quorum funera crepitu & plangore familiæ conclamata sunt. *Dinat.*
Superat. Formâ.

SCENA SECUNDA.

GNATHO, PARMENO.

Gnatho qui militis parasitus erat , dum ab eo Virginem adducit ad Thaïdem , incidit in Parmenonem , cum quo jocatur facetè.

G. DI immortales homini homo quid præstat ? stulto intelligens
Quid interest ? hoc adeò ex hac re venit in mentem mihi.
Conveni hodie adveniens quemdam mei loci hinc, atque ordinis,
Hominem haud impurum , itidem patria qui abligurierat bona.
Video sentum , squalidum , ægrum , pannis , annisque obsitum.

Quid præstat. . Quantum alii homines aliis antecellunt ? quantum est discriminis inter stultum & prudentem ? .
Hoc adeò. . Cur id putem in causa ast ea res quam narrabo jam.
Conveni Inveni , offendi.
Loci. Conditionis , generis.
Haud impurum. Ingenuum , non improbum. *Itidem.* Ut ego.
Abligurierat. Decoxerat.
Sentum. Horridum ; ut sentes, & dumi sunt.
Obsitum. Plenum. pannosum , & annosum. ager proprie obsitus dicitur, qui segete refertus est.

Quid istuc ornati est, inquam? quoniam miser quod habui, perdidi: hem
Quò redactus sum! omnes noti me atque amici deserunt.
Hic ego illum contempsi præ me. quid homo, inquam, ignavissime?
Itan' parasti te, ut spes nulla reliqua in te siet tibi?
Simul consilium cum re amisti? vidén me ex eodem ortum loco?
Qui color, nitor, vestitus, quæ habitudo est corporis?
Omnia habeo, neque quidquam habeo: nihil cum est, nihil desit tamen.
At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati
Possum. Quid? tu his rebus credis fieri? tota erras via.
Olim isti fuit generi quondam quæstus apud seclum prius;
Hoc novum est aucupium: ego adeò hanc primus inveni viam.
Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt,
Nec sunt: hos consector; hisce ego non paro me ut rideant,
Sed his ultro arrideo, & eorum ingenia admiror simul:
Quid dicunt, laudo; id rursum si negant, laudo id quoque:
Negat quis, nego; ait, aio: postremo imperavi egomet mihi
Omnia assentari: is quæstus nunc est multo uberrimus. [facit.
P. Scitum hercle hominem! hic homines prorsus ex stultis insanos
G. Dum hæc loquimur, intereà loci, ad macellum ubi venimus,
Concurrunt læti mi obviam cupedinarii, cetarii, lanii,
Coqui, fartores, piscatores, aucupes,
Quibus & re salva, & perdita profueram, & prosum sæpe:
Salutant, ad cœnam vocant, adventum gratulantur:

Ornati. Antiquè pro ornatûs.
Quoniam.. Verba sunt illius quem Gnatho convenerat.
Parasti te. Vitam instituisti.
Cum re. Cum opibus.
Amisti. Amisisti.
Habitudo. Firmitas, vigor, cutis & carnis εὐεξία.
Omnia habeo.. Nihil mihi deest, etsi nihil habeam nihil mihi fortuna dedit, omnia industria.
At ego.. Voces alterius.
Quid tu. Loquitur Gnatho. Quid? tune putas nisi plagis emi felicitatem istam non posse?
Credis fieri. Sub. ut dives sim, & bene habitus.
Isti generi. Scurrarum, & plagipatidarum. olim quæstum faciebant parasiti perferendis plagis, at nunc &c.
Hoc &c. Ars quam exerceo, nempe adulandi & assentandi, est nova, & instar aucupii: ut enim aves escâ, ita laudibus stulti capiuntur.
Primos omnium rerum. In omnibus rebus præstantissimos, omni laude ornatissimos. *Paro.* Præbeo.
Scitum. Lepidum & ingeniosum!
Dum hæc loquimur. Ego & iste mei loci atque ordinis.
Interea loci. Ea vox, loci, abundat; idemque est ac interea temporis.
Macellum. A mactandis pecoribus dictum.
Cupedinarii. Qui esculenta & poculenta vendunt.
Cetarii. Qui cete, id est, magnos pisces, vendunt.
Lanii. Qui laniant pecora, qui carnes distrahunt.
Fartores. Qui intrita & farcimina faciunt.
Re salva. Cum opibus florerem, antequam bona patria dilapidassem, cum de meo impenderem.
Et perditâ. Cum de alieno nanciscor, & expendo. *Donat.*

Ille ubi miser famelicus videt me esse in tantum honorem,
Et tam facile victum quærere, ibi homo cœpit me obsecrare
Ut sibi liceret discere id de me: sectari jussi,
Si ost, tanquam.. philosophorum habent disciplinæ ex ipsis
Vocabula, parasiti item ut Gnathonici vocentur.
P. Vidén' otium, & cibus quid faciat alienus? G. sed ego cesso
Ad Thaïdem hanc deducere, & rogitare ad cœnam ut veniat?
Sed Parmenonem ante ostium Thaïdis tristem video,
Rivalis servum: salva res est; nimirum hic homines frigent.
Nebulonem hunc certum est ludere. P. hice hoc munere arbitrantur
Suam Thaïdem esse, G. plurima salute Parmenonem [deo.
Summum suum impertit Gnatho. quid agitur? P. statur. G. vi-
Numquid nam hic, quod nolis, vides? P. te. G. credo: at numquid aliud?
P. Quîdum? G. quia tristis es. P. nihil equidem. G. ne sis: sed quid videtur
Hoc tibi mancipium? P. non malum hercle. G. uro hominem.
P: ut falsus animi est! [nunc dices,
G. Quàm hoc munus gratum Thaïdi arbitrare esse? P. hoc
Ejectos hinc nos. OMNIUM RERUM HEUS VICISSITUDO EST.
G. Sex ego te totos Parmeno hos menses quietum reddam.
Ne sursum, deorsum cursites, néve usque ad lucem vigiles:
Ecquid beo te? P. méne? papæ. G sic soleo amicos. P. laudo.
G. Detineo te fortasse: tu profecturus aliò fueras. [mittar
P. Nusquam. G. tum tu igitur paulum da mihi operæ, fac ut ad-
Ad illam. P. age modo, nunc tibi patent fores hæ, quia istam ducis.

In tantum honorem. Pro, in tanto honore: ita Cicero dixit, *esse in potestatem* pro, in potestate.
Sectari. Se mihi dedere comitem ac discipulum.
Si est ut.. Si fieri potest, ut parasiti aliquando appellentur à meo nomine Gnathonici, tanquam sectæ Philosophorum singul æ ab ipsis philosophis earum autoribus hab nt nomina: Socratici à Socrate, Platonici à Platone &c.
Rivalis. Phœdriæ.
Salva res est.. Quia tristis, quia exclusus, & ante ostium stat Parmeno.
Homines. Phædria & Parmeno.
Frigent.. Male rem gerunt, non admittuntur.
Suam. Sibi devinctam.
Summum suum. Sub. amicum.
Hice. Hi. pluralis numerus, per contemptum, pro singulari, hic Gnatho; vel, Gnatho & Thraso.
Hoc munere. Virgine quam Thaïdi ferunt muneri.
Quidum. Quorsum hoc petis?
Ne sis. Sub. tristis.
Uro. Ango, crucio.
Falsus animi Ut felix animi, fortunatus laborum, apud Virgilium.
Hic nunc dices. Video quid velis; gloriaris nos à Thaïde contemptum iri, ab ea ejectos.
Vicissitudo. Ut ejicimur modo, ejicieris postea. *Beo.* Beatum facio.
Detineo te &c. Vult exprimêre inquit Donat. confessionem, quod ad Thaïdem venerit & intrare non possit.
Paulum da operæ. Adjuva me.
Istam. Virginem.

C. Numquem evocari hinc vis foras? P. sine biduum hoc prætereat.
Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,
Næ tu istas faxo calcibus sæpe insultabis frustra. [stos,
G. Etiam tu hic stas, Parmeno? eho numnam tu hic relictus cu-
Nequis forte internuntius clàm à milite ad istam cursitet?
P. Facete dictum! mira verò, militi quæ placeant.
Sed video herilem filium minorem huc advenire:
Miror quid ex Piræo abierit; nam ibi custos publice est nunc,
Non temere est, & properans venit, nescio quid circunspectat.

Faxo insultabis. Pro, insultes me, pulses pedibus.
Internuncius. Qui ambarum partium mandata perfert.
Mira vero. . Mira sunt quæ dicis, & ejusmodi ut militi Thrasoni, cujus parasitus es, meritò placeant.
Filium. Chæream.
Pyrae. Piræum Athenarum portus fuit: ibi adversus prædonum & pyratarum incursus escubabat juventus Attica.
Temere. Sine causa graviori.

SCENA TERTIA.

CHÆREA, PARMENO.

Vix Gnatho domum Thaïdis erat ingressus, cum Phædria frater Chærea, qui virginem à Gnathone deductam in portu conspexerat, & eam secutus fuerat, eò accedit; init rationem cum Parmenone quomodo eamdem uxorem habere sibi possit.

CH. O Ccidi.
Neque virgo est usquam, neque ego, qui illam è conspectu amisi meo. [viam?
Ubi quæram? ubi investigem? quem perconter? quam insistam
Incertus sum: una hæc spes est, ubi ubi est, diu celari non potest.
P. Hic verò est: qui si occœperit amare, ludum jocúmque
Dices fuisse illum alterum, præut hujus rabies quæ dabit.
CH. Ut illum Dî Deæque senium perdant, qui me hodie remoratus est; [fecerim.
Méque adeò, qui restiterim, tum autem, qui illum non flocci

Neque ego. Sub. sum usquam, id est, perij.
Hic verò est. Agnosco, en ipse est Chærea, qui si amare cœperit, ita se geret, ut credi possit jocatus tantum esse Phœdria si cum illo comparetur, tantus erit illius furor & amentia. *Illum alterum.* Phœdriam.
Præ ut. . Præ illis, quæ hujus furor admittet, flagitiis.
Senium. Senem.
Méque adeo. Sub. perdant.
Flocci fecerim. Qui aliquo honore, aditu, colloquio dignum hunc senem

Sed eccum Parmenonem : salve. P. quid tu es tristis , quidve es alacris ?
Unde is ? CH. ego nescio hercule, neque unde eam , neque quorsum eam
Ita prorsum oblitus sum mei.
P. Qui quæso ? CH. nunc te , Parmeno , ostendes qui vir sies.
Scis te mihi sæpe pollicitum esse ; Chærea uxorem inveni ,
Modo quam velis : in ea re utilitatem ego faciam ut cognoscas meam.
Cum in cellulam ad te patris penum omne congerebam clanculum.
P. Age inepte. CH. hercle hoc factum est. fac sis nunc promissa appareant ,
Sive adeò digna res est , ubi tu nervos intendas tuos.
Haud similis virgo est virginum nostrarum , quas matres student
Demissis humeris esse , vincto pectore , ut graciles sient.
Si qua habitior paulo , pugilem esse aiunt , deducunt cibum ,
Tametsi bona est natura , reddunt curatura junceas.
P. Quid ? virgo cuja est ? CH nescio hercle. P. unde est ? CH. tantumdem. P ubi habitat ?
CH. Ne id quidem. P. ubi vidisti ? CH. in via. P. qua ratione amisisti ? CH. id equidem
Adveniens mecum stomachabar modo ; neque
Quemquam esse ego hominem arbitror, cui magis bonæ
Felicitates omnes adversæ sient.
P. Quid hoc est sceleris ? CH. perii. P. quid factum est ? CH. rogas ?

judicarim. Floccus est lanæ particula quæ ex vellere evolat , res pretii levis.

Quidve alacris . . Modo lætitiam modo tristitiam vultu præferebat Chærea.

Unde is. Unde venis.

Quorsum. Quò.

Inveni. Scis quid mihi sæpe sis pollicitus : dicebas mihi , quære & inveni uxorem &c. modo illam optes , quæcumque illa sit , faciam ut ducas

Utilitatem meam. Quàm tibi sim utilis.

Cum in. . . Hæc mihi promittebas, cum ego ad te afferebam cibos è mensa paterna surreptos.

Cellulam. Servi in cellulis habitabant. *Penum*. Opsonia.

Age inepte. Næ tu ineptus es , qui hæc mihi commemores.

Hoc factum est. Inveni uxorem , qualem optabam.

Fac sis. Sis pro , si vis , particula blandientis , ut , sodes , amabo. legitur & , *faxis*.

Sive adeo . . Da mihi operam , vel quia promisisti , in opus confer tua promissa ; vel quia res digna est in qua industriam omnem ponas.

Vincto Angusto , astricto.

Habitior. Corpulentior , pleniori ore & corpore , pinguior & obesior.

Pugilem. Similem pugilibus & Athletis , qui erant valentes & robusti.

Deducunt. Subtrahunt , jejunio illas exsuccas reddant.

Bona. Pinguis, bene habita.

Natura. Naturalis constitutio.

Curatura. Studio , cultura : cura mentis est , curatio , medicinæ ; curatura , diligentiæ *Donat*.

Junceas. Graciles & exiles instar juncorum.

Cuja. Ad quem pertinet , cujus in potestate est ? cujus est filia ?

Unde. Oriunda : cedo ejus patriam.

Tantumdem. Id est , nihil scio, æquè ignoro ejus patriam ac parentes.

c. Numquam evocari hinc vis foras? P. sine biduum hoc prætereat.
Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,
Næ tu istas faxo calcibus sæpe insultabis frustra. [stos,
c. Etiam tu hic stas, Parmeno? eho numnam tu hic relictus cu-
Nequis forte internuntius clàm à milite ad istam cursitet?
P. Facete dictum! mira verò, militi quæ placeant.
Sed video herilem filium minorem huc advenire:
Miror quid ex Piræeo abierit; nam ibi custos publice est nunc,
Non temere est, & properans venit, nescio quid circunspectat.

Faxo insultabis. Pro, insultes me, pulses pedibus.
Internuntius. Qui ambarum partium mandata perfert.
Mira verò.. Mira sunt quæ dicis, & ejusmodi ut militi Thrasoni, cujus parasitus es, meritò placeant.
Filium. Chæream.
Pyræo. Piræum Athenarum portus fuit: ibi adversus prædonum & pyratarum incursus excubabat juventus Attica.
Temere. Sine causa graviori.

SCENA TERTIA.

CHÆREA, PARMENO.

Vix Gnatho domum Thaïdis erat ingressus, cum Phædria frater Chærea, qui virginem à Gnathone deductam in portu conspexerat, & eam secutus fuerat, eò accedit; init rationem cum Parmenone quomodo eamdem uxorem habere sibi possit.

CH. O CCIDI!
Neque virgo est usquam, neque ego, qui illam è conspectu amisi meo. [viam?
Ubi quæram? ubi investigem? quem perconter? quam insistam
Incertus sum: una hæc spes est, ubi ubi est, diu celari non potest.
P. Hic verò est: qui si occœperit amare, ludum jocúmque
Dices fuisse illum alterum, præut hujus rabies quæ dabit.
CH Ut illum Dî Deæque senium perdant, qui me hodie remoratus est; [fecerim.
Méque adeò, qui restiterim, tum autem, qui illum non flocci

Neque ego. Sub. sum usquam, id est, perij.
Hic verò est. Agnosco, en ipse est Chærea, qui si amare cœperit, ita se geret, ut credi possit jocatus tantum esse Phœdria si cum illo comparetur, tantus erit illius furor & amentia. *Illum alterum*. Phœdriam.
Præ ut.. Præ illis, quæ hujus furor admittet, flagitiis.
Senium. Senem.
Méque adeò. Sub. perdant.
Flocci fecerim. Qui aliquo honore, aditu, colloquio dignum hunc senem

Sed eccum Parmenonem: salve. P. quid tu es tristis, quidve es alacris? [sum eam

Unde is? CH. ego nescio hercule, neque unde eam, neque quorsum.

Ita prorsum oblitus sum mei.

P. Qui quæso? CH. nunc te, Parmeno, ostendes qui vir sies.

Scis te mihi sæpe pollicitum esse; Chærea uxorem inveni,

Modo quam velis: in ea re utilitatem ego faciam ut cognoscas meam. [lum.

Cum in cellulam ad te patris penum omne congerebam clanculum.

P. Age inepte. CH. hercle hoc factum est. fac sis nunc promissa appareant,

Sive adeò digna res est, ubi tu nervos intendas tuos.

Haud similis virgo est virginum nostrarum, quas matres student

Demissis humeris esse, vincto pectore, ut graciles fient.

Si qua habitior paulo, pugilem esse aiunt, deducunt cibum,

Tametsi bona est natura, reddunt curatura junceas.

P. Quid? virgo cuja est? CH nescio hercle. P. unde est? CH. tantumdem. P ubi habitat?

CH. Ne id quidem. P. ubi vidisti? CH. in via. P. qua ratione amisti? CH. id equidem

Adveniens mecum stomachabar modo; neque

Quemquam esse ego hominem arbitror, cui magis bonæ

Felicitates omnes adversæ fient. [rogas?

P. Quid hoc est sceleris? CH. perii. P. quid factum est? CH.

judicarim. Floccus est lanæ particula quæ ex vellere evolat, res pretii levis.

Quidve alacris .. Modo lætitiam modo tristitiam vultu præferebat Chærea.

Unde is. Unde venis.

Quorsum. Quò.

Inveni. Scis quid mihi sæpe sis pollicitus: dicebas mihi, quære & inveni uxorem &c. modo illam optes, quæcumque illa sit, faciam ut ducas

Utilitatem meam. Quàm tibi sim utilis.

Cum in.. Hæc mihi promittebas, cum ego ad te afferebam cibos è mensa paterna surreptos.

Cellulam. Servi in cellulis habitabant. *Penum.* Opsonia.

Age inepte. Næ tu ineptus es, qui hæc mihi commemores.

Hoc factum est. Inveni uxorem, qualem optabam.

Fac sis. Sis pro, si vis, particula blandientis, ut, sodes, amabo. legitur &, *faxis*.

Sive adeò .. Da mihi operam, vel quia promisisti, in opus confer tua promissa; vel quia res digna est in qua industriam omnem ponas.

Vincto. Angusto, astricto.

Habitior. Corpulentior, pleniori ore & corpore, pinguior & obesior.

Pugilem. Similem pugilibus & Athletis, qui erant valentes & robusti.

Deducunt. Subtrahunt, jejunio illas exsuccas reddunt.

Bona. Pinguis, bene habita.

Natura Naturalis constitutio.

Curatura. Studio, cultura; curamentis est curatio, medicinæ; curatura, diligentiæ *Donat.*

Junceas. Graciles & exiles instar juncorum.

Cuja. Ad quem pertinet, cujus in potestate est? cujus filia?

Unde. Oriunda? cedo ejus patriam.

Tantumdem. Id est, nihil scio. æquè ignoro ejus patriam ac parentes.

Patris cognatum, atque æqualem, Archidemidem
Nostine? P. quid ni? CH. is dum sequor hanc, fit mihi obviam.
P. Incommode hercle. CH. imò enimvero infeliciter:
Nam incommoda alia sunt dicenda, Parmeno.
Illum liquet mihi dejerare, his mensibus
Sex, vel septem prorsum non vidisse proxumis:
Nisi nunc cum minime vellem, miniméque opus fuit.
Eho, nónne hoc monstri simile est? quid ais? P maxume.
CH. Continuo accurrit ad me quàm longe quidem,
Incurvus, tremulus, labiis demissis, gemens.
Heus, heus, tibi dico, Chærea, inquit: restiti.
Scin' quid ego te volebam? dic: cras est mihi
Judicium. quid tum? ut diligenter nunties
Patri, advocatus mane mihi esse ut meminerit.
Dum hæc dicit, abiit hora: rogo numquid velit.
Recte, inquit; abeo: cum huc respicio ad virginem,
Illa sese interea commodum huc advorterat
In hanc nostram plateam. P. mirum ni hanc dicit, modo
Huic quæ data est dono. CH. huc cum advenio, nulla erat.
P. Comites secuti scilicet sunt virginem?
CH. Verum, parasitus cum ancilla. P. ipsa est, ilicet:
Desine; jam conclamatum est. CH. alias res agis.
P. Istuc ago quidem. CH. nostin' quæ sit? dic mihi, aut
Vidistin'? P. vidi; novi; scio, quò abducta sit.
CH. O Parmeno mi, nostine? P novi. CH. & scis ubi siet?
P. Huc deducta est ad Thaïdem, ei dono data est. [Thraso
CH. Quis is est tam potens cum tanto munere hoc? P. miles

Æqualem. Ejusdem ætatis.
Quidni? novi. cur non nossem?
Alia. mala isto leviora incommoda vocanda sunt: hoc satis gravi vocabulo appellari non potest.
Liquet. Ordo est: liquidum est mihi, posse me jurare certo, me illum non vidisse, &c.
Quam longè quidem. Admodum longè, eminus.
Dico tibi. Te appello: volo te paucis.
Scin'. Verba molesti hujus interpellatoris.
Dic. Chæreæ vox.
Est mihi judicium. Mea causa apud judices agitur.
Advocatus. Non is tantum erat qui causam perorabat, sed quilibet etiam qui præsentia sua & amicitiæ significatione auctoritate & gratia reo favebat, eique patrocinabatur.
Recte. Nihil aliud.
Advorterat. In hanc se viam verterat, versus ædes Thaïdis.
Huic. Thaïdi. *Data.* A milite.
Nulla erat. Non apparuit, evanuit ex oculis.
Verum. Ita est.
Ilicet. Hæc particula clausulam rei notat & finem: ea judices è judicio aut consilio dimittebantur; quasi, *ire licet*, licet discedere.
Conclamatum. Vox propriè funebris: conclamata funera dicuntur cum conceptis vocibus efferuntur ad rogum. itaque sensus est: tuum negotium transactum & finitum est: vel, periit miser iste Chærea, desperata ejus salus est; quod Parmeno cum diceret minus clarè, subjicit Chærea, eum non attendere.
Alias res agis. Non es animo præsenti & attento.
Istuc ago. Imo attendo, & in re tua totus sum.

Phædria

Phædriæ rivalis. CH. duras fratris partes prædicas.
P. Imò, si scias quod donum huic dono contrà comparet:
Tum magis id dicas. CH. quod nam quæso hercle? P. Eunuchum. CH. illúmne obsecro
P. Isthunc ipsum. CH. homo quatietur certe cum dono foras.
Sed istam Thaïdem non scivi nobis vicinam. P. haud diu est.
CH. Obsecro hercle, Parmeno, fac ut dicis. P. faciam sedulò, ac
Dabo operam, adjuvabo: numquid me aliud vis? CH. quo nunc is? P. domum,
Ut mancipia hæc, ita ut jussit frater, deducam ad Thaïdem.
CH. O fortunatum istum Eunuchum, qui quidem in hanc detur domum!
P. Quid si nunc tute fortunatus fias? CH. quare, Parmeno?
Responde. P. capias tu illius vestem. CH. vestem? quid tum postea?
P. Pro illo te ducam. CH. audio. P. te esse illum dicam. CH in- [telligo.
P. Quandoquidem illarum neque quisquam te novit, neque scit qui sies:
Præterea forma, ætas ipsa est, facile ut pro Eunucho probes.
CH. Dixti pulchre: nunquam vidi melius consilium dari.
Age eamus intrò: nunc jam orna me; abduc, duc, quantum potes. [tes.
P. Quid agis? jocabar equidem. CH. garris? P. perii; quid ego egi miser?
Quò trudis? perculeris jam tu me? tibi equidem dico, mane.
CH. Eamus. P. pergin'? CH. certum est. P. vide ne nimium callidum hoc sit modo. [ba: ah,
CH. Non est profectò: sine. P. at enim istæc in me cudetur fa-
Flagitium facimus. CH. an id flagitium est, si in eam nunc domum

Duras partes.. Dura est fratris conditio, qui æmulum tantum habeat. metaphora sumitur ab actoribus scenicis, qui partes in comœdia suas agunt, easque primas, secundas &c.

Imo. Atqui longe deteriorem esse fratris tui conditionem judicabis, ubi cognoveris quale donum ipse comparet mittendum Thaïdi & huic militis dono opponendum.

Homo. Phœdria. *quatietur* expelletur, excutietur.

Illius vestem. Eunuchi.

Ætas ipsa est. Eadem in te atque in Eunucho.

Probes. Te illum esse persuadeas.

Orna. Appone mihi Eunuchi vestes & ornamenta.

Quo trudis? Quo me adigis?

Perculeris. Isthoc me quidem modo plane everteris & perdideris. nempe, si rescitum fuerit me hujus autorem consilii fuisse. plaustrum perculisse dicuntur, qui negotium aliquod perturbant, & evertunt.

Callidum. Ne ista fraus nobis periculosa sit: ne istud sit nimis præceps & audax facinus.

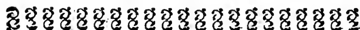
Isthæc in me cudetur faba. In me hoc malum recidet. ductum ab area quæ tunditur & laborat, cum in ea faba tunditur & cuditur fustibus, ut è siliquis excutiatur. vel hinc etiam sumptum, quòd quidam malè coctam fabam & duriorem supra caput coqui negligentioris tundunt, & saxo comminuunt, quasi fabæ ipsi irati, tumque universum malum ad coquum pervenit. *Donat*.

Deducar; & illis crucibus, quæ nos, nostrámque adolescentiam
Habent despicatam, & quæ nos semper omnibus cruciant modis,
Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur?
An potius hæc pati? æquum est fieri, ut à me ludatur dolis?
Quod qui rescierint, culpent? illud merito factum omnes putent.
P. Quid illuc? si certum est facere, facias. Verum ne post conferas [atque impero.
Culpam in me. CH. non faciam. P. jubésne?. CH jubeo, cogo,
P. Nunquam defugiam auctoritatem: sequere. CH. Dî vortant bene.

Crucibus. Improbis mulieribus.
An potius? An potius flagitium est, hæc indigna ab illis pati?
Ludatur. Thaïs.
Quod qui &c. Objicit hoc sibi: atqui me culpabunt qui hoc audierint? respondet statim; imò vero illud merito factum omnes putabunt.

Defugiam auctoritatem. Nunquam quidquam recusabo facere dum tu auctor sis facti: *ita Donatus*: at Muretus hæc verba tribuit Chæreæ. nunquam recusabo quin hoc autore me gestum fuisse dicatur, ejus eventum in me recipio, & periculum invidiamque præstabo.

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

THRASO, GNATHO, PARMENO.

Thraso invitaturus Thaïdem ad cœnam adest, illi facetè assentatur Gnatho: Parmeno intervenit.

T. MAGNAS verò agere gratias Thaïs mihi?
G. Ingentes. T. ain' tu, læta est? G. non tam ipso quidem
Dono, quàm abs te datum esse: id verò serio
Triumphat. P. huc proviso, ut ubi tempus siet,
Deducam: sed eccum militem T. est isthuc datum
Profectò, ut grata mihi sint quæ facio omnia
G. Advorti hercle animum. T. vel rex semper maximas
Mihi agebat, quidquid feceram: aliis non item.
G. Labore alieno magnam partam gloriam,
Verbis sæpe in se transmovet, qui habet salem,
Qui in te est. T habes. G. rex te ergo in oculis.. T. scilicet,
G. Gestare T. verum: credere omnem exercitum,
Consilia G. mirum. T tum sicubi eum satietas
Hominum, aut negoci si quando odium ceperat,
Requiescere ubi volebat, quasi. nostín'? G. scio.
Quasi ubi illam expueret miseriam ex animo. T. tenes.

Magnas.. Nonne agit mihi grates Thaïs pro data ipsi à me Pamphila?
Proviso. Venio ut provideam quo tempore deducendi mihi sint huc Eunuchus & Æthiopissa.
Datum. Veluti fato concessum.
Ut grata mihi sint. Ut me apud alios in gratia ponant, gratiam aliorum mihi concilient.
Adverti.. Hoc sane intellexi.
Vel Rex. Ipse Rex: Imperator cujus ducebam copias, Rex Asiæ.
Agebat. Sub. gratias.
In se transmovet. In se confert ac derivat tanquam propriam & suam, sibi sumit.
Salem. Ingenium, industriam.
Habes. Intelligis, capis.
In oculis. Huc refer, *gestare*: est autem gestare in oculis, amare impensè.
Verum: Ita est; rectè dicis.
Sicubi. Si quando.
Ubi volebat. Cum vellet.
Quasi ubi. Quasi ut haberet ubi exoneraret se illa molestia, me vocabat ut meum in sinum eam veluti deponeret.
Expueret. Rejiceret. ut hominum fastidium & negotiorum molestiam levaret.

Tum me convivam solum abducebat sibi. G. hui,
Regem elegantem narras. T. immò sic homo est
Perpaucorum hominum. G. imò nullorum arbitror,
Si tecum vivit. T. invidere omnes mihi;
Mordere clanculum: ego non flocci pendere;
Illi invidere misere: verum unus tamen
Impensè, elephantis quem Indicis præfecerat.
Is ubi molestus magis est, quæso inquam, Strato,
Eóne es ferox, quia habes imperium in belluas?
G. Pulchrè, me hercle, dictum & sapienter: papæ!
Jugularas hominem: quid ille? T. mutus illico.
G. Quid ni esset? P. Di vestram fidem! hominem perditum
Miserúmque, & illum sacrilegum. T. quid, illud, Gnatho,
Quo pacto Rhodium tetigerim in convivio:
Nunquid tibi dixi? G. nunquam: sed narra, obsecro.
Plus millies jam audivi. T. unà in convivio
Erat hic, quem dico, Rhodius adolescentulus.
Cœpit ridere. Quid ais inquam, homo impudens?
Lepus tute es & lepores quæris. G. ha, ha, hæ.
T. Quid est? G. facetè, lepidè, lautè: nihil supra:
Tuum, obsecróne, hoc dictum erat? vetus credidi.
T. Audieras? G. sæpe. & fertur in primis. T. meum est.
G. Dolet dictum imprudenti adolescenti, & libero.
P. At te Dii perdant. G. quid ille quæso? T. perditus,
Risu omnes qui aderant emoriri: denique
Metuebant omnes jam me. G. non injuria.
T. Sed heus tu purgóne ego me de istac Thaïdi,
Quòd eam me amare suspicatur? G. nihil minus
Imò magis auge suspicionem. T. cur? G. rogas?
Scin', si quando illa mentionem Phædriæ
Facit, aut si laudat, te ut male urat? T. sentio.
G. Id ut ne fiat, hæc res sola est remedio.

Elegantem. Plenum humanitatis, lepidum.

Perpaucorum. Qui paucis utitur familiariter.

Imò. Certè puto ego illum nullos habere posse honestos homines pro familiaribus, qui te delectari possit. vel tu illi unus sufficis. carere ceteris potest, si te habet. hoc serio & clarè diceret: illud, clam & aversus. *Eóne.* Ideóne.

Impensè. Sub. invidebat.

Jugularas. Perculeras, mutum reddideras.

Et illum. Gnathonem.

Tetigerim. Luserim, carpserim.

Plus millies. Hoc demissa voce dixit.

Lepus tute es. Lepus pro homine leviculo, imprudente, ac meticuloso sumitur. quæris in mensa id quod ipse es, quod habes.

Fertur. Laudatur, circumfertur.

Dolet. Non dubium quin doluerit...

Perditus. Ita conturbatus fuit, ut nihil supra.

Purgón. An autor mihi es ut me excusem apud Thaïdem, de isthac Pamphila.

Ut male urat. Scisne, quoties Thaïs laudat Phœdria id eam facere.

Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuo: siquando illa dicet, Phædriam
Intromittamus comessatum: tu, Pamphilam
Cantatum provocemus: si laudabit hæc
Illius formam; tu hujus contrà: denique,
Tu par pari referto, quod eam mordeat.
T. Si quidem me amaret, tum istuc prodesset Gnatho.
P. Quando illud quod tu das, expectat atque amat,
Jamdudum amat te: jamdudum illi facile fit
Quod doleat; metuet semper, quem ipsa nunc capit
Fructum, ne quando iratus tu alio conferas.
T Bene dixti: ac mihi istuc non in mentem venerat.
G. Ridiculum, non enim cogitaras; cæterum
Idem hoc tute melius quanto invenisses Thraso?

ut tibi ægrè fit, ut te malè torqueat?
Illius. Phœdriæ.
Quando illud &c. Siquidem amat expectatque Pamphilam quam illi das.
Illi facile fit quod doleat. Habet unde ipsi creari facile dolor & molestia possit: facile illi potest ægrè fieri.
Metuet &c. Ne pecuniam, munera, quæ à te accipit, & alios amicitiæ tuæ fructus amittat, ne illos alteri tribuas.
Ridiculum. Rides, iocaris: quid enim mirum? id non cogitaras, nam si animum advertisses, longe id melius quam ego invenisses.

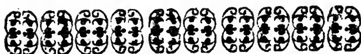
SCENA SECUNDA.

THAIS, THRASO, PARMENO, GNATHO, PYTHIAS.

Offert Thaïdi Parmeno Dona quæ ipsi à Phædria mittebantur: ea irridet Thraso adulante Gnathone. Thaïs cum milite ad cœnam proficiscitur.

THA. AUDIRE vocem visa sum modo militis,
Atque eccum salve mi Thraso. THR. ô Thaïs mea,
Nunc te reviso: quid agitur? ecquid nos amas
De fidicina istac? P. quàm venustè! quod dedit
Principium adveniens! THA. plurimum merito tuo.

Eccum. Ecce eum: id egrediens loquitur pro foribus.
Nos amas de. Id est ecquid tibi placet hoc munus, ista fidicina quam tibi dedi, hæc Pamphila. amare aliquem de aliqua re, est præbere se gratum ac memorem.
Quam venustè. Ironia. quam ineptè orsus est? qui orationis principium duxerit ab commemoratione & quasi exprobratione veneficii! id demissa voce dicit.
Plurimum. Respondet Thrasoni, amo te plurimum ob tuum munus, id enim mereris.

ACTUS SECUNDUS

SCENA PRIMA.

PHÆDRIA, PARMENO.

Phædria rus abiturus, mancipia jubet ad Thaïdem à Parmenone deduci.

PH. FAC ita ut jussi; deducantur isti. P. faciam. PH. at diligenter.
P. Fiet. PH. at mature. P. fiet. PH. sátne hoc mandatum est tibi?
P. Ah rogitare? quasi difficile sit: utinam
Tam aliquid invenire facile possis, Phædria,
Quàm hoc peribit! PH ego quoque unà pereo, quod mihi est [carius.
Ne istuc tam iniquo patiare animo. P minime: quin
Effectum dabo: sed numquid aliud imperas?
PH Munus nostrum ornato verbis quòd poteris, &
Istum æmulum, quòd poteris, ab ea pellito [manebo.
P. Memini, tametsi nullus moneas. PH ego rus ibo, atque ibi
P. Censeo. PH sed, heus tu.. P. quid vis? PH. censén' posse me obfirmare, &
Perpeti ne redeam interea? P. te ne? non hercle arbitror.
Nam aut jam revertère; aut mox noctu te adigent horsum insomnia.
PH. Opus faciam, ut defatiger usque ingratiis ut dormiam.

Utinam &c. Utinam tam facilè aliquid boni invenias, lucri aliquid facias, quàm facile & cèrtò hoc perdes, quàm facilè hæc tibi mancipia peribunt. hic sumptus.

Quod mihi est carius, Pro, qui mihi sum carior.

Ne isthuc. Quo minus debes ægrè ferre si mancipia & pecunia mihi pereant.

Minime Neutiquam, istud fero iniquo animo: pereas sanè tu & tua munera, siquidem ita vis: efficiam quod jubes.

Quod poteris. Quoad, quantum poteris.

Istum. Militem.

Nullus. Non.

Horsum. Huc, in urbem adigent, redire cogent. nullam somni & quietis partem capere poteris, adeòque brevi huc redibis.

Ingratiis. Invitus, velim nolim, adverbium ex ablativo.

P. Vigilabis lassus ; hoc plus facies. PH. abi sis ; nihil dicis, Parmeno.
Ejiciunda hercle hæc mollities animi, nimis me indulgeo.
Tandem ego non illa caream, si sit opus, vel totum triduum ? P. hui
Universum triduum ? vide quid agas. PH. stat sententia.
P. Di boni quid hoc morbi est ? adeóne homines immutarier
Ex amore, ut non cognoscas eumdem esse ? hoc nemo fuit
Minus ineptus, magis severus quisquam, nec magis continens.
Sed quis hic est, qui huc pergit ? at at hic quidem est parasitus Gnatho
Militis ; ducit secum unà virginem huic dono, papæ
Facie honesta : mirum, ni ego me turpiter hodie hic dabo,
Cum meo decrepito hoc eunucho : hæc superat ipsam Thaïdem.

Virginem. De qua sermo fuit in scena ultima primi actus.
Mirum ni.. Profectò hodie me ludibrio exponam, cum meo Eunucho, quando eum adducam ad Thaïdem, ita deformis est, & dissimilis isti virgini quam Gnatho adducit.
Decrepito. Rugoso, veternoso. propriè decrepiti sunt dicti quorum funera crepitu & plangore familiæ conclamata sunt. *Donat.*
Superat. Formâ.

SCENA SECUNDA.

GNATHO, PARMENO.

Gnatho qui militis parasitus erat, dum ab eo Virginem adducit ad Thaïdem, incidit in Parmenonem, cum quo jocatur facetè.

G. DI immortales homini homo quid præstat ? stulto intelligens
Quid interest ? hoc adeò ex hac re venit in mentem mihi.
Conveni hodie adveniens quemdam mei loci hinc, atque ordinis,
Hominem haud impurum, itidem patria qui abligurierat bona.
Video sentum, squalidum, ægrum, pannis, annisque obsitum.

Quid præstat.. Quantum alii homines aliis antecellunt ? quantum est discriminis inter stultum & prudentem ?
Hoc adeò.. Cur id putem in causa est ea res quam narrabo jam.
Conveni. Inveni, offendi.
Loci. Conditionis, generis.
Haud impurum. Ingenuum, non improbum. *Itidem.* Ut ego.
Abligurierat. Decoxerat.
Sentum. Horridum ; ut sentes, & dumi sunt.
Obsitum. Plenum. pannosum, & annosum. ager proprie obsitus dicitur, qui segete refertus est.

Quid istuc ornati est, inquam? quoniam miser quod habui, perdidi: hem
Quò redactus sum! omnes noti me atque amici deserunt.
Hic ego illum contempsi præ me. quid homo, inquam, ignavissime?
Itan' parasti te, ut spes nulla reliqua in te siet tibi?
Simul consilium cum re amisti? vidén me ex eodem ortum loco?
Qui color, nitor, vestitus, quæ habitudo est corporis?
Omnia habeo, neque quidquam habeo: nihil cum est, nihil desit tamen.
At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati
Possum. Quid? tu his rebus credis fieri? tota erras via.
Olim isti fuit generi quondam quæstus apud seclum prius;
Hoc novum est aucupium: ego adeò hanc primus inveni viam.
Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt,
Nec sunt: hos consector; hisce ego non paro me ut rideant,
Sed his ultro arrideo, & eorum ingenia admiror simul:
Quid dicunt, laudo; id rursum si negant, laudo id quoque:
Negat quis, nego; ait, aio: postremo imperavi egomet mihi
Omnia assentari: is quæstus nunc est multo uberrimus. [facit.
P. Scitum hercle hominem! hic homines prorsus ex stultis insanos
G. Dum hæc loquimur, intereà loci, ad macellum ubi venimus,
Concurrunt læti mi obviam cupedinarii, cetarii, lanii,
Coqui, fartores, piscatores, aucupes,
Quibus & re salva, & perdita profueram, & prosum sæpe:
Salutant, ad cœnam vocant, adventum gratulantur:

Ornati. Antiquè pro ornatûs.

Quoniam.. Verba sunt illius quem Gnatho convenerat.

Parasti te. Vitam instituisti.

Cum re. Cum opibus.

Amisti. Amisisti.

Habitudo. Firmitas, vigor, cutis & carnis εὐεξία.

Omnia habeo.. Nihil mihi deest, etsi nihil habeam nihil mihi fortuna dedit, omnia industria.

At ego.. Voces alterius.

Quid tu. Loquitur Gnatho. Quid? tune putas nisi plagis emi felicitatem istam non posse?

Credis fieri. Sub. ut dives sim, & bene habitus.

Isti generi. Scurrarum, & plagipatidarum. olim quæstum faciebant parasiti perferendis plagis, at nunc &c.

Hoc &c. Ars quam exerceo, nempe adulandi & assentandi, est nova, & instar aucupii: ut enim aves escâ, ita laudibus stulti capiuntur.

Primos omnium rerum. In omnibus rebus præstantissimos, omni laude ornatissimos. *Paro.* Præbeo.

Scitum. Lepidum & ingeniosum!

Dum hæc loquimur. Ego & iste mei loci atque ordinis.

Interea loci. Ea vox, *loci*, abundat, idemque est ac interea temporis.

Macellum. A mactandis pecoribus dictum.

Cupedinarii. Qui esculenta & poculenta vendunt.

Cetarii. Qui cete, id est, magnos pisces, vendunt.

Lanii. Qui laniant pecora, qui carnes distrahunt.

Fartores. Qui intrita & farcimina faciunt.

Re salva. Cum opibus florerem, antequam bona patria dilapidassem, cum de meo impenderem.

Et perditâ. Cum de alieno nanciscor, & expendo. *Donat.*

Ille ubi miser famelicus videt me esse in tantum honorem,
Et tam facile victum quærere, ibi homo cœpit me obsecrare
Ut sibi liceret discere id de me: sectari jussi,
Si est, tanquam.. philosophorum habent disciplinæ ex ipsis
Vocabula, parasiti item ut Gnathonici vocentur.
P. Vidén' otium, & cibus quid faciat alienus? G. sed ego cesso
Ad Thaïdem hanc deducere, & rogitare ad cœnam ut veniat?
Sed Parmenonem ante ostium Thaïdis tristem video,
Rivalis servum; salva res est; nimirum hic homines frigent.
Nebulonem hunc certum est ludere. P. hice hoc munere arbitrantur
Suam Thaïdem esse, G. plurima salute Parmenonem [deo.
Summum suum impertit Gnatho. quid agitur? P. statur. G. vi-
Numquid nam hic, quod nolis, vides? P. te. G. credo: at numquid aliud?
P. Quîdum? G. quia tristis es. P. nihil equidem. G. ne sis: sed quid videtur
Hoc tibi mancipium? P. non malum hercle. G. uro hominem.
P. ut falsus animi est! [nunc dices,
G. Quàm hoc munus gratum Thaïdi arbitrare esse? P. hoc
Ejectos hinc nos. OMNIUM RERUM HEUS VICISSITUDO EST.
G. Sex ego te totos Parmeno hos menses quietum reddam.
Ne sursum, deorsum cursites, néve usque ad lucem vigiles:
Ecquid beo te? P. méne? papæ. G. sic soleo amicos. P. laudo.
G. Detineo te fortasse: tu profecturus aliò fueras. [mittar
P. Nusquam. G. tum tu igitur paulum da mihi operæ, fac ut ad-
Ad illam. P. age modo, nunc tibi patent fores hæ, quia istam ducis.

In tantum honorem. Pro, in tanto honore: ita Cicero dixit, *esse in potestatem* pro, in potestate.

Sectari. Se mihi dedêre comitem ac discipulum.

Si est ut.. Si fieri potest, ut parasiti aliquando appellentur à meo nomine Gnathonici, tanquam sectæ Philosophorum singul. ab ipsis philosophis earum autoribus hab nt nomina: Socratici à Socrate, Platonici à Platone &c.

Rivalis. Phœdriæ.

Salva res est.. Quia tristis, quia exclusus, & ante ostium stat Parmeno.

Homines. Phædria & Parmeno.

Frigent.. Male rem gerunt, non admittuntur.

Suam. Sibi devinctam.

Summum suum. Sub. amicum.

Hice. Hi. pluralis numerus, per contemptum, pro singulari, hic Gnatho; vel, Gnatho & Thraso.

Hoc munere. Virgine quam Thaïdi ferunt muneri.

Quidum. Quorsum hoc petis?

Ne sis. Sub. tristis.

Uro Ango, crucio.

Falsus animi Ut felix animi, fortunatus laborum, apud Virgilium.

Hoc nunc dices. Video quid velis: gloriaris nos à Thaïde contemptum iri, ab ea ejectos.

Vicissitudo. Ut ejicimur modo, ejicieris postea. *Beo.* Beatum facio.

Detineo te &c. Vult exprimêre inquit Donat. confessionem, quod ad Thaïdem venerit & intrare non possit.

Paulum da operæ. Adjuva me.

Istam. Virginem.

Sed eccum Parmenonem : salve. P. quid tu es tristis , quidve es alacris ? [sum eam

Unde is ? CH. ego nescio hercule, neque unde eam , neque quor-

Ita prorsum oblitus sum mei.

P. Qui quæso ? CH. nunc te , Parmeno , ostendes qui vir sies.

Scis te mihi sæpe pollicitum esse ; Chærea uxorem inveni ,

Modo quam velis : in ea re utilitatem ego faciam ut cognoscas meam. [lum.

Cum in cellulam ad te patris penum omne congerebam clancu-

P. Age inepte. CH. hercle hoc factum est. fac sis nunc promissa appareant ,

Sive adeò digna res est , ubi tu nervos intendas tuos.

Haud similis virgo est virginum nostrarum , quas matres studens

Demissis humeris esse , vincto pectore , ut graciles sient.

Si qua habitior paulo , pugilem esse aiunt , deducunt cibum ,

Tametsi bona est natura , reddunt curatura junceas.

P. Quid ? virgo cuja est ? CH nescio hercle. P. unde est ? CH. tantumdem. P ubi habitat ?

CH. Ne id quidem. P. ubi vidisti ? CH. in via. P. qua ratione amisti ? CH. id equidem

Adveniens mecum stomachabar modo ; neque

Quemquam esse ego hominem arbitror , cui magis bonæ

Felicitates omnes adversæ sient. [rogas ?

P. Quid hoc est sceleris ? CH. perii. P. quid factum est ? CH.

judicarim. Floccus est lanæ particula quæ ex vellere evolat , res pretii levis.

Quidve alacris . . Modo lætitiam modo tristitiam vultu præferebat Chærea.

Unde is. Unde venis.

Quorsum. Quò.

Inveni. Scis quid mihi sæpe sis pollicitus : dicebas mihi , quære & inveni uxorem &c. modo illam optes , quæcumque illa sit , faciam ut ducas

Utilitatem meam. Quàm tibi sim utilis.

Cum in . . Hæc mihi promittebas, cum ego ad te afferebam cibos è mensa paterna surreptos.

Cellulam. Servi in cellulis habitabant. *Penum*. Opsonia.

Age inepte. Næ tu ineptus es , qui hæc mihi commemores.

Hoc factum est. Inveni uxorem , qualem optabam.

Fac sis. Sis pro , si vis , particula blandientis , ut , sodes , amabo. legitur & , *faxis*.

Sive adeo . . Da mihi operam , vel quia promisisti , in opus confer tua promissa ; vel quia res digna est in qua industriam omnem ponas.

Vincto Angusto , astricto.

Habitior. Corpulentior , pleniori ore & corpore , pinguior & obesior.

Pugilem. Similem pugilibus & Athletis , qui erant valentes & robusti.

Deducunt. Subtrahunt , jejunio illas exsuccas reddant.

Bona. Pinguis, bene habita.

Natura Naturalis constitutio.

Curatura. Studio , cultura : cura mentis est , curatio , medicinæ ; curatura , diligentiæ *Donat*.

Junceas. Graciles & exiles instar juncorum.

Cuja. Ad quem pertinet , cujus in potestate est ? cujus est filia ?

Unde. Oriunda : cedo ejus patriam.

Tantumdem. Id est , nihil scio. æquè ignoro ejus patriam ac parentes.

Patris cognatum, atque æqualem, Archidemidem
Nostine? P. quid ni? CH. is dum sequor hanc, fit mihi obviam.
P. Incommode hercle. CH. imò enimvero infeliciter:
Nam incommoda alia sunt dicenda, Parmeno.
Illum liquet mihi dejerare, his mensibus
Sex, vel septem prorsum non vidisse proxumis:
Nisi nunc cum minime vellem, miniméque opus fuit.
Eho, nónne hoc monstri simile est? quid ais? P. maxume.
CH. Continuo accurrit ad me quàm longe quidem,
Incurvus, tremulus, labiis demissis, gemens.
Heus, heus, tibi dico, Chærea, inquit: restiti.
Scin' quid ego te volebam? dic: cras est mihi
Judicium. quid tum? ut diligenter nunties
Patri, advocatus mane mihi esse ut meminerit.
Dum hæc dicit, abiit hora: rogo numquid velit.
Recte, inquit; abeo: cum huc respicio ad virginem,
Illa sese interea commodum huc advorterat
In hanc nostram plateam. P. mirum ni hanc dicit, modo
Huic quæ data est dono. CH. huc cum advenio, nulla erat.
P. Comites secuti scilicet sunt virginem?
CH. Verum, parasitus cum ancilla. P. ipsa est, ilicet:
Desine; jam conclamatum est. CH. alias res agis.
P. Istuc ago quidem. CH. nostin' quæ sit? dic mihi, aut
Vidistin'? P. vidi; novi; scio, quò abducta sit.
CH. O Parmeno mi, nostine? P novi. CH. & scis ubi siet?
P. Huc deducta est ad Thaïdem, ei dono data est.
CH. Quis is est tam potens cum tanto munere hoc? P. miles [Thraso

Æqualem. Ejusdem ætatis.

Quidni? novi. cur non nossem?

Alia. mala isto leviora incommoda vocanda sunt: hoc satis gravi vocabulo appellari non potest.

Liquet. Ordo est: liquidum est mihi, posse me jurare certo, me illum non vidisse, &c.

Quam longè quidem. Admodum longè, eminus.

Dico tibi. Te appello: volo te paucis.

Scin'. Verba molesti hujus interpellatoris.

Dic. Chæreæ vox.

Est mihi judicium. Mea causa apud judices agitur.

Advocatus. Non is tantum erat qui causam perorabat, sed quilibet etiam qui præsentia sua & amicitiæ significatione auctoritate & gratia reo favebat, eique patrocinabatur.

Rectè. Nihil aliud.

Adverterat. In hanc se viam verterat, versus ædes Thaïdis.

Huic. Thaïdi. *Data.* A milite.

Nulla erat. Non apparuit, evanuit ex oculis.

Verum. Ita est.

Ilicet Hæc particula clausulam rei notat & finem: ea judices è judicio aut consilio dimittebantur; quasi, *ire licet*, licet discedere.

Conclamatum. Vox propriè funebris: conclamata funera dicuntur cum conceptis vocibus efferuntur ad rogum. itaque sensus est: tuum negotium transactum & finitum est: vel, periit miser iste Chærea, desperata ejus salus est; quod Parmeno cum diceret minus claré, subjicit Chærea, eum non attendere.

Alias res agis. Non es animo præsenti & attento.

Isthuc ago. Imo attendo, & in re tua tua totus sum.

Phædria

Phædriæ rivalis. CH. duras fratris partes prædicas.
P. Imò, si scias quod donum huic dono contrà comparet:
Tum magis id dicas. CH. quod nam quæso hercle? P. Eunuchum. CH. illúmne obsecro
P. Isthunc ipsum. CH. homo quatietur certe cum dono foras.
Sed istam Thaïdem non scivi nobis vicinam. P. haud diu est.
CH. Obsecro hercle, Parmeno, fac ut dicis. P. faciam sedulò, ac
Dabo operam, adjuvabo: numquid me aliud vis? CH. quo nunc is? P. domum,
Ut mancipia hæc, ita ut jussit frater, deducam ad Thaïdem.
CH. O fortunatum istum Eunuchum, qui quidem in hanc detur domum!
P. Quid si nunc tute fortunatus fias? CH. quare, Parmeno?
Responde. P. capias tu illius vestem. CH. vestem? quid tum postea?
P. Pro illo te ducam. CH. audio. P. te esse illum dicam. CH. intelligo.
P. Quandoquidem illarum neque quisquam te novit, neque scit qui sies:
Præterea forma, ætas ipsa est, facile ut pro Eunucho probes.
CH. Dixti pulchre: nunquam vidi melius consilium dari.
Age eamus intrò: nunc jam orna me; abduc, duc, quantum potes.
P. Quid agis? jocabar equidem. CH. garris? P. perii; quid ego egi miser?
Quò trudis? perculeris jam tu me? tibi equidem dico, mane.
CH. Eamus. P. pergin'? CH. certum est. P. vide ne nimium callidum hoc sit modo.
CH. Non est profectò: sine. P. at enim istæc in me cudetur faba: ah,
Flagitium facimus. CH. an id flagitium est, si in eam nunc dadum mum

Duras partes.. Dura est fratris conditio, qui æmulum tantum habeat. metaphora sumitur ab actoribus scenicis, qui partes in comœdia suas agunt, easque primas, secundas &c.

Imo.. Atqui longe deteriorem esse fratris tui conditionem judicabis, ubi cognoveris quale donum ipse comparet mittendum Thaïdi & huic militis dono opponendum.

Homo. Phœdria. *quatietur* expelletur, excutietur.

Illius vestem Eunuchi.

Ætas ipsa est. Eadem in te atque in Eunucho.

Probes. Te illum esse persuadeas.

Orna. Appone mihi Eunuchi vestes & ornamenta.

Quo trudis? Quo me adigis?

Perculeris. Isthoc me quidem modo plane everteris & perdideris. nempe, si rescitum fuerit me hujus autorem consilii fuisse. plaustrum perculisse dicuntur, qui negotium aliquod perturbant, & evertunt.

Calidum. Ne ista fraus nobis periculosa sit: ne istud sit nimis præceps & audax facinus.

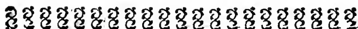
Isthac in me cudetur faba. In me hoc malum recidet. ductum ab area quæ tunditur & laborat, cum in ea faba tunditur & cuditur fustibus, ut è siliquis excutiatur. vel hinc etiam sumptum, quòd quidam malè coctam fabam & duriorem supra caput coqui negligentioris tundunt, & saxo comminuunt, quasi fabæ ipsi irati, tumque universum malum ad coquum pervenit. *Donat*.

Deducar; & illis crucibus, quæ nos, nostrámque adolescentiam
Habent despicatam, & quæ nos semper omnibus cruciant modis,
Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur?
An potius hæc pati? æquum est fieri, ut à me ludatur dolis?
Quod qui rescierint, culpent? illud merito factum omnes putent.
P. Quid istuc? si certum est facere, facias. Verum ne post conferas
Culpam in me. CH. non faciam. P. jubésne? CH. jubeo, cogo, atque impero.
P. Nunquam defugiam auctoritatem: sequere. CH. Dî vortant bene.

Crucibus. Improbis mulieribus.
An potius? An potius flagitium est, hæc indigna ab illis pati?
Ludatur. Thaïs.
Quod qui &c. Objicit hoc sibi: atqui me culpabunt qui hoc audierint? respondet statim; imò vero illud merito factum omnes putabunt.

Defugiam auctoritatem. Nunquam quidquam recusabo facere dum tu auctor sis facti: ita Donatus: at Muretus hæc verba tribuit Chæreæ, nunquam recusabo quin hoc autore me gestum fuisse dicatur, ejus eventum in me recipio, & periculum invidiamque præstabo.

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

THRASO, GNATHO, PARMENO.

Thraso invitaturus Thaïdem ad cœnam adest, illi facetè assentatur Gnatho: Parmeno intervenit.

T. MAGNAS verò agere gratias Thaïs mihi?
G. Ingentes. T. aïn' tu, læta est? G. non tam ipso quidem
Dono, quàm abs te datum esse: id verò serio
Triumphat. P. huc proviso, ut ubi tempus siet,
Deducam: sed eccum militem T. est isthuc datum
Profectò, ut grata mihi sint quæ facio omnia
G. Advorti hercle animum. T. vel rex semper maximas
Mihi agebat, quidquid feceram: aliis non item.
G. Labore alieno magnam partam gloriam,
Verbis sæpe in se transmovet, qui habet salem,
Qui in te est. T. habes. G. rex te ergo in oculis.. T. scilicet,
G. Gestare T. verum: credere omnem exercitum,
Consilia G. mirum. T. tum sicubi eum satietas
Hominum, aut negoci si quando odium ceperat,
Requiescere ubi volebat, quasi . nostin'? G. scio.
Quasi ubi illam expueret miseriam ex animo. T. tenes.

Magnas.. Nonne agit mihi grates Thaïs pro data ipsi à me Pamphila?
Proviso. Venio ut provideam quo tempore deducendi mihi sint huc Eunuchus & Æthiopissa.
Datum. Veluti fato concessum.
Ut grata mihi sint. Ut me apud alios in gratia ponant, gratiam aliorum mihi concilient.
Adverti.. Hoc sane intellexi.
Vel Rex. Ipse Rex: Imperator cujus ducebam copias, Rex Asiæ.
Agebat. Sub. gratias.
In se transmovet. In se confert ac derivat tanquam propriam & suam, sibi sumit.

Salem. Ingenium, industriam.
Habes. Intelligis, capis.
In oculis. Huc refer, *gestare*: est autem gestare in oculis, amare impensè.
Verum: Ita est; rectè dicis.
Sicubi. Si quando.
Ubi volebat. Cum vellet.
Quasi ubi. Quasi ut haberet ubi exonerare se illa molestia, me vocabat ut meum in sinum eam veluti deponeret.
Expueret. Rejiceret. ut hominum fastidium & negotiorum molestiam levaret.

Tum me convivam solum abducebat sibi. G. hui,
Regem elegantem narras. T. imò sic homo est.
Perpaucorum hominum. G. imò nullorum arbitror,
Si tecum vivit. T. invidere omnes mihi;
Mordere clanculum; ego non flocci pendere;
Illi invidere misere: verum unus tamen
Impensè, elephantis quem Indicis præfecerat.
Is ubi molestus magis est, quæso inquam, Strato,
Eóne es ferox, quia habes imperium in belluas?
G. Pulchrè, me hercle, dictum & sapienter: papæ!
Jugularas hominem: quid ille? T. mutus illico.
G. Quid ni esset? P. Di vestram fidem! hominem perditum
Miserúmque, & illum sacrilegum. T. quid, illud, Gnatho,
Quo pacto Rhodium tetigerim in convivio:
Nunquid tibi dixi? G. nunquam: sed narra, obsecro:
Plus millies jam audivi. T. unà in convivio.
Erat hic, quem dico, Rhodius adolescentulus.
Cœpit ridere. Quid ais inquam, homo impudens?
Lepus tute es & lepores quæris. G. ha, ha, hæ.
T. Quid est? G. facetè, lepidè lautè: nihil supra:
Tuum, obsecróne, hoc dictum erat? vetus credidi.
T. Audieras? G. sæpe, & fertur in primis. T. meum est.
G. Dolet dictum imprudenti adolescenti, & libero.
P. At te Dii perdant. G. quid ille quæso? T. perditus,
Risu omnes qui aderant emoriri: denique
Metuebant omnes jam me. G. non injuria.
T. Sed heus tu purgóne ego me de istac Thaïdi,
Quòd eam me amare suspicatur? G. nihil minus
Imò magis auge suspicionem. T. cur? G. rogas:
Scin', si quando illa mentionem Phædriæ
Facit, aut si laudat, te ut male urat? T. sentio.
G. Id ut ne fiat, hæc res sola est remedio.

Elegantem. Plenum humanitatis, lepidum.
Perpaucorum. Qui paucis utitur familiariter.
Imò. Certè puto ego illum nullos habere posse honestos homines pro familiaribus, qui te delectari possit. vel tu illi unus sufficis, carere ceteris potest, si te habet. hoc serio & clarè diceret: illud, clam & aversus. *Eóne.* Ideóne.
Impensè. Sub. invidebat.
Jugularas. Perculeras, mutum reddideras.
Et illum. Gnathonem.
Tetigerim. Luserim, carpserim.
Plus millies. Hoc demissa voce dicit.
Lepus tute es. Lepus pro homine leviculo, imprudente, ac meticuloso sumitur, quæris in mensa id quod ipse es, quod habes.
Fertur. Laudatur, circumfertur.
Dolet. Non dubium quin doluerit.
Perditus. Ita conturbatus fuit, ut nihil supra.
Purgón. An autor mihi es ut me excusem apud Thaïdem, de isthac Pamphila.
Ut male urat. Scisne, quoties Thaïs laudat Phœdria id eam facere.

Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuo: siquando illa dicet, Phædriam
Intromittamus comessatum: tu, Pamphilam
Cantatum provocemus: si laudabit hæc
Illius formam; tu hujus contrà: denique,
Tu par pari referto, quod eam mordeat.
T. Si quidem me amaret, tum istuc prodesset Gnatho.
P. Quando illud quod tu das, expectat atque amat,
Jamdudum amat te: jamdudum illi facile fit
Quod doleat; metuet semper, quem ipsa nunc capit
Fructum, ne quando iratus tu alio conferas.
T. Bene dixti: ac mihi istuc non in mentem venerat.
G. Ridiculum, non enim cogitaras; cæterum
Idem hoc tute melius quanto invenisses Thraso?

ut tibi ægrè fit, ut te malè torqueat?
Illius. Phœdriæ.
Quando illud &c. Siquidem amat expectatque Pamphilam quam illi das.
Illi facile fit quod doleat. Habet unde ipsi creari facile dolor & molestia possit: facile illi potest ægrè fieri.
Metuet &c. Ne pecuniam, munera, quæ à te accipit, & alios amicitiæ tuæ fructus amittat, ne illos alteri tribuas.
Ridiculum. Rides, iocaris: quid enim mirum? id non cogitaras, nam si animum advertisses, longe id melius quam ego invenisses.

SCENA SECUNDA.

THAIS, THRASO, PARMENO, GNATHO, PYTHIAS.

Offert Thaïdi Parmeno Dona quæ ipsi à Phædria mittebantur: ea irridet Thraso adulante Gnathone. Thaïs cum milite ad cœnam proficiscitur.

THA. AUDIRE vocem visa sum modo militis,
Atque eccum salve mi Thraso. THR. ô Thaïs mea,
Nunc te reviso: quid agitur? ecquid nos amas
De fidicina istac? PA. quàm venustè! quod dedit
Principium adveniens! THA. plurimum merito tuo.

Eccum. Ecce eum: id egrediens loquitur pro foribus.
Nos amas de.. Id est ecquid tibi placet hoc munus, ista fidicina quam tibi dedi, hæc Pamphila. amare aliquem de aliqua re, est præbere se gratum ac memorem.
Quam venustè. Ironia. quam ineptè orsus est? qui orationis principium duxerit ab commemoratione & quasi exprobratione beneficii! id demissa voce dicit.
Plurimum.. Respondet Thrasoni. amo te plurimum ob tuum munus, id enim mereris.

G. Eamus ergo ad cœnam : quid ſtas ? P. hem alterum,
Ex homine hunc natum dicas THA. ubi vis : non moror.
P. Adibo, atque adſimulabo quaſi nunc exeam.
Iturâne Thaïs quopiam es ? THA. hem, Parmeno,
Bene feciſti ; hodie itura. . . P. quò ? THA. quid, hunc vides ?
P. Video, & me tædet : ubi vis, dona adſunt tibi
A Phædria. THR. quid ſtamus ? cur non imus hinc ?
P. Quæſo hercle ut liceat, pace quod fiat tua,
Dare huic quæ volumus, convenire & colloqui.
THR. Perpulchra credo dona, haud noſtris ſimilia.
P. Res indicabit : heus, jubete iſtos foras
Exire, quos juſſi, ocyus : procede tu huc :
Ex Æthiopia eſt uſque hæc. THR. hic ſunt tres minæ.
G. Vix P. ubi tu es, Dore ? accede huc : hem Eunuchum tibi :
Quàm liberali facie, quàm ætate integra ?
THA. Ita me Di ament, honeſtus eſt. P. quid tu ais, Gnatho ?
Nunquid habes quod contemnas ? quid tu autem, Thraſo ?
Tacent ; ſatis laudant : fac periculum in litteris,
Fac in palæſtra, in muſicis ; quæ liberum
Scire æquum eſt adoleſcentem, ſolertem dabo,
Atque hæc qui miſit, non ſibi ſoli poſtulat
Te vivere, & ſua cauſa excludi cæteros :
Neque pugnas narrat, neque cicatrices ſuas
Oſtentat ; neque tibi obſtat, quod quidam facit.

Hem alterum. Sub. ſtultum. hem Gnathonem Thraſoni ſimilem !

Ex homine. . Dicas, credas hunc è Thraſone natum eſſe : ita ſimilis eſt Thraſoni, eum ut ejus filium eſſe putes. alii apponunt notam interrogationis, ſic : an dicas hunc ex homine natum ? è bellua potius credas.

Ubi vis. Ibimus ad cœnam cum tibi libuerit.

Quæſ. Fingam me modo exire noſtris ædibus : hoc ſecum tacitus ; mox clarè converſus ad Thaïdem. An egrederis domo, Thaïs, an is quopiam, licet ne te morari tantiſper, & alloqui ?

Hodie itura . . Sub. eram apud militem, quem vides ?

Ubi vis. Quandocumque volueris accipere dona à Phœdria, præſto ſunt.

Hunc. Domum meam ad cœnam.

Jubete. Servos quoſdam alloquitur.

Tu. Æthiopiſſam alloquitur.

Uſque. Eſt uſque adverbium loci. Senſus eſt : hæc mulier adducta eſt ab ultima Æthiopia. .

Hic ſunt . . Empta eſt hæc ancilla tribus tantum minis. Quid ſit mina vide in Phormione, & alibi. hoc dicit per contemptum : oſtenditque rei tenuitatem & doni, à pretii vilitate.

Dore. Nomen Eunuchi.

Tibi. Sub. Siſto, habes.

Honeſtus. Elegans, venuſtus.

Fac periclum. Experire, tenta quid poſſit iſte Eunuchus, in litteris id eſt quam ſit eruditus : ſervi literas docebantur, ut eſſent dominis utiliores.

Palæſtra. Lucta, exercitationibus corporis omnibus, in arte ſaltandi, currendi &c.

Quæ liberum &c. Quæ liberalem & ingenuum hominem ſcire decet, in iis eſſe exercitatiſſimum affirmo.

Dabo ſolertem. Peritum præſto.

Qui. Miſit Phœdria.

Tibi obſtat. Tibi moleſtus eſt.

Quidam. Thraſonem innuit.

Verùm ubi molestum non erit, ubi tu voles,
Ubi tempus tibi erit, sat habet si tum recipitur.
THR. Apparet servum hunc esse domini pauperis,
Miserique. G. nam hercle nemo posset, sat scio,
Qui haberet qui pararet alium, hunc perpeti.
P. Tace tu, quem ego esse puto infra omnes infimos
Homines: nam qui huic animum assentari induxeris,
E flamma te petere cibum posse arbitror.
THR. Jámne imus? THA. hos prius introducam, & quæ volò
Simul imperabo: postea continuo exeo.
THR. Ego hinc abeo, tu isthanc opperire. P. haud convenit
Unà ire cum muliere imperatorem in via.
THR. Quid tibi ego multa dicam? domini similis es.
G. Ha, ha, hæ. THR. quid rides? G. istuc quod dixti modo.
Et illud de Rhodio dictum in mentem venit.
Sed Thais exit. THR. abi, præcurre, ut sint domi
Parata omnia. G. fiat. THR diligenter, Pythias
Fac cures, si Chremes huc forte advenerit,
Ut ores, primùm ut maneat; si id non commodum est,
Ut redeat; si id non poterit: ad me adducito.
PY. Ita faciam. THA quid, quid aliud volui dicere?
Hem, curate istam diligenter virginem.
Domi adsitis facite. THR. eamus. THA, vos me sequimini.

Qui pararet. Unde emeret.
Petere. Rapere, id est, quidvis acturum passurumve, cibi causa. Antiquum est verbum, *inquit Donat.* *petere cibum è flamma* unde scilicet sine damno aut malo nihil potest auferri. hoc verbo notat Parmeno Gnathonis egestatem ac voracitatem. Epulas pro inferiis adhibitas in Rogum conjiciebant, ex quo illas interdum mendiculi eripiebant. Hinc natum proverbium.
Th. Gnatho.
Abi. Gnathonem alloquitur.
Parata. Quæ sunt opus ad cœnam.
Pythias. Erat hæc ancilla Thaïdis, quæ domus curam gerebat.
Maneat. Hic me expectet.
Adducito. Domum Thrasonis, quo proficiscor ad cœnam.
Quid aliud... Quasi si esset hoc oblita tantisper cogitat.
Virginem. Pamphilam.
Domi adsitis. Ne domo pedem efferatis.
Vos. Ancillas quasdam appellat, quæ ipsam honoris causa sectarentur.

SCENA TERTIA.

CHREMES, PYTHIAS.

Chremes adolescens rusticus, Pamphila frater, à Thaïde accersitus ut ei sororem suam redderet, ejus domum venit, & domum Thrasonis deducitur.

C. PROFECTO quanto magis magísque cogito,
Nimirum dabit hæc Thaïs mihi magnum malum;
Ita me video ab ea astutè labefactarier.
Jam tum cum primum jussit me ad se accersier.
(Roget quis, quid tibi cum illa? ne noram quidem.)
Ubi veni, causam ut ibi manerem, repperit:
Ait rem divinam fecisse, & rem seriam
Velle agere mecum: jam tum erat suspicio
Dolo malo hæc fieri omnia; ipsa accumbere
Mecum, mihi sese dare, sermonem quærere:
Ubi friget, huc evasit, quàm pridem pater
Mihi & mater mortui essent; dico jamdiu.
Rus Sunii ecquod habeam & quàm longe à mari:
Credo ei placere hoc; sperat se à me avellere:
Postremò, ecqua inde parva periisset soror:
Et quis cum ea unà, quid habuisset, cum perit;
Et quis eam posset noscere: hæc cur quæritet...
Nisi illa forte, quæ olim periit parvula
Soror, hanc se intendit esse, ut est audacia.

Malum. Timet Chremes ne suis bonis inhiet Thaïs, & fraudem sibi aliquam nectat.
Labefactarier. Tentari & concuti & agitari in omnem partem.
Roget. Potuisset aliquis à me tum petere quare ad illam venirem; & merito, qui ne illam quidem nossem.
Ibi. Domi suæ.
Causam.. Eam nimirum, quòd haberat negotium majoris momenti, de quo mecum ageret, ideóque se Diis sacrificium obtulisse, ut ea res bene verteret.
Suspicio. Legum aliqui, ob metum *suspectio.*
Se se dare. Familiariter mecum agere, sub. cœpit. quærere varias artes ad sermonem inserendum & producendum: ubi vero frigere sermonem, ac me mutum pene videt, hùc denique prog. essa est ut à me peteret quampridem &c.
Ecquod. An quodpiam.
Rus. Villam.
Sunii. Sunium est Atticæ Promontorium.
Hoc Hunc agrum. ipsam ad illum oculos & cupiditatem adjecisse.
Avellere. Posse hoc rus mihi eripere.
Ecqua. Num qua.
Inde. Postea. *Periisset.* Mihi.
Quæritet.. Sub. nescio.
Nisi.. Nisi forte intendit, contendit, hoc molitur & confingit, se esse hanc sororem parvulam &c.
Ut est.. Qua est audacia; ut est ejus audacia.

Verum ea si vivit, annos nata est sedecim,
Non major, Thaïs, ego quàm sum, majuscula est.
Misit porrò orare ut venirem seriò:
Aut dicat quid volt, aut molesta ne siet.
Non hercle veniam tertio: heus, heus. P. hic quis est?
C. Ego sum Chremes. P. ô capitulum lepidissimum.
C. Dico ego mihi insidias fieri. P. Thaïs maximo
Te orabat opere ut cras redires. C. rus eo.
P. Fac amâbo. C. non possum, inquam. P. at apud nos hic mane,
Dum redeat ipsa. C. nihil minus. P. cur, mi Chremes?
C. Malam, in rem hinc abis? P. si istuc ita certum est tibi,
Amâbo, ut illuc transeas, ubi illa est. C. eo.
P. Abi, Dorias, cito hunc deduce ad militem.

Majuscula. Plures annos nata est, quàm sum. Adeoque non est ista soror mea quæ periit, quæque, si vivit, annos tantùm habeat sedecim.

Dico. Credo: ita est, his blanditiis ludificari me volunt istæ, ut mihi villam meam & fortunas auferant.

Dorias. Ancillæ nomen est.

SCENA QUARTA.

ANTIPHO.

Antipho Chæreæ familiaris, dum ipsum è Piræo digressum sodalibus insciis, quæritat, offendit in lumine Thaidis exeuntem cum ornatu Eunuchi.

HERI aliquot adolescentuli coiimus in Piræo,
In hunc diem ut de symbolis essemus: Chæream ei rei
Præfecimus, dati annuli, locus, tempus constitutum est:
Præteriit tempus: quo in loco dictu'st parati nihil est.
Homo ipse nusquam est, neque scio quid dicam, aut quid conjectem.
Nunc mihi hoc negotî cæteri dedere, illum ut quæram:

Coiimus. Convenimus, pepigimus.
De Symbolis. Symbolum vel symbola, est pecunia quæ confertur à multis in cœnam communibus impensis agitandam.
Essemus. Ederemus.

Ei rei. Cœnæ parandæ.
Annuli. Dabant annulos arrhæ loco & pignoris, ut cogerentur diem convivio destinatam & locum obire.
Dictum. Condictum & constitutum.
Homo. Chærea.

Idque adeò visam si domi est. quis nam hinc à Thaïde exit?
Is est an non est? ipsus est: quid hoc hominis? quî hic ornatus est?
Quid illud mali est? nequeo satis mirari, neque conjicere.
Nisi quidquid est, procul hinc libet prius quid sit sciscitare.

Ipsus. Chærea, indutus Eunuchi veste & ornatu.
Nisi. Certè, attamen.
Sciscitari. Cognoscere & investigare. *procul* paulò hinc remotior.

SCENA QUINTA.

CHÆREA, ANTIPHO.

Chærea fugiens Thaïdis domo, incidit in Antiphonem.

C. NUmquis hic est? nemo est: nunquis hinc me sequitur? nemo homo est.
Jámne erumpere hoc licet mihi gaudium? prò Juppiter
Nunc est profectò, interfici cum perpeti me possum,
Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua.
Sed neminémne curiosum intervenire nunc mihi
Qui me sequatur, quoquò eam rogitando obtundat, enecet,
Quid gestiam, aut quid lætus sim, quò pergam, unde emergam, ubi siem
Vestitum hunc nactus: quid mihi quæram: sanus sim, ânne insaniam.
A. Adibo, atque ab eo gratiam hanc, quam video velle, inibo.
Chærea, quid est quod sic gestis? quídve sibi hic vestitus quærit?
Quid est quod lætus sis? quid tibi vis? satín' sanus? quid me
Aspectas? quid taces? C. ô festus dies hominis, amice
Salve: nemo est, quem ego magis nunc cuperem videre, quàm te.
A. Narra istuc quæso quid siet. C. imò ego te obsecro hercle ut audias.
Nostín' hanc, quam amat frater? A. novi, nempe opinor Thaïdem.

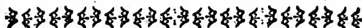
Sequitur. Timebat ne quis ipsum deprehenderet aut comprehenderet ridicula Eunuchi veste ornatum.
Erumpere. Activa significatione ponitur. Efferre, palàm facere.
Vita. Spatium vitæ sequentis: ne mihi postea contingat aliquid quo istud gaudium corrumpatur.
Obtundat. Odiosè petat atque instet.
Quid. Propter quid.
Emergam. Excam-

Quæram. Velim: quid moliar.
Gratiam inibo. Gratiam inire est, dare beneficium, de aliquo bene mereri: faciam id quod cupit.
Festus dies hominis. O faustum & similem diei festo diem, quo te offendo. *Dies festus hominis* pro homo festi diei. *Donat.* vel ô diem faustum & festum si quis homini potest unquam illucescere! Plautus de amico dicit, *O meus festus dies.* Cass. 21, ac.

C. Istam ipsam. A. sic commemineram. C. quædam hodie est ei dono data
Virgo: quid ego illam tibi nunc prædicem, aut laudem Antipho.
Erat quidam Eunuchus, quem mercatus fuerat frater Thaïdi,
Neque is deductus etiam tum ad eam: summonuit me Parmeno
Ibi servus, quod ego arripui. A. quid id est? C. tacitus, citius audies.
Ut vestem cum eo mutem, & pro illo jubeam me ducier.
A. Pro eunuchône? C. sic est. A. quid ex ea re tandem ut caperes commodi?
C. Rogas? viderem, audirem, animo obsequerer meo.
A. Ridiculè factum. Sed interim de symbolis quid actum est?
C. Paratum est. A. frugi es: ubi? domine? C. imò apud libertum Discum.
A. Perlonge est; sed tanto ocyus properemus; muta vestem.
C. Ubi mutem? perii, nam domo exulo: nunc metuo fratrem
Ne intus sit: porrò autem, pater ne rure redierit jam.
A. Eamus ad me, ibi proximum est ubi mutes. C. rectè dicis.
Eamus: & de istac simul quo pacto porrò possim
Hanc ducere, consilium volo capere unà tecum. A. fiat.

Summonuit. . Monuit me de una re quam ego statim faciendam esse mihi duxi. consilium ibi, id est, tunc, mihi dedit quod statim arripui.
Tacitus. Si taceas, si me non interpellas.
Frugi es. Strenuus, diligens.
Domin'. An tuæ domi paratum est convivium?
Porro autem . . Sub. metuo.
Ibi proximum est. Locus proximus est iste, ubi vestem facile mutes.
Hanc ducere. Uxorem habere istam Pamphilam.

ACTUS QUARTUS

SCENA PRIMA.

DORIAS.

Dorias ab Thaïde domum remissa ut ejus gemmas & aurum referret, narrat quid in convivio factum sit à Thrasone, ubi ille introeuntem Chremetem vidit.

TA me Dii bene ament: quantum ego illum vidi, nonnihil timeo misera,
Ne quam ille hodie insanus turbam faciat, aut vim Thaïdi.
Nam postquam ille advênit Chremes adolescens frater virginis;
Militem rogat, ut illum admitti jubeat: ille continuo irasci,
Neque negare audere; Thaïs porrò instare, ut hominem inviter,
Id faciebat retinendi illius causa: quia illa quæ cupiebat
De sorore ejus indicare, ad eam rem tempus non erat
Invitat tristis; mansit; ibi illa cum illo sermonem occipit.
Miles verò sibi putare adductum ante oculos æmulum,
Voluit facere contrà huic ægrè: heus, inquit, puer Pamphilam
Accerse, ut delectet hic nos: illa exclamat, minime gentium.
In convivium illam? miles tendere inde ad jurgium,
Interea aurum sibi clàm mulier demit: dat mihi ut auferam.
Hoc est signi, ubi primum poterit, se illinc subducet scio.

Quantum.. Quantum è militis vultu conjicere potui.

Ille insanus. Thraso.

Virginis. Pamphilæ.

Rogat. Thaïs.

Admitti. Introire sinat.

Retinendi.. Id faciebat Thaïs, volebat invitari Chremetem ad convivium ut illum retineret aliquantisper neque dimitteret fortasse non rediturum.

Ad eam rem.. Ad ea indicanda ipsi tempus hoc, & locus convivii non erat idoneus.

Invitat. Thraso rogatus à Thaïde.

Facere ægrè. Rem molestam & odiosam facere Thaïdi.

Delectet. Sciebat enim fidibus canere. *Illa.* Thaïs.

Illam. Sub. introduces virginem?

Tendere Pugnare id ut fiat, id contendere.

Inde ad jurgium. Sub. ventum est.

Mulier. Thaïs.

Hoc est signi.. Nempe quod brevi se subductura sit è militis domo.

Illinc. E convivio & Thrasonis ædibus.

SCENA

SCENA SECUNDA.

PHÆDRIA.

Rus abierat Phædria ut militi locum aliquem apud Thaïdem daret: inde revertitur vix dum exacta die, quamvis se biduo ab futurum promisisset.

DUM rus eo, cœpi egomet mecum inter vias,
Ita ut fit, ubi quid in animo est molestiæ;
Aliam rem ex alia cogitare, & ea omnia in
Pejorem partem: quid opus est verbis? dum hæc puto,
Præterii imprudens villam: longè jam abieram,
Cum sensi; redeo rursum, male verò me habens:
Ubi ad ipsum veni diverticulum, constiti.
Occœpi mecum cogitare, Hem, biduum hic
Manendum est soli sine illa? quid tum postea?
Nihil est. quid nihil? villam prætereo sciens:
Sed quid hoc est, quòd timida subito egreditur Pythias?

Ita ut fit. Ut solet contingere iis quorum animus aliqua laborat molestia.
Aliam rem ex alia. Ex una cogitatione delabi ad aliam.
Pejorem partem. Sub. Interpretari.
Cum sensi. Me villam præteriisse.
Diverticulum. Est hîc semita quæ à via publica in aliquem alium locum deducit.
Sine illa. Thaïde.
Nihil est. Nihil inde mihi eveniet mali.
Quid nihil? Hoccine tandem est leve, & facilè ferendum?
Villam prætereo. Ubi hoc mecum cogitavi, cœpi serio & certo consilio villam meam relinquere & præter illam ire, ut huc in urbem venirem.
Egreditur. Ex Ædibus Thaïdis.

SCENA TERTIA.

PYTHIAS, PHEDRIA, DORIAS.

Quæritur Pythias ancilla quod Eunuchus aufugerit; eam Phædria interrogat.

P. UBI ego illum scelerosum misera atque impium inveniam: aut ubi quæram!
Hoccine tam audax facinus facere esse ausum? PH. perii, hoc quid sit vereor.
Hem.. P. qui nunc si detur mihi,

Ut ego unguibus facile illi in oculos involem venefico ?
PH. Nescio quid profectò absente nobis turbatum est domi.
Adibo ; quid istuc ? quid festinas, aut quem quæris, Pythia ?
P. Hem ; Phædria, egóne quem quæram ? abi hinc quò dignus
es cum donis
Tuis tam lepidis. PH. quid isthuc est rei ?
P. Rogas me ? Eunuchum quem dedisti nobis quas turbas dedit ?
P. Perii. PH temulenta es. P. utinam sic sint, qui mihi male
volunt.
D Hau, obsecro, mea Pythias, quid isthucnam monstri fuit ?
P. Ille autem bonus vir nusquam apparet, etiam hoc misera suspicor,
Aliquid domo abeuntem abstulisse. PH nequeo mirari satis
Quò ille abire ignavus possit longius, nisi si domum
Forte ad nos redierit. P. vise, amâbo, num sit. PH. jam faxo scias.

Egóne quem quæram ? Petisne à me quem ego quæram ?
Eunuchum. Pro Eunuchus quem Eunuchum dedisti, ille quas turbas domi concitavit ? sic Virgil. *Urbem quam statuo, vestra est.* pro, *quam Urbem..* vel, *urbs quam.*
Sic sint. Sic ebrii sint.

SCENA QUARTA.

PHÆDRIA, DORUS, PYTHIAS, DORIAS.

Phædria Dorum Eunuchum male verbis accipit, quasi ipse domo Thaïdis aufugerit, quam ingressus tamen non erat, sed Chærea.

P. EXI foras, scelestes at etiam restitas ?
Fugitive, prodi ; male conciliate. DO. obsecro. PH. oh,
Illud vide os ut sibi distorsit carnufex
Quid huc reditio est ? quid vestis mutatio est ?
Quid narras ? paululum si cessassem, Pythia,
Domi non offendissem ; ità jam ornabat fugam.
P. Habésne hominem, amâbo ? PH. quidni habeam ? P. ô factum bene.

Exi.. Evocat & prodire jubet Dorum *Restitas ?* Moraris, cessas ?
Male conciliate. Magno meo dispendio & periculo empte. *conciliare* idem est ac parare, acquirere, emere.
Quid huc reditio est ? Quare huc ex ædibus Thaïdis, quo te duci jusseram, redîsti ?
Quid narras ? Quid dicis ? quam causam affers ?
Si cessassem. Si tantisper hîc moratus fuissem.. hoc ancillæ dicit.
Ornabat. Parabat.
habesne hominem ? An Eunuchum hunc reperisti ?
Quidni habeam. Reperi.

D. Istuc pol verò bene P. ubi est? rogitas? non vides?
P. Videam obsecro, quem? PH. hunc scilicet. P. quis hic est homo?
PH. Qui ad vos deductus hodie est P. hunc oculis suis
Nostrarum nunquam quisquam vidit, Phædria.
PH. Non vidit? P. an tu hunc credidisti esse, obsecro,
Ad nos deductum? PH. namque alium habui neminem. P. hau,
Ne comparandus hic quidem ad illum est: ille erat
Honesta facie, & liberali PH. ita visus est
Dudum, quia varia veste exornatus fuit.
Nunc eò tibi videtur fœdus, quia illam non habet.
P. Tace, obsecro, quasi verò paulum intersiet.
Ad nos deductus hodie est adolescentulus,
Quem tu verò videre velles, Phædria.
Hic est vetus, vietus, veternosus, senex,
Colore mustellino. PH. hem quæ hæc est fabula?
Eò redigis me, ut quid egerim egomet nesciam.
Eho tu num ego te? .. DO. emisti. P. jube mihi denuo
Respondeat. PH. roga. P. venistíne hodie ad nos? negat.
At ille alter venit annos natus sedecim,
Quem secum adduxit Parmeno. PH. agedum hoc mihi expedi
Primum: istam, quam habes, unde habes, vestem? taces?
Monstrum hominis! non dicturus? DO. venit Chærea.
PH. Fratérne? DO. ita PH. quando? DO. hodie. PH. quàm dudum? DO. modo.
PH. Qui cum? DO. cum Parmenone. PH. noráſne eum prius?
DO. Non, nec quis esset unquam audieram dicier.
PH. Unde igitur fratrem meum esse sciebas? DO. Parmeno
Dicebat eum esse; is dedit hanc mihi vestem. PH. occidi.
DO. Meam ipse induit; pòst unà ambo abierunt foras.
P. Jam satis credis me sobriam esse, & nihil mentitam tibi?
PH. Credis huic quod dicat? P. quid isti credam? res ipsa indicat.
[sat est.
PH. Concede istbuc paululum; audín'? etiam nunc paululum:

Nostrarum. Ancillarum. antiquo more subjunxit masculinum *quisquam*. Donat nemo nostrarum ancillarum vidit.

Dudum. Antea: cùm modo ad vos deductus est, talis vobis visus est, nempe honesta facie & liberali.

Varia. Picturata variis coloribus tincta; assutis diversi coloris pannis fulgente. *Tace:* Imo vero.

Quasi vero . . Noli hæc dicere, quasi vero parum sit inter illos discriminis, & penes vestem tantum?

Vietus. Mollis, flaccidus, putris: à *viere* unde vimen id est, virga flexibilis & mollis.

Veternosus. Segnis, languidus. veternus est morbus otiosos & somnulentos faciens; lethargus.

Mustellino Fusco, livido, qualis est mustelarum.

Quid egerim. An hunc emerim, an duci ad Thaïdem jusserim.

Num ego te? . Sub. Emi.

Negat Gestu scilicet.

Non dicturus? Itáne dicturus non es?

Quid isti . . Non egeo illo autore & teste, res ipsa loquitur.

Concede &c. Dorum alloquitur, & jubet se removere ab ancillis.

Dicdum hoc rursum. Chæreáne tuam vestem detraxit tibi ?
DO. Factum. PH. & ea est indutus ? DO. factum. PH. & pro te huc deductus est ? DO. ita. [væ mihi,
PH. Iuppiter magne! ô scelestum, atque audacem hominem. PY.
Etiam nunc non credis indignis nos esse irrisas modis ?
PH. Mirum ni tu credas quod iste dicat: quid agam nescio.
Heus tu negato rursum: possúmne hodie ex te exsculpere
Verum? vidistin' fratrem Chæream? DO. non. PH non potest fine
Malo fateri, video: sequere hac; modo ait, modo negat.
Ora me. DO. obsecro te verò Phædria. PH I intro. DO. hoi, hei.
PH. Alio pacto honeste quomodo hinc abeam nescio.
Actum est siquidem. tu me hic etiam nebulo ludificabere ?
P. Parmenonis tam scio esse hanc technam, quàm me vivere.
D. Sic est. PY. inveniam hodie parem ubi pol referam gratiam.
Sed nunc quid faciundum censes Dorias ? D. de isthoc rogas ?
Id modo dic, abisse Dorum. PY. ita faciam. D. sed videón' Chremem ? [tum inceperat
Thaïs jam aderit. PY. quid ita ? D. quia cum inde abeo, jam
Turba inter eos. PY. aufer aurum hoc: ego scibo ex hoc quid fiet,

Factum. Ita est..
Mirum ni tu credas. Non est mirum si credis tam facile, fœmina serva, stulta. *Denat.*
Quid agam.. Hoc secum tacitus.
Heus tu O Dore iterum loquere, & nega quæ modo affirmasti.
Negato. Demissa hoc voce dicit, ut honori Chæreæ consulat.
Exsculpere. Extorquere.
Malo.. Tormentis. adhibenda est quæstio, ut ab eo verum exprimatur, qui modo ait, modo negat: aliter nunquam fatebitur quod res est. *Sequere hac.* Quasi ad tormenta.
Ora me. Hoc lentius & demissius, ut sit causa non sæviendi, & ad quæstionem non rapiendi: itaque jubetur mox domum redire.
Alio pacto. Hoc demissa voce.
Actum est. Ita se res habet, Chæreæ facinus isthuc est: hoc tacitè dicit: illud clarè, *tu me nebulo* &c. Dorum intuens.
Technam. Fraudem.
Referam. Parmenoni. ulciscar illum probè.
Abisse Dorum. Tace Chæream loco illius venisse.
Inde abeo. Cum abii primùm ex domo militis. *Turba.* Rixa.
Eos. Thaïdem & Thrasonem.
Aufer. Fer intro hæc aurea ornamenta Thaïdis.
Quid fiet. Quid evenerit, quo res evaserit, à Chremete petam.

SCENA QUINTA.

CHREMES, PYTHIAS.

Chremes bene potus & hilarior è militis domo ad ædes Thaïdis revertitur: hunc ipsa Thaïs assequitur.

C. At at data hercle verba mihi sunt: vicit vinum quod bibi.
Ac dum accubabam, quàm videbar mihi esse pulchè sobrius:
Postquàm surrexi, neque pes, neque mens satis suum officium [facit.
P. Chreme C. quis est? ehem Pythias, vah quanto nunc urbanior
Vidêre mihi, quàm dudum? P. certe tu quidem pol multo hilarior.
C. Sed Thaïs multo ante venit? P. an abiit jam à milite?
C. Jam dudum, ætatem; lites sunt inter eos factæ maxumæ.
P. Nihil dixit tum, ut sequerêre sese? C. nihil, nisi abiens mihi innuit. [quia
P. Eho nónne id sat erat? C. at nesciebam id dicere illam, nisi
Correxit miles, quod intellexi minus; nam me extrusit foras.
Sed eccam ipsam: miror ubi ego huic anteverterim.

At at. At enim deceptus sum: Imprudens paulo plùs adbibi, & vino victus sum.

Accubabam. Mensæ accumbebam: erant enim in lectulis circa mensam positis.

Quàm. Valdè, vel, admirantis est.

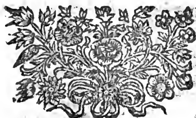
Surrexi. E lectulo in quo accubabam.

Venit. An venit? quam pridem hùc rediit?

Ætatem. Jam fluxit ætas integra ab eo tempore. ætas pro longo tempore: propriè est annorum 30. spatium.

Dicere. Significare. non putabam idcirco illam innuere mihi ut sequerer: sed Thraso correxit me, & castigavit tarditatem in intelligendo meam, hanc emendavit suo facto, nam me ex ædibus & convivio exturbavit, ut Thaïdem, sequerer ocyùs, feci. *Ubi.* Quomodo.

Anteverterim. Præcesserim.

SCENA SEXTA.

THAIS, CHREMES, PYTHIAS.

Thaïs à milite domum rediens statuit illi Pamphilam non reddere, & illius impetum ac impotentiam frangere: Chremes timidior vix retinetur quin fugiat, ubi militem cum suorum agmine adventantem aspicit.

T. CREDO equidem illum jam affuturum esse, ut illam à me eripiat. sine
Ut veniat: atqui si illam digito attigerit uno, oculi illico effodientur.
Usque adeò ego illius ferre possum ineptias, & magnifica verba,
Verba dum sint; verùm enim si ad rem conferentur, vapulabit.
C. Thaïs ego jamdudum hîc adsum. T. ô mi Chreme, teipsum expectabam. [re hanc
Scin' tu turbam hanc propter te esse factam? & adeò ad te attine-
Omnem rem? C. ad me? qui? quasi istuc... T. quia dum tibi sororem studeo
Reddere, & restituere, hæc atque hujusmodi sum multa passa.
C. Ubi ea est? T. domi apud me. C. hem. T. quid est?
Educta ita, uti téque illáque dignum est. C. quid ais? T. id quod res est:
Hanc tibi dono do, neque repeto pro illa abs te quicquam pretii.
C. Et habetur, & refertur à me, Thaïs, tibi, ita uti merita es, gratia. [Chreme:
T. At enim cave ne prius, quàm hanc à me accipias, amittas,
Nam hæc ea est, quam miles à me vi nunc ereptum venit.
Abi tu cistellam, Pythia, domo effer cum monumentis.
C. Vidén' tu illum, Thaïs, P. ubi sita est? T. in risco: odiosa, cessas?

Sine. Patere. veniat modo.
Usque adeo. Eatenus.
Dum. Modo mera verba sint, at ea si in opus conferet, si facta verbis addat.
Qui? Quomodo?
Quasi isthuc. Subaudi, jurgium commoverim.
Reddere. Reddimus aliena; restituimus integra.
Educta. Educata, e

Cistellam. Arculam, capsulam.
Monumentis. Signis & indiciis, unde agnoscatur Pamphila soror Chremetis esse, & libera: vult ea Chremeti ostendere.
Illum. Thrasonem procul adventantem significat.
Sita est. Cistella.
Risco riscus. Est cista, seu capsula corio tecta.
Odiosa. Molesta, importuna.

C. Militem secum ad te quantas copias adducere? [sis.
At at.. T. num formidolosus, obsecro, es mi homo? C. apage-
Ego formidolosus? nemo est hominum, qui vivat minus
T. Atque ita opus est. C. haud, metuo, qualem tu me esse hominem existimes.
T. Imò hoc cogitato; qui cum res tibi est, peregrinus est.
Minus potens quàm tu, minus notus, amicorum hic habens minus
C. Scio istuc: SED TU QUOD CAVERE possis, stultum admittere est.
Malo ego nos prospicere, quàm hunc ulcisci accepta injuria.
Tu abi, atque ostium obsera intus ego dum hinc transcurro ad forum.
Volo ego adesse hic advocatos nobis in turba hac. T. mane.
C. Melius est. T. mane. C. omitte, jam istic adero. T. nihil opus est istis, Chreme.
Hoc dic modò, sororem illam tuam esse, & te parvam virginem
Amisisse, nunc cognosse: signa ostende. P adsunt. T. cape:
Si vim faciet, in jus ducito hominem: intellextin'? C probe.
T. Fac animo hæc præsenti dicas. C faciam. T attole pallium.
Perii, huic ipsi est opus patrono, quem defensorem paro.

Militem. Sub. vides? nonne aspicis quanto cum exercitu ad te venit?

Opus est. Te formidolosum non esse.

Metuo qualem ... Metuo ne me minus fortem putes.

Qui cum res tibi est. Is Thraso in quem es pugnaturus.

Sed tu.. Stultum est exponere se periculo quod vitari possit.

Prospicere. Providere ne accipiamus injuriam, ne ab illo vapulemus, quam illum ulcisci, cum ipse nos male mulctaverit.

Transcurro. Proximitatem fori ostendit. *Donat.* Interim dum excurro ad vicinum forum, abi domum & fores claude.

Advocatos. Homines certos, vocatos ut testes sint ac propulsatores injuriæ.

Turba. Tumultu, rixa quæ instat à milite.

Melius est. Ut evocem homines è foro. *Omitte.* Sine me abire.

Adsunt. Cistellam & monumenta tradit.

Attolle pallium. Quod ex humeris defluit pallium collige; accinge te, ut sis ad pugnam expeditus. notat socordiam Chremis, rusticani hominis ignavi, & temulenti.

SCENA SEPTIMA.

THRASO, GNATHO, CHREMES, THAIS, SANGA &c.

Miles abducturus Pamphilam accedit ad ædes Thaïdis, velut ad urbem obsidendam, & ridiculè imperatorem agit; tandem, infecta re, abscedit.

THR. HANCCINE ego, ut contumeliam tam insignem in me accipiam, Gnatho?
Mori me satius est. Simalio, Donax, Syrisce, sequimini
Primum ædes expugnabo. G. rectè. THR. virginem eripiam;
G. probè. [men cum vecti, Donax:
THR. Male multabo ipsam. G. pulchre THR. in medium huc ag-
Tu, Simalio, in sinistrum cornu; tu, Syrisce, in dexterum.
Cedò alios; ubi centurio est Sanga, & manipulus furum? S. eccum adest; [tes, cogitas?
THR. Quid, ignave, peniculon' pugnare, qui isthuc huc por-
S. Egóne? imperatoris virtutem noveram, & vim militum;
Sine sanguine hoc fieri non posse, quî abstergerem vulnera.
THR. Ubi alii? S. qui (malum) alii? solus Sannio servat domum.
THR. Tu hosce instrue; hîc ego ero post principia, inde omnibus signum dabo.
G. Illuc est sapere; ut hosce instruxit, ipse sibi cavit loco!
THR. Idem hoc Pyrrhus factitavit. CH. vidén' tu, Thaïs, quam hic rem agit?

Simalio &c. Lixas aliquot & mancipia, ut ducer suos, alloquitur.

Cum vecti. Sub. accede. vectis, est oblongus fustis, & crassior quo emoventur onera, infringuntur portæ &c.

Cornu. Cornua sunt exercitus latera hinc inde prominentia.

Centurio. Præfectus centum militum.

Manipulus. Exigua militum manus, quæ unum sequitur signum, quia prisci Romani manipulum fœni suspensum è pertica pro signo habebant & vexillo militari.

Furum. Fures, hîc servi sunt, maximè culinarii; lixæ, calones.

Peniculone. Peniculus est pannus siccus, mantile crassius, quo præcincti solent esse coqui.

Egóne. Egóne cur hunc portem rogas?

Hoc fieri. Bellum istud non fore incruentum cogitavi.

Vulnera. Sub. peniculum attuli.

Instrue. In aciem compone.

Post principia. Post milites qui principes dicuntur. In acie Romana prima erat acies hastatorum, secunda principum, tertia triariorum. itaque iste Thraso in loco securo se collocat, in medio nempe exercitu

Sibi cavit loco. Suæ saluti consuluit opportunitate loci à periculo remoti, quem sibi delegit.

Pyrrhus. Epirotarum in Græcia, Rex, qui castra & aciem optimè descripsisse & instruxisse dicitur.

Nimirum consilium illud rectum est, de occludendis ædibus.
THA. Sanè quòd tibi nunc vir videatur esse, hic nebulo magnus est, [vellem dari,
Ne metuas THR. quid videtur? G. fundam tibi nunc nimis
Ut tu illos procul hinc ex occulto cæderes! facerent fugam.
THR. Sed eccam Thaïdem ipsam video. G. quàm mox irruimus? THR. mane
OMNIA PRIUS experiri, quàm armis, sapientem decet.
Qui scis an quæ jubeam, sine vi faciat? G Dî vestram fidem!
Quanti est sapere! numquam accedo, quin abs te abeam doctior.
THR. Thaïs, primum hoc mihi responde, cum tibi do istam virginem, [THR. rogitas,
Dixtín' mihi hos dies soli dare te? THA. quid tum postea?
Quæ mihi ante oculos Chremetem coràm adduxisti tuum?
THA. Quid cum illo agas? THR. & cum eo clàm subduxti te mihi? [eripi.
THA. Libuit. THR Pamphilam ergo huc redde, nisi vi mavis
CH. Tibi illam reddat? aut tu illam tangas? omnium.. G. ah quid ais? tace. [autem, furcifer?
CH. Quid tu tibi vis? THR. ego non habeam meam? CH tuam.
G. Cave sis nescis cui maledicas nunc viro CH non tu hinc abis?
Scín' tu ut tibi res sese habeat? si quidquam hodie hic turbæ cœperis,
Faciam ut hujus loci, diesque, mesque semper memineris.
G. Miseret tui me, qui hunc tantum hominem facias inimicum tibi. [canis?
CH. Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis. G. aín' verò,
Siccine agis? THR. quis tu homo es? quid tibi vis? quid cum illa rei tibi est.
CH. Scibis: principio eam esse dico liberam. THR. hem. CH. civem Atticam THR. hui! [edico tibi
CH. Meam sororem. THR os durum! CH. miles, nunc adeò
Ne vim facias ullam in illam: ego eo ad Sophronam
Nutricem, ut eam adducam, & signa ostendam hæc. THR. túne me prohibeas

Sanè quod tibi &c. Subaudi: non est, quòd Thraso tibi vir fortis esse videatur: hic, quem vides, nihil est aliud quam magnus nebulo. vel, quamquam videatur Thraso tibi vir fortis &c.
Fundam. Ita dicitur quia funduntur ex ea lapides.
Facerent. Caperent.
Quam mox. Ecquando?
Experiri. Tractare, transigere.
Quàm armis. Sub. age e.
Quid cum illo agas? Quid hoc homine tam stolido facias? vel quid illi respondendum putas adeo pervicaci & impotenti?
Omnium. Sub. sceleratissime.
Quid tu. O Chreme.
Diminuam. Conteram.
Os durum! Hominem impudentem!
Signa. Monumenta de quibus anteà jam dixit.
Prohibeas &c. An tu me prohibebis quominus eam habeam quam emi?
Audin' tu? &c. Audis ne, ô Thraso? iste Chremes in jus à te vocari

Meam ne ego habeam? CH. prohibeo, inquam. G. audín' tu? hic furti se alligat.
Satis hoc tibi est. THR. idem hoc tu ais? THA. quære qui respondeat.
THR. Quid nunc agimus? G. quin redeamus: jam hæc tibi adeat [rit supplicans
Ultrò. THR. credín'? G. imò certe: novi ingenium mulierum,
Nolunt ubi velis; ubi nolis, cupiunt ultrò. THR. bene putas.
G. Jam dimitto exercitum? THR. ubi vis. G. Sanga, (uti fortes decet
Milites) domíque, focíque fac vicissim ut memineris.
S. Jamdudum est animus in patinis. G. frugi es. THR. vos me hac sequimini.

potest & reus furti à te fieri, qui rem alienam, tam impudenter suam esse asserat. Hoc effugium Gnatho ad pugnam dirimendam aperit militi.

Furti se alligat. Furti se reum efficit.

Satin' hoc est tibi? Non ne hoc tibi sufficit? certe jam bellum & pugnam omittas censeo, satis hoc tibi est ad repetendam Pamphilam, & injuriam vindicandam, quod Chremes furti se crimine obstringat.

Idem hoc tu aïs. An tu, ô Thaïs, idem aïs quod Chremes? Pamphilam ejus sororem esse? liberam esse? &c.

Quære. Indignus es cui respondeam, abi, interroga qui respondere tibi velit.

Iam dimitto. An exercitum jam dimittam?

Ubi vis. Quando libuerit, dimitte.

Vicißim. Focum laresque repete. & bene coquum monet, ut foci & culinæ repetendæ meminerit. jubere militem domus & patriæ meminisse est eum remittere, militia solvere.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

THAIS, PYTHIAS.

Thaïs graviter ancillam objurgat: Chærea intervenit.

T. PERGIN' scelesta mecum perplexè loqui?
Scio, nescio; abiit, audivi; ego non adfui:
Non tu isthuc mihi dictura apertè es, quidquid est?
Eunuchus abiit: quamobrem? quid factum est?
taces?
P. Quid tibi ego dicam misera? illum Eunuchum negant
Fuisse. T. quis fuit igitur? P iste Chærea.
T. Qui Chærea? P iste ephæbus frater Phædriæ.
T. Quid ais venefica? P. atqui certò comperi
T. Quid is obsecro ad nos? aut quamobrem adductus est. P nescio:
Nisi amasse credo Pamphilam. T. hem misera occidi
Infelix, si quidem tu istæc vera prædicas.
Num id lacrymat virgo? P. id opinor T quid ais sacrilega?
Isthuccine interminata sum hinc abiens tibi?
P. Hera mea tace, obsecro, salvæ sumus,
Habemus hominem ipsum. T ubi is est? P hem ad sinistram,
Vidésne. T. video. P. comprehendi jube, quantum potest.
T. Quid illi faciemus, stulta? P quid faciam, rogas?
Vide, amâbo, si non cum aspicias, os impudens
Videtur. T. non est. P. tum quæ ejus confidentia est.

Scio. Eunuchum venisse.
Nescio. Quo, vel cur fugerit.
Ephebus, Adolescens annorum circiter 14.
Isthuccine &c. Nonne ego fueram hoc tibi interminata, ne quem virum huc introire sineres?
Habemus. Præsto est.

Quantum. Quanta vi maxima & celeritate fieri potest.
Ille. Comprehenso.
Rogas? Sub. verberabo, interrogabo, in jus rapiam &c.
Non est. Non est, non videtur impudens, ut aïs, imò urbanus &c.

SCENA SECUNDA.

CHÆREA, THAIS, PYTHIAS.

Chærea cum Eunuchi vestem in ædibus Antiphonis depositum iret, redire cogitur & in Thaïdem incidit.

C. APUD Antiphonem uterque, mater & pater,
Quasi dedita opera domi erant, ut nullo modo
Introïre possem, quin viderent me: interim
Dum ante ostium sto, notus mihi quidam obviam
Venit, ubi vidi, ego me in pedes, quantum queo,
In angiportum quoddam desertum; inde item
In aliud, inde in aliud: ità miserrimus
Fui fugitando, ne quis me cognosceret.
Sed éstne hæc Thaïs, quam video? ipsa est: hæreo
Ah, quid faciam. quid meâ autem? quid faciet mihi?
T. Adeamus: bone vir, Dore, salve: dic mihi,
Aufugistin'? c hera, factum. T. satin' id tibi placet?
C. Non. T. credín' te impune abiturum? C. unam hanc noxiam
Mitte: si aliam unquam ullam admisero, occidito.
T Num meam sævitiam veritus est? C. non. T. quid igitur?
C. Hanc metui, ne me criminaretur tibi.
T. At quorsum? P. vix me contineo quin involem
In capillum: monstrum, etiam ultrò derisum advenit!
T. Abi hinc insana. P. quid ita verò? debeam
Credo isti quidquam furcifero si id fecerim:
Præsertim cum se servum fateatur tuum?
T. Missa hæc faciamus: non te dignum, Chærea
Fecisti. nam si ego digna hac contumelia
Sum maximè, at tu indignus qui faceres tamen.
Neque ædepol quid nunc consilii capiam scio
De virgine illac, ità conturbasti mihi
Rationes omnes, ut eam non possim suis,
Ita ut æquum fuerat, atque ut studui, tradere:

Me in pedes. Subaudi, conjicio: fugio.
Angiportum. Vicum angustum.
Quid mea? Sub. refert?
Dore. Ludit Thaïs & joco Dorum appellat quem esse Chæream novit.
Mitte. Condona unam hanc culpam.
Veritus es? Ut fugeres?
Criminaretur. Accusaret apud te Pythias.
Quid ita vero? Quorsum ab eam? nonne impune licet mihi male multare istum furciferum, qui se servum esse tuum agnoscat?
Debeam isti quidquam . . Pœnas ullas debeam. debere pœnas alicui dicimur, cui fecimus injuriam: & inimici, debitores nostri vocantur in oratione Dominica.

Fore

Ut solidum parerem hoc mihi beneficium, Chærea.
C. At nunc dehinc spero æternam inter nos gratiam
Fore Thaïs: sæpe ex hujusmodi re quapiam, &
EX MALO PRINCIPIO magna familiaritas
Conflata est: quid si hoc quispiam voluit Deus?
T. Equidem pol in eam partem accipioque & volo.
C. Imò ita quæso: unum hoc scito, contumeliæ
Non me fecisse causa, T. credo equidem tibi.
P. Tum pol tibi ab isto hera cavendum intelligo.
C. Ego me tuæ commendo, & committo fidei:
Nunc ego te in hac re mihi oro ut adjutrix sies;
Te mihi patronam cupio, Thaïs, te obsecro:
Emoriar, si non hanc uxorem duxero.
T. Tamen si pater... C. quid? ah volet, certò scio;
Civis modo hæc sit. T. paululum operier
Si vis, jam frater ipse hic aderit virginis;
Nutricem accersitum iit, quæ illam aluit parvolam.
In cognoscendo tu te ipse aderis, Chærea.
C. Ego verò maneo. T. visne interea, dum is venit,
Domi operiamur, potius quàm hic ante ostium?
C. Imò percupio. P. quam tu rem actura obsecro es?
T. Nam quid ita est? P. rogitas? hunc tu in ædes cogitas
Recipere posthac? T. cur non P. crede hoc meæ fidei,
Dabit hic aliquam pugnam denuo. T. au, tace, obsecro.
P. Parum perspexisse ejus videre audaciam.
T. Adest optimè ipse frater. C. perii hercle, obsecro
Abeamus intro Thaïs, nolo me in via
Cum hac veste videat. T. quamobrem tandem? an quia pudet?
C. Id ipsum. P. idipsum? rectè vero. T. I præ, sequor.
Tu isthic mane, ut Chremem introducas, Pythias.

Solidum. Perfectum & integrum. amicos sibi restituenda Pamphila conciliare Thaïs volebat, & hoc beneficio demereri.

Si pater. Sub. velit: ea lege ut ea nuat tuus pater.
In cognoscendo. Dum agnoscetur quænam sit.

SCENA TERTIA.

PYTHIAS, CHREMES, SOPHRONA.

Chremes Sophronam nutricem adducit, à qua Pamphila soror esse Chremetis ipsius agnoscatur.

P. QUID? quid venire in mentem nunc possit mihi?
Quidnam? qui referam illi sacrilego gratiam,

Quid? quid &c. Quid ego jam excogitabo, quid agam ut ulciscar istum

Qui hunc suppoſuit nobis ? c. move verò ocyus
Te nutrix. s. moveo. c. video, ſed nihil promoves.
P. Jámne oſtendiſti ſigna nutrici ? c. omnia.
P. Amâbo quid ait ? cognoſcítne ? c. ac memoriter.
P. Bene Ædepol narras : nam illi faveo virgini,
Ite intro, jamdudum hera vos expectat domi.
Virum bonum eccum Parmenonem incedere
Video ! vide ut otioſus ſit, ſi Dis placet.
Spero me habere, qui hunc meo excruciem modo.
Ibo intrò de cognitione ut certum ſciam.
Pòſt exibo, atque hunc perterrebo ſacrilegum.

ſacrilegum ? nempe Parmenonem qui Chæream nobis pro Doro attulit ?
Promoves. Non accceleras.
Ac memoriter. Illa vero omnia cognoſcit quaſi ſi dedita opera omnia mandaſſet memoriæ.
Si Diis placet. Proprium eſt exclamantis propter indignitatem rei. *Denuat.* *Qui.* Quomodo.
Cognitione. Agnitione Pamphilæ.

SCENA QUARTA.

PARMENO, PYTHIAS.

Parmenonem quaſi re bene geſta exultantem Pythias ficto metu perturbat.

PA. REVISO quidnam Chærea hic rerum gerat :
Quòd ſi aſtu rem tractavit, Di voſtram fidem
Quantam, & quam veram laudem capiet Parmeno !
Nam ut omittam, quòd ei amorem difficillimum, &
Cariſſimum ab muliere avara, virginem
Quam amabat, eam confeci ſine moleſtia,
Sine ſumptu, ſine diſpendio : tum hoc alterum
Id verò eſt quod mihi puto palmarium,
Me repperiſſe, quo modo adoleſcentulus
Illarum ingenia, & mores poſſet noſcere :
Mature ut cum cognorit, perpetuo oderit.
Quæ dum foris ſunt, nihil videtur mundius,
Nec magis compoſitum quidquam, nec magis elegans.
Quæ cum cœnant cum civibus, liguriunt.
Harum videre ingluviem, ſordes, inopiam,

Quod ſi aſtu. Si cautè & prudenter iſtud negotium adminiſtravit.
Amorem. Virginem quam uxorem cupiebat.
Cariſſimum. Magno emendum pecunia.
Confeci. Ut uxorem habere poſſet, feci.
Palmarium. Facinus palma dignum.
Illarum. Thaidis & ſimilium.
Liguriunt. Delicate & modeſtè ſuavia quæque degulant.

Quàm inhonestæ solæ sint domi, atque avidæ cibi:
Quo pacto ex jure hesterno panem atrum vorent:
Nosse omnia hæc, salus est adolescentulis.
P. Ego postre pro istis dictis & factis, scelus,
Ulciscar, ut ne impunè in nos illuseris.
Proh fidem Deûm, facinus fœdum, ô infelicem adolescentulum,
O scelestum Parmenonem, qui istum huc adduxit! PA. quid est,
P. Miseret me: itaque ut viderem, misera huc effugi foras.
Quæ futura esse exempla dicunt in eum indigna! PA. ô Juppiter!
Quæ illæc turba est? númnam ego perii? adibo: quid isthuc? Pythias?
Quid ais? in quem exempla fient? P. rogitas, audacissime?
Perdidisti istum, quem adduxti pro Eunucho, adolescentulum,
Dum studes dare verba nobis. PA. quid ita? aut quid factum est? cedò.
P. Dicam: virginem istam, Thaïdi hodie quæ dono data est,
Scis eam hinc civem esse, & fratrem ejus adprime nobilem?
PA. Nescio. P. atqui sic inventa est. PA. hei mihi! quid tum postea?
Ille ubi rescivit factum frater violentissimus, [PA. hem,
PA. Quid nam fecit? P. colligavit primum eum miseris modis.
Colligavit? P. atque equidem orante ut ne id faceret, Thaïde.
PA. Quid ais? P. nunc minatur porrò sese id, quod leges sinunt.
PA. Tantúmne facinus audet? at ne hoc nesciatis, Pythias,
Dico, edico vobis, nostrum esse illum herilem filium, P. hem,
Obsecro, an is est? PA. ne quam in illum Thaïs vim fieri sinat.
Atque adeò autem cur non egomet introeo? P. vide, Parmeno
Quid agas, ne neque illi prosis, & tu pereas: nam hoc putant,
Quidquid factum est, ex te esse ortum. PA. quid igitur faciam miser?
Quidve incipiam? ecce autem video rure redeuntem senem:
Dicam huic, an non? dicam hercle, etsi mihi magnum malum
Scio paratum: sed necesse est, huic ut subveniat. P. sapis.
Ego abeo intrò: tu isti narrato omnem rem ordine, ut factum siet.

E jure hesterno. E confecto pridie jusculo maceratum panem accipiant.
Exempla. Pœnæ graves quæ cæteris documento esse possunt exempla dicuntur. *Donat.*
Indigna. Fœda, crudelia.
Turba. Vociferatio perturbatio.
Numnam ego perii? Numquid accidit mali & infortunii mihi quod nesciam?
Scid.. Sub. facturum: pœnas repetiturum graves.
Senem, Lacheten.
Ut factum. Quomodo factum sit hoc negotium.

SCENA QUINTA.

LACHES, PARMENO.

Parmeno ab ancilla deceptus, incautè se atque adolescentes prodit, ac rem totam Lacheti ipsorum patri aperit.

L. EX meo propinquo rure hoc capio commodi,
Neque agri, neque urbis odium me unquam percipit.
Ubi satias cœpit fieri, commuto locum.
Sed éstne ille noster Parmeno? & certe ipsus est.
Quem præstolare Parmeno hic ante ostium?
P. Quis homo est? ehem, salvum te advenire, here, gaudeo.
L. Quem præstolare? P. perii: lingua hæret metu. L. hem
Quid est quod trepidas? satisne salvæ? dic mihi.
P. Here, primum te arbitrari quod res est velim.
Quidquid hujus factum est, culpa non factum est mea.
L. Quid? P. recte sanè interrogasti: oportuit
Rem prænarrasse me. Emit quendam Phædria
Eunuchum, quem dono huic daret. L. cui? P. Thaïdi.
L. Emit? perii hercle: quanti? P. viginti minis.
L. Actum est. P. tum quandam fidicinam amat hic Chærea.
L. An in Astu venit? aliud ex alio malum.
P. Here, ne me spectes: me impulsore hæc non facit.
L. Omitte de te dicere: ego te furcifer..
Si vivo: sed istuc quidquid est, primum expedi.
P. Is pro illo Eunucho ad Thaïdem hanc deductus est.
L. Pro Eunuchón'? P. sic est: hunc pro mœcho postea

Percipit. Invadit. *Satias.* Satietas.

Præstolare. Expectas.

Salve. Sub. res an omnia rectè se hic habent? legit Donatus, *Satin' salve?* & adverbium esse vult, pro satin' integrè, commodè, vales? agitur?

Quid quid hujus. Sub. rei.

Rectè sane.. Recte petis quid sit illud pro quo venia petatur à me. nam debueram tibi antea rem totam narrare.

20. *Minis.* Vide Adelph. act. 2. sc. 1. Phormionem &c.

Huic daret. Thaïdi.

Actum est. Perii. ad inopiam redactus sum.

Astu. Urbem. sic Athenas Græca voce appellabant: an portum Piræum, in quo excubabat, ut in urbem veniret, reliquit?

Aliud ex alio malum. Oritur. Primum malum quod fidicinam amat; alterum ex hoc ortum, quod suam stationem deseruerit, in urbem venerit.

Si vivo. Subaudi. tractabo, ut mereris.

Expedi. Narra, perfice.

Mœcho. Adultero.

Comprehendêre intus, & constrinxêre. L. occidi.
P. Audaciam hominum, quæso, specta. L. numquid est
Aliud mali, damníve, quod non dixeris
Reliquum? P. tantum est. L. cesso huc intrò irrumpere?
P. Non dubium est, quin mihi magnum ex hac re sit malum;
Nisi, quia necesse fuit hoc facere, id gaudeo,
Propter me hisce aliquid esse eventurum mali.
Nam jamdiu aliquam causam quærebat senex,
Quamobrem insigne aliquid faceret iis, nunc repperit.

Damni malive. Damnum ad emptionem Eunuchi pertinet; malum ad comprehensum constrictumque Chæream.
Tantum est. Nihil est præterea.
Nihil quia. Sed tamen quia necesse fuit hoc narrare seni, gaudeo Thaïdi & ejus ancillis propter ea quæ jam à me dicta sunt, aliquid mali eventurum esse.
Aliquid faceret. Quærebat Laches occasionem aliquam vexandæ Thaïdis & creandæ illi molestiæ, quam ut perniciem suorum liberorum intuebatur.

SCENA SEXTA.

PYTHIAS, PARMENO.

Pythias narrat quomodo Laches deprehenderit Chæream in ædibus Thaïdis Parmenonem ludificari pergit.

P. NUNQUAM Ædepol quidquam jamdiu quod magis vellem evenire,
Mihi evenit, quàm quòd modo senex intrò ad nos venit errans.
Mihi solæ ridiculo fuit, quæ quid timeret sciebam.
PA. Quid hoc autem est? P. nunc id prodeo, ut conveniam Parmenonem.
Sed ubi obsecro est? PA. méne quærit hæc? P. atque eccum video. adibo.
PA. Quid est inepta? quid tibi vis? quid rides? pergin'? P. perii;
Defessa jam sum misera de te ridendo. PA. quid ita? P. rogas?
Nunquam Ædepol hominem stultiorem vidi, nec videbo: ah
Non possum satis narrare quos ludos præbueris intus:
At etiam primo callidum & disertum credidi hominem.
PA. Quid? P. illicóne credere ea quæ dixi, oportuit te?
An pœnitebat flagitii, te authore quod fecisset

Senex. Laches.
Errans. Forte fortuna, non consilio. *Solæ.* antiquè, pro soli.
Ridiculo. Ludibrio.
Quid timeret. Timebat ne filium constrictum & malè mulctatum deprehenderet, id enim fieri à Parmenone falso audierat.
Id prodeo. Ideo eo, propter id.
Perii. Enecta sum ridendo.
Hominem te. Putabam olim te esse callidum.
An pœnitebat. An parum tibi flagitium videbatur... pœniter

Utinam tibi commitigari videam sandalio caput!
Sed fores crepuere ab ea T. perii: quid hoc autem est mali?
Hunc ego nunquam videram, & jam hic quidnam properans prosilit?

regina cujus amore captus Hercules non erubuit, clava deposita, colum tractare.
Commitigari. Tundendo comprimi, & macerati.
Sandalio. Est calceamentum muliebre.
Quid hoc est mali? Quodnam hoc monstrum est.
Hunc ego. Videt Chæream Eunuchi habitu prosilientem.

SCENA OCTAVA.

CHÆREA, PARMENO, PHÆDRIA, GNATHO, THRASO.

Charea gratulatur Pamphilam agnitam, & sibi uxorem à patre datam; redit in gratiam cum Thrasone Phœdria.

C. O POPULARES ecquis me vivit hodie fortunatior?
Nemo hercle quisquam; nam in me planè Dî potestatem suam
Omnem ostendêre, cui tam subito tot congruerint commoda.
PA. Quid hic lætus est? C. ô Parmeno mi, ô mearum voluptatum omnium
Inventor, inceptor, perfector: scîn' me in quibus sim gaudiis?
Scis Pamphilam meam, inventam civem? PA. audivi. C. scis sponsam mihi?
PA. Bene, ita me Dî ament, factum. G. audîn' tu illum, quid ait? C. tum autem Phædriæ
Meo fratri gaudeo amorem esse omnem in tranquillo: una est domus;
Thaïs patri se commendavit in clientelam, & fidem;
Nobis dedit se. PA. fratris igitur Thaïs tota est? C. scilicet.
PA. Jam hoc aliud est, quod gaudeamus, miles pellitur foras.

Populares. Cives, homines ejusdem nationis & populi.
Scin' me. Græca locutio, abundat me.
Sponsam mihi. Sub. datam fuisse.
In tranquillo. Conciliatam esse illi & devinctam Thaïdem.
Una est domus. Domus nostra & domus Thaïdis ita jam sunt mutua benevolentia junctæ, ut una domus dici possint.
In clientelam. In patrocinium & tutelam. peregrini se cuipiam civi ornato & locupleti tradebant, quem colerent, tutarentur &c. illos Clientes Romani appellabant, & eos patronos in quorum fidem se commendabant.
Miles. Thraso.

C. Frater, ubi ubi est, fac quàm primum hæc audiat. PA. visam domum. [ne
T. Nunquid Gnatho dubias, quin ego perpetuo perierim? G. si-
Dubio, opinor. C quid commemorem primum? aut quem laudem maxume?
Illum, qui mihi dedit consilium ut facerem, an me qui ausus sim
Incipere? an fortunam collaudem, quæ gubernatrix fuit?
Quæ tot res, tantas, tam opportune in unum conclusit diem!
An mei patris festivitatem & facilitatem? ô Jupiter
Serva, obsecro, hæc nobis bona. PH. Dî vestram fidem, incredibilia
Parmeno modo quæ narravit! sed ubi est frater? C. præstò adest.
PH. Gaudeo. C. satis credo, nihil est Thaïde tua dignius
Quod ametur, ita nostræ est omni fautrix familiæ. PH mihi
Illam laudas? T. perii, quanto minus spei est, tanto magis amo:
Obsecro, Gnatho in te spes est. G. quid vis faciam? T. perfice hoc [dem.
Precibus, pretio, ut hæream in parte aliqua tandem apud Thaï-
G. Difficile est. T: si quid collibuit, novi te: hoc si effeceris,
Quod vis donum, & præmium à me optato: id optatum feres.
C. Itáne? T. sic erit. G. si hoc efficio, postulo ut mihi tua domus
Te præsente, absente, pateat: invocato ut sit locus
Semper. T do fidem ita futurum. G. accingar. PH, quem hic ego audio?
O Thraso. T salvete. PH tu fortasse quæ facta hîc sint nescis?
T. Scio PH. cur ergo in his ego te conspicor regionibus?
T. Vobis fretus. PH. scin' quàm fretus? miles, edico tibi
Si in platea hac te offendero pòst unquam, nihil est quod dicas mihi,
Alium quærebam, iter hac habuit, periisti. G. eia, haud sic decet.
PH. Dictum est. G. non cognosco vestrum tam superbum. PH. sic erit.

Ubi ubi. Ubicumque est.

Festivitatem. Hilaritatem, suavitatem. festivitas est in verbis, ait *Donat*. facilitas in animo & factis.

Hæream &c. Non penitus excludar, ut saltem aliquo me apud se in loco & numero esse patiatur.

Collibuit. Subaudi, hoc facillime perficis.

Donum &c. Donum ut à largo homine; præmium, ut à præclaro facinore. *Donat*.

Invocato. Non vocato ad cœnam.

Accingar. Aggredior id facere quod postulas.

Regionibus. Urbis partibus, locis istis.

Vobis fretus. Subaudi, huc venio; confido fore vestra opera ut locum aliquem apud Thaïdem habeam, quæ jam vobis devincta est, & vestræ familiæ.

Scin'.. Scin' quàm confidere nobis debeas? quam rectè sis fretus?

Periisti. Te verberibus mactabo &c

Nihil est &c. Non accipiam istas tuas excusationes, alium quærebam, non Thaïdem; evenit ut hac transirem ...

Dictum est. Ratum, deliberatum est

Vestrum. Sub. ingenium, animum, vel absolutè ut in Andria, *Vide Prin*

G. Prius audite paucis, quod cum dixero, si placuerit,
Facitote. PH audiamus. G. tu concede paululum isthuc, Thraso.
Principiò ego vos credere ambos hoc mihi vehementer velim,
Me hujus quidquid facio, id facere maxime causa mea;
Verum idem si vobis prodest, vos non facere, inscitia est.
PH. Quid id est? G. militem rivalem ego recipiendum censeo.
PH. hem
Recipiendum? G. cogita modo; tu hercle cum illa Phædria
Et libenter vivis, etenim bene libenter victitas. [dem,
Est quod des, paululum; & necesse est multum accipere Thaï-
Ut tuo amori suppeditare possit, sine sumptu tuo.
Ad omnia hæc, magis opportunus, nec magis ex usu tuo
Nemo est: principio & habet quod det, & dat nemo largius;
Fatuus est, insulsus, tardus; stertit noctésque, & dies:
Neque istum metuas, facile pellas ubi velis.
PH. Quid agimus? G. præterea hoc etiam, quod ego vel pri-
mum puto.
Accipit hominem nemo melius prorsus, neque prolixius.
PH. Mirum, ni illoc homine quoquo pacto opus est. C. idem
arbitror. [gregem
G Rectè facitis: unum etiam hoc vos oro, ut me in vestrum
Recipiatis; satis diu hoc jam saxum volvo. PH. recipimus.
C. Ac libenter. G. at ego pro istoc, Phædria, & tu Chærea,
Hunc comedendum, & deridendum vobis propino. C. placet.
PH. Dignus est. G. Thraso, ubi vis, accede. T. obsecro te,
quid agimus?

antiquum obtines. tam superbè respondere vestrum non est, non est vestri ingenii & humanitatis, quam probè novi.

Concede. Amove te, abscede; & locum ostendit quo abeat.

Ambo. Chæream & Phœdriam alloquitur. *Hujus.* Rei.

Verum si vobis. Si id quod vobis dicturus sum & propositurus, est in rem quoque vestram, faceretis profecto inscitè ac imprudenter, id si repudiaretis.

Rivalem Ductum à feris bestiis, *inquit Donat.* Quæ sitientes cum ex eodem rivulo haustam petunt, in prœlium contra se concitantur.

Cogita modo. Fac id modo tecum cogites, reputes, te cum Thaïde libenter vivere, & epulari libentissime.

Suppeditare. Neutrum est id est, sufficere, satis esse.

Ex usu. Utilior.

Nemo est. Quàm iste Thraso.

Fatuus. Inepta loquens, à fando; insulsus inepta sentiens, à sale & sapientia.

Quid agimus? Vox deliberantis & labantis.

Accipit. Pascit: convivio excipit.

Mirum ni.. Profecto.

Gregem. Numerum, amicitiam & societatem.

Hoc saxum volvo. Ut Sisyphus apud inferos: satis jam diu cum hoc insulso Thrasone versor. Proverbium est in eos qui diuturno & gravi aliquo labore affictantur.

Pro isthoc. Vestro beneficio.

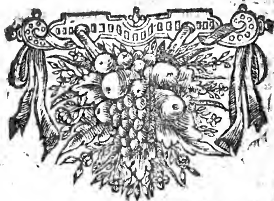
Propino. Præbeo, exponam. verbum conviviis aptum, & parasito. est autem propriè propinare, poculum prægustatum & delibatum alteri tradere.

Ubi vis. Quando libuerit.

G. Quid ? isti te ignorabant : postquàm eis mores ostendi tuos,
Et collaudavi secundum facta & virtutes tuas,
Impetravi. T. bene fecisti, gratiam habeo maximam :
Nunquam etiam fui usquam, quin me omnes amarent plurimum.
G. Dixin' ego in hoc esse vobis Atticam eloquentiam ?
PH. Nihil præter promissum est. Ite hac omnes. Vos valete, & plaudite.

Impetravi. Ut te reciperent.
Atticam. Insignem. Athenienses eloquentiæ gloria maximè florebant ferenis.
Nihil prater... Omnia promisso tuo respondent : nihil extra illud est, nihil omissum est : Thrasonem ineptum promisisti, habemus & videmus qualem ostendisti.
Ite hac. Commessatum apud militem, vel Thaidem.

FINIS.

DE COMŒDIA ET METRIS TERENTIANIS.

I. POESIS est Ars quæ imitandis hominum actionibus, quid in vitâ faciendum sit, quid fugiendum, suaviter docet. Hinc.

II. Duplex est: altera Epica, quæ actiones hominum narrando imitatur & exponit, talis est Æneis Virgiliana: altera Dramatica, quæ actiones adhibitis personis repræsentat & veluti facit: tales sunt Tragœdiæ omnes & Comœdiæ.

III. Dramatica poësis, altera Tragœdia dicitur, altera Comœdia: in hoc utraque convenit, quod utraque actionem repræsentat unam, in uno gestam, & certo temporis intervallo, quod vulgo definitur horarum 24: in hoc differt, quod Tragœdia heroïcam actionem aliquam & à viris Illustribus gestam imitatur: Comœdia verò actionem plebeiam, qualis ab hominibus è vulgo fieri consuevit, quæ ad publicam rem non pertineat, sed potiùs ad privatam & domesticam: unde Comœdiam vocat Tullius pro Roscio Amerino *quotidianæ vitæ imaginem*.

IV. Comœdia vetus nihil aliud fuit quàm festum

quoddam carmen per vicos & compita cani solitum conditâ messe : Ars addita subinde est, auctæ ac divisæ personæ, ornatus adhibiti, sumpta è vulgi moribus dicendi & canendi argumenta, & certorum hominum vitia palàm agitata & notata magnâ cum libertate : sed hæc libertas cum in vitium excidisset (ut ait Horatius in Arte poëticâ) legibus coërcenda fuit, vetitumque ne homines in theatro nominarentur ac traducerentur. Hinc nata Comœdia nova, quæ ita versatur in argumento seu ficto seu vero, ut à maledictis & contumeliis quibus prisca in probos æque ac improbos impune sæviebat, abstineat, omnes ex æquo moneat, ac sine acerbitate delectet. Eupolis, Cratinus, Aristophanes &c. in veteri Comœdia floruerunt : Menander, Cæcilius, Terentius &c. in novâ.

V. Porro cùm una quædam esse actio dicitur, quam Tragœdia & Comœdia imitantur, non ita est una & simplex, quin aliæ quoque actiones adjungantur, modo ad unam aliquam primariam vel necessariâ vel probabili & verisimili, ratione referantur : illæ actiones cum primariâ conjunctæ vocantur Episodia: tunc sunt optimæ cum agnitionem aliquam continent, vel mutationem & casus aliquos præter expectationem & Consilia personarum; tumque Peripetiæ appellantur. Omnium actionum istarum complexio & compositio vocatur fabula. Quia verò plurimum habet delectationis, si quis ex aliquo periculo præter spem emergat; ita fere componitur fabula, ut primarum partium actor, sive ille qui actionem primariam gerit, adducatur in aliquod grave periculum, idque præter opinionem, aut citra suam aliquam culpam; eaque pars fabulæ dicitur Protasis; Epitasis sive nodus; ea pars in quâ istud ipsum periculum augetur : cum vero solvitur periculum, & res in meliorem statum convertitur, appellatur solutio sive Catastrophe. Vulgo enim Comœdia læto exitu clauditur; cum in Tragœdiis ut plurimùm funesta sit

fit Cataſtrophe, etſi lætam & fortunatam eſſe nihil vetet, ut patet è Tragœdiæ quam ex Ariſtotele attulimus, definitione.

VI. Cum Poëſis omnis ad delectationem maximè comparata ſit, omnis uti verſibus debet, quæ eſt oratio omnium ſuaviſſima. Tragici utuntur Iambicis perfectis, iis nempe qui in pedibus paribus Iambos habent, nempe in 2, 4, & 6°. in imparibus verò Spondæos vel Anapeſtos, Dactylos aut Iambos, quia omnes iſti pedes plus habent gravitatis & dignitatis. Comici utuntur Iambicis imperfectis, idque ſatis habent, ſi in fine ſit pes Iambus, in aliis locis adhibent promiſcuè Iambos, Spondæos, Dactylos; Tribraches, Anapæſtos; qui locum habent in Iambicis perfectis. Præterea utuntur Amphimacro ſeu Cretico, qui conſtat duabus extremis ſyllabis longis & mediâ brevi, ut *Pāmphĭlūm*, *āmbĭūnt*. Interdum Proceleuſmatico ſive duobus Pyrrhichiis hoc eſt quatuor brevibus, quia quatuor breves reſpondent duabus longis, è quibus conſtat Spondæus, cui locus eſt in Iambico verſu. Exemplum Proceleuſmatici habes in Andria Act. 1. Sc. 1. ſub finem.

Mălă mēns, | *mălŭs ănĭ*| *mŭs, quēm* | *qŭidem ĕgō* | *sĕ sēn* | *sērō*.

in hac enim ſcenâ ſunt omnes Senarii ſive Trimetri. Itaque in ſecundo pede eſt Proceleuſmaticus. Item in eâdem Andriâ Act. 3. Sc. 3. in primo pede:

Tibi generum firmum & filia invenies virum.

VII. Utuntur etiam Comici verſibus Iambicis dimetris, id eſt, qui quatuor tantum pedes habeant; nam antiqui vocabant duos pedes, unam menſuram: interdum Tetrametris, id eſt, qui habeant quatuor menſuras, ſive qui conſtent octo pedibus; undè octonarii & quadrati appellantur.

Interdum totis quatuor, aut ſex, aut octo pedibus non conſtant illorum verſus, ſed deeſt aliquando una ſyllaba in principio aut fine, & ii verſus vocantur Catalecti, ſive deſinentes, penduli & ſemimutili, ut

Mūsă | Jŏvēm | cănē | bānt.

est dimeter catalectus, deest enim ultima syllaba: item

Nōn | ĕbūr | nĕquĕ āu | rēūm.

deest enim prima syllaba. Observandum hic tantum est, eum pedem, qui proximus est syllabæ relictæ, & pendenti, Iambum esse oportere. Aliquando deest unus pes, iique versus vocantur Brachycatalecti, sive mutili, ut

Mūsă | Jŏvīs | nātă.

est dimeter Brachycatalectus, deest quippe pes quartus. Hoc idem in Tetrametris contingit; v. g. in illo

Vōs prĕcōr vŭlgŭs sĭlēn|tūm. vōs|quĕ fĕ|rālēs | Dĕōs.

deest prima syllaba, quod si scandas aliter ac velis deesse syllabam in fine potius quam in principio, facies Trochaïcum versum, qui nempe Trochæum pedem pro Iambo iisdem locis atque Iambicus ponit.

Vōs prĕ|cōr vŭl|gŭs sĭ|lēntūm | vōsquĕ | ferā | lēs Dĕ ōs.

sic in Adelphis act. 3. sc. 2.

Cū tē|rōs rŭĕ|rem, ăgĕrēm, | răpĕrēm, | tūndĕ|rēm & prō|stērnĕ|rēm.

scandi etiam aliter potest prior versus si ponatur amphimacer in principio.

Vōs prĕcōr | vŭlgŭs | sĭlēn|tum &c.

& tunc deerit ultimus pes, eritque Tetrameter Brachycatalectus. Quemadmodum illi versus Andriæ Act. 4. Sc. 1. qui Muretum, Scaligerum, Erasmum, & cœteram eruditorum familiam adeo torserunt, dici commode possunt Trimetri Brachycatalecti, sic eos metire:

Hōccĭnĕ | crēdĭbĭ|le ēst āut | mĕmŏrā | bĭle.

Tāntă vē|cōrdĭa īn|nātă cu|īquām ut, | sĭēt.

facessant enim ii qui ut suum quemdam quem sibi fingunt ipsi, numerum ingratiis inveniant, tollunt, mutant, vellicant miseros versus irato Terentio; &

veteribus libris reclamantibus, quo in genere Guyetus nescio quis, mirificus est artifex.

In quibusdam sive Dimetris sive Tetrametris abundat syllaba una vel pes unus, vocanturque Hypercatalecti sive Hypermetri, qui nempe habent aliquid supra communem mensuram. Ita longior est iste unâ syllaba,

Mūsă | sŏrō | rēs sūnt | Mĭnĕr | vă.

VIII. Ad inveniendum quoque numerum Comicorum versuum juvabit observare quæ sequuntur.

1°. Sœpissime litteram S elidi, ita ut inter scandendum, ut vocant, legendum sit magi' pro magis, sati' pro satis, &c. sexcenta sunt exempla. imo, interdùm extrito S vocalis præcedens eliditur. sic in Andriâ:

Bŏnūm ĭn | gĕnĭūm | nārrās | ădŏlēs | centĭs, ŏp | tĭmūm.

ita ut *centis op* spondæus sit, *cent' op*, nisi malis Amphimacrum ponere.

In eâdem Andria.

Sĕmpĕr ĕnĭm dīctă ēst ējūs hæ c ātquĕ hăbĭtă ēst sŏrŏr.

quo in versu voces, *ejus hæc at*, sunt tres longæ, item. *Sed quid opus est verbis. sĕd quĭd ŏ | p' ēst vērbīs?*

2°. Voces quasdam dissyllabas in unam syllabam concrescere v. g. *fuit, fiet, puer, rei, ebo, meus, tuus, suus, suo, deos*, &c. sic metire versum Andriæ Scena 1. Act. 1.

Lĭbĕrĭ | ŭs vĭ | vēndĭ, | fŭit pŏtēs | tās, nām ān | tĕā.

nonnulli volunt esse Amphymacrum in voce, *liberius*, in qua duæ mediæ syllabæ coëant in unam, quasi si esset *lĭbrĭŭs*. alii Dactylum si expungatur S. *lĭbrĭŭ*. sic illum ejusdem Comœdiæ qui est in Act. 4°. Sc. 1.

ut mālĭs | gaudĕat ă | lĭēnĭs, ātquĕ ēx | ĭncōm | mŏdĭs,

in *gaudeat*, duæ ultimæ syllabæ in unam brevem coalescunt, quasi *gaudat* legeretur, in *alienis*, duæ

mediæ concrescunt in unam longam, sic *quiesci*, *melius*, *potius*, pro dissyllabis ponuntur, *grandiuscula* pro trisyllabo. ita Virgilius vocem *stellio* dissyllabam posuit, Horatius *pituita* trisyllabam. Contra verò voces quædam monosyllabæ in duas syllabas porriguntur ut *jam*, quasi esset *iam*.

3°. Sæpe vocales non elidi cum in sequenti voce occurrunt aliis, neque litteram *M*,

4°. Voces *illum*, *illam*, *eccum*, *eccam* &c. aliquando primam habere brevem, quia olim cum unicâ litterâ L & C scribebantur, *ilum*, *ecum*.

5°. M & R, in mediâ dictione interdum elidi, sic in Andria, Act. 1. Sc. 3.

Enimverò Dave nihil loci est segnitiæ, &c.

primus pes anapestus est, *ĕn' ĭvĕ| rō*, &c; littera vero *M* in fine interdum eliditur ante consonantem. Andria Act. 3. Sc. 2.

Cērte ĕnĭ| m sciŏ. nōn | sătĭs mē | pērnōstī &c.

ubi primus pes Dactylus est, *cērt 'ĕnĭ*, &c.

6°. vocales quasdam corripi, quæ non eliduntur, v. g. in Andria. Act. 4. Sc. 4.

Rĕlĭ| quĭt mĕ hŏ mo ātq'| ĭbĭ| it.

ubi *me* breve est, quia non eliditur, more græco. & Sc. 6.

Qūæ sĕ ĭn| hŏnēs| te ōptā| vit &c.

voces illæ, *quæ se in* . . . Dactylum efficiunt. nonnulli ut hiatum hunc effugiant, addi volunt, plautino more, litteram D,

Rèliquit med homo.

7°. Nota, *eho*, *hem*, & alias quasdam id genus interjectiones, extra metrum aliquando censendas, neque, cum metiri voles versum, annumerandas aliis vocibus: sunt enim illæ voces ab naturâ potius, & impetu quodam, quam ab arte & poësi profectæ.

Extrait du Privilege du Roy.

PAR grace & Privilege du Roy. Donné à Versailles, le 25. Juillet 1686. Il est permis à ***** de faire imprimer par tel Imprimeur qu'il luy plaira, un Livre intitulé *Terentii Comediæ Expurgatæ cum interpretatione ac notis*, avec un petit Traitté *De Comedia & metris Terentianis*, durant le temps & espace de dix années, à compter du jour qu'il sera achevé d'imprimer pour la premiere fois, & tres-expresses deffenses sont faites à toutes personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'imprimer, vendre ou debiter ledit Livre sous quelque pretexte que ce soit, que ceux qui auront Droit dudit ***** à peine de trois mil livres d'amende, confiscation des Exemplaires contrefaits, & autres peines, comme il est plus amplement porté par l'Original,

Et ledit ***** *a transporté & cedé son droit de Privilege à* RICHARD LALLEMANT, *Marchand Libraire & Imprimeur à Roüen.*

Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, le 2. Septembre 1686. Signé ANGO, *Syndic.*

Les Exemplaires ont été fournis.

Achevé d'imprimer pour la premiere fois; le 20. Septembre 1686.

ERRATA.

IN ANDRIA.

PAg. 6. *versu* 20. utranvis *lege* utramvis. p. 8. v. 1. So. vos *l.* S1. vos p. 10. *nota.* 17. mali. *l.* malæ. p. 12. v. 17. Quæ se se volui. *l.* Quæ se se voluit. p. 35. *n.* 5. *Harum Glycerii. l. Harum.* Glycerii. p. 43. *n.* 22. fac, operanda. *l.* fac, operam da. ibid. *n. ult.* hinc ah eo. *l.* hinc abeo. p. 45. v. 21. opus sit nobis. *l.* opus sit vobis. *ibid. nota* 2. jujurandum *l.* jusjurandum. p. 47. v. 10. audacem . . . verum ; audacem. D. verum ; *ibid. n.* 9. falsum est. Hunc. *l.* falsum est hunc. *ibid. nota ult.* to. *l.* tot. p. 49. v. 4. perdidi. *l.* perdidit. *ibid. n* 8. *Retulissem. l. Tetulissem.* p. 52. *n.* 19. *Tamen.* sub. *l. Tametsi* . . sub. pag 53. v. 7. sc. 3. Videt, num. *l.* Vide num. p. 54. v. 1. sc. 4. quæ vis. *l.* quævis. p. 55. v. 11. vera, an falsa, audieris. *l.* vera an falsa audieris. *ibid. n.* 3. peferre. *l.* perferre.

IN ADELPHIS.

PAg. 60. *lin.* 8. *asservis* lege. *à servis.* p. 62. *nota* 5. judicat. *l.* indicat. *ibid. n.* 6. strabo sinopensem. *l.* Strabo Sinopensem. p. 65. v. 9. Ille tu *l.* Ille ut. p. 66. in arg. sc. 2. *ipso, rumore. l. ipso rumore,* p. 70. *n.* 10. anteriores. ungui *l.* anteriores ungui. p. 72. v. 1. Abi prastienue. *l.* Abi prastrenuè. p. 75. *n.* 26. santum moram. *l.* tantam. *ibid. eâdem nota.* τι παθόν; *l.* τι παθὸν; p. 75. v. 9. ut hæc sunt. *l.* ut ut hæc sunt. sc. 3. *n.* 20 à quoliquet. *l.* à quolibet. p. 76. *n.* 2. *Quid* sit sub. quæris. *l. Quid pro* sub. quæris. p. 77. *n.* 3. legati. *l.* ligati. *Ibid. ead. not.* una. *l.* unde. p. 79. v. 21. impertire. *l.* impertiri. *ibid. not.* 16. sicheram. *l.* sic hersmi. p. 82. v 17. Et clamo sæpe, Et clamo sæpe. p. 85. v. 1. est jam. *l.* ellam. *ibid.* v. 13. D. Abigam hunc rus. S. Jam dudum. *l.* Abigam hunc rus : jamdudum. *ibid.* v. *ult.* exemplum ; sibi. *l.* Exemplum sibi : p. 84. *n.* 13. junge cum sequenti, est eadem. p. 87. v. *ult.* primum sciam. *l.* Quamprimum sciam. *ibid. n.* 1. sc. 6. quod. *l. Quod.* p. 89. v. 20. usquam. *l.* nusquam. *ibid. n.* 4. *illis.* l. *illinc.* pag. 91. v. 7. huic. *l.* hui ! p. 92. *n.* 3. obvolvitur. *l.* abluuntur. p. 93. v. 8. tu te. *l.* tute. *ibid. n.* 5. illum angit. *l.* illam angit. p. 94. *n.* 2. impedito. *l.* & periculo. p. 95. *n.* 2. graviori subaudiendum ; *l.* graviori ; subaudiendum. p. 96. v. 6. advehat. *l.* avehat. p. 98. v. 6. quid magis. *l.* Qui magis. *ibid.* v. 8. commoditatem. *l.* commoditate. p. 102. *n.* 12. *Dis.* Dives sumitur. *l. Dis.* Dives. Sumitur. p. 104. *n.* 3. *Mea est.* In *l. Mea.* Est in. p. 106. *n.* 1. habuit ducere. *l.* habuit. Ducere. p. 108. v. 4. judivavi. *l.* judicavi. p. 109. *n.* 4. sive. *l.* sine. p. 110. *n.* 4. *hac.* l. *Hujus uxoris.* p. 112. v. 3. avita. *l.* à vita.

IN PHORMIONE.

PAg. 119. *vers.* 2. Benedictis. *lege* Bene dictis. *ibid. not.* 5. contingerat. *l.* contigerat. p. 120. *n.* 9. Phanium *ei. l.* Phanium. Ei. p. 121. sc. 2. v. 9. abi sis. *l.* abisis. *ibid.* v. 24. Quid ni. *l.* Quidni. *ibid. n.* 2. argumentum. *l.* argentum. p. 122. v. 9. usus venit hoc, scio ; *l.* usus venit, hoc scio ; *ibid. n.* 10. lacessisti. *l.* lacessiti. *ibid.* & jam. *l.* etiam. p. 124. v. 3. innotatam. *l.* indotatam. *ibid. not. ult. fit.* l. *fit.* p. 126. v. 12. Contra. *l.* Contra. p. 128. v. 19. ropemodum. *l.* propemodum. *ibid. n.* 9. exire. *l.* ex ire. p. 130. *linea.* 1. ADELPHI. *l.* PHORMIO. p. 131. *n.* 13. *cum illo.* Haud stares. *l. cum illo haud stares.* p. 138. *n.* 4. Phormio. pergit. Phormio pergit. p. 139. v. 5. civem, ubi tu. *l.* civem ubi tu. *ibid. n.* 7. retinere ; *l.* retinere jubet, p. 142. v. 20. quid spei. porro. *l.* quid spei porro. p. 143. *n.* 2. propter quid eam. *l.* propter quid eum. p. 144. *n.* 3. inepiam. *l.* inemptam. p. 145. v. 2. opertus. *l.* oppertus. p. 146. v. 26. Dum igitur diem licet, *l.* Tum igitur, dum licet, p. 147. *n.* 9. *Jam ope.* Est. *l. jam ope*

M. p. 148. v. 7. commorabere *l.* commorabare. *ibid.* n. 4. erat grandior, *l.* erat grandior. p. 150. *lin.* 4 *à senibus.* l. *senibus.* *ibid.* n. 8. obstrusit. *l.* obtrusit. p. 151. v. 8. bonnique *l.* bonique. p. 152. v. 8. scientiam *l.* scientem. *ibid.* v. 16. perinde *l.* proinde. p. 154. n. 8. porrentes à quibus *l.* porrenta, quibus. *ibid.* n. 15. incipiant erant *l.* incipiant. Erat. p. 163. v. 8. Vapulabis curialis *l.* Vapulabis : curialis. *ibid.* n. 12. quot sunt. *l.* quotquot sunt. p. 164. v. 1. adheram. *l.* ad heram. *ibid.* v. 4. accessit, astitit *l.* accessi, astiti. *ibid.* v. 5. compressit. *l.* compressi. p. 165. n. 1. in facere *l.* id facere. p. 166. n. 8. tabulis. ejusdem *l.* tabulis ejusdem. p. 170. v. 15. meritam *l.* meritum. *ibid.* n. 11. adsit ea. *l.* adsit. Ea.

IN HEAUTONTIMORUMENO.

PAg. 177. v. 4. Ne . . . ille *lege* Ne ille. *ibid.* n. 6. cum vexet *l.* cur vexet. *ibid.* n. 8. sedatoria *l.* sedatiora. *ibid.* n. 10. In est *l.* id est. p. 183. sc. 2. n. 1. dæmale *l.* & male. p. 186. v. 1. NARRARE *l.* NARRET. *ibid.* n. 4. *religio* metus scrupuluun *l.* *Religio* metus : scrupulum. p. 187. v. 1. evenissent *l.* venissent. p. 188. *vers. ult.* ialsò *l.* falso. p. 190. n. 6. Tela fuerit *l.* Te latueris : p. 192 v. 22. tu te met *l.* tutemet. p. 193. v. 18. Ergo. me *l.* Ergo mea. *ibid.* n. 5. melior. *l.* metior. *ibid.* n. 9. meo modo mene. *l.* meo modo. Méne p. 196. n. 14. pro me *l.* prome. p. 198. v. 1. sc. 2. Hac illa *l.* Hac illac. p. 199. v. 21. sane. quippe quia *l.* sane. c. Quippe quia. p. 201. v. 15. quo hunc abeas ? quo hinc abeas ? p. 202. v. mille nummûm ; poscit. *l.* mille nummûm poscit. p. 203. n. 3. tibi sit *l.* tibi, si. p. 205. v. 11. itro *l.* intro. p. 207. v. 14. terme. *l.* ter me. p. 208. n. 5. tamen credet *l.* tamen credat. p. 210. v. 2. jubet maneat *l.* jube maneat. *ibid.* n. 12. ab eo *l.* abeo. *ibid.* n. *ult.* tegere quasi ne scires *l.* te gere quasi nescires. p. 213 n. *ult.* sc. 3. ex porta *l.* Exporta. p. 222. v. 4. adhuc quod factum est *l.* tolle punctum.

IN HECYRA.

PAg. 228. *lin.* 3. Myrrhine *lege* Myrrhina. p. 233. in arg. sc. 2. Philidoti *l.* Philotidi. p. 234. v. 23. firmæ hæc *l.* firmæ hæ. p. 236. v. 25. elapsus Bacchidi, atque huic *l.* elapsus est Bacchidi, atque huc. p. 240. v. *ult.* eo domum, studeo *l.* eò domum studeo. p. 244. *vers. ult.* ipsius est *l.* ipsus est. p. 245. *not. ult.* sc. 2. sarcinas meus *l.* sarcinas meas. p. 249. v. 11. reliquit, dum vixit, bene *l.* reliquit, VIXIT (dum vixit) BENE. *ibid.* n. 1. *Dixitne* l. *Dixtine.* p. 252 n. 3. duxit se ivit *l.* duxit se, ivit. p. 254. v. 5. incendior *l.* incendor. *ibid* n. 1. sc. 1. qui eam *l.* quippe quæ eam. p. 258 n. 3. deliberandam *l.* deliberandum. *ibid.* n. 6. est remissam' *l.* est remissan'. p. 259 n. 8. *tui tui* . *l.* Cur tu . . p. 260. n. 1. accipere *l.* accipe. p. 261. v. 11. ingnosci *l.* ignosci. p. 266. v. 3. sc. 4. Deus suum, Deus sum.

IN EUNUCHO.

PAg. 271. notam penultimam junge cum ultima. p. 272. n. 7. & fama vel, *l.* & fama. vel, p. 275. v. 112. quâm queas, *l.* quam queas p. 277. v. 11. oh, dubiúmne *l.* oh ! dubiúmne. p. 280. v. 12. te ne? *l.* tene ? *ibid.* n. 4. minime, istud *l.* minime istud. p. 282. v. 13. Quid dicunt. *l.* Quidquid dicunt. p. 283. v. 4. si est, tanquam . . . philosophorum. *l.* si est, tanquam philosophorum. *ibid.* v. 13. Numquid nam *l.* Numquidnam. p. 284. v. 8. Peïræo *l.* Piræo. *ibid.* n. 1. insultes me, *l.* insultes, ut. *ibid.* v. 4. sc. 3. Hic vero est ; qui *l.* Hic vero est, qui. p. 285. v. 8. fac sis. *l.* facis. p. 286. v. 2. Quid ni ? *l.* Quidni ? p. 291. *not. penult.* veneficit *l.* beneficit. p. 295. v. 11. malam, in rem *l.* malam in rem. *ibid.* in arg. sc. 4. *lemine* l. *limine.* p. 296. v. 4. sciscitare *l.* sciscitari. p. 301. v. 24. Qui cum *l.* Quicum. p. 305. v. 4. haud metuo *l.* hau ! metuo. p. 311. v. 15. operier *l.* opperirier. p. 313. v. 8. ut viderem *l.* ut ne viderem. p. 315. n. 3. *nihil quia* l. *nisi quia.* *ibid.* in arg. sc. 6. *Thaïdis Parmenonem.* l. *Thaïdis, & Parmenonem.* p. 318. v. 16. Quod vis *l.* Quodvis *ibid.* v. penult. iter hac habuit *l.* iter hac habui.